නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

ඛුද්දකනිකායෙ

පෙටකොපදෙසපාළි

1. අරියසච්චප්පකාසනපඨමභූමි

නමො සම්මාසම්බුද්ධානං පරමත්ථදස්සීනං

සීලාදිගුණපාරමිප්පත්තානං.

1. දුවෙ හෙතූ දුවෙ පච්චයා සාවකස්ස සම්මාදිට්ඨියා උප්පාදාය – පරතො ච ඝොසො සච්චානුසන්ධි, අජ්ඣත්තඤ්ච යොනිසො මනසිකාරො. තත්ථ කතමො පරතො ඝොසො? යා පරතො දෙසනා ඔවාදො අනුසාසනී සච්චකථා සච්චානුලොමො. චත්තාරි සච්චානි – දුක්ඛං සමුදයො නිරොධො මග්ගො. ඉමෙසං චතුන්නං සච්චානං යා දෙසනා සන්දස්සනා විවරණා විභජනා උත්තානීකිරියා [උත්තානිකිරියා (ක.)] පකාසනා – අයං වුච්චති සච්චානුලොමො ඝොසොති.

2. තත්ථ කතමො අජ්ඣත්තං යොනිසො මනසිකාරො?

අජ්ඣත්තං යොනිසො මනසිකාරො නාම යො යථාදෙසිතෙ ධම්මෙ බහිද්ධා ආරම්මණං අනභිනීහරිත්වා යොනිසො මනසිකාරො – අයං වුච්චති යොනිසො මනසිකාරො.

තංආකාරො යොනිසො ද්වාරො විධි උපායො. යථා පුරිසො සුක්ඛෙ කට්ඨෙ විගතස්නෙහෙ සුක්ඛාය උත්තරාරණියා ඵලෙ අභිමන්ථමානං භබ්බො ජොතිස්ස අධිගමාය . තං කිස්ස හෙතු. යොනිසො අග්ගිස්ස අධිගමාය. එවමෙවස්ස යමිදං දුක්ඛසමුදයනිරොධමග්ගානං අවිපරීතධම්මදෙසනං මනසිකරොති – අයං වුච්චති යොනිසො මනසිකාරො.

යථා තිස්සො උපමා පුබ්බෙ අස්සුතා ච අස්සුතපුබ්බා ච පටිභන්ති. යො හි කොචි කාමෙසු අවීතරාගොති…පෙ…. දුවෙ උපමා අයොනිසො කාතබ්බා පච්ඡිමෙසු වුත්තං. තත්ථ යො ච පරතො ඝොසො යො ච අජ්ඣත්තං යොනිසො මනසිකාරො – ඉමෙ ද්වෙ පච්චයා. පරතො ඝොසෙන යා උප්පජ්ජති පඤ්ඤා – අයං වුච්චති සුතමයී පඤ්ඤා. යා අජ්ඣත්තං යොනිසො මනසිකාරෙන උප්පජ්ජති පඤ්ඤා – අයං වුච්චති චින්තාමයී පඤ්ඤාති. ඉමා ද්වෙ පඤ්ඤා වෙදිතබ්බා. පුරිමකා ච ද්වෙ පච්චයා. ඉමෙ ද්වෙ හෙතූ ද්වෙ පච්චයා සාවකස්ස සම්මාදිට්ඨියා උප්පාදාය.

3. තත්ථ පරතො ඝොසස්ස සච්චානුසන්ධිස්ස දෙසිතස්ස අත්ථං අවිජානන්තො අත්ථප්පටිසංවෙදී භවිස්සතීති නෙතං ඨානං විජ්ජති. න ච අත්ථප්පටිසංවෙදී යොනිසො මනසිකරිස්සතීති නෙතං ඨානං විජ්ජති. පරතො ඝොසස්ස සච්චානුසන්ධිස්ස දෙසිතස්ස අත්ථං විජානන්තො අත්ථප්පටිසංවෙදී භවිස්සතීති ඨානමෙතං විජ්ජති. අත්ථප්පටිසංවෙදී ච යොනිසො මනසිකරිස්සතීති ඨානමෙතං විජ්ජති. එස හෙතු එතං ආරම්මණං එසො උපායො සාවකස්ස නියයානස්ස, නත්ථඤ්ඤො. සොයං න ච සුත්තස්ස අත්ථවිජානනාය සහ යුත්තො නාපි ඝොසානුයොගෙන පරතො ඝොසස්ස අත්ථං අවිජානන්තෙන සක්කා උත්තරිමනුස්සධම්මං අලමරියඤාණදස්සනං අධිගන්තුං, තස්මා නිබ්බායිතුකාමෙන සුතමයෙන අත්ථා පරියෙසිතබ්බා. තත්ථ පරියෙසනාය අයං අනුපුබ්බී භවති සොළස හාරා, පඤ්ච නයා, අට්ඨාරස මූලපදානි.

තත්ථායං උද්දානගාථා

> සොළසහාරා නෙත්ති, පඤ්චනයා සාසනස්ස පරියෙට්ඨි;
> අට්ඨාරසමූලපදා, කච්චායනගොත්තනිද්දිට්ඨා.

4. තත්ථ කතමෙ සොළසහාරා?

දෙසනා විචයො යුත්ති පදට්ඨානං ලක්ඛණං චතුබ්‍යූහො ආවට්ටො විභත්ති පරිවත්තනො වෙවචනො පඤ්ඤත්ති ඔතරණො සොධනො අධිට්ඨානො පරික්ඛාරො සමාරොපනො – ඉමෙ සොළස හාරා.

තත්ථ උද්දානගාථා

දෙසනා විචයො යුත්ති, පදට්ඨානො ච ලක්ඛණො [පදට්ඨානඤ්ච ලක්ඛණං (පී.)];
චතුබ්‍යූහො ච ආවට්ටො, විභත්ති පරිවත්තනො.

වෙවචනො ච පඤ්ඤත්ති, ඔතරණො ච සොධනො;
අධිට්ඨානො පරික්ඛාරො, සමාරොපනො සොළසො – [සොළස හාරා (පී. ක.)];

5. තත්ථ කතමෙ පඤ්ච නයා?

නන්දියාවට්ටො තිපුක්ඛලො සීහවික්කීළිතො දිසාලොචනො අඞ්කුසොති.

තත්ථ උද්දානගාථා

පඨමො නන්දියාවට්ටො, දුතියො ච තිපුක්ඛලො;
සීහවික්කීළිතො නාම, තතියො හොති සො නයො.

දිසාලොචනමාහංසු, චතුත්ථො නයලඤ්ජකො;
පඤ්චමො අඞ්කුසො නාම [පඤ්චමං අඞ්කුසං ආහු (පී. ක.)], සබ්බෙ පඤ්ච නයා ගතා.

6. තත්ථ කතමානි අට්ඨාරස මූලපදානි?

අවිජ්ජා තණ්හා ලොභො දොසො මොහො සුභසඤ්ඤා සුඛසඤ්ඤා නිච්චසඤ්ඤා අත්තසඤ්ඤා සමථො විපස්සනා අලොභො අදොසො අමොහො අසුභසඤ්ඤා දුක්ඛසඤ්ඤා අනිච්චසඤ්ඤා අනත්තසඤ්ඤා, ඉමානි අට්ඨාරස මූලපදානි. තත්ථ නව පදානි අකුසලානි යත්ථ සබ්බං අකුසලං සමොසරති. නව පදානි කුසලානි යත්ථ සබ්බං කුසලං සමොසරති.

කතමානි නව පදානි අකුසලානි යත්ථ සබ්බං අකුසලං සමොසරති?

අවිජ්ජා යාව අත්තසඤ්ඤා, ඉමානි නව පදානි අකුසලානි, යත්ථ සබ්බං අකුසලං සමොසරති.

කතමානි නව පදානි කුසලානි යත්ථ සබ්බං කුසලං සමොසරති?

සමථො යාව අනත්තසඤ්ඤා, ඉමානි නව පදානි කුසලානි යත්ථ සබ්බං කුසලං සමොසරති. ඉමානි අට්ඨාරස මූලපදානි.

තත්ථ ඉමා උද්දානගාථා

තණ්හා ච අවිජ්ජා ලොභො, දොසො තථෙව මොහො ච;
චත්තාරො ච විපල්ලාසා, කිලෙසභූමි නව පදානි.

යෙ ච සතිපට්ඨානා සමථො, විපස්සනා කුසලමූලං;
එතං සබ්බං කුසලං, ඉන්ද්‍රියභූමි නවපදානි.

සබ්බං කුසලං නවහි පදෙහි යුජ්ජති, නවහි චෙව අකුසලං;
එකකෙ නව මූලපදානි, උභයතො අට්ඨාරස මූලපදානි.

ඉමෙසං අට්ඨාරසන්නං මූලපදානං යානි නව පදානි අකුසලානි, අයං දුක්ඛසමුදයො; යානි නව පදානි කුසලානි, අයං දුක්ඛනිරොධගාමිනී පටිපදා. ඉති සමුදයස්ස දුක්ඛං ඵලං, දුක්ඛනිරොධගාමිනියා පටිපදාය නිරොධං ඵලං. ඉමානි චත්තාරි අරියසච්චානි භගවතා බාරාණසියං දෙසිතානි.

7. තත්ථ දුක්ඛස්ස අරියසච්චස්ස අපරිමාණානි අක්ඛරානි පදානි බ්‍යඤ්ජනානි ආකාරානි නිරුත්තියො නිද්දෙසා දෙසිතා එතස්සෙවත්ථස්ස සඞ්කාසනාය පකාසනාය විවරණාය විභජනාය උත්තානීකම්මතාය පඤ්ඤාපනායාති යා එවං සබ්බෙසං සච්චානං. ඉති එකමෙකං සච්චං අපරිමාණෙහි අක්ඛරපදබ්‍යඤ්ජනආකාරනිරුත්තිනිද්දෙසෙහි පරියෙසිතබ්බං, තඤ්ච බ්‍යඤ්ජනං අත්ථපුථුත්තෙන පන අත්ථෙව බ්‍යඤ්ජනපුථුත්තෙන.

යො හි කොචි සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වා එවං වදෙය්‍ය ‘‘අහං ඉදං දුක්ඛං පච්චක්ඛාය අඤ්ඤං දුක්ඛං පඤ්ඤපෙස්සාමී’’ති තස්ස තං වාචාවත්ථුකමෙවස්ස පුච්ඡිතො ච න සම්පායිස්සති. එවං සච්චානි. යඤ්ච රත්තිං භගවා අභිසම්බුද්ධො, යඤ්ච රත්තිං අනුපාදාය පරිනිබ්බුතො, එත්ථන්තරෙ යං කිඤ්චි භගවතා භාසිතං සුත්තං ගෙය්‍යං

වෙය්‍යාකරණං ගාථා උදානං ඉතිවුත්තකං ජාතකං අබ්භුතධම්මං වෙදල්ලං, සබ්බං තං ධම්මචක්කං පවත්තිතං. න කිඤ්චි බුද්ධානං භගවන්තානං ධම්මදෙසනාය ධම්මචක්කතො බහිද්ධා, තස්ස සබ්බං සුත්තං අරියධම්මෙසු පරියෙසිතබ්බං. තත්ථ පරිග්ගණ්හනාය ආලොකසභානි චත්තාරි අරියසච්චානි ඨාවරානි ඉමානි.

තත්ථ කතමං දුක්ඛං? ජාති ජරා බ්‍යාධි මරණං සංඛිත්තෙන පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා දුක්ඛා. තත්ථායං ලක්ඛණනිද්දෙසො, පාතුභාවලක්ඛණා ජාති, පරිපාකලක්ඛණා ජරා, දුක්ඛදුක්ඛතාලක්ඛණො බ්‍යාධි, චුතිලක්ඛණං මරණං, පියවිප්පයොගවිපරිණාමපරිතාපනලක්ඛණො සොකො, ලාලප්පනලක්ඛණො පරිදෙවො, කායසම්පීළනලක්ඛණං දුක්ඛං, චිත්තසම්පීළනලක්ඛණං දොමනස්සං, කිලෙසපරිදහනලක්ඛණො උපායාසො, අමනාපසමොධානලක්ඛණො අප්පියසම්පයොගො, මනාපවිනාභාවලක්ඛණො පියවිප්පයොගො, අධිප්පායවිවත්තනලක්ඛණො අලාභො, අපරිඤ්ඤාලක්ඛණා පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා, පරිපාකචුතිලක්ඛණං ජරාමරණං, පාතුභාවචුතිලක්ඛණං චුතොපපත්ති, පටිසන්ධිනිබ්බත්තනලක්ඛණො සමුදයො, සමුදයපරිජහනලක්ඛණො නිරොධො, අනුසයසමුච්ඡෙදලක්ඛණො මග්ගො. බ්‍යාධිලක්ඛණං දුක්ඛං, සඤ්ජානනලක්ඛණො සමුදයො, නිය්‍යානිකලක්ඛණො මග්ගො, සන්තිලක්ඛණො නිරොධො. අප්පටිසන්ධිභාවනිරොධලක්ඛණා අනුපාදිසෙසා නිබ්බානධාතු, දුක්ඛඤ්ච සමුදයො ච, දුක්ඛඤ්ච නිරොධො ච, දුක්ඛඤ්ච මග්ගො ච, සමුදයො ච දුක්ඛඤ්ච, සමුදයො ච නිරොධො ච, සමුදයො ච මග්ගො ච, නිරොධො ච සමුදයො ච, නිරොධො ච දුක්ඛඤ්ච, නිරොධො ච මග්ගො ච, මග්ගො ච නිරොධො ච, මග්ගො ච සමුදයො ච, මග්ගො ච දුක්ඛඤ්ච.

8. තත්‍රිමානි සුත්තානි.

“යමෙකරත්තිං [ජාතක 1 වීසතිනිපාතෙ අයොඝරජාතකෙ] පඨමං, ගබ්භෙ වසති මාණවො;
අබ්භුට්ඨිතොව සො යාති, ස ගච්ඡං න නිවත්තතී”ති.

අට්ඨිමා, ආනන්ද, දානුපපත්තියො එකුත්තරිකෙ සුත්තං – අයං ජාති.

තත්ථ කතමා ජරා?

අචරිත්වා [ධ. ප. 155] බ්‍රහ්මචරියං, අලද්ධා යොබ්බනෙ ධනං;
ජිණ්ණකොඤ්චාව ඣායන්ති, ඛීණමච්ඡෙව පල්ලලෙ.

පඤ්ච පුබ්බනිමිත්තානි දෙවෙසු – අයං ජරා.

තත්ථ කතමො බ්‍යාධි?

සාමං තෙන කුතො රාජ, තුවම්පි ජරායන්ති වෙදෙසි;
ඛත්තිය කම්මස්ස ඵලො, ලොකො න හි කම්මං පනයති.

තයො ගිලානා – අයං බ්‍යාධි.

තත්ථ කතමං මරණං?

යථාපි [දීඝනිකායෙ අධොලිඛිතගාථා] කුම්භකාරස්ස, කතං මත්තිකභාජනං;
ඛුද්දකඤ්ච මහන්තඤ්ච, යං පක්කං යඤ්ච ආමකං;
සබ්බං භෙදනපරියන්තං, එවං මච්චාන ජීවිතං.

මමායිතෙ පස්සථ ඵන්දමානෙ [හඤ්ඤමානෙ (පී) පස්ස සු. නි. 783], මච්ඡෙව අප්පොදකෙ ඛීණසොතෙ;
එතම්පි දිස්වා අමමො චරෙය්‍ය, භවෙසු ආසත්තිමකුබ්බමානො.

උදකප්පනසුත්තං – ඉදං මරණං.

තත්ථ කතමො සොකො?

ඉධ සොචති පෙච්ච සොචති, පාපකාරී උභයත්ථ සොචති;
සො සොචති සො විහඤ්ඤති, දිස්වා කම්මකිලිට්ඨමත්තනො [කම්මකිලිට්ඨං අත්ථනො (පී.) පස්ස ධ. ප. 15].

තීණි දුච්චරිතානි – අයං සොකො.

තත්ථ කතමො පරිදෙවො?

කාමෙසු [සු. නි. 780] ගිද්ධා පසුතා පමූළ්හා, අවදානියා තෙ විසමෙ නිවිට්ඨා;
දුක්ඛූපනීතා පරිදෙවයන්ති, කිංසු භවිස්සාම ඉතො චුතාසෙ.

තිස්සො විපත්තියො – අයං පරිදෙවො.

තත්ථ කතමං දුක්ඛං?

සතං ආසි අයොසඞ්කු [අයොසඞ්කූ (පී. ක.) පස්ස ථෙරගා. 1197], සබ්බෙ පච්චත්තවෙදනා;
ජලිතා ජාතවෙදාව, අච්චිසඞ්ඝසමාකුලා.

මහා වත සො පරිළාහො [පරිදාසො (පී. ක.) පස්ස සං. නි. 5.1113] සංයුත්තකෙ සුත්තං සච්චසංයුත්තෙසු – ඉදං දුක්ඛං.

තත්ථ කතමං දොමනස්සං?

සඞ්කප්පෙහි පරෙතො [පරතො (ක.) පස්ස සු. නි. 824] සො, කපණො විය ඣායති;
සුත්වා පරෙසං නිග්ඝොසං, මඞ්කු හොති තථාවිධො.

ද්වෙමෙ තපනීයා ධම්මා – ඉදං දොමනස්සං.

තත්ථ කතමො උපායාසො?

කම්මාරානං යථා උක්කා, අන්තො ඣායති නො බහි;
එවං ඣායති මෙ හදයං, සුත්වා නිබ්බත්තමම්බුජං.

තයො අග්ගී – අයං උපායාසො.

තත්ථ කතමො අප්පියසම්පයොගො?

අයසාව [ධ. ප. 240] මලං සමුට්ඨිතං, තතුට්ඨාය තමෙව ඛාදති;
එවං අතිධොනචාරිනං, සානි කම්මානි නයන්ති දුග්ගතිං.

ද්වෙමෙ තථාගතං අබ්භාචික්ඛන්ති, එකුත්තරිකෙ සුත්තං දුකෙසු – අයං අප්පියසම්පයොගො.

තත්ථ කතමො පියවිප්පයොගො?

සුපිනෙන යථාපි සඞ්ගතං, පටිබුද්ධො පුරිසො න පස්සති;
එවම්පි පියායිතං [මමායිතං (පී. ක.) පස්ස සු. නි. 813] ජනං, පෙතං කාලඞ්කතං [කාලකතං (පී.)] න පස්සති.

තෙ දෙවා චවනධම්මං විදිත්වා තීහි වාචාහි අනුසාසන්ති. අයං පියවිප්පයොගො.

යම්පිච්ඡං න ලභති, තිස්සො මාරධීතරො;
තස්ස චෙ කාමයානස්ස [කාමයමානස්ස (ක.) පස්ස සු. නි. 773], ඡන්දජාතස්ස ජන්තුනො;
තෙ කාමා පරිහායන්ති, සල්ලවිද්ධොව රුප්පති.

සංඛිත්තෙන පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා දුක්ඛා.

චක්ඛු සොතඤ්ච ඝානඤ්ච, ජිව්හා කායො තතො මනං;
එතෙ ලොකාමිසා ඝොරා, යත්ථ සත්තා පුථුජ්ජනා.

පඤ්චිමෙ භික්ඛවෙ ඛන්ධා – ඉදං දුක්ඛං.

තත්ථ කතමා ජරා ච මරණඤ්ච?

අප්පං වත ජීවිතං ඉදං, ඔරං වස්සසතාපි මීයතෙ [මීයති (සු. නි. 810)];
අථ වාපි අතිච්චං ජීවිතං, අථ ඛො සො ජරසාපි මීයතෙ.

සංයුත්තකෙ පසෙනදිසංයුත්තකෙ සුත්තං අයියිකා මෙ කාලඞ්කතා – අයං ජරා ච මරණඤ්ච.

තත්ථ කතමා චුති ච උපපත්ති ච?

‘‘සබ්බෙ සත්තා මරිස්සන්ති, මරණන්තං හි ජීවිතං;
යථාකම්මං ගමිස්සන්ති, අත්තකම්මඵලූපගා’’ති [පුඤ්ඤපාපඵලූපගාති (සං. නි. 1.133)]. –

අයං චුති ච උපපත්ති ච.

ඉමෙහි සුත්තෙහි එකසදිසෙහි ච අඤ්ඤෙහි නවවිධං සුත්තං තං අනුපවිට්ඨෙහි ලක්ඛණතො දුක්ඛං ඤත්වා සාධාරණඤ්ච අසාධාරණඤ්ච දුක්ඛං අරියසච්චං නිද්දිසිතබ්බං. ගාථාහි ගාථා අනුමිනිතබ්බා, බ්‍යාකරණෙහි වා බ්‍යාකරණං – ඉදං දුක්ඛං.

9. තත්ථ කතමො දුක්ඛසමුදයො?

කාමෙසු සත්තා කාමසඞ්ගසත්තා [කාමපසඞ්ගසත්තා (පී.) පස්ස උදා. 63], සංයොජනෙ වජ්ජමපස්සමානා;
න හි ජාතු සංයොජනසඞ්ගසත්තා, ඔඝං තරෙය්‍යුං විපුලං මහන්තං.

චත්තාරො ආසවා සුත්තං – අයං දුක්ඛසමුදයො.

තත්ථ කතමො දුක්ඛනිරොධො?

යම්හි න මායා වසතී න මානො,
යො වීතලොභො අමමො නිරාසො,
පනුණ්ණකොධො [පනුන්නකොධො (පී.) පස්ස උදා. 26] අභිනිබ්බුතත්තො;
සො බ්‍රාහ්මණො සො සමණො ස භික්ඛු.

ද්වෙමා විමුත්තියො, රාගවිරාගා ච චෙතොවිමුත්ති; අවිජ්ජාවිරාගා ච පඤ්ඤාවිමුත්ති – අයං නිරොධො.

තත්ථ කතමො මග්ගො?

එසෙව මග්ගො නත්ථඤ්ඤො, දස්සනස්ස විසුද්ධියා;
අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො, මාරස්සෙතං පමොහනං.

සත්තිමෙ, භික්ඛවෙ, බොජ්ඣඞ්ගා – අයං මග්ගො.

තත්ථ කතමානි චත්තාරි අරියසච්චානි?

‘‘යෙ ධම්මා [මහාව. 60] හෙතුප්පභවා, තෙසං හෙතුං තථාගතො ආහ;
තෙසඤ්ච යො නිරොධො, එවංවාදී මහාසමණො’’ති.

හෙතුප්පභවා ධම්මා දුක්ඛං, හෙතුසමුදයො, යං භගවතො වචනං. අයං ධම්මො යො නිරොධො, යෙ හි කෙචි සංයොජනියෙසු ධම්මෙසු අස්සාදානුපස්සිනො විහරන්ති. කිලෙසා තණ්හා පවඩ්ඪන්ති, තණ්හාපච්චයා උපාදානං…පෙ.… එවමෙතස්ස කෙවලස්ස දුක්ඛක්ඛන්ධස්ස සමුදයො හොති. තත්ථ යං සංයොජනං – අයං සමුදයො. යෙ සංයොජනියා ධම්මා යෙ ච සොකපරිදෙවදුක්ඛදොමනස්සුපායාසා සම්භවන්ති – ඉදං දුක්ඛං. යා සංයොජනියෙසු ධම්මෙසු ආදීනවානුපස්සනා – අයං මග්ගො. පරිමුච්චති ජාතියා ජරාය බ්‍යාධිහි මරණෙහි සොකෙහි පරිදෙවෙහි යාව උපායාසෙහි – ඉදං නිබ්බානං. ඉමානි චත්තාරි සච්චානි.

තත්ථ කතමා අනුපාදිසෙසා නිබ්බානධාතු?

අත්ථඞ්ගතස්ස න පමාණමත්ථි, තං හි වා නත්ථි යෙන නං පඤ්ඤපෙය්‍ය;
සබ්බසඞ්ගානං සමූහතත්තා විදූ, සිතා වාදසතස්සු [වාදසතස්ස (පී. ක.)] සබ්බෙ.

සංයුත්තකෙ ගොධිකසංයුත්තං.

ඉමානි අසාධාරණානි සුත්තානි. යහිං යහිං සච්චානි නිද්දිට්ඨානි, තහිං තහිං සච්චලක්ඛණතො ඔතාරෙත්වා [ඔභාරෙත්වා (පී. ක.)] අපරිමාණෙහි බ්‍යඤ්ජනෙහි සො අත්ථො පරියෙසිතබ්බො. තත්ථ අත්ථානුපරිවත්ති බ්‍යඤ්ජනෙන පුන බ්‍යඤ්ජනානුපරිවත්ති අත්ථෙන තස්ස එකමෙකස්ස අපරිමාණානි බ්‍යඤ්ජනානි ඉමෙහි සුත්තෙහි යථානික්ඛිත්තෙහි චත්තාරි අරියසච්චානි නිද්දිසිතබ්බානි. පඤ්චනිකායෙ අනුපවිට්ඨාහි ගාථාහි ගාථා අනුමිනිතබ්බා, බ්‍යාකරණෙන බ්‍යාකරණං. ඉමානි අසාධාරණානි සුත්තානි.

තෙසං ඉමා උද්දානගාථා

යමෙකරත්තිං පඨමං, අට්ඨ දානූපපත්තියො;
පඤ්ච පුබ්බනිමිත්තානි, ඛීණමච්ඡංව පල්ලලං.

සාමං තෙන කුතො රාජ, තයො දෙවා ගිලානකා;
යථාපි කුම්භකාරස්ස, යථා නදිදකප්පනං.

ඉධ සොචති පෙච්ච සොචති, තීණි දුච්චරිතානි ච;
කාමෙසු ගිද්ධා පසුතා, යාව තිස්සො විපත්තියො.

සතං ආසි [සතමායු (සී.), සතධාතු (පී.)] අයොසඞ්කු, පරිළාහො මහත්තරො;
සඞ්කප්පෙහි පරෙතො සො, තත්ථ තපනියෙහි ච.

කම්මාරානං යථා උක්කා, තයො අග්ගී පකාසිතා;
අයතො මලමුප්පන්නං, අබ්භක්ඛානං තථාගතෙ.

තිවිධං දෙවානුසාසන්ති, සුපිනෙන සඞ්ගමො යථා;
තිස්සො චෙව මාරධීතා, සල්ලවිද්ධොව රුප්පති.

චක්ඛු සොතඤ්ච ඝානඤ්ච, පඤ්චක්ඛන්ධා පකාසිතා;
අප්පං වත ජීවිතං ඉදං, අයයිකා මෙ මහල්ලිකා.

සබ්බෙ සත්තා මරිස්සන්ති, උපපත්ති චුතිචයං;
කාමෙසු සත්තා පසුතා, ආසවෙහි චතූහි ච.

යම්හි න මායා වසති, ද්වෙමා චෙතොවිමුත්තියො;
එසෙව මග්ගො නත්ථඤ්ඤො, බොජ්ඣඞ්ගා ච සුදෙසිතා.

අත්ථඞ්ගතස්ස න පමාණමත්ථි, ගොධිකො පරිනිබ්බුතො;
යෙ ධම්මා හෙතුප්පභවා, සංයොජනානුපස්සිනො.
ඉමා දස තෙසං උද්දානගාථා.

10. තත්ථිමානි සාධාරණානි සුත්තානි යෙසු සුත්තෙසු සාධාරණානි සච්චානි දෙසිතානි අනුලොමම්පි පටිලොමම්පි වොමිස්සකම්පි. තත්ථ අයං ආදි.

අවිජ්ජාය නිවුතො ලොකො, [අජිතාති භගවා]
විවිච්ඡා පමාදා නප්පකාසති;
ජප්පාභිලෙපනං [ජප්පානුලෙපනං (ක.) පස්ස සු. නි. 1039] බ්‍රූමි, දුක්ඛමස්ස මහබ්භයං.

තත්ථ යා අවිජ්ජා ච විවිච්ඡා ච, අයං සමුදයො. යං මහබ්භයං, ඉදං දුක්ඛං. ඉමානි ද්වෙ සච්චානි – දුක්ඛඤ්ච සමුදයො ච. ''සංයොජනං සංයොජනියා ච ධම්මා''ති සංයුත්තකෙ චිත්තසංයුත්තකෙසු බ්‍යාකරණං. තත්ථ යං සංයොජනං, අයං සමුදයො. යෙ සංයොජනියා ධම්මා, ඉදං දුක්ඛං. ඉමානි ද්වෙ සච්චානි – දුක්ඛඤ්ච සමුදයො ච.

තත්ථ කතමං දුක්ඛඤ්ච නිරොධො ච?

උච්ඡින්නභවතණ්හස්ස, නෙත්තිච්ඡින්නස්ස [සන්තචිත්තස්ස (සු. නි. 751)] භික්ඛුනො;
වික්ඛීණො ජාතිසංසාරො, නත්ථි දානි පුනබ්භවො.

යං චිත්තං, ඉදං දුක්ඛං. යො භවතණ්හාය උපච්ඡෙදො, අයං දුක්ඛනිරොධො. වික්ඛීණො ජාතිසංසාරො, නත්ථි දානි පුනබ්භවොති නිද්දෙසො. ඉමානි ද්වෙ සච්චානි – දුක්ඛඤ්ච නිරොධො ච. ද්වෙමා, භික්ඛවෙ, විමුත්තියො;

රාගවිරාගා ච චෙතොවිමුත්ති, අවිජ්ජාවිරාගා ච පඤ්ඤාවිමුත්ති. යං චිත්තං, ඉදං දුක්ඛං. යා විමුත්ති, අයං නිරොධො. ඉමානි ද්වෙ සච්චානි – දුක්ඛඤ්ච නිරොධො ච.

තත්ථ කතමං දුක්ඛඤ්ච මග්ගො ච?

කුම්භූපමං [ධ. ප. 40] කායමිමං විදිත්වා, නගරූපමං චිත්තමිදං ඨපෙත්වා;
යොධෙථ මාරං පඤ්ඤාවුධෙන, ජිතඤ්ච රක්ඛෙ අනිවෙසනො සියා.

තත්ථ යඤ්ච කුම්භූපමො කායො යඤ්ච නගරූපමං චිත්තං, ඉදං දුක්ඛං. යං පඤ්ඤාවුධෙන මාරං යොධෙථාති අයං මග්ගො. ඉමානි ද්වෙ සච්චානි. යං, භික්ඛවෙ, න තුම්හාකං, තං පජහිතබ්බං. යා සංයොජනා, අයං මග්ගො. යෙ තෙ ධම්මා අනත්තනියා පහාතබ්බා, රූපං යාව විඤ්ඤාණං, ඉදං දුක්ඛඤ්ච මග්ගො ච.

තත්ථ කතමං දුක්ඛඤ්ච සමුදයො ච නිරොධො ච?

යෙ කෙචි සොකා පරිදෙවිතා වා, දුක්ඛා ච [දුක්ඛඤ්ච (පී. ක.) පස්ස උදා. 70] ලොකස්මිමනෙකරූපා;
පියං පටිච්චප්පභවන්ති එතෙ, පියෙ අසන්තෙ න භවන්ති එතෙ.

යෙ සොකපරිදෙවා, යං ච අනෙකරූපං දුක්ඛං, යං පෙමතො භවති, ඉදං දුක්ඛං. යං පෙමං, අයං සමුදයො. යො තත්ථ ඡන්දරාගවිනයො පියස්ස අකිරියා, අයං නිරොධො. ඉමානි තීණි සච්චානි. තිම්බරුකො පරිබ්බාජකො පච්චෙති ‘‘සයංකතං පරංකත’’න්ති. යථෙසා වීමංසා, ඉදං දුක්ඛං. යා එතෙ ද්වෙ අන්තෙ අනුපගම්ම මජ්ඣිමා පටිපදා අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරා යාව ජාතිපච්චයා ජරාමරණං, ඉදම්පි දුක්ඛඤ්ච සමුදයො ච. විඤ්ඤාණං නාමරූපං සළායතනං ඵස්සො වෙදනා භවො ජාති ජරාමරණං, ඉදං දුක්ඛං. අවිජ්ජා සඞ්ඛාරා තණ්හා උපාදානං, අයං සමුදයො. ඉති ඉදං සයංකතං වීමංසෙය්‍යාති [වීමංසීයති (පී. ක.)] යඤ්ච පටිච්චසමුප්පාදෙ දුක්ඛං, ඉදං එසො සමුදයො නිද්දිට්ඨො. අවිජ්ජානිරොධා සඞ්ඛාරනිරොධො ච යාව ච ජරාමරණනිරොධොති අයං නිරොධො. ඉමානි තීණි සච්චානි දුක්ඛඤ්ච සමුදයො ච නිරොධො ච.

11. තත්ථ කතමං දුක්ඛඤ්ච සමුදයො ච මග්ගො ච?

‘‘යො දුක්ඛමද්දක්ඛි [සං. නි. 1.157] යතොනිදානං, කාමෙසු සො ජන්තු කථං නමෙය්‍ය;
කාමා හි ලොකෙ සඞ්ගාති ඤත්වා, තෙසං සතීමා විනයාය සික්ඛෙ’’ති.

යො දුක්ඛමද්දක්ඛි, ඉදං දුක්ඛං. යතො භවති, අයං සමුදයො. සන්දිට්ඨං යතො භවති යාව තස්ස විනයාය සික්ඛා, අයං මග්ගො. ඉමානි තීණි සච්චානි.

එකාදසඞ්ගුත්තරෙසු ගොපාලකොපමසුත්තං.

තත්ථ යාව රූපසඤ්ඤුත්තා යඤ්ච සළායතනං යථා වණ්ණං පටිච්ඡාදෙති යඤ්ච තිත්ථං යථා ච ලභති ධම්මූපසඤ්හිතං උළාරං පීතිපාමොජ්ජං චතුබ්බිධං ච අත්තභාවතො ච වත්ථු, ඉදං දුක්ඛං. යාව ආසාටිකං හාරෙතා [සාටෙතා (සී. පී.) පස්ස අඞ්ගුත්තරනිකායෙ] හොති, අයං සමුදයො. රූපසඤ්ඤුත්තා ආසාටකහරණං [ආසාටිකසාටනා (පී.)] වණ්ණපටිච්ඡාදනං වීථිඤ්ඤුතා ගොචරකුසලඤ්ච, අයං මග්ගො. අවසෙසා ධම්මා අත්ථී හෙතු අත්ථී පච්චයා අත්ථී නිස්සයා සාවසෙසදොහිතා අනෙකපූජා ච කල්‍යාණමිත්තතප්පච්චයා ධම්මා වීථිඤ්ඤුතා ච හෙතු, ඉමානි තීණි සච්චානි.

තත්ථ කතමං දුක්ඛඤ්ච මග්ගො ච නිරොධො ච?

සති කායගතා උපට්ඨිතා, ඡසු ඵස්සායතනෙසු සංවුතො [සංවරො (පී. ක.) පස්ස උදා. 25];
සතතං භික්ඛු සමාහිතො, ජඤ්ඤා [ඤානෙය්‍ය (පී. ක.)] නිබ්බානමත්තනො.

තත්ථ යා ච කායගතා සති යඤ්ච සළායතනං යත්ථ සබ්බඤ්චෙතං දුක්ඛං. යා ච කායගතා සති යො ච සීලසංවරො යො ච සමාධි යත්ථ යා සති, අයං පඤ්ඤාක්ඛන්ධො. සබ්බම්පි සීලක්ඛන්ධො සමාධික්ඛන්ධො, අයං මග්ගො. එවංවිහාරිනා ඤාතබ්බං නිබ්බානං. අයං නිරොධො, ඉමානි තීණි සච්චානි. සීලෙ පතිට්ඨාය ද්වෙ ධම්මා භාවෙතබ්බා සමථො ච විපස්සනා ච. තත්ථ යං චිත්තසහජාතා ධම්මා, ඉදං දුක්ඛං. යො ච සමථො යා ච විපස්සනා, අයං මග්ගො. රාගවිරාගා ච චෙතොවිමුත්ති, අවිජ්ජාවිරාගා ච පඤ්ඤාවිමුත්ති, අයං නිරොධො. ඉමානි තීණි සච්චානි.

තත්ථ කතමො සමුදයො ච නිරොධො ච?

ආසා ච පීහා අභිනන්දනා ච, අනෙකධාතූසු සරා පතිට්ඨිතා;
අඤ්ඤාණමූලප්පභවා පජප්පිතා, සබ්බා මයා බ්‍යන්තිකතා සමූලිකා.

අඤ්ඤාණමූලප්පභවාති පුරිමකෙහි සමුදයො. සබ්බා මයා බ්‍යන්තිකතා සමූලිකාති නිරොධො. ඉමානි ද්වෙ සච්චානි. චතුන්නං ධම්මානං අනනුබොධා අප්පටිවෙධා විත්ථාරෙන කාතබ්බං. අරියස්ස සීලස්ස සමාධිනො පඤ්ඤාය විමුත්තියා. තත්ථ යො ඉමෙසං චතුන්නං ධම්මානං අනනුබොධා අප්පටිවෙධා, අයං සමුදයො. පටිවෙධො භවනෙත්තියා, අයං නිරොධො. අයං සමුදයො ච නිරොධො ච.

තත්ථ කතමො සමුදයො ච මග්ගො ච?

යානි [සු. නි. 1041] සොතානි ලොකස්මිං, [අජිතාති භගවා]
සති තෙසං නිවාරණං;
සොතානං සංවරං බ්‍රූමි, පඤ්ඤායෙතෙ පිධීයරෙ.

යානි සොතානීති අයං සමුදයො. යා ච පඤ්ඤා යා ච සති නිවාරණං පිධානඤ්ච, අයං මග්ගො. ඉමානි ද්වෙ සච්චානි. සඤ්චෙතනියං සුත්තං දළ්හනෙමියානාකාරො ඡහි මාසෙහි නිද්දිට්ඨො. තත්ථ යං කායං කායකම්මං සවඞ්කං සදොසං සකසාවං යා සවඞ්කතා සදොසතා සකසාවතා, අයං සමුදයො. එවං වචීකම්මං මනොකම්මං අවඞ්කං අදොසං අකසාවං, යා අවඞ්කතා අදොසතා අකසාවතා, අයං මග්ගො. එවං වචීකම්මං මනොකම්මං. ඉමානි ද්වෙ සච්චානි සමුදයො ච මග්ගො ච.

තත්ථ කතමො සමුදයො ච නිරොධො ච මග්ගො ච?

‘‘නිස්සිතස්ස චලිතං, අනිස්සිතස්ස චලිතං නත්ථි, චලිතෙ අසති පස්සද්ධි, පස්සද්ධියා සති නති න හොති, නතියා අසති [අසතියා (පී.) පස්ස උදා. 74] ආගතිගති න හොති, ආගතිගතියා අසති චුතූපපාතො න හොති, චුතූපපාතෙ අසති නෙවිධ න හුරං න උභයමන්තරෙන. එසෙවන්තො දුක්ඛස්සා’’ති.

තත්ථ ද්වෙ නිස්සයා, අයං සමුදයො. යො ච අනිස්සයො, යා ච අනති, අයං මග්ගො. යා ආගතිගති න හොති චුතූපපාතො ච යො එසෙවන්තො දුක්ඛස්සාති, අයං නිරොධො. ඉමානි තීණි සච්චානි. අනුපට්ඨිතකායගතා සති…පෙ. … යං විමුත්තිඤාණදස්සනං, අයං සමුදයො. එකාරසඋපනිස්සයා විමුත්තියො යාව උපනිස්සයඋපසම්පදා උපට්ඨිතකායගතාසතිස්ස විහරති. සීලසංවරො සොසානියො හොති, යඤ්ච විමුත්තිඤාණදස්සනං, අයං මග්ගො. යා ච විමුත්ති, අයං නිරොධො. ඉමානි තීණි සච්චානි. සමුදයො ච නිරොධො ච මග්ගො ච.

12. තත්ථ කතමො නිරොධො ච මග්ගො ච?

සයං කතෙන සච්චෙන, තෙන අත්තනා අභිනිබ්බානගතො විතිණ්ණකඞ්ඛො;
විභවඤ්ච ඤත්වා ලොකස්මිං, තාව ඛීණපුනබ්භවො ස භික්ඛු.

යං සච්චෙන, අයං මග්ගො. යං ඛීණපුනබ්භවො, අයං නිරොධො. ඉමානි ද්වෙ සච්චානි. පඤ්ච විමුත්තායතනානි සත්ථා වා ධම්මං දෙසෙසි අඤ්ඤතරො වා විඤ්ඤූ සබ්‍රහ්මචාරීති විත්ථාරෙන කාතබ්බා. තස්ස අත්ථප්පටිසංවෙදිස්ස පාමොජ්ජං ජායති, පමුදිතස්ස පීති ජායති, යාව නිබ්බින්දන්තො විරජ්ජති, අයං මග්ගො. යා විමුත්ති, අයං නිරොධො. එවං පඤ්ච විමුත්තායතනානි විත්ථාරෙන. ඉමානි ද්වෙ සච්චානි නිරොධො ච මග්ගො ච.

ඉමානි සාධාරණානි සුත්තානි. ඉමෙහි සාධාරණෙහි සුත්තෙහි යථානික්ඛිත්තෙහි පටිවෙධතො ච ලක්ඛණතො ච ඔතාරෙත්වා අඤ්ඤානි සුත්තානි නිද්දිසිතබ්බානි අපරිහායන්තෙන. ගාථාහි ගාථා අනුමිනිතබ්බා, බ්‍යාකරණෙහි බ්‍යාකරණං. ඉමෙ ච සාධාරණා දස පරිවඩ්ඪකා එකො ච චතුක්කො නිද්දෙසො සාධාරණො. අයඤ්ච පකිණ්ණකනිද්දෙසො. එකං පඤ්ච ඡ ච සවෙකදෙසො සබ්බං. ඉමෙ ද්වෙ පරිවජ්ජනා පුරිමකා ච දස. ඉමෙ ද්වාදස පරිවඩ්ඪකා සච්චානි. එත්තාවතා සබ්බං සුත්තං නත්ථි, තං බ්‍යාකරණං වා ගාථා විය. ඉමෙහි ද්වාදසහි පරිවඩ්ඪකෙහි න ඔතරිතුං අප්පමත්තෙන පරියෙසිත්වා නිද්දිසිතබ්බා.

තත්ථායං සඞ්ඛෙපො. සබ්බං දුක්ඛං සත්තහි පදෙහි සමොසරණං ගච්ඡති. කතරෙහි සත්තහි? අප්පියසම්පයොගො ච පියවිප්පයොගො ච, ඉමෙහි ද්වීහි පදෙහි සබ්බං දුක්ඛං නිද්දිසිතබ්බං. තස්ස ද්වෙ නිස්සයා – කායො ච චිත්තඤ්ච . තෙන වුච්චති ‘‘කායිකං දුක්ඛං චෙතසිකඤ්චෙ’’ති, නත්ථි තං දුක්ඛං න කායිකං වා න චෙතසිකං, සබ්බං දුක්ඛං ද්වීහි දුක්ඛෙහි නිද්දිසිතබ්බං කායිකෙන ච චෙතසිකෙන ච. තීහි දුක්ඛතාහි සඞ්ගහිතං දුක්ඛදුක්ඛතාය සඞ්ඛාරදුක්ඛතාය විපරිණාමදුක්ඛතාය. ඉති තං සබ්බං දුක්ඛං තීහි දුක්ඛතාහි සඞ්ගහිතං. ඉති ඉදඤ්ච දුක්ඛං තිවිධං. දුවිධං දුක්ඛං කායිකඤ්ච චෙතසිකඤ්ච. දුවිධං අප්පියසම්පයොගො ච පියවිප්පයොගො ච. ඉදං සත්තවිධං දුක්ඛං.

තත්ථ තිවිධො සමුදයො අවතුත්ථො අපඤ්චමො. කතමො තිවිධො? තණ්හා ච දිට්ඨි ච කම්මං. තත්ථ තණ්හා ච භවසමුදයො කම්මං. තථා [තත්ථ (පී.)] නිබ්බත්තස්ස හීනපණීතතා [හීනපණීතතාය (පී.)], අයං සමුදයො. ඉති යාපි භවගතීසු හීනතා ච පණීතතා ච, යාපි තීහි දුක්ඛතාහි සඞ්ගහිතා, යොපි ද්වීහි මූලෙහි සමුදානීතො අවිජ්ජාය නිවුතස්ස භවතණ්හාසංයුත්තස්ස සවිඤ්ඤාණකො කායො, සොපි තීහි දුක්ඛතාහි සඞ්ගහිතො.

තථා විපල්ලාසතො දිට්ඨිභවගන්තබ්බා. සා සත්තවිධා නිද්දිසිතබ්බා. එකො විපල්ලාසො තීණි නිද්දිසීයති, චත්තාරි විපල්ලාසවත්ථූනි. තත්ථ කතමො එකො විපල්ලාසො? යො විපරීතග්ගාහො පටික්ඛෙපෙන, ඔතරණං යථා ''අනිච්චෙ නිච්ච''න්ති විපරීතං ගණ්හාති. එවං චත්තාරො විපල්ලාසා. අයමෙකො විපල්ලාසීයති සඤ්ඤා චිත්තං දිට්ඨි. කතමානි චත්තාරි විපල්ලාසවත්ථූනි ? කායො වෙදනා චිත්තං ධම්මා. එවං විපල්ලාසගතස්ස අකුසලඤ්ච පවඩ්ඪෙති. තත්ථ සඤ්ඤාවිපල්ලාසො දොසං අකුසලමූලං පවඩ්ඪෙති. චිත්තවිපල්ලාසො ලොභං අකුසලමූලං පවඩ්ඪෙති. දිට්ඨිවිපල්ලාසො මොහං අකුසලමූලං පවඩ්ඪෙති. තත්ථ දොසස්ස අකුසලමූලස්ස තීණි මිච්ඡත්තානි ඵලං – මිච්ඡාවාචා මිච්ඡාකම්මන්තො මිච්ඡාආජීවො; ලොභස්ස අකුසලමූලස්ස තීණි මිච්ඡත්තානි ඵලං – මිච්ඡාසඞ්කප්පො මිච්ඡාවායාමො මිච්ඡාසමාධි; මොහස්ස අකුසලමූලස්ස ද්වෙ මිච්ඡත්තානි ඵලං – මිච්ඡාදිට්ඨි ච මිච්ඡාසති ච. එවං අකුසලං සහෙතු සප්පච්චයං විපල්ලාසා ච පච්චයො, අකුසලමූලානි සහෙතු එතෙයෙව පටිපක්ඛෙන අනූනා අනධිකා ද්වීහි පච්චයෙහි නිද්දිසිතබ්බා. නිරොධෙ ච මග්ගෙ ච විපල්ලාසමුපාදාය පරතො [පරිතො (පී.)] පටිපක්ඛෙන චතස්සො.

තත්රිමා උද්දානගාථා

අවිජ්ජාය නිවුතො ලොකො, චිත්තං සංයොජනම්පි;
සා පච්ඡින්නභවතණ්හා, ද්වෙමා චෙව විමුත්තියො.

කුම්භූපමං කායමිමං, යං න තුම්භාකං තං පජහ [ජහා (පී. ක.)];
යෙ කෙචි සොකපරිදෙවා, තිම්බරුකො ච සයංකතං.

දුක්ඛං දිට්ඨි ච උප්පන්නං, යඤ්ච ගොපාලකොපමං;
සති කායගතා මාහු, සමථො ච විපස්සනා.

ආසා පිහා ච අභිනන්දනා ච, චතුන්නමනනුබොධනා;
යානි සොතානි ලොකස්මිං, දළ්හං නෙමියානාකාරො.

යං නිස්සිතස්ස චලිතං, අනුපට්ඨිතකායගතාසති;
සයං කතෙන සච්චෙන, විමුත්තායතනෙහි ච.

පෙටකොපදෙසෙ මහාකච්චායනෙන භාසිතෙ පඨමභූමි අරියසච්චප්පකාසනා නාතං ජීවතා භගවතා මාදිසෙන සමුද්දනෙන තථාගතෙනාති.

2. සාසනපට්ඨානදුතියභූමි

13. තත්ථ කතමං සාසනප්පට්ඨානං? සංකිලෙසභාගියං සුත්තං, වාසනා භාගියං සුත්තං, නිබ්බෙධභාගියං සුත්තං, අසෙක්ඛභාගියං සුත්තං, සංකිලෙසභාගියඤ්ච වාසනාභාගියඤ්ච, සංකිලෙසභාගියඤ්ච නිබ්බෙධභාගියඤ්ච, සංකිලෙසභාගියඤ්ච නිබ්බෙධභාගියඤ්ච අසෙක්ඛභාගියඤ්ච, වාසනාභාගියඤ්ච නිබ්බෙධභාගියඤ්ච. ආණත්ති, ඵලං, උපායො, ආණත්ති ච ඵලඤ්ච, ඵලඤ්ච උපායො ච, ආණත්ති ච ඵලඤ්ච උපායො ච. අස්සාදො, ආදීනවො, නිස්සරණං, අස්සාදො ච ආදීනවො ච, අස්සාදො ච නිස්සරණඤ්ච, ආදීනවො ච නිස්සරණඤ්ච, අස්සාදො ච ආදීනවො ච නිස්සරණඤ්ච. ලොකිකං, ලොකුත්තරං, ලොකිකඤ්ච ලොකුත්තරඤ්ච. කම්මං, විපාකො, කම්මඤ්ච විපාකො ච. නිද්දිට්ඨං, අනිද්දිට්ඨං, නිද්දිට්ඨඤ්ච අනිද්දිට්ඨඤ්ච. ඤාණං, ඤෙය්‍යං, ඤාණඤ්ච ඤෙය්‍යඤ්ච. දස්සනං, භාවනා, දස්සනඤ්ච භාවනා ච. විපාකකම්මං, න විපාකකම්මං, නෙවවිපාකනවිපාකකම්මං . සකවචනං, පරවචනං, සකවචනඤ්ච පරවචනඤ්ච. සත්තාධිට්ඨානං, ධම්මාධිට්ඨානං, සත්තාධිට්ඨානඤ්ච ධම්මාධිට්ඨානඤ්ච. ථවො, සකවචනාධිට්ඨානං, පරවචනාධිට්ඨානං, සකවචනාධිට්ඨානඤ්ච පරවචනාධිට්ඨානඤ්ච. කිරියං, ඵලං, කිරියඤ්ච ඵලඤ්ච. අනුඤ්ඤාතං, පටික්ඛිත්තං, අනුඤ්ඤාතඤ්ච පටික්ඛිත්තඤ්ච. ඉමානි ඡ පටික්ඛිත්තානි.

14. තත්ථ කතමං සංකිලෙසභාගියං සුත්තං?

කාමන්ධා ජාලසඤ්ඡන්නා, තණ්හාඡදනඡාදිතා;
පමත්තබන්ධුනා බද්ධා, මච්ඡාව කුමිනාමුඛෙ;
ජරාමරණමන්වෙන්ති, වච්ඡො ඛීරපකොව [ඛීරූපකොව (ක.) පස්ස උදා. 64] මාතරං.

පඤ්චිමෙ, භික්ඛවෙ, නීවරණා.

තත්ථ කතමං වාසනාභාගියං සුත්තං?

මනොපුබ්බඞ්ගමා ධම්මා, මනොසෙට්ඨා මනොමයා;
මනසා චෙ පසන්නෙන, භාසති වා කරොති වා;
තතො නං සුඛමන්වෙති, ඡායාව අනපායිනී.

සංයුත්තකෙ සුත්තං.

මහානාමස්ස සක්කස්ස ඉදං භගවා සක්‍යානං කපිලවත්ථුම්හි නගරෙ නයවිත්ථාරෙන සද්ධාසීලපරිභාවිතං සුත්තං භාවඤ්ඤෙන පරිභාවිතං තං නාම පච්ඡිමෙ කාලෙ.

තත්ථ කතමං නිබ්බෙධභාගියං සුත්තං?

උද්ධං අධො [උදා. 61] සබ්බධි විප්පමුත්තො, අයං අහස්මීති අනානුපස්සී;
එවං විමුත්තො උදතාරි ඔඝං, අතිණ්ණපුබ්බං අපුනබ්භවාය.

සීලානි නු ඛො භවන්ති කිමත්ථියානි ආනන්දො පුච්ඡති සත්ථාරං.

තත්ථ කතමං අසෙක්ඛභාගියං සුත්තං?

‘‘යස්ස සෙලූපමං චිත්තං, ඨිතං නානුපකම්පති;
විරත්තං රජනීයෙසු, කොපනෙය්‍යෙ [කොපනීයෙ (ක.) පස්ස උදා. 34] න කුප්පති;
යස්සෙවං භාවිතං චිත්තං, කුතො තං දුක්ඛමෙස්සතී’’ති.

සාරිපුත්තො නාම භගවා ථෙරඤ්ඤතරො සො මං ආසජ්ජ අප්පටිනිස්සජ්ජ චාරිකං පක්කමති, සාරිපුත්තස්ස බ්‍යාකරණං කාතබ්බං. යස්ස නූන භගවා කායගතා සති අභාවිතා අස්ස අබහුලීකතා විත්ථාරෙන කාතබ්බං.

15. තත්ථ කතමං සංකිලෙසභාගියඤ්ච වාසනාභාගියඤ්ච?

ඡන්නමතිවස්සති [උදා. 45], විවටං නාතිවස්සති;
තස්මා ඡන්නං විවරෙථ, එවං තං නාතිවස්සති.

ඡන්නමතිවස්සතීති සංකිලෙසො. විවටං නාතිවස්සතීති වාසනා. තමො තමපරායනොති විත්ථාරෙන. තත්ථ යො ච තමො යො ච තමපරායනො, අයං සංකිලෙසො. යො ච ජොති යො ච ජොතිපරායනො, අයං වාසනා.

තත්ථ කතමං සංකිලෙසභාගියඤ්ච නිබ්බෙධභාගියඤ්ච සුත්තං?

න තං දළ්හං බන්ධනමාහු ධීරා, යදායසං දාරුජපබ්බජඤ්ච [දාරුජං පබ්බජඤ්ච (පී.) ධ. ප. 345; සං. නි. 1.121];
සාරත්තරත්තා මණිකුණ්ඩලෙසු, පුත්තෙසු දාරෙසු ච යා අපෙක්ඛා.

න තං දළ්හං බන්ධනමාහු ධීරා, යදා පුත්තෙසු දාරෙසු ච යා අපෙක්ඛා, අයං සංකිලෙසො. එතම්පි ඡෙත්වා පරිබ්බජන්ති ධීරා අනපෙක්ඛිනො සබ්බකාමෙ පහායාති, අයං නිබ්බෙධො. යං චෙතයිතං පකප්පිතං යා ච නාමරූපස්ස අවක්කන්ති හොති. ඉමෙහි චතූහි පදෙහි සංකිලෙසො. පච්ඡිමකෙහි චතූහි නිබ්බෙධො.

තත්ථ කතමං සංකිලෙසභාගියඤ්ච නිබ්බෙධභාගියඤ්ච අසෙක්ඛභාගියඤ්ච සුත්තං?

අයං ලොකො සන්තාපජාතො, ඵස්සපරෙතො රොගං [රොදං (පී.) පස්ස උදා. 30] වදති අත්තතො;
යෙන යෙන හි මඤ්ඤන්ති, තතො තං හොති අඤ්ඤථා.

අඤ්ඤථාභාවී භවසත්තො ලොකො, භවපරෙතො භවමෙවාභිනන්දති;
යදභිනන්දති තං භයං, යස්ස භායති තං දුක්ඛං;
භවවිප්පහානාය ඛො පනිදං බ්‍රහ්මචරියං වුස්සති.

යෙ හි කෙචි සමණා වා බ්‍රාහ්මණා වා භවෙන භවස්ස විප්පමොක්ඛමාහංසු, සබ්බෙතෙ ‘‘අවිප්පමුත්තා භවස්මා’’ති වදාමි. යෙ වා පන කෙචි සමණා වා බ්‍රාහ්මණා වා විභවෙන භවස්ස නිස්සරණමාහංසු, සබ්බෙතෙ ‘‘අනිස්සටා භවස්මා’’ති වදාමි. උපධිං හි පටිච්ච දුක්ඛමිදං සම්භොති, සබ්බුපාදානක්ඛයා නත්ථි දුක්ඛස්ස සම්භවො, ලොකමිමං පස්ස, පුථූ අවිජ්ජාය පරෙතා භූතා භූතරතා භවා අපරිමුත්තා. යෙ හි කෙචි භවා සබ්බධි සබ්බත්ථතාය සබ්බෙතෙ භවා අනිච්චා දුක්ඛා විපරිණාමධම්මාති.

‘‘එවමෙතං යථාභූතං, සම්මප්පඤ්ඤාය පස්සතො;
භවතණ්හා පහීයති, විභවං නාභිනන්දති;
සබ්බසො තණ්හානං ඛයා, අසෙසවිරාගනිරොධො නිබ්බානං.

‘‘තස්ස නිබ්බුතස්ස භික්ඛුනො, අනුපාදා පුනබ්භවො න හොති;
අභිභූතො මාරො විජිතසඞ්ගාමො, උපෙච්චගා සබ්බභවානි තාදී’’ති.

අයං ලොකො සන්තාපජාතො යාව දුක්ඛන්ති යං තණ්හා සංකිලෙසො.

යං පුනග්ගහණං යෙ හි කෙචි සමණා වා බ්‍රාහ්මණා වා භවෙන භවස්ස විමොක්ඛමාහංසු, සබ්බෙතෙ ‘‘අවිමුත්තා භවස්මා’’ති වදාමි. යෙ වා පන කෙචි සමණා වා බ්‍රාහ්මණා වා විභවෙන භවස්ස නිස්සරණමාහංසු ‘‘අනිස්සටා භවස්මා’’ති වදාමි. අයං දිට්ඨිසංකිලෙසො, තං දිට්ඨිසංකිලෙසො ච තණ්හාසංකිලෙසො ච, උභයමෙතං සංකිලෙසො. යං පුනග්ගහණං භවවිප්පහානාය බ්‍රහ්මචරියං වුස්සති, යාව සබ්බසො උපාදානක්ඛයා සම්භවා, ඉදං නිබ්බෙධභාගියං. තස්ස නිබ්බුතස්ස භික්ඛුනො යාව උපච්චගා සබ්බභවානි තාදීති ඉදං අසෙක්ඛභාගියං. චත්තාරො පුග්ගලා අනුසොතගාමී සංකිලෙසො ඨිතත්තො ච පටිසොතගාමී ච නිබ්බෙධො. ථලෙ තිට්ඨතීති අසෙක්ඛභූමි.

16. තත්ථ කතමං වාසනාභාගියඤ්ච නිබ්බෙධභාගියඤ්ච සුත්තං?

‘‘දදතො [උදා. 75; දී. නි. 2.197] පුඤ්ඤං පවඩ්ඪති, සංයමතො වෙරං න චීයති;
කුසලො ච ජහාති පාපකං, රාගදොසමොහක්ඛයා සනිබ්බුතො’’ති.

‘‘දදතො පුඤ්ඤං පවඩ්ඪති, සංයමතො වෙරං න චීයතී’’ති වාසනා. ‘‘කුසලො ච ජහාති පාපකං, රාගදොසමොහක්ඛයා සනිබ්බුතො’’ති නිබ්බෙධො.

සොතානුගතෙසු ධම්මෙසු වචසා පරිචිතෙසු මනසානුපෙක්ඛිතෙසු දිට්ඨියා සුප්පටිවිද්ධෙසු පඤ්චානිසංසා පාටිකඞ්ඛා. ඉධෙකච්චස්ස බහුස්සුතා ධම්මා හොන්ති ධාතා අපමුට්ඨා වචසා පරිචිතා මනසානුපෙක්ඛිතා දිට්ඨියා සුප්පටිවිද්ධා, සො යුඤ්ජන්තො ඝටෙන්තො වායමන්තො දිට්ඨෙව ධම්මෙ විසෙසං පප්පොති. නො චෙ දිට්ඨෙව ධම්මෙ විසෙසං පප්පොති, ගිලානො පප්පොති. නො චෙ ගිලානො පප්පොති, මරණකාලසමයෙ පප්පොති. නො චෙ මරණකාලසමයෙ පප්පොති, දෙවභූතො පාපුණාති. නො චෙ දෙවභූතො පාපුණාති, තෙන ධම්මරාගෙන තාය ධම්මනන්දියා පච්චෙකබොධිං පාපුණාති.

තත්ථායං දිට්ඨෙව ධම්මෙ පාපුණාති, අයං නිබ්බෙධො. යං සම්පරායෙ පච්චෙකබොධිං පාපුණාති, අයං වාසනා. ඉමානි සොළස සුත්තානි සබ්බසාසනං අතිග්ගණ්හන්තො තිට්ඨන්ති. ඉමෙහි සොළසහි සුත්තෙහි නවවිධො සුත්තන්තො විභත්තො භවති. සො ච පඤ්ඤවතො නො දුප්පඤ්ඤස්ස, යුත්තස්ස නො අයුත්තස්ස, අකම්මස්ස විහාරිස්ස පකතියා ලොකෙ සංකිලෙසො චරති. සො සංකිලෙසො තිවිධො – තණ්හාසංකිලෙසො දිට්ඨිසංකිලෙසො දුච්චරිතසංකිලෙසො. තතො සංකිලෙසතො උට්ඨහන්තො සංකිලෙසො ධම්මෙසු පතිට්ඨහති, ලොකියෙසු පතිට්ඨහතීති. තත්ථාකුසලො දිට්ඨතො සචෙ තං සීලඤ්ච දිට්ඨිඤ්ච පරාමසති, තස්ස සො තණ්හාසංකිලෙසො හොති. සචෙ පනස්ස එවං හොති “ඉමිනාහං සීලෙන වා වතෙන වා බ්‍රහ්මචරියෙන වා දෙවො වා භවිස්සං [භවිස්සාමි (පී.)] දෙවඤ්ඤතරො වා”ති යස්ස හොති මිච්ඡාදිට්ඨි, එතස්ස මිච්ඡාදිට්ඨිසංකිලෙසො භවති. සචෙ පන සීලෙ පතිට්ඨිතො අපරාමට්ඨස්ස හි සීලවතං හොති, තස්ස තං සීලවතො යොනිසො ගහිතං අවිප්පටිසාරං ජනෙති යාව විමුත්තිඤාණදස්සනං, තඤ්ච තස්ස දිට්ඨෙව ධම්මෙ කාලඞ්කතස්ස වා තම්හියෙව වා පන අපරාපරියායෙන වා, අඤ්ඤෙසු ඛන්ධෙසු එවං සුතං “සුචරිතං වාසනාය සංවත්තතී”ති වාසනාභාගියං සුත්තං වුච්චති. තත්ථ සීලෙසු ඨිතස්ස විනීවරණං චිත්තං, තං තතො සක්කායදිට්ඨිප්පහානාය භගවා ධම්මං දෙසෙති. සො අච්චන්තනිට්ඨං නිබ්බානං පාපුණාති; යදි වා සාසනන්තරෙ, අච්චන්තං නිබ්බානං පාපුණාති, යදි වා එකාසනෙ ඡ අභිඤ්ඤෙ. තත්ථ ද්වෙ පුග්ගලා අරියධම්මෙ පාපුණන්ති සද්ධානුසාරී ච ධම්මානුසාරී ච. තත්ථ ධම්මානුසාරී උග්ඝටිතඤ්ඤූ, සද්ධානුසාරී නෙය්‍යො. තත්ථ උග්ඝටිතඤ්ඤූ දුවිධො – කොචි තික්ඛින්ද්‍රියො කොචි මුදින්ද්‍රියො. තත්ථ නෙය්‍යොපි දුවිධො – කොචි තික්ඛින්ද්‍රියො කොචි මුදින්ද්‍රියො. තත්ථ යො ච උග්ඝටිතඤ්ඤූ මුදින්ද්‍රියො, යො ච නෙය්‍යො තික්ඛින්ද්‍රියො, ඉමෙ පුග්ගලා අසමින්ද්‍රියා හොන්ති. තත්ථ ඉමෙ පුග්ගලා සමින්ද්‍රියා පරිහායන්ති ච උග්ඝටිතඤ්ඤුතො, විපඤ්චිතඤ්ඤූ නෙය්‍යතො, ඉමෙ මජ්ඣිමා භූමිගතා විපඤ්චිතඤ්ඤූ හොති. ඉමෙ තයො පුග්ගලා.

17. තත්ථ චතුත්ථා පන පඤ්චමා උග්ඝටිතඤ්ඤූ විපඤ්චිතඤ්ඤූ නෙය්‍යො ච, තත්ථ උග්ඝටිතඤ්ඤූ පුග්ගලො ඉන්ද්‍රියානි පටිලභිත්වා දස්සනභූමියං ඨිතො සොතාපත්තිඵලඤ්ච පාපුණාති, එකබීජී හොති පඨමො සොතාපන්නො. තත්ථ විපඤ්චිතඤ්ඤූ පුග්ගලො ඉන්ද්‍රියානි පටිලභිත්වා දස්සනභූමියං ඨිතො සොතාපත්තිඵලඤ්ච පාපුණාති, කොලංකොලො ච හොති දුතියො සොතාපන්නො . තත්ථ නෙය්‍යො පුග්ගලො ඉන්ද්‍රියානි පටිලභිත්වා දස්සනභූමියං ඨිතො සොතාපත්තිඵලඤ්ච පාපුණාති, සත්තක්ඛත්තුපරමො ච හොති , අයං තතියො සොතාපන්නො. ඉමෙ තයො පුග්ගලා ඉන්ද්‍රියවෙමත්තතාය සොතාපත්තිඵලෙ ඨිතා.

උග්ඝටිතඤ්ඤූ එකබීජී හොති, විපඤ්චිතඤ්ඤූ කොලංකොලො හොති, නෙය්‍යො සත්තක්ඛත්තුපරමො හොති. ඉදං නිබ්බෙධභාගියං සුත්තං. සචෙ පන තදුත්තරි වායමති, අච්චන්තනිට්ඨං නිබ්බානං පාපුණාති. තත්ථ උග්ඝටිතඤ්ඤූ පුග්ගලො යො තික්ඛින්ද්‍රියො, තෙ ද්වෙ පුග්ගලා හොන්ති – අනාගාමිඵලං පාපුණිත්වා අන්තරාපරිනිබ්බායී ච උපහච්චපරිනිබ්බායී ච. තත්ථ විපඤ්චිතඤ්ඤූ පුග්ගලො යො තික්ඛින්ද්‍රියො, තෙ ද්වෙ පුග්ගලා හොන්ති – අනාගාමිඵලං පාපුණන්ති අසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායී ච සසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායී ච. තත්ථ නෙය්‍යො අනාගාමිඵලං පාපුණන්තො උද්ධංසොතො අකනිට්ඨගාමී හොති, උග්ඝටිතඤ්ඤූ ච විපඤ්චිතඤ්ඤූ ච, ඉන්ද්‍රියනානත්තෙන උග්ඝටිතඤ්ඤූ පුග්ගලො තික්ඛින්ද්‍රියො අන්තරාපරිනිබ්බායී හොති, උග්ඝටිතඤ්ඤූ මුදින්ද්‍රියො උද්ධංසොතො අකනිට්ඨගාමී හොති. උග්ඝටිතඤ්ඤූ ච විපඤ්චිතඤ්ඤූ ච ඉන්ද්‍රියනානත්තෙන උග්ඝටිතඤ්ඤූ පුග්ගලො තික්ඛින්ද්‍රියො සසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායී හොති, තික්ඛින්ද්‍රියො අන්තරාපරිනිබ්බායී හොති, උග්ඝටිතඤ්ඤූ මුදින්ද්‍රියො උපහච්චපරිනිබ්බායී හොති. විපඤ්චිතඤ්ඤූ තික්ඛින්ද්‍රියො අසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායී හොති, විපඤ්චිතඤ්ඤූ මුදින්ද්‍රියො සසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායී හොති, නෙය්‍යො උපහච්චපරිනිබ්බායී හොති, විපඤ්චිතඤ්ඤූ තික්ඛින්ද්‍රියො අසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායී හොති. විපඤ්චිතඤ්ඤූ මුදින්ද්‍රියො සසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායී හොති, නෙය්‍යො උද්ධංසොතො අකනිට්ඨගාමී හොති. ඉති පඤ්ච අනාගාමිනො, ඡට්ඨො සකදාගාමී, තයො ච සොතාපන්නාති ඉමෙ නව සෙක්ඛා.

තත්ථ උග්ඝටිතඤ්ඤූ පුග්ගලො තික්ඛින්ද්‍රියො අරහත්තං පාපුණන්තො ද්වෙ පුග්ගලා හොන්ති උභතොභාගවිමුත්තො පඤ්ඤාවිමුත්තො ච. තත්ථ උග්ඝටිතඤ්ඤූ පුග්ගලො මුදින්ද්‍රියො අරහත්තං පාපුණන්තො ද්වෙ පුග්ගලා හොන්ති, ඨිතකප්පී [ඨිතකප්පි (පී. ක.) පස්ස පු. ප. 17] ච පටිවෙධනභාවො පුග්ගලො ච තික්ඛින්ද්‍රියො සො අරහත්තං පාපුණන්තො ද්වෙ පුග්ගලා හොන්ති චෙතනාභබ්බො ච රක්ඛණාභබ්බො ච. තත්ථ විපඤ්චිතඤ්ඤූ මුදින්ද්‍රියො අරහත්තං පාපුණන්තො ද්වෙ පුග්ගලා හොන්ති, සචෙ චෙතෙති න පරිනිබ්බායී, නො චෙ චෙතෙති පරිනිබ්බායීති. සචෙ අනුරක්ඛති න පරිනිබ්බායී, නො චෙ අනුරක්ඛති පරිනිබ්බායීති. තත්ථ නෙය්‍යො පුග්ගලො භාවනානුයොගමනුයුත්තො පරිහානධම්මො හොති කම්මනියතො වා සමසීසී වා, ඉමෙ නව අරහන්තො ඉදං චතුබ්බිධං සුත්තං සංකිලෙසභාගියං අසෙක්ඛභාගියං. ඉමෙසු පුග්ගලෙසු තථාගතස්ස දසවිධං බලං පවත්තති.

18. කතමං දසවිධං? ඉධ බුද්ධානං භගවන්තානං අප්පවත්තිතෙ ධම්මචක්කෙ මහෙසක්ඛා දෙවපුත්තා යාචනාය අභියාතා [අතියාතා (පී. ක.)] හොන්ති “දෙසෙතු සුගතො ධම්ම”න්ති. සො අනුත්තරෙන බුද්ධචක්ඛුනා වොලොකෙන්තො අද්දසාසි සත්තානං තයො රාසීනං සම්මත්තනියතො මිච්ඡත්තනියතො අනියතො. තත්ථ සම්මත්තනියතො රාසි මිච්ඡාසතිං ආපජ්ජෙය්‍යාති නෙතං ඨානං විජ්ජති, අසත්ථුකො පරිනිබ්බායෙය්‍යාති නෙතං ඨානං විජ්ජති, සමාපත්තිං ආපජ්ජෙය්‍යාති ඨානමෙතං විජ්ජති. තත්ථ මිච්ඡත්තනියතො රාසි අරියසමාපත්තිං පටිපජ්ජිස්සතීති නෙතං ඨානං විජ්ජති, අනරියමිච්ඡාපටිපත්තිං පටිපජ්ජිස්සතීති ඨානමෙතං විජ්ජති. තත්ථ අනියතො රාසි සම්මාපටිපජ්ජමානං සම්මත්තනියතරාසිං ගමිස්සතීති ඨානමෙතං විජ්ජති, මිච්ඡාපටිපජ්ජමානො සම්මත්තනියතරාසිං ගමිස්සතීති නෙතං ඨානං විජ්ජති. සම්මාපටිපජ්ජමානං සම්මත්තනියතරාසිං ගමිස්සතීති ඨානමෙතං විජ්ජති,

මිච්ඡාපටිපජ්ජමානං මිච්ඡත්තනියතරාසිං ගමිස්සතීති ඨානමෙතං විජ්ජති. ඉමෙ තයො අනුත්තරෙන බුද්ධචක්ඛුනා වොලොකෙන්තස්ස සම්මාසම්බුද්ධස්ස මෙ සතො ඉමෙ ධම්මා අනභිසම්බුද්ධාති එත්තවතා මං කොචි සහධම්මෙන පටිචොදිස්සතීති නෙතං ඨානං විජ්ජති, වීතරාගස්ස තෙ පටිජානතො අඛීණාසවතාය සහධම්මෙන කොචි පටිචොදිස්සතීති නෙතං ඨානං විජ්ජති. යතො පන ඉමස්ස අනියතස්ස රාසිස්ස ධම්මදෙසනා, සා න දිස්සති තක්කරස්ස සම්මාදුක්ඛක්ඛයායාති නෙතං ඨානං විජ්ජති, තථා ඔවදිතො යං පන මෙ අනියතරාසි සාවකො පුබ්බෙනාපරං විසෙසං න සච්ඡිකරිස්සතීති නෙතං ඨානං විජ්ජති.

19. යං බො මුනි නානප්පකාරස්ස නානානිරුත්තියො දෙවනාගයක්ඛානං දමෙති ධම්මෙ වචත්ථානෙන වත්වා කාරණතො අඤ්ඤං පාරං ගමිස්සතීති නෙතං ඨානං විජ්ජති. ධම්මපටිසම්භිදා. යතො පනිමා නිරුත්තිතො සත්ත සත්ත නිරුත්තියො නාභිසම්භුනෙය්‍යාති නෙතං ඨානං විජ්ජති. නිරුත්තිපටිසම්භිදා. නිරුත්ති බො පන අභිසමග්ගරතානං සාවකානං තමත්ථමවිඤ්ඤාපයෙති නෙතං ඨානං විජ්ජති. අත්ථපටිසම්භිදා . මහෙසක්ඛා දෙවපුත්තා උපසඞ්කමිත්වා පඤ්හෙ පුච්ඡිංසු . කායිකෙන වා මානසිකෙන වා පරිපීළිතස්ස හත්ථකුණීති වා පාදෙ වා බඤ්ජෙ දන්ධස්ස [දන්තස්ස (පී. ක.)] සො අත්ථො න පරිහාජියතීති නෙතං ඨානං විජ්ජති. පටිභානපටිසම්භිදා. යම්හි තං තෙසං හොති තම්හි අසන්තං භවතීති නෙතං ඨානං විජ්ජති. යං හි නාසං තෙසං න භවති, තම්හි නාසං තෙසං භවිස්සතීති නෙතං ඨානං විජ්ජති. එවං සමුදයස්ස නිරොධාය දස අකුසලකම්මපථා. මාරො වා ඉන්දො වා බ්‍රහ්මා වා තථාගතො වා චක්කවත්තී වා සො වත නාම මාතුගාමො භවිස්සතීති නෙතං ඨානං විජ්ජති, පුරිසො අස්ස රාජා චක්කවත්තී සක්කො දෙවානමින්දො භවිස්සතීති ඨානමෙතං විජ්ජති. ඉතිස්ස එවරූපං බලං එවරූපං ඤාණං, ඉදං වුච්චති ඨානාට්ඨානඤාණං පඨමං තථාගතබලං තං නිද්දිසිතබ්බං. තීහි රාසීහි චතූහි වෙසාරජ්ජෙහි චතූහි පටිසම්භිදාහි පටිච්චසමුප්පාදස්ස පවත්තියං නිවත්තියං භාගියඤ්ච. කුසලං කුසලවිපාකෙසු ච උපපජ්ජති යඤ්ච ඉත්ථිපුරිසානං. ඉදං පඨමං බලං තථාගතො එවං ජානාති.

යෙසං පන සම්මත්තනියතො රාසි, නායං සබ්බත්ථගාමිනී පටිපදා, නිබ්බානගාමිනීයෙවායං පටිපදා. තත්ථ සියා මිච්ඡත්තනියතො රාසි, එසාපි න සබ්බත්ථගාමිනී පටිපදා. සක්කායසමුදයගාමිනීයෙවායං පටිපදා හොතු, අයං තත්ථ තත්ථ පටිපත්තියා යීතො ගච්ඡති නිබ්බානං, ගච්ඡති අපායං, ගච්ඡති දෙවමනුස්සස්ස. යං යං වා පටිපදං පටිපජ්ජෙය්‍යා සබ්බත්ථ ගච්ඡෙය්‍යා, අයං සබ්බත්ථගාමිනී පටිපදා. යං එත්ථ ඤාණං යථාභූතං, ඉදං වුච්චති සබ්බත්ථගාමිනී පටිපදාඤාණං දුතියං තථාගතබලං.

සා බො පනායං සබ්බත්ථගාමිනී පටිපදා නානාධිමුත්තා කෙචි කාමෙසු කෙචි දුක්කරකාරියං කෙචි අත්තකිලමථානුයොගමනුයුත්තා කෙචි සංසාරෙන සුද්ධිං පච්චෙන්ති කෙචි අනජ්ඣාභාවනාති. තෙන තෙන චරිතෙන විනිබන්ධානං සත්තානං යං ඤාණං යථාභූතං නානාගතං ලොකස්ස අනෙකාධිමුත්තගතං යථාභූතං පජානාති. ඉදං තතියං තථාගතබලං.

තත්ථ සත්තානං අධිමුත්තා භවන්ති ආසෙවන්ති භාවෙන්ති බහුලීකරොන්ති. තෙසං කම්මුපසයානං තදාධිමුත්තානං. සා චෙව ධාතු සංවහති. කතරා පනෙසා ධාතු නෙක්ඛම්මධාතු බලධාතු කාචි සම්පත්ති කාචි මිච්ඡත්තඤ්ච ධාතු අධිමුත්තා භවන්ති. අඤ්ඤතරා උත්තරි න සමනුපස්සන්ති. තෙ තදෙවට්ඨානං මයා ජරාමරණස්ස අභිනිවිස්ස වොහරන්ති ''ඉදමෙව සච්චං මොඝමඤ්ඤ''න්ති. යථා භගවා සක්කස්ස දෙවානමින්දස්ස භාසිතං. යං තත්ථ යථාභූතං ඤාණං. ඉදං වුච්චති චතුත්ථං තථාගතබලං.

තත්ථ යංයෙව ධාතු [යං යදෙව ධාතුං (ක.)] සෙට්ඨන්ති තං තං කායෙන ච වාචාය ච ආරම්භන්ති චෙතසිකො. ආරම්භො චෙතනා කම්මං කායිකා වාචසිකා ආරම්භො චෙතසිකත්තා කම්මන්තරං තථාගතො එවං පජානාති ''ඉමිනා සත්තෙන එවං ධාතුකෙන එවරූපං කම්මං කතං, තං අතීතමද්ධානං ඉමිනා හෙතුනා තස්ස එවරූපො විපාකො විපච්චති එතරහි විපච්චිස්සති වා අනාගතමද්ධාන''න්ති. එවං පච්චුප්පන්නමද්ධානං පජානාති ''අයං පුග්ගලො එවංධාතුකො ඉදං කම්මං කරොති''. තණ්හාය ච දිට්ඨියා ච ඉමිනා හෙතුනා න තස්ස විපාකො දිට්ඨෙයෙව ධම්මෙ නිබ්බත්තිස්සති, උපපජ්ජෙ වා''ති අපරම්හි වා පරියායෙ එවං පජානාති ''අයං පුග්ගලො එවරූපං කම්මං කරිස්සති අනාගතමද්ධානං, ඉමිනා හෙතුනා තස්ස එවරූපො විපාකො නිබ්බත්තිස්සති, ඉමිනා හෙතුනා යානි චත්තාරි කම්මට්ඨානානි ඉදං කම්මට්ඨානං පච්චුප්පන්නසුඛං ආයතිං ච සුඛවිපාකං'' ...පෙ.... ඉති අයං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නානං කම්මසමාදානානං හෙතුසො ඨානසො විපාකවෙමත්තතං පජානාති උච්චාවචා හීනපණීතතා, ඉදං වුච්චති කම්මවිපාකඤාණං පඤ්චමං තථාගතබලං.

තථා සත්තා යං වා කම්මසමාදානං සමාදියන්තා තත්ථ එවං පජානාති ඉමස්ස පුග්ගලස්ස කම්මාධිමුත්තස්ස රාගචරිතස්ස නෙක්ඛම්මධාතුනං පාරිපූරිං ගච්ඡන්ති, තස්ස රාගානුගතෙ සුඤ්ඤමානස්ස පඨමං ඣානං සංකිලිස්සති, සචෙ පුන උත්තරි වායාමතො ඣානවොදානගතෙ මානසෙ විසෙසභාගියං පටිපදං අනුයුඤ්ජියති. තස්ස හි ඣානභාගියංයෙව පඨමජ්ඣානෙ ඨිතස්ස දුතියං ඣානං වොදානං ගච්ඡති, තතියඤ්ච ඣානං සමාපජ්ජිතුකාමස්ස සොමනස්සින්ද්‍රියං චිත්තං පරියාදාය තිට්ඨති, තස්ස සා පීති අවිසෙසභාගියං තතියං ඣානං ආදිස්ස තිට්ඨති. සචෙ තස්ස නිස්සරණං යථාභූතං පජානාති. තථාගතස්ස චතුත්ථජ්ඣානං වොදානං ගච්ඡතියෙව, චතුත්ථස්ස ඣානස්ස හානභාගියා ධම්මා, තෙ ච ධම්මා යත්ථ පජායන්ති යෙහි චතුත්ථජ්ඣානං වොදානං දිස්සති. එවං අජ්ඣාසයසමාපත්තියා යා චතස්සො සමාපත්තියො තීණි විමොක්ඛමුඛානි අට්ඨ විමොක්ඛඣානානීති චත්තාරි ඣානානි විමොක්ඛාති. අට්ඨ ච

විමොක්ඛා තීණි ච විමොක්ඛමුඛානි. සමාධීති චත්තාරො සමාධී – ඡන්දසමාධි වීරියසමාධි චිත්තසමාධි වීමංසාසමාධීති. සමාපත්තියො චතස්සො අජ්ඣාසයසමාපත්තියො ඉති ඉමෙසං ඣානානං විමොක්ඛසමාපත්තීති එවරූපො සංකිලෙසො රාගචරිතස්ස පුග්ගලස්ස. එවං දොසචරිතස්ස. මොහචරිතස්ස. රාගචරිතස්ස පුග්ගලස්ස එවරූපං වොදානං ඉති යං එත්ථ ඤාණං යථාභූතං අසාධාරණං සබ්බසත්තෙහි. ඉදං වුච්චති ඡට්ඨං තථාගතබලං.

තත්ථ තථාගතො එවං පජානාති ලොකිකා ධම්මා ලොකුත්තරා ධම්මා භාවනාභාගියං ඉන්ද්‍රියං නාමං ලභන්ති. ආධිපතෙය්‍යභූමිං උපාදාය බලං නාමං ලභන්ති ඨාමගතං මනො මනින්ද්‍රියං තං උපාදාය. වීරියං නාමං ලභන්ති ආරම්භධාතුං උපාදාය. ඉතිස්ස දෙව එවරූපං ඤාණං ඉමෙහි ච ධම්මෙහි ඉමෙ පුග්ගලා සමන්නාගතාතිපි ධම්මදෙසනං අකාසි. ආකාරතො ච වොකාරතො ච ආසයජ්ඣාසයස්ස අධිමුත්තිසමන්නාගතානං. ඉදං වුච්චති පරසත්තානං පරපුග්ගලානං ඉන්ද්‍රියබලවීරියවෙමත්තතං ඤාණං සත්තමං තථාගතබලං.

තත්ථ ච තථාගතො ලොකාදීසු ච භූමීසු සංයොජනානඤ්ච සෙක්ඛානං ද්වීහි බලෙහි ගතිං පජානාති, පුබ්බෙනිවාසානුස්සතියා අතීතෙ සංසාරෙ එතරහි ච පච්චුප්පන්නෙ දිබ්බචක්ඛුනා චුතූපපාතං ඉති ඉමානි ද්වෙ බලානි දිබ්බචක්ඛුතො අභිනීහිතානි. සො අතීතමද්ධානං දිබ්බස්ස චක්ඛුනො ගොචරො සො එතරහි සති ගොචරො ඉති අත්තනො ච පරෙසං ච පුබ්බෙනිවාසඤාණං අනෙකවිධං නානප්පකාරකං පච්චුප්පන්නමද්ධානං දිබ්බෙන චක්ඛුනා ඉමානි ද්වෙ තථාගතබලානි, අට්ඨමං පුබ්බෙනිවාසො, නවමං දිබ්බචක්ඛු.

පුන චපරං තථාගතො අරියපුග්ගලානං ඣානං වොදානං නිබ්බෙධභාගියං පජානාති අයං පුග්ගලො ඉමිනා මග්ගෙන ඉමාය පටිපදාය ආසවානං ඛයා අනාසවං චෙතොවිමුත්තිං පඤ්ඤාවිමුත්තිං දිට්ඨෙව ධම්මෙ සච්ඡිකත්වා උපසම්පජ්ජ විහරතීති ඉති අත්තනො ච ආසවානං ඛයං ඤාණං දිට්ඨෙකට්ඨානං චතුභූමිමුපාදාය යාව නවන්නං අරහන්තානං ආසවක්ඛයො ඔධිසො සෙක්ඛානං අනොධිසො අරහන්තානං. තත්ථ චෙතොවිමුත්ති ද්වීහි ආසවෙහි අනාසවා කාමාසවෙන ච භවාසවෙන ච, පඤ්ඤාවිමුත්ති ද්වීහි ආසවෙහි අනාසවා දිට්ඨාසවෙන ච අවිජ්ජාසවෙන ච, ඉමාසං ද්වින්නං විමුත්තීනං යථාභූතං ඤාණං, ඉදං වුච්චති ආසවක්ඛයෙ ඤාණං. දසමං තථාගතබලං.

20. ඉමෙසු දසසු බලෙසු ඨිතො තථාගතො පඤ්චවිධං සාසනං දෙසෙති සංකිලෙසභාගියං වාසනාභාගියං දස්සනභාගියං භාවනාභාගියං අසෙක්ඛභාගියං. තත්ථ යො තණ්හාසංකිලෙසො, ඉමස්ස අලොභො නිස්සරණං. යො දිට්ඨිසංකිලෙසො, ඉමස්ස අමොහො නිස්සරණං. යො දුච්චරිතසංකිලෙසො, ඉමස්ස තීණි කුසලානි නිස්සරණං. කිං නිදානං? තීණි ඉමානි [තීණි හි ඉමානි (පී.)] මනොදුච්චරිතානි – අභිජ්ඣා බ්‍යාපාදො මිච්ඡාදිට්ඨි. තත්ථ අභිජ්ඣා මනොදුච්චරිතං කායකම්මං උපට්ඨපෙති, අදින්නාදානං සබ්බඤ්ච තදුපනිබද්ධං වාචාකම්මං උපට්ඨපෙති, මුසාවාදඤ්ච සබ්බචිතථං සබ්බං වාචමභාවං සබ්බමක්ඛං පලාසං අභිජ්ඣා අකුසලමූලන්ති, සුචරිතෙ සුචරිතං මුසාවාදා අදින්නාදානා අභිජ්ඣාය චෙතනා, තත්ථ බ්‍යාපාදො මනොදුච්චරිතං කායකම්මං උපට්ඨපෙති, පාණාතිපාතං සබ්බඤ්ච මෙතං ආකඩ්ඪනං පරිකඩ්ඪනං නිබ්බද්ධං රොචනං වාචාකම්මං උපට්ඨපෙති, පිසුණවාචං ඵරුසවාචං මිච්ඡාදිට්ඨි මනොදුච්චරිතඤ්ච අභිජ්ඣං බ්‍යාපාදං මිච්ඡාදිට්ඨිං පයොජෙති, තස්ස යො කොචි මිච්ඡාදිට්ඨි වාගො රාගජො වා දොසජො වා සබ්බසො මිච්ඡාදිට්ඨි සම්භූතො ඉමිනා කාරණෙන මිච්ඡාදිට්ඨිං උපට්ඨපෙති, කාමෙසුමිච්ඡාචාරං වචීකම්මං උපට්ඨපෙති සම්ඵප්පලාපං. ඉමානි තීණි දුච්චරිතානි අකුසලමූලානි.

යා අභිජ්ඣා, සො ලොභො. යො බ්‍යාපාදො, සො දොසො. යා මිච්ඡාදිට්ඨි, සො මොහො. තානි අට්ඨ මිච්ඡත්තානි උපට්ඨපෙන්ති. තෙසු ගහිතෙසු තීසු අකුසලමූලෙසු දසවිධං අකුසලමූලං පාරිපූරිං ගච්ඡති, තස්ස තිවිධස්ස දුච්චරිතසංකිලෙසස්ස වාසනාභාගියඤ්ච සුත්තං නිස්සරණං. තත්ථ යො බහුසිතො නිද්දෙසො යථා ලොභො දොසො මොහොපි, තත්ථ අසිතුං එත්ථ ලොභො උස්සදො තෙන කාරණෙන තෙසු වා ධම්මෙසු ලොභො පඤ්ඤපියති. තත්ථායං මොහො අකුසලං මොහො අයං අවිජ්ජා, සා චතුබ්බිධා රූපෙ අභිනිවිට්ඨා, රූපං අත්තතො සමනුපස්සති, අවිජ්ජාගතො රූපවන්තං අත්තානං, අත්තනි වා රූපං, රූපස්මිං වා අත්තානං. තත්ථ කතමං පදං සක්කායදිට්ඨියා උච්ඡෙදං වදති ''තං ජීවං තං සරීර''න්ති නත්ථිකදිට්ඨි අධිච්චසමුප්පන්නදිට්ඨි ච අඤ්ඤො ච කරොති, අඤ්ඤො පටිසංවෙදියති. පච්ඡිමසට්ඨිකප්පානං තීණි පදානි සක්කායදිට්ඨියා සස්සතං භජන්ති ''අඤ්ඤං ජීවං අඤ්ඤං සරීර''න්ති අකිරියඤ්ච තං දුක්ඛමිච්ඡතො අහෙතුකා ච පතන්ති අනජ්ඣාභාවො ච කම්මානං සබ්බඤ්ච මානයි [මානති (පී.)]. තත්ථ ''ඉදමෙව සච්චං මොඝමඤ්ඤ''න්ති සංසාරෙන සුද්ධි ආජීවකා ඡළාසීති පඤ්ඤපෙන්ති. යථාරූපෙ සක්කායදිට්ඨියා චතුවත්ථුකා, එවං පඤ්චසු ඛන්ධෙසු වීසතිවත්ථුකා සක්කායදිට්ඨියා සස්සතං භජති. අඤ්ඤාජීවකා ච සස්සතවාදිකෙ ච සීලබ්බතං භජන්ති පරාමසන්ති ඉමිනා භවිස්සාමි දෙවො වා දෙවඤ්ඤතරො වා, අයං සීලබ්බතපරාමාසො. තත්ථ සක්කායදිට්ඨියා සො රූපං අත්තතො සමනුපස්සති, ''තං ජීවං තං සරීර''මිති තං කඞ්ඛති විචිකිච්ඡති නාධිමුච්චති නාභිප්පසීදති පුබ්බන්තෙ අපරන්තෙ පුබ්බන්තාපරන්තෙ…පෙ…. ඉති වාසනාභාගියෙසු ඨිතස්ස අයං උපක්කිලෙසො.

21. තත්ථ සද්ධින්ද්‍රියෙන සබ්බං විචිකිච්ඡිතං පජහති, පඤ්ඤින්ද්‍රියෙන උදයබ්බයං පස්සති, සමාධින්ද්‍රියෙන චිත්තං එකොදි කරොති වීරියින්ද්‍රියෙන ආරභති. සො ඉමෙහි පඤ්චහි ඉන්ද්‍රියෙහි සද්ධානුසාරී අවෙච්චප්පසාදෙ නිරතො අනන්තරියං සමාධිං උප්පාදෙති. ඉන්ද්‍රියෙහි සුද්ධෙහි ධම්මානුසාරී අප්පච්චයතාය අනන්තරියං සමාධිං උප්පාදෙති. සො ''ඉදං දුක්ඛ''න්ති යථාභූතං පජානාති. සච්චානි ඉදං දස්සනභාගියං සුත්තං. තස්ස පඤ්චන්නං ඔරම්භාගියානං සංයොජනානං තීණි සංයොජනානි දස්සනපහාතබ්බානි සබ්බෙන සබ්බං පහීනානි ද්වෙ පුග්ගලකතානි. තත්ථ තීණි

අකුසලමූලානි භාවනාපහාතබ්බානි උපරික්ඛිත්තානි ඡ භවෙ නිබ්බත්තෙන්ති. තත්ථ තෙසු අභිජ්ඣාය ච බ්‍යාපාදෙසු තනුකතෙසු ඡ භවා පරික්ඛයා මරියාදං ගච්ඡන්ති, ද්වෙ භවා අවසිට්ඨා. තස්ස අභිජ්ඣා ච බ්‍යාපාදො ච සබ්බෙන සබ්බං පරික්ඛීණා හොන්ති. එකො භවො අවසිට්ඨො හොති. සො ච මානවසෙන නිබ්බත්තෙති. කිඤ්චාපි එත්ථ අඤ්ඤෙපි චත්තාරො කිලෙසා රූපරාගො භවරාගො අවිජ්ජා උද්ධච්චං කෙතුස්මිමානභූතා නප්පටිබලා අස්මිමානං විනිවත්තෙතුං, සබ්බෙපි තෙ අස්මිමානස්ස පහානං ආරභතෙ. ඛීණෙසු න ච තෙසු ඉදමුත්තරිදස්සනභූමියං පඤ්චසු සෙක්ඛපුග්ගලෙසු තීසු ච පටිප්පන්නකෙසු ද්වීසු ච ඵලට්ඨෙසු භාවනාභාගියං සුත්තං. තදුත්තරි අසෙක්ඛභාගියසුත්තං, කත්ථචි භූමි නිපීළියති. ඉදඤ්ච පඤ්චමං සුත්තං. තිණ්ණං පුග්ගලානං දෙසිතං පුථුජ්ජනස්ස සෙක්ඛස්ස අසෙක්ඛස්ස සංකිලෙසභාගියං වාසනාභාගියං. පුථුජ්ජනස්ස දස්සනභාගියං. භාවනාභාගියං පඤ්චන්නං සෙක්ඛානං. යං පඨමනිද්දිට්ඨං අසෙක්ඛභාගියං සබ්බෙසං අරහන්තානං. සා පන පඤ්චවිධා සත්තවීසආකාරෙ [සත්තවීසං ආකාරෙ (පී.)] පරියෙසිතබ්බං. එතෙසු තස්ස ගතීනං තතො උත්තරි. තඤ්ච ඛො සඞ්ඛෙපෙන පඤ්ඤාසාය ආකාරෙහි සම්පතති, යෙ පඤ්ඤාස ආකාරා සාසනෙ නිද්දිට්ඨා, තෙ සඞ්ඛිපියන්තා දසහි ආකාරෙහි පතන්ති. යෙ අරියසච්චං නික්ඛෙපෙන ඨිතෙ සඞ්ඛිපියත්තා අට්ඨසු ආකාරෙසු පතන්ති. චතූසු ච සාධාරණෙසු සුත්තෙසු යා හාරසම්පාතස්ස භූමි, තෙ සඞ්ඛිපියන්තා පඤ්චසු සුත්තෙසු පතන්ති. සංකිලෙසභාගියෙ වාසනාභාගියෙ භාවනාභාගියෙ නිබ්බෙධභාගියෙ අසෙක්ඛභාගියෙ ච. තෙ සඞ්ඛිපියන්තා චතූසු සුත්තෙසු පතන්ති. සංකිලෙසභාගියෙ වාසනාභාගියෙ නිබ්බෙධභාගියෙ අසෙක්ඛභාගියෙ ච. තෙ සඞ්ඛිපියමානා තීසු සුත්තෙසු පතන්ති, පුථුජ්ජනභාගියෙ සෙක්ඛභාගියෙ අසෙක්ඛභාගියෙ ච. තෙ සඞ්ඛිපියන්තා ද්වීසු සුත්තෙසු පතන්ති නිබ්බෙධභාගියෙ ච පුබ්බයොගභාගියෙ ච. යථා වුත්තං භගවතා ද්වෙ අත්ථවසෙ සම්පස්සමානා තථාගතා අරහන්තො සම්මාසම්බුද්ධා ධම්මං දෙසෙන්ති සුත්තං ගෙය්‍යං…පෙ…. සත්ථා පුබ්බයොගසමන්නාගතෙ අප්පකසිරෙන මඤ්ඤමානා විසියන්ති පුබ්බයොගා ච භවිස්සන්ති සන්තානං මඤ්ඤමානාධරාය. තත්ථ පඤ්ඤාවෙමත්තතං අත්තනො සමනුපස්සමානෙන අට්ඨවිධෙ සුත්තසඞ්ඛෙපෙ, යත්ථ යත්ථ සක්කොති, තත්ථ තත්ථ යොජෙතබ්බං. තත්ථ තත්ථ යොජෙත්වා සුත්තස්ස අත්ථො නිද්දිසිතබ්බො. න හි සති වෙදනා මනො ධාරෙත්වා සක්කා යෙන කෙනචි සුත්තස්ස අත්ථො යථාභූතං නිද්දිසිතුං.

තත්ථ පුරිමකානං සුත්තානං ඉමා උද්දානගාථා

> කාමන්ධා ජාලසඤ්ඡන්නා, පඤ්ච නීවරණානි ච;
> මනොපුබ්බඞ්ගමා ධම්මා, මහානාමො ච සාකියො.
>
> උද්ධං අධො විප්පමුත්තො, යඤ්ච සීලකිමත්ථියා;
> යස්ස සෙලූපමං චිත්තං, උපතිස්ස පුච්ඡාදිකා.
>
> යස්ස කායගතාසති, ඡන්නං තමොපරායණො;
> න තං දළ්හං චෙතසිකං, අයං ලොකොතිආදිකං.
>
> චත්තාරො චෙව පුග්ගලා, දදතො පුඤ්ඤං පවඩ්ඪිතං;
> සොතානුගතධම්මෙසු, ඉමා තෙසං උද්දානගාථා.

22. තත්ථ කතමා ආණත්ති?

> සචෙ භායථ [උදා. 44] දුක්ඛස්ස, සචෙ වො දුක්ඛමප්පියං;
> මාකත්ථ පාපකං කම්මං, ආවි වා යදි වා රහො.

‘‘අතීතෙ , රාධ, රූපෙ අනපෙක්ඛො හොහී’’ති විත්ථාරෙන කාතබ්බා. ‘‘සීලවන්තෙන , ආනන්ද, පුග්ගලෙන සදා කරණීයා කින්තිමෙ අවිප්පටිසාරො අස්සා’’ති. අයං වුච්චති ආණත්ති.

තත්ථ කතමං ඵලං?

> ධම්මො හවෙ රක්ඛති ධම්මචාරිං, ඡත්තං මහන්තං යථ වස්සකාලෙ;
> එසානිසංසො ධම්මෙ සුචිණ්ණෙ, න දුග්ගතිං ගච්ඡති ධම්මචාරී.

ඉදං ඵලං.

තත්ථ කතමො උපායො?

> ‘‘සබ්බෙ ධම්මා [ධ. ප. 279] අනත්තා’’ති, යදා පඤ්ඤාය පස්සති;
> අථ නිබ්බින්දති දුක්ඛෙ, එස මග්ගො විසුද්ධියා.

‘‘සත්තහඞ්ගෙහි සමන්නාගතො බො, භික්ඛු, අපි හිමවන්තං පබ්බතරාජානං චාලෙය්‍ය, කො පන වාදො ඡවං අවිජ්ජං සත්තකෙසු’’ වෙය්‍යාකරණං කාතබ්බං. අයං උපායො.

තත්ථ කතමා ආණත්ති ච ඵලඤ්ච?

සචෙ භායථ දුක්ඛස්ස, සචෙ වො දුක්ඛමප්පියං;
මාකත්ථ පාපකං කම්මං, ආවි වා යදි වා රහො.

සචෙ හි පාපකං කම්මං, කරොථ වා කරිස්සථ;
න වො දුක්ඛා පමොක්ඛාත්ථි, උපච්චාපි පලායතං [පලායතො (පී.)].

පුරිමිකාය ගාථාය ආණත්ති පච්ඡිමිකාය ඵලං. සීලෙ පතිට්ඨාය ද්වෙ ධම්මා භාවෙතබ්බා යා ච චිත්තභාවනා යා ච පඤ්ඤාභාවනා යා ච ආණත්ති රාගවිරාගා ච ඵලං.

තත්ථ කතමං ඵලඤ්ච උපායො ච?

සීලෙ පතිට්ඨාය [සං. නි. 1.23] නරො සපඤ්ඤො, චිත්තං පඤ්ඤඤ්ච භාවයං;
ආතාපී නිපකො භික්ඛු, සො ඉමං විජටයෙ ජටං.

පුරිමිකාය අඩ්ඪගාථාය උපායො, පච්ඡිමිකාය අඩ්ඪගාථාය ඵලං. නන්දියො [නන්දිකො (පී. ක.)] සක්කො ඉසිවුත්ථපුරිරිකාමඵකරක්ඛෙ [ඉසිවුත්ත… (පී.)] සුත්තං මූලතො උපාදාය යාව ඡසු ධම්මෙසු. උත්තරි පඤ්චසු ධම්මෙසු යාවයොගො [යො ච යොගො (පී.)] කරණීයො, අයං උපායො. අසහගතස්ස කාමාසවාපි චිත්තං මුච්චතීති. සබ්බාසු ඡසු තීසු. අයං උපායො ච ඵලඤ්ච.

තත්ථ කතමා ආණත්ති ච ඵලඤ්ච උපායො ච?

සුඤ්ඤතො ලොකං අවෙක්ඛස්සු, මොඝරාජ සදා සතො;
අත්තානුදිට්ඨිං ඌහච්ච [ඌහච්ච (සු. නි. 1125)], එවං මච්චුතරො සියා.

‘‘සුඤ්ඤතො ලොකං අවෙක්ඛස්සු, මොඝරාජා’’ති ආණත්ති. ‘‘සදා සතො’’ති උපායො. ‘‘අත්තානුදිට්ඨිං ඌහච්ච, එවං මච්චුතරො සියා’’ති ඵලං. සමාධිං, භික්ඛවෙ, භාවෙථ, සමාහිතො, භික්ඛවෙ, භික්ඛු රූපං අනිච්චන්ති පජානාති. එවං පස්සං අරියසාවකො පරිමුච්චති ජාතියාපි…පෙ…. උපායාසෙහිපි ඉධ තීණිපි’’.

23. තත්ථ කතමො අස්සාදො?

කාමං කාමයමානස්ස, තස්ස චෙතං සමිජ්ඣති. අයං අස්සාදො.

‘‘ධම්මචරියා සමචරියා කුසලචරියා හෙතුහි, බ්‍රාහ්මණ, එවමිධෙකච්චෙ සත්තා කායස්ස භෙදා සුගතිං සග්ගං ලොකං උපපජ්ජන්ති’’. අයං අස්සාදො.

තත්ථ කතමො ආදීනවො?

කාමෙසු වෙ හඤ්ඤතෙ සබ්බා මුච්චෙච – අයං ආදීනවො. පසෙනදිසංයුත්තකෙ සුත්තෙ පබ්බතොපමා – අයං ආදීනවො.

තත්ථ කතමං නිස්සරණං?

යො කාමෙ පරිවජ්ජෙති, සප්පස්සෙව පදා සිරො;
සොමං විසත්තිකං ලොකෙ, සතො සමතිවත්තති.

සංයුත්තකෙ සුත්තං පාරිච්ඡත්තකො පණ්ඩුපලාසො සන්නිපලාසො – ඉදං නිස්සරණං.

තත්ථ කතමො අස්සාදො ච ආදීනවො ච?

යානි [ජා. 1.2.144 දුකනිපාතෙ] කරොති පුරිසො, තානි අත්තනි පස්සති;
කල්‍යාණකාරී කල්‍යාණං, පාපකාරී ච පාපකං.

තත්ථ යං පාපකාරී පච්චනුභොති අයං අස්සාදො. ලාභාලාභඅට්ඨකෙසු බ්‍යාකරණං, තත්ථ අලාභො අයසො නින්දා දුක්ඛං, අයං ආදීනවො. ලාභො යසො සුඛං පසංසා, අයං අස්සාදො.

තත්ථ කතමං අස්සාදො ච නිස්සරණඤ්ච?

‘‘සුඛො විපාකො පුඤ්ඤානං, අධිප්පායො ච ඉජ්ඣති;
ඛිප්පඤ්ච පරමං සන්තිං, නිබ්බානමධිගච්ඡතී’’ති.

යො ච විපාකො පුඤ්ඤානං යා ච අධිප්පායස්ස ඉජ්ඣනා, අයං අස්සාදො. යං ඛිප්පඤ්ච පරමං සන්තිං නිබ්බානමධිගච්ඡති, ඉදං නිස්සරණං.

බාත්තිංසාය චෙව මහාපුරිසලක්ඛණෙහි සමන්නාගතස්ස මහාපුරිසස්ස ද්වෙයෙව ගතියො හොන්ති, සචෙ අගාරං අජ්ඣාවසති, රාජා හොති චක්කවත්තී යාව අභිවිජිනිත්වා අජ්ඣාවසති අයං අස්සාදො. සචෙ අගාරස්මා අනගාරියං පබ්බජති සබ්බෙන ඔසෙන [ඔසධෙන (පී. ක.)] නිස්සරණං අයං අස්සාදො ච නිස්සරණඤ්ච.

තත්ථ කතමො ආදීනවො ච නිස්සරණඤ්ච?

ආදානස්ස [ආදින්නස්ස (ක.)] භයං ඤත්වා, ජාතිමරණසම්භවං;
අනාදාතුං නිබ්බත්තති, ජාතිමරණසඞ්ඛයා.

පුරිමිකාය අඩ්ඪගාථාය ජාතිමරණසම්භවො ආදීනවො. අනාදාතුං නිබ්බත්තති ජාතිමරණසඞ්ඛයාති නිස්සරණං.

කිච්ඡං වතායං ලොකො ආපන්නො යම්දං ජායතෙ ච මීයතෙ ච. යාව කුදස්සුනාමස්ස දුක්ඛස්ස අන්තො භවිස්සති පරතො චාති එත්ථ යා උපරික්ඛා, අයං ආදීනවො. යො ගෙධං ඤත්වා අභිනික්ඛමති යාව පුරාණකාය රාජධානියා, ඉදං නිස්සරණං. අයං ආදීනවො ච නිස්සරණඤ්ච.

තත්ථ කතමො අස්සාදො ච ආදීනවො ච නිස්සරණඤ්ච?

කාමා හි චිත්‍රා විවිධා [මධුරා (ථෙරගා. 787)] මනොරමා, විරූපරූපෙහි මථෙන්ති චිත්තං;
තස්මා අහං [ථෙරගා. 787] පබ්බජිතොම්හි රාජ, අපණ්ණකං සාමඤ්ඤමෙව සෙය්‍යො.

යං ‘‘කාමා හි චිත්‍රා විවිධා මනොරමා’’ති අයං අස්සාදො. යං ‘‘විරූපරූපෙහි මථෙන්ති චිත්ත’’න්ති අයං ආදීනවො. යං අහං අගාරස්මා පබ්බජිතොම්හි රාජ අපණ්ණකං සාමඤ්ඤමෙව සෙය්‍යොති ඉදං නිස්සරණං.

බලවං බාලොපමසුත්තං යං ආසාය වා වෙදනීයං කම්මං ගාහති, තථා චෙපි යං යං පාපකම්මං අනුභොති, තත්ථ දුක්ඛවෙදනීයෙන කම්මෙන අභාවිතකායෙන ච යාව පරිත්තචෙතසො ච ආදීනවං දස්සෙති සුඛවෙදනීයෙන කම්මෙන අස්සාදෙති. යං පුරාසදිසො හොති. භාවිතචිත්තො භාවිතකායො භාවිතපඤ්ඤො මහානාමො අපරිත්තචෙතසො, ඉදං නිස්සරණං.

24. තත්ථ කතමං ලොකිකං සුත්තං?

න හි පාපං කතං කම්මං, සජ්ජුඛීරංව මුච්චති;
ඩහන්තං බාලමන්වෙති, භස්මච්ඡන්නොව [භස්මාඡන්නොව (ක.) පස්ස ධ. ප. 71] පාවකො.

චත්තාරි අගතිගමනානි, ඉදං ලොකිකං සුත්තං.

තත්ථ කතමං ලොකුත්තරං සුත්තං?

‘‘යස්සින්ද්‍රියානි සමථඞ්ගතානි [සමථං ගතානි (පී.) පස්ස ධ. ප. 94], අස්සා යථා සාරථිනා සුදන්තා;
පහීනමානස්ස අනාසවස්ස, දෙවාපි තස්ස පිහයන්ති තාදිනො’’ති.

‘‘අරියං වො, භික්ඛවෙ, සම්මාසමාධිං දෙසෙස්සාමී’’ති ඉදං ලොකුත්තරං සුත්තං.

තත්ථ කතමං ලොකිකං ලොකුත්තරඤ්ච සුත්තං?

සත්තියා විය ඔමට්ඨො, දය්හමානොව මත්ථකෙ;
කාමරාගප්පහානාය, සතො භික්ඛු පරිබ්බජෙ.

“සත්තියා විය ඔමට්ඨො, දය්හමානොව මත්ථකෙ”ති ලොකිකං;
“කාමරාගප්පහානාය, සතො භික්ඛු පරිබ්බජෙ”ති ලොකුත්තරං;

කබළීකාරෙ ආහාරෙ අත්ථි ඡන්දොති ලොකිකං. නත්ථි ඡන්දොති ලොකුත්තරං සුත්තං.

තත්ථ කතමං කම්මං?

යො පාණමතිපාතෙති, මුසාවාදඤ්ච භාසති;
ලොකෙ අදින්නං ආදියති [ආදියි (ක.) පස්ස අ. නි. 5.174], පරදාරඤ්ච ගච්ඡති.

සුරාමෙරයපානඤ්ච, යො නරො අනුයුඤ්ජති;
අප්පහාය පඤ්ච වෙරානි, දුස්සීලො ඉති වුච්චති.

තීණිමානි, භික්ඛවෙ, දුච්චරිතානි. ඉදං කම්මං.

තත්ථ කතමො විපාකො?

සට්ඨිවස්සසහස්සානි, යථාරූපී විපච්චගා.

“දිට්ඨා මයා, භික්ඛවෙ [සං. නි. 4.135], ඡ ඵස්සායතනිකා නාම නිරයා. දිට්ඨා මයා, භික්ඛවෙ, ඡ ඵස්සායතනිකා නාම සග්ගා”. අයං විපාකො.

තත්ථ කතමං කම්මඤ්ච විපාකො ච?

අයසාව මලං සමුට්ඨිතං, තතුට්ඨාය තමෙව ඛාදති;
එවං අතිධොනචාරිනං, සානි කම්මානි නයන්ති දුග්ගතිං.

අයසාව මලං සමුට්ඨිතං, යාව සානි කම්මානීති ඉදං කම්මං. නයන්ති දුග්ගතින්ති විපාකො.

චතූසු සම්මාපටිපජ්ජමානො මාතරි පිතරි තථාගතෙ තථාගතසාවකෙ යා සම්මාපටිපත්ති, ඉදං කම්මං. යං දෙවෙසු උපපජ්ජති, අයං විපාකො. ඉදං කම්මඤ්ච විපාකො ච.

25. තත්ථ කතමං නිද්දිට්ඨං සුත්තං?

නෙලඞ්ගො සෙතපච්ඡාදො, එකාරො වත්තතී [වත්තතෙ (ක.) උදා. 65] රථො;
අනීඝං පස්ස ආයන්තං, ඡින්නසොතං අබන්ධනං;
යං වා චිත්තං සමණෙසු, චිත්තාගහපති දිස්සති.

එවං ඉමාය ගාථාය නිද්දිට්ඨො අත්ථො.

ගොපාලකොපමෙ එකාදස පදානි. එවං ඛො, භික්ඛවෙ, භික්ඛු රූපඤ්ඤූ හොති. යා ච අතිරෙකපූජාය පූජෙතා හොතීති. ඉමානි එකාදස පදානි යථාභාසිතානි නිද්දිට්ඨො අත්ථො.

තත්ථ කතමො අනිද්දිට්ඨො අත්ථො?

සුඛො විවෙකො තුට්ඨස්ස, සුතධම්මස්ස පස්සතො;
අබ්‍යාපජ්ජං [අබ්‍යාපජ්ඣං (පී. ක.) පස්ස උදා. 11] සුඛං ලොකෙ, පාණභූතෙසු සංයමොති.

සුඛා විරාගතා ලොකෙ, කාමානං සමතික්කමො;
අස්මිමානස්ස යො විනයො, එතං වෙ පරමං සුඛන්ති.

ඉදං අනිද්දිට්ඨං. අට්ඨ මහාපුරිසවිතක්කා. ඉදං අනිද්දිට්ඨං.

තත්ථ කතමං නිද්දිට්ඨඤ්ච අනිද්දිට්ඨඤ්ච?

පසන්නනෙත්තො [සු. නි. 555] සුමුඛො, බ්‍රහා උජු පතාපවා;
මජ්ඣෙ සමණසඞ්ඝස්ස, ආදිච්චොව විරොචසි.

පසන්නනෙත්තො යාව ආදිච්චොව විරොචසීති නිද්දිට්ඨො. පසන්නනෙත්තො යො භගවා කථඤ්ච පන පසන්නනෙත්තතා, කථං සුමුඛතා, කථං බ්‍රහකායතා, කථං උජුකතා, කථං පතාපවතා, කථං විරොචතාති අනිද්දිට්ඨො. ඵෙණපිණ්ඩොපමං වෙය්‍යාකරණං යථා ඵෙණපිණ්ඩො එවං රූපං යථා පුබ්බුළො එවං වෙදනා මායා විඤ්ඤාණං පඤ්චක්ඛන්ධා පඤ්චහි උපමාහි නිද්දිට්ඨා. කෙන කාරණෙන ඵෙණපිණ්ඩොපමං රූපං සබ්බඤ්ච චක්ඛුවිඤ්ඤෙය්‍යං යං වා චතූහි ආයතනෙහි? කථං වෙදනා පුබ්බුළූපමා? කතරා ච සා වෙදනා සුඛා දුක්ඛා අදුක්ඛමසුඛා? එවමෙසා අනිද්දිට්ඨා. එවං නිද්දිට්ඨඤ්ච අනිද්දිට්ඨඤ්ච.

26. තත්ථ කතමං ඤාණං?

> පඤ්ඤා හි සෙට්ඨා ලොකස්මිං, යායං නිබ්බෙධගාමිනී;
> යාය [යායං (ක.) පස්ස ඉතිවු. 41] සම්මා පජානාති, ජාතිමරණසඞ්ඛයං.

තීණිමානි ඉන්ද්‍රියානි අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමීතින්ද්‍රියං අඤ්ඤින්ද්‍රියං අඤ්ඤාතාවින්ද්‍රියං, ඉදං ඤාණං.

තත්ථ කතමං නෙය්‍යං?

> කාමෙසු [උදා. 63] සත්තා කාමසඞ්ගසත්තා, සංයොජනෙ වජ්ජමපස්සමානා;
> න හි ජාතු සංයොජනසඞ්ගසත්තා, ඔඝං තරෙය්‍යුං විපුලං මහන්තං.

චතූහි අඞ්ගෙහි සමන්නාගතා කායස්ස භෙදා දෙවෙසු උප්පජ්ජන්ති. උදානෙ කාපියං සුත්තං අපණ්ණකපසාදනීයං – ඉදං නෙය්‍යං.

තත්ථ කතමං ඤාණඤ්ච නෙය්‍යඤ්ච?

> සබ්බෙ ධම්මා අනත්තාති, යදා පඤ්ඤාය පස්සති;
> අථ නිබ්බින්දති දුක්ඛෙ, එස මග්ගො විසුද්ධියා.

යදා පස්සතීති ඤාණං. යො සබ්බධම්මෙ අනත්තාකාරෙන උපට්ඨපෙති ඉදං නෙය්‍යං.

චත්තාරි අරියසච්චානි, තත්ථ තීණි නෙය්‍යානි මග්ගසච්චං සීලක්ඛන්ධො ච පඤ්ඤාක්ඛන්ධො ච, ඉදං ඤාණඤ්ච නෙය්‍යඤ්ච.

27. තත්ථ කතමං දස්සනං?

> එසෙව මග්ගො [ධ. ප. 274 ධම්මපදෙ] නත්ථඤ්ඤො, දස්සනස්ස විසුද්ධියා;
> එතඤ්හි තුම්හෙ පටිපජ්ජථ, මාරස්සෙතං පමොහනං.

චතූහි අඞ්ගෙහි සමන්නාගතො අරියසාවකො අත්තනාව [අත්තනායෙව (ක.) සං. නි. 5.1003] අත්තානං බ්‍යාකරෙය්‍ය ‘‘ඛීණනිරයොම්හි යාව සොතාපන්නොහමස්මි අවිනිපාතධම්මො නියතො සම්බොධිපරායණො’’ති. ඉදං දස්සනං.

තත්ථ කතමා භාවනා?

> යස්සින්ද්‍රියානි සුභාවිතානි, අජ්ඣත්තං බහිද්ධා ච සබ්බලොකෙ;
> සො පුග්ගලො මති ච රූපසඤ්ඤී, සුමොහගතා න ජානාති [කිංසු මොහගතානු ජානාති (ක.)].

චත්තාරි ධම්මපදානි – අනභිජ්ඣා අබ්‍යාපාදො සම්මාසති සම්මාසමාධි. අයං භාවනා.

තත්ථ කතමං දස්සනඤ්ච භාවනා ච?

> වචසා මනසාථ කම්මුනා ච, අවිරුද්ධො සම්මා විදිත්වා [විදිත්වාන (ක.) සු. නි. 367] ධම්මං;
> නිබ්බානපදාභිපත්ථයානො, සම්මා සො ලොකෙ පරිබ්බජෙය්‍ය.

සොතාපත්තිඵලං සච්ඡිකාතුකාමෙන කතමෙ ධම්මා මනසිකාතබ්බා, භගවා ආහ පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා. ඉදං දස්සනඤ්ච භාවනා ච.

28. තත්ථ කතමෙ විපාකධම්මධම්මා?

යානි කරොති පුරිසොති විත්ථාරො. තීණිමානි, භික්ඛවෙ, සුචරිතානි. ඉමෙ විපාකධම්මධම්මා.

තත්ථ කතමෙ නවිපාකධම්මධම්මා?

> රූපං වෙදයිතං සඤ්ඤා, විඤ්ඤාණං යා ච චෙතනා;
> නෙසොහමස්මි න මෙසො අත්තා, ඉති දිට්ඨියො විරජ්ජති.

පඤ්චිමෙ, භික්ඛවෙ, ඛන්ධා – ඉමෙ නවිපාකධම්මධම්මා.

තත්ථ කතමො නෙවවිපාකො නවිපාකධම්මධම්මො?

> ‘‘යෙ එවං පටිපජ්ජන්ති, නයං බුද්ධෙන දෙසිතං;
> තෙ දුක්ඛස්සන්තං කරිස්සන්ති, සත්ථුසාසනකාරකා’’ති.

ඉති යා ච සම්මාපටිපත්ති යො ච නිරොධො, උභයමෙතං නෙවවිපාකො නවිපාකධම්මො. බ්‍රහ්මචරියං වො, භික්ඛවෙ, දෙසෙස්සාමි, බ්‍රහ්මචරියඵලානි ච බ්‍රහ්මචරියඤ්ච අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො බ්‍රහ්මචරියඵලානි සොතාපත්තිඵලං යාව අරහත්තං.

29. තත්ථ කතමං සකවචනං?

> සබ්බපාපස්ස අකරණං, කුසලස්ස උපසම්පදා;
> සචිත්තපරියොදපනං, එතං බුද්ධාන සාසනං.

තීණිමානි, භික්ඛවෙ, විමොක්ඛමුඛානි. ඉදං සකවචනං.

තත්ථ කතමං පරවචනං?

> නත්ථි පුත්තසමං පෙමං, නත්ථි ගොණසමිතං ධනං;
> නත්ථි සූරියසමා ආභා, සමුද්දපරමා සරා.

හෙතුනා මාරිසා කොසියා සුභාසිතෙන සඞ්ගාමවිජයො සොපි නාම, භික්ඛවෙ, සක්කො දෙවානමින්දො සකං ඵලං පරිභුඤ්ජමානොති විත්ථාරෙන කාතබ්බං. ඉදං පරවචනං.

තත්ථ කතමං සකවචනඤ්ච පරවචනඤ්ච?

> ‘‘යං පත්තං යඤ්ච පත්තබ්බං, උභයමෙතං රජානුකිණ්ණං;
> යෙ එවංවාදිනො නත්ථි, තෙසං කාමෙසු දොසො’’ති.

ඉදං පරවචනං. යෙ ච ඛො තෙ උභො අන්තෙ අනුපගම්ම වට්ටං තෙසං නත්ථි පඤ්ඤාපනාය. ඉදං සකවචනං.

> ‘‘නන්දති පුත්තෙහි පුත්තිමා, ගොමා ගොහි [භොගිකො භොගෙහි (පී.) සං. නි. 1.12] තථෙව නන්දති;
> උපධී හි නරස්ස නන්දනා, න හි සො නන්දති යො නිරූපධී’’ති – පරවචනං.

> ‘‘සොචති පුත්තෙහි පුත්තිමා, ගොමා ගොහි තථෙව සොචති;
> උපධී හි නරස්ස සොචනා, න හි සො සොචති යො නිරූපධී’’ති – සකවචනං.

ඉදං සකවචනං පරවචනඤ්ච.

30. තත්ථ කතමං සත්තාධිට්ඨානං?

> යෙ කෙචි භූතා භවිස්සන්ති යෙ වාපි, සබ්බෙ ගමිස්සන්ති පහාය දෙහං;
> තං සබ්බජානිං කුසලො විදිත්වා, ධම්මෙ [ආතාපියො (උදා. 42)] ඨිතො බ්‍රහ්මචරියං චරෙය්‍ය.

තයොමෙ, භික්ඛවෙ, සත්ථාරො, තථාගතො අරහං සෙක්ඛො පටිපදො. ඉදං සත්තාධිට්ඨානං.

තත්ථ කතමං ධම්මාධිට්ඨානං?

යඤ්ච කාමසුඛං [උදා. 12] ලොකෙ, යඤ්චිදං දිවියං සුඛං;
තණ්හක්ඛයසුඛස්සෙතෙ, කලං නාග්ඝන්ති සොළසිං.

සත්තිමෙ , භික්ඛවෙ, බොජ්ඣඞ්ගා, ඉදං ධම්මාධිට්ඨානං.

තත්ථ කතමං සත්තාධිට්ඨානඤ්ච ධම්මාධිට්ඨානඤ්ච? දුද්දසමනන්තං සච්චං දුද්දසො පටිවෙධො බාලෙහි, ජානතො පස්සතො නත්ථි නන්දීති වදාමි. දුද්දසමනන්තං සච්චං දුද්දසො පටිවෙධො බාලෙහීති ධම්මාධිට්ඨානං. ජානතො පස්සතො නත්ථි නන්දීති සත්තාධිට්ඨානං. දාරුක්ඛන්ධොපමං ගඞ්ගාය තීරියා ඔරිමඤ්ච තීරං පාරිමඤ්ච තීරං ථලෙ වා [ථලෙච ච (ක.) සංයුත්තනිකායෙ] න ච උස්සීදනං, මජ්ඣෙ ච න සංසීදනං මනුස්සග්ගාහො ච අමනුස්සග්ගාහො ච අන්තොපූතිභාවො ච, ඉදං ධම්මාධිට්ඨානං. එවං පන භික්ඛු නිබ්බානනින්නො භවිස්සති නිබ්බානපරායණොති සත්තාධිට්ඨානං. ඉදං සත්තාධිට්ඨානඤ්ච ධම්මාධිට්ඨානඤ්ච.

තත්ථ කතමො ථවො?

මග්ගානට්ඨඞ්ගිකො සෙට්ඨො, සච්චානං චතුරො පදා;
විරාගො සෙට්ඨො ධම්මානං, ද්විපදානඤ්ච චක්ඛුමා.

තීණිමානි, භික්ඛවෙ, අග්ගානි – බුද්ධො සත්තානං, විරාගො ධම්මානං, සඞ්ඝො ගණානං. අයං ථවො.

31. තත්ථ කතමං අනුඤ්ඤාතං?

කායෙන [ධ. ප. 361] සංවරො සාධු, සාධු වාචාය සංවරො;
මනසා සංවරො සාධු, සාධු සබ්බත්ථ සංවුතො;
සබ්බත්ථ සංවුතො භික්ඛු, සබ්බදුක්ඛා පමුච්චති.

ඉදං භගවතා අනුඤ්ඤාතං.

තීණිමානි, භික්ඛවෙ, කරණීයානි – කායසුචරිතං වචීසුචරිතං මනොසුචරිතං. ඉදං අනුඤ්ඤාතං.

තත්ථ කතමං පටික්ඛිත්තං?

නත්ථි පුත්තසමං පෙමං. විත්ථාරො ඉදං පටික්ඛිත්තං.

තීණිමානි, භික්ඛවෙ, අකරණීයානි සයං අභිඤ්ඤාය දෙසිතානි. කතමානි තීණි? කායදුච්චරිතං වචීදුච්චරිතං මනොදුච්චරිතං. ඉදං පටික්ඛිත්තං.

තත්ථ කතමං අනුඤ්ඤාතඤ්ච පටික්ඛිත්තඤ්ච?

කායෙන කුසලං කරෙ, අස්ස කායෙන සංවුතො;
කායදුච්චරිතං හිත්වා, කායසුචරිතං චරෙ.

ද්වීහි පඨමපදෙහි චතුත්ථෙන ච පදෙන අනුජානාති. කායදුච්චරිතං හිත්වාති තතියෙන පදෙන පටික්ඛිත්තන්ති. මහාවිභඞ්ගො අවිරතපානාදො.

තත්ථිමා උද්දානගාථා

සචෙ භායසි දුක්ඛස්ස, මාභිනන්දි අනාගතං;
වස්සකාලෙ යථා ඡත්තං, කුසලානි කමත්ථකෙ.

සබ්බෙ ධම්මා අනත්තාති, සමාගතං විචාලයෙ;
න වො දුක්ඛා පමොක්ඛාත්ථි, සමථො ච විපස්සනා.

කාමච්ඡන්දං උපාදාය, යො සො විතක්කෙහි ඛජ්ජති;
සුභාවිතත්තෙ බොජ්ඣඞ්ගෙ, සො ඉමං විජටයෙ ජටං.

සුඤ්ඤතො ලොකං අවෙක්ඛස්සු, සමාධිභාවි භාවසෙ;
කාමං කාමයමානස්ස, ධම්මචරියාය සුගතිං.

හඤ්ඤතෙ සබ්බා මුච්චෙච, නිප්පොයෙන්තො චතුද්දිසා;
යො කාමෙ පරිවජ්ජෙති, පාරිඡත්තොපමෙච ච.

යානි කරොති පුරිසො, ලොකධම්මා පකාසිතා;
සුඛො විපාකො පුඤ්ඤානං, තතියං අඤ්ඤං න විජ්ජති.

ආදානස්ස භයං ඤත්වා, ජායතෙ ජීයතෙපි ච;
කාමා හි චිත්‍රා විවිධා, අථ ලොණසල්ලොපමං.

න හි පාපං කතං කම්මං, අගතීහි ච ගච්ඡති;
යස්සින්ද්‍රියානි සමථඞ්ගතානි, තථෙව පඤ්චඤාණිකො.

සත්තියා විය ඔමට්ඨො, විඤ්ඤාණඤ්ච පතිට්ඨිතා;
යො පාණමතිපාතෙති, තීණි දුච්චරිතානි ච.

සට්ඨිවස්සසහස්සානි, ඛණං ලද්ධාන දුල්ලභං;
අයසාව මලං සමුට්ඨිතං, චතූසු පටිපත්තිසු.

නෙලඞ්ගො සෙතපච්ඡාදො, අථ ගොපාලකොපමං;
සුඛො විවෙකො තුට්ඨස්ස, විතක්කා ච සුදෙසිතා.

ඵෙණපිණ්ඩොපමං රූපං, බ්‍රහා උජු පතාපවා;
පඤ්ඤා හි සෙට්ඨා ලොකස්මිං, අනඤ්ඤා තීණි ඉන්ද්‍රියානි.

කාමෙසු සත්තා කාමසඞ්ගසත්තා, අථ වණ්ණො රහස්සවා;
සබ්බෙ ධම්මා අනත්තාති, අරියසච්චඤ්ච දෙසිතං.

එසෙව මග්ගො නත්ථඤ්ඤො, සොතාපන්නොති බ්‍යාකරෙ;
යස්සින්ද්‍රියානි සුභාවිතානි, අථ ධම්මපදෙහි ච.

වචසා මනසා චෙව, පඤ්චක්ඛන්ධා අනිච්චතො;
යානි කරොති පුරිසො, තීණි සුචරිතානි ච.

රූපං වෙදයිතං සඤ්ඤා, පඤ්චක්ඛන්ධා පකාසිතා;
යො එවං පටිපජ්ජති, බ්‍රහ්මා චෙව එලානි ච.

සබ්බපාපස්ස අකරණං, විමොක්ඛා තං හි දෙසිතා;
නත්ථි පුත්තසමං පෙමං, දෙවානං අසුරාන ච.

යං පත්තං යඤ්ච පත්තබ්බං, නන්දති සොචති නිච්චං;
යෙ කෙචි භූතා භවිස්සන්ති, සත්ථාරො ච පකාසිතා.

යඤ්ච කාමසුඛං ලොකෙ, බොජ්ඣඞ්ගා ච සුදෙසිතා;
මග්ගානට්ඨඞ්ගිකො සෙට්ඨො, තයො ච අග්ගපත්තියො.

කායෙන සංවරො සාධු, කරණීයඤ්ච දෙසිතං;
නත්ථි අත්තසමං පෙමං, අරියා තීණි ච දෙසිතා.

කායෙන කුසලං අභිරතො, විනයඤ්ච කාමසුඛං ලොකෙ;
බොජ්ඣඞ්ගා ච සුදෙසිතා, දුද්දසං අනතං චෙව පරාපරං ච;

පෙටකොපදෙසෙ සාසනප්පට්ඨානං නාම දුතියභූමි සමත්තා.

3. සුත්තාධිට්ඨානතතියභූමි

32. තත්ථ කතමං සුත්තාධිට්ඨානං?

ලොභාධිට්ඨානං දොසාධිට්ඨානං මොහාධිට්ඨානං අලොභාධිට්ඨානං අදොසාධිට්ඨානං අමොහාධිට්ඨානං කායකම්මාධිට්ඨානං වචීකම්මාධිට්ඨානං මනොකම්මාධිට්ඨානං සද්ධින්ද්‍රියාධිට්ඨානං වීරියින්ද්‍රියාධිට්ඨානං සතින්ද්‍රියාධිට්ඨානං සමාධින්ද්‍රියාධිට්ඨානං පඤ්ඤින්ද්‍රියාධිට්ඨානං.

තත්ථ කතමං ලොභාධිට්ඨානං?

> විතක්කමථිතස්ස [විතක්කනිම්මථිතස්ස (ක.) ධ. ප. 349] ජන්තුනො, තිබ්බරාගස්ස සුභානුපස්සිනො;
> භිය්‍යො තණ්හා පවඩ්ඪති, එස ඛො ගාළ්හං කරොති බන්ධනං.

විතක්කමථිතස්සාති කාමරාගො. සුභානුපස්සිනොති කාමරාගවත්ථු. භිය්‍යො තණ්හා පවඩ්ඪතීති කාමතණ්හා. එස ගාළ්හං කරොති බන්ධනන්ති රාගං, ඉති යො යො ධම්මො මූලනික්ඛිත්තො, සො යෙවෙත්ථ ධම්මො උග්ගාවහිතබ්බො [උග්ගාපයිතබ්බො (පී. ක.)]. න භගවා එකං ධම්මං ආරබ්භ අඤ්ඤං ධම්මං දෙසෙති. යස්ස විතක්කෙති කාමවිතක්කො තමෙව විතක්කං කාමවිතක්කෙන නිද්දිසීයති. තිබ්බරාගස්සාති තස්සෙව විතක්කස්ස වත්ථුං නිද්දිසති. සුභානුපස්සිනො භිය්‍යො තණ්හා පවඩ්ඪතීති තමෙව රාගං කාමතණ්හාති නිද්දිසති. එස ගාළ්හං කරොති බන්ධනන්ති තමෙව තණ්හාසංයොජනං නිද්දිසති. එවං ගාථාසු අනුමිනිතබ්බං. එවං සවෙය්‍යාකරණෙසු.

තත්ථ භගවා එකං ධම්මං තිවිධං නිද්දිසති, නිස්සන්දතො හෙතුතො ඵලතො.

> දදං පියො [පස්ස සංයුත්තනිකායෙ] හොති භජන්ති නං බහූ, කිත්තිඤ්ච පප්පොති යසො ච වඩ්ඪති;
> අමඞ්කුභූතො පරිසං විගාහති, විසාරදො හොති නරො අමච්ඡරී.

දදන්ති යං යං දානං, ඉදං දානමයිකං පුඤ්ඤක්‍රියං. තත්ථ හෙතු. යං චෙතං. භජන්ති නං බහූ, කිත්තින්ති යො ච කල්‍යාණො කිත්තිසද්දො ලොකෙ අබ්භුග්ගච්ඡති, යං බහුකස්ස ජනස්ස පියො භවති මනාපො ච. යඤ්ච අවිප්පටිසාරී කාලඞ්කරොති අයං නිස්සන්දො. යං කායස්ස භෙදා දෙවෙසු උපපජ්ජතීති ඉදං ඵලං. ඉදං ලොභාධිට්ඨානං.

33. තත්ථ කතමං දොසාධිට්ඨානං?

> යො පාණමතිපාතෙති, මුසාවාදඤ්ච භාසති;
> ලොකෙ අදින්නං ආදියති, පරදාරඤ්ච ගච්ඡති;
> සුරාමෙරයපානඤ්ච, යො නරො අනුයුඤ්ජති [අභිගිජ්ඣති (පී. ක.) පස්ස අ. නි. 5.174].
>
> අප්පහාය පඤ්ච වෙරානි, දුස්සීලො ඉති වුච්චති;
> කායස්ස භෙදා දුප්පඤ්ඤො, නිරයං සොපපජ්ජති.

යො පාණමතිපාතෙතීති දුට්ඨො පාණමතිපාතෙති. මුසාවාදඤ්ච භාසතීති දොසොපඝාතාය මුසාවාදඤ්ච භාසති. සුරාමෙරයපානඤ්ච, යො නරො අනුයුඤ්ජතීති දොසො නිදානං. යො ච සුරාමෙරයපානං අනුයුඤ්ජති යථාපරදාරවිහාරී [යථාපමුදිතවිහාරී (ක.)] අමිත්තා ජනයන්ති.

පඤ්ච වෙරානි අප්පහායාති පඤ්චන්නං සික්ඛාපදානං සමතික්කමනං සබ්බෙසං දොසජානං සා පණ්ණත්ති, තෙනෙව දොසජනිතෙන කම්මෙන දුස්සීලො ඉති වුච්චති සොපි ධම්මො හෙතුනා නිද්දිසිතබ්බො, නිස්සන්දෙන ඵලෙන ච.

තීණි බාලස්ස බාලලක්ඛණානි – දුබ්භාසිතභාසී [දුබ්භාසිතභාසිතා (පී. ක.) පස්ස අ. නි. 3.3] ච හොති, දුච්චින්තිතචින්තී ච දුක්කටකම්මකාරී ච. තත්ථ යං කායෙන ච වාචාය ච පරක්කමති, ඉදමස්ස දුක්කටකම්මකාරී. තායං යථා ච මුසාවාදං භාසති යථා පුබ්බනිද්දිට්ඨං , ඉදමස්ස දුබ්භාසිතා. යඤ්ච සඞ්කප්පෙති මනොදුච්චරිතං බ්‍යාපාදං, ඉදමස්ස දුච්චින්තිතචින්තිතා. යං සො ඉමෙහි තීහි බාලලක්ඛණෙහි සමන්නාගතො තීණි තජ්ජානි දුක්ඛානි දොමනස්සානි අනුභවති, සො ච හොති සභග්ගතො වා පරිසග්ගතො වා තජ්ජං කථං කථන්ති. යදා භවති සො ච පාණාතිපාතාදිදසඅකුසලකම්මපථා, සො තතොනිදානං දුක්ඛං දොමනස්සං පටිසංවෙදෙතීති. පුන චපරං යදා පස්සති චොරං රාජාපරාධිකං රඤ්ඤා ගහිතං ජීවිතා වොරොපෙතං, තස්සෙවං භවති සචෙ මමම්පි රාජා ජානෙය්‍ය මමම්පි රාජා ගාහාපෙත්වා ජීවිතා වොරොපෙය්‍යාති, සො තතොනිදානං දුක්ඛං දොමනස්සං පටිසංවෙදෙති. පුන චපරං බාලො යදා භවති ආසනා සමාරූළ්හො යාව යා මෙ ගති භවිස්සති ඉතො පෙච්ච පරං මරණාති සො තතොනිදානං දුක්ඛං

දොමනස්සං පටිසංවෙදෙති ඉති බාලලක්ඛණං හෙතු. තීණි තජ්ජානි දුක්ඛානි නිස්සන්දො. කායස්ස භෙදා නිරයෙසු උපපජ්ජති, ඉදං ඵලං. ඉදං දොසාධිට්ඨානං.

34. තත්ථ කතමං මොහාධිට්ඨානං?

සතඤ්චෙව සහස්සානං, කප්පානං සංසරිස්සති;
අථවා පි තතො භියො, ගබ්භා ගබ්භං ගමිස්සථ.

අනුපාදාය බුද්ධවචනං, සඞ්ඛාරෙ අත්තතො උපාදාය;
දුක්ඛස්සන්තං කරිස්සන්ති, ඨානමෙතං න විජ්ජති.

යො යං අනමතග්ගසංසාරං සමාපන්නො ජායතෙ ච මීයතෙ ච, අයං අවිජ්ජාහෙතුකා. යානිපි ච සඞ්ඛාරානං පයොජනානි, තානිපි අවිජ්ජාපච්චයානි, යං අදස්සනං බුද්ධවචනස්ස, අයං අවිජ්ජාසුත්තෙයෙව නිද්දිට්ඨං. යො ච සඞ්ඛාරෙ අත්තතො හරති පඤ්චක්ඛන්ධෙ පඤ්ච දිට්ඨියො උපගච්ඡති. ''එතං මම, එසොහමස්මි, එසො මෙ අත්තා''ති ඉදං සුත්තං අවිජ්ජාය නික්ඛිත්තං, අවිජ්ජාය නික්ඛිපිතං. එවං සත්ථා සුත්තෙ නයෙන [සුතනයෙන (පී.)] ධම්මෙන නිද්දිසති. අසාධාරණෙන තංයෙව තත්ථ නිද්දිසිතබ්බං. න අඤ්ඤං.

යෙ හි කෙචි, භික්ඛවෙ, සමණා වා බ්‍රාහ්මණා වා ''ඉදං දුක්ඛ''න්ති නප්පජානන්ති චත්තාරි සච්චානි විත්ථාරෙන, යං තත්ථ අප්පජානනා, ඉදං දුක්ඛං, අයං හෙතු. අප්පජානන්තො විවිධෙ සඞ්ඛාරෙ අභිසඞ්ඛරොති, අයං නිස්සන්දො. යඤ්ච දිට්ඨිගතානි පරාමසති ''ඉදමෙව සච්චං මොඝමඤ්ඤ''න්ති අයං නිස්සන්දො. යං පුනබ්භවං නිබ්බත්තෙති, ඉදං ඵලං. අයම්පි ධම්මො සනිද්දිට්ඨො හෙතුතො ච ඵලතො ච නිස්සන්දතො ච.

එත්ථ පන කෙචි ධම්මා සාධාරණා භවන්ති. හෙතු බලු ආදිතොයෙව සුත්තෙ නික්ඛිපිස්සන්ති. යථා කිං භවෙ චත්තාරිමානි, භික්ඛවෙ, අගතිගමනානි. තත්ථ යඤ්ච ඡන්දාගතිං ගච්ඡති යඤ්ච භයාගතිං ගච්ඡති, අයං ලොභො අකුසලමූලං. යං දොසා, අයං දොසොයෙව . යං මොහා, අයං මොහොයෙව. එවං ඉමානි තීණි අකුසලමූලානි ආදිතොයෙව උපපරික්ඛිතබ්බානි. යත්ථ එකං නිද්දිසිතබ්බං, තත්ථ එකං නිද්දිසීයති. තථා ද්වෙ යථා තීණි, න හි ආදීහි අනික්ඛිත්තෙ හෙතු වා නිස්සන්දො වා ඵලං වා නිද්දිසිතබ්බං.

අයඤ්චෙත්ථ ගාථා –

ඡන්දා දොසා භයා මොහා, යො ධම්මං අතිවත්තති;
නිහීයති [නිහීයතෙ (පී. ක.) පස්ස අ. නි. 4.17] තස්ස යසො, කාළපක්ඛෙව චන්දිමා.

කත්ථ ඡන්දා ච අයං ලොභො යථා නිද්දිට්ඨං පුබ්බෙ. ඉදං මොහාධිට්ඨානං.

35. තත්ථ කතමං අලොභාධිට්ඨානං?

''අසුභානුපස්සිං [අසුභානුපස්සී (පී.) පස්ස ධ. ප. 8] විහරන්තං, ඉන්ද්‍රියෙසු සුසංවුතං;
භොජනම්හි ච මත්තඤ්ඤුං, සද්ධං ආරද්ධවීරියං;
තං වෙ නප්පසහති මාරො, වාතො සෙලංව පබ්බත''න්ති.

තත්ථ යා අසුභාය උපපරික්ඛා, අයං කාමෙසු ආදීනවදස්සනෙන පරිච්චාගො. ඉන්ද්‍රියෙසු සුසංවුතො තස්සෙව අලොභස්ස පාරිපූරියං මම ආයතනසොචිතං අනුපාදාය. භොජනම්හි ච මත්තඤ්ඤුන්ති රසතණ්හාපහානං. ඉති අයං අලොභො අසුභානුපස්සිතාය වත්ථුතො ධාරයති, සො අලොභො හෙතු. ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරතාය ගොචරතො ධාරයති, භොජනෙමත්තඤ්ඤුතාය පරතො ධාරයති, අයං නිස්සන්දො. තං වෙ නප්පසහති මාරො, වාතො සෙලං ච පබ්බතන්ති, ඉදං ඵලං. ඉති යොයෙව ධම්මො ආදිම්හි නික්ඛිත්තො, සොයෙව මජ්ඣෙ චෙව අවසානෙ ච.

නාහං, භික්ඛවෙ, අඤ්ඤං එකධම්මම්පි සමනුපස්සාමි අසමුප්පන්නස්ස කාමච්ඡන්දස්ස අනුප්පාදාය උප්පන්නස්ස වා පහානාය, යථයිදං [යදිදං (පී. ක.) පස්ස අ. නි. 1.17] අසුභනිමිත්තං. තත්ථ අසුභනිමිත්තං මනසිකරොන්තස්ස අනුප්පන්නො චෙව කාමච්ඡන්දො න උප්පජ්ජති, උප්පන්නො ච කාමච්ඡන්දො පහීයති. ඉදං අලොභස්ස වත්ථු. යං පුන අනුප්පන්නො කාමරාගො පරියාදියති රූපරාගං අරූපරාගං, ඉති ඵලං. ඉති අයම්පි ච ධම්මො නිද්දිට්ඨො හෙතුතො ච නිස්සන්දතො ච ඵලතො ච. ඉදං අලොභාධිට්ඨානං.

තත්ථ කතමං අදොසාධිට්ඨානං?

එකම්පි චෙ පාණමදුට්ඨචිත්තො, මෙත්තායති කුසලො [කුසලී (ක.) පස්ස ඉතිවු. 27] තෙන හොති;
සබ්බෙ ච පාණෙ මනසානුකම්පං [අනුකම්පමානො (පී.)], පහූතමරියො පකරොති පුඤ්ඤං.

එකම්පි වෙ පාණමදුට්ඨචිත්තො මෙත්තායතීති අයං අදොසො. නිග්ඝාතෙන අස්සාදො, කුසලො තෙන හොතීති තෙන කුසලෙන ධම්මෙන සංයුත්තො ධම්මපඤ්ඤත්තිං ගච්ඡති. කුසලොති යථා පඤ්ඤාය පඤ්ඤො පණ්ඩිච්චෙන පණ්ඩිතො. පහූතමරියො පකරොති පුඤ්ඤන්ති තස්සායෙව විපාකො අයං ලොකියස්ස, න හි ලොකුත්තරස්ස. තත්ථ යා මෙත්තායනා, අයං හෙතු. යං කුසලො භවති අයං නිස්සන්දො. යාව අබ්‍යාපජ්ජො භූමියං බහුපුඤ්ඤං පසවති, ඉදං ඵලං. ඉති අදොසො නිද්දිට්ඨො හෙතුතො ච නිස්සන්දතො ච ඵලතො ච.

එකාදසානිසංසා මෙත්තාය චෙතොවිමුත්තියා. තත්ථ යා මෙත්තාචෙතොවිමුත්ති, අයං අරියධම්මෙසු රාගවිරාගා චෙතොවිමුත්ති, ලොකිකාය භූමිකා හෙතු, යං සුඛං ආයතිං මනාපො හොති මනුස්සානං, ඉමෙ එකාදස ධම්මා නිස්සන්දො. යඤ්ච අකතාවී බ්‍රහ්මකායෙ උපපජ්ජති. ඉදං ඵලං. ඉදං අදොසාධිට්ඨානං.

36. තත්ථ කතමං අමොහාධිට්ඨානං?

> පඤ්ඤා හි සෙට්ඨා ලොකස්මිං, යායං නිබ්බෙධගාමිනී [නිබ්බෙධභාගිනී (පී. ක.) පස්ස ඉතිවු. 41];
> යාය සම්මා පජානාති, ජාතිමරණසඞ්ඛයං.

පඤ්ඤා හි සෙට්ඨාති වත්ථුං. නිබ්බෙධගාමිනීති නිබ්බානගාමිනියං යථාභූතං පටිවිජ්ඣති. සම්මා පජානාති, ජාතිමරණසඞ්ඛයන්ති අමොහො. පඤ්ඤාති හෙතු. යං පජානාති අයං නිස්සන්දො. යො ජාතිමරණසඞ්ඛයො, ඉදං ඵලං. ඉති අමොහො නිද්දිට්ඨො හෙතුනා ච නිස්සන්දෙන ච ඵලෙන ච.

තීණිමානි, භික්ඛවෙ [ඉතිවු. 62 තිකනිපාතෙ], ඉන්ද්‍රියානි අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමීතින්ද්‍රියං අඤ්ඤින්ද්‍රියං අඤ්ඤාතාවින්ද්‍රියං. තත්ථ කතමං අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමීතින්ද්‍රියං? ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු අනභිසමෙතස්ස දුක්ඛස්ස අරියසච්චස්ස අභිසමයාය ඡන්දං ජනෙති වායමති, වීරියං ආරභති , චිත්තං පග්ගණ්හාති පදහති. එවං චතුන්නං අරියසච්චානං කාතබ්බං. තත්ථ කතමං අඤ්ඤින්ද්‍රියං? ඉධ , භික්ඛවෙ, භික්ඛු ''ඉදං දුක්ඛං අරියසච්ච''න්ති යථාභූතං පජානාති, යා ච මග්ගො, ඉදං අඤ්ඤින්ද්‍රියං. ආසවක්ඛයා අනාසවො හොති, ඉදං වුච්චති අඤ්ඤාතාවින්ද්‍රියං. තථායං පඤ්ඤා, අයං හෙතු. යං ඡන්දං ජනෙති වායමති, යා පජානාති, අයං නිස්සන්දො. යෙන සබ්බසො ආසවානං ඛයා හෙතු, යං ඛයෙ ඤාණමුප්පජ්ජති, අනුප්පාදෙ ඤාණඤ්ච, අයං නිස්සන්දො. යං අරහත්තං, ඉදං ඵලං. තත්ථ ඛීණා මෙ ජාති, වුසිතං බ්‍රහ්මචරියං, කතං කරණීයන්ති, ඉදං ඛයෙ ඤාණං. නාපරං ඉත්ථත්තායාති පජානාමීති ඉදං අනුප්පාදෙ ඤාණං. ඉති ඉමානි ඉන්ද්‍රියානි අමොහො නිද්දිට්ඨො හෙතුනා ච නිස්සන්දෙන ච ඵලෙන ච. ඉමානි අසාධාරණානි නිද්දිට්ඨානි.

තත්ථ කතමානි කුසලමූලානි සාධාරණානි? කුසලඤ්ච වො, භික්ඛවෙ, දෙසෙස්සාමි කුසලමූලඤ්චෙව. තත්ථ කතමං කුසලමූලං? අලොභො අදොසො අමොහො. තත්ථ කතමං කුසලං? අට්ඨ සම්මත්තානි සම්මාදිට්ඨි යාව සම්මාසමාධි. තත්ථ යානි කුසලමූලානි, අයං හෙතු. යඤ්ච අලොභො තීණි කම්මානි සමුට්ඨාපෙති සඞ්කප්පං වායාමං සමාධිඤ්ච, අයං අලොභස්ස නිස්සන්දො. තත්ථ යො අදොසො, අයං හෙතු. යං තයො ධම්මෙ පට්ඨපෙති සම්මාවාචං සම්මාකම්මන්තං සම්මාආජීවඤ්ච, අයං නිස්සන්දො. තත්ථ යො අමොහො හෙතු, යං ද්වෙ ධම්මෙ උපට්ඨපෙති අවිපරීතදස්සනම්පි ච අනභිලාපනං, අයං නිස්සන්දො. ඉමස්ස බ්‍රහ්මචරියස්ස යං ඵලං, තා ද්වෙ විමුත්තියො රාගවිරාගා චෙතොවිමුත්ති අවිජ්ජා විරාගා ච පඤ්ඤාවිමුත්ති, ඉදං ඵලං. ඉති ඉමානි තීණි කුසලමූලානි නිද්දිට්ඨානි හෙතුතො ච නිස්සන්දතො ච ඵලතො ච. එවං සාධාරණානි කුසලානි පටිවිජ්ඣිතබ්බානි.

යත්ථ ද්වෙ යත්ථ තීණි. අයඤ්චෙත්ථ ගාථා.

> ''තුලමතුලඤ්ච සම්භවං, භවසඞ්ඛාරමවස්සජි මුනි;
> අජ්ඣත්තරතො සමාහිතො, අභින්දි කවචමිවත්තසම්භව''න්ති.

තුලමතුලඤ්ච සම්භවන්ති තුලසඞ්ඛතං අතුලසඞ්ඛතං. තත්ථ යෙ සඞ්ඛතා තුලං, තෙ ද්වෙ ධම්මා අස්සාදො ච ආදීනවො ච තුලිතා භවන්ති. එත්තකො කාමෙසු අස්සාදො. එත්තකො ආදීනවො ඉමස්ස, ඉදං නිස්සරණන්ති ඉති නිබ්බානං පජානාති. ද්වීහි කාරණෙහි අතුලං න ච සක්කා තුලයිතුං. එත්තකං එතං නෙතං පරමත්ථීති තෙන අතුලං. අථ පාපුණා රතනං කරිත්වා අච්ඡරියභාවෙන අතුලං. තත්ථ කුසලස්ස ච අභිසම්භවා ජානනා පස්සනා, අයං අමොහො. යං තත්ථ ඤාතා ඔසිරණා භවසඞ්ඛාරානං, අයං අලොභො. යං අජ්ඣත්තරතො සමාහිතොති වික්ඛෙපපටිසංහරණා, අයං අදොසො. ඉති ඉමානි තීණි කුසලමූලානි. තුලමතුලසම්භවන්ති අයං අමොහො. යො භවසඞ්ඛාරානං සමොසරණං ලොභො සම්මාසමාධිනං අස්සාදො, අයං හෙතු. යං අජ්ඣත්තරතො අවිජ්ජණ්ඩකොසං සම්භෙදො, අයං නිස්සන්දො. සා පවත්ති ඉමානි තීණි නිද්දිට්ඨානි කුසලමූලානි හෙතුතො ච නිස්සන්දතො ච ඵලතො ච.

එත්තාවතා එසා පවත්ති ච නිවත්ති ච අකුසලමූලෙහි පවත්තති, කුසලමූලෙහි නිවත්තතීති ඉමෙහි ච තීහි සබ්බං අකුසලමූලං සමොසරණං ගච්ඡති. සො ධම්මෙ වා වචනතො නිද්දිට්ඨො තණ්හාති වා කොධොති වා අසම්පජඤ්ඤන්ති වා අනුසයොති වා මක්ඛොති වා පළාසොති වා අස්සතීති වා ඉස්සාති වා මච්ඡරියන්ති වා අඤ්ඤාණන්ති වා, තෙහි යෙ ච වත්ථූහි නිද්දිසිතබ්බං. යස්සිමානි ද්වෙ වචනානි ධම්මපදානි නිද්දිට්ඨානි න සො අත්ථි කිලෙසො, යො ඉමෙසු නවසු පදෙසු සමොධානං සමොසරණං ගච්ඡති. අයං කිලෙසො, න ච ලොභො, න ච දොසො, න ච මොහො.

යථා අකුසලමූලානි, එවං කුසලානි පටික්ඛෙපෙන නිද්දිසිතබ්බානි.

ඉදං අමොහාධිට්ඨානං.

37. තත්ථ කතමං කායකම්මාධිට්ඨානං?

කායෙන කුසලං කරෙ, අස්ස කායෙන සංවුතො;
කායදුච්චරිතං හිත්වා, කායෙන සුචරිතං චරෙ.

තීණිමානි, භික්ඛවෙ, සුචරිතානි [ඉතිවු. 69 සුචරිතසුත්තෙ]. පාණාතිපාතා වෙරමණී, අදින්නාදානා වෙරමණී, කාමෙසුමිච්ඡාචාරා වෙරමණී, ඉදං කායකම්මාධිට්ඨානං.

තත්ථ කතමං වාචාකම්මාධිට්ඨානං?

සුභාසිතං [සු. නි. 452 සුත්තනිපාතෙ] උත්තමමාහු සන්තො, ධම්මං භණෙ නාධම්මං තං දුතියං;
පියං භණෙ නාප්පියං තං තතියං, සච්චං භණෙ නාලිකං තං චතුත්ථං.
චත්තාරිමානි ච වචීසුචරිතානි ඉදං වාචාකම්මාධිට්ඨානං.

තත්ථ කතමං මනොකම්මාධිට්ඨානං?

මනෙන කුසලං කම්මං, මනසා සංවුතො භවෙ;
මනොදුච්චරිතං හිත්වා, මනසා සුචරිතං චරෙ.

තීණිමානි මනොසුචරිතානි, අනභිජ්ඣා, අබ්‍යාපාදො, සම්මාදිට්ඨි, ඉදං මනොකම්මාධිට්ඨානං. ඉමානි අසාධාරණානි සුත්තානි.

තත්ථ කතමානි සාධාරණානි සුත්තානි?

වාචානුරක්ඛී මනසා සුසංවුතො, කායෙන ච නාකුසලං කයිරා [අකුසලං න කයිරා (පී. ක.) පස්ස ධ. ප. 281];
එතෙ තයො කම්මපථෙ විසොධයෙ, ආරාධයෙ මග්ගමිසිප්පවෙදිතං.

තිස්සො ඉමා, භික්ඛවෙ, පාරිසුද්ධියො – කායකම්මපාරිසුද්ධි, වාචාකම්මපාරිසුද්ධි, මනොකම්මපාරිසුද්ධි.

තත්ථ කතමා කායකම්මපාරිසුද්ධි? පාණාතිපාතා වෙරමණී, අදින්නාදානා වෙරමණී, කාමෙසුමිච්ඡාචාරා වෙරමණී. තත්ථ කතමා වචීකම්මපාරිසුද්ධි? මුසාවාදා වෙරමණී…පෙ…. සම්ඵප්පලාපා වෙරමණී. තත්ථ කතමා මනොකම්මපාරිසුද්ධි? අනභිජ්ඣා අබ්‍යාපාදො සම්මාදිට්ඨි. ඉදං සාධාරණසුත්තං.

ඉති සාධාරණානි ච සුත්තානි අසාධාරණානි ච සුත්තානි පටිවිජ්ඣිතබ්බානි. පටිවිජ්ඣිත්වා වාචාය කායෙන ච සුත්තස්ස අත්ථො නිද්දිසිතබ්බො.

38. තත්ථ කතමං සද්ධින්ද්‍රියාධිට්ඨානං?

යස්ස සද්ධා [සං. නි. 1.260; ථෙරගා. 507 අට්ඨකනිපාතෙ ච පස්සිතබ්බං] තථාගතෙ, අචලා සුප්පතිට්ඨිතා;
සීලඤ්ච යස්ස කල්‍යාණං, අරියකන්තං පසංසිතං.

සඞ්ඝෙ පසාදො යස්සත්ථි, උජුභූතඤ්ච දස්සනං;
අදලිද්දොති තං ආහු, අමොඝං තස්ස ජීවිතං.

සද්ධා චෙ නන්දිකා ආරාධිකො, නො තස්ස සද්ධොති;
සබ්බං සියාති භගවන්තං, තථාරූපො ධම්මසම්පසාදො.

ඉදං සද්ධින්ද්‍රියාධිට්ඨානං.

තත්ථ කතමං වීරියාධිට්ඨානං?

ආරම්භථ [ආරභථ (පී.) පස්ස සං. නි. 1.185] නික්කමථ, යුඤ්ජථ බුද්ධසාසනෙ;
ධුනාථ මච්චුනො සෙනං, නළාගාරංව කුඤ්ජරො.

චත්තාරොමෙ, භික්ඛවෙ, සම්මප්පධානා, ඉදං වීරියාධිට්ඨානං.

තත්ථ කතමං සතින්ද්‍රියාධිට්ඨානං?

සතීමතො සදා භද්දං, භද්දමත්ථු සතීමතො;
සතීමතො සදා [සුවෙ (සං. නි. 1.238)] සෙය්‍යො, සතීමා සුඛමෙධති.

චත්තාරො සතිපට්ඨානා විත්ථාරෙන කාතබ්බා, ඉදං සතින්ද්‍රියාධිට්ඨානං.

තත්ථ කතමං සමාධින්ද්‍රියාධිට්ඨානං?

ආකඞ්ඛතො තෙ නරදම්මසාරථී, දෙවා මනුස්සා මනසා විචින්තිතං;
සබ්බෙන පඤ්ඤා කසිණාපි පාණිනො, සන්තං සමාධිං අරණං නිසෙවතො.

තයොමෙ , භික්ඛවෙ, සමාධී – සවිතක්කො සවිචාරො, අවිතක්කො විචාරමත්තො, අවිතක්කො අවිචාරො. ඉදං සමාධින්ද්‍රියාධිට්ඨානං.

තත්ථ කතමං පඤ්ඤින්ද්‍රියාධිට්ඨානං?

පඤ්ඤා හි සෙට්ඨා ලොකස්මින්ති විත්ථාරෙන.

තිස්සො ඉමා, භික්ඛවෙ, පඤ්ඤා – සුතමයී, චින්තාමයී, භාවනාමයී, ඉදං පඤ්ඤින්ද්‍රියාධිට්ඨානං සුත්තං, ඉමානි ඉන්ද්‍රියාධිට්ඨානානි අසාධාරණානි සුත්තානි.

39. තත්ථ කතමානි සාධාරණානි ඉන්ද්‍රියාධිට්ඨානානි සුත්තානි?

අවීතරාගො [අ. නි. 6.54] කාමෙසු, යස්ස පඤ්චින්ද්‍රියා මුදූ;
සද්ධා සති ච වීරියං, සමථො ච විපස්සනා;
තාදිසං භික්ඛුමාසජ්ජ, පුබ්බෙව උපහඤ්ඤති.

පඤ්චිමානි ඉන්ද්‍රියානි. සද්ධින්ද්‍රියාදිඉන්ද්‍රියං දට්ඨබ්බං. තීසු අවෙච්චප්පසාදෙ විත්ථාරෙන සුත්තං කාතබ්බං. ඉමානි සාධාරණානි ඉන්ද්‍රියාධිට්ඨානානි සුත්තානි. යං යස්ස සම්බන්ධං කුසලස්ස වා අකුසලස්ස වා තෙන තෙන අධිට්ඨානෙන තං සුත්තං නිද්දිසිතබ්බං, නත්ථඤ්ඤො ධම්මො නිද්දිසිතබ්බො. තත්ථ සාධාරණං කුසලං නාපි කුසලං අකුසලං යථා සාධාරණානි ච කුසලමූලානි සාධාරණානි ච අකුසලමූලානි උප්පන්නං කාමවිතක්කං පජහති…පෙ…. චත්තාරො සම්මප්පධානා කුසලං අකුසලඤ්ච.

තත්රීමා උද්දානගාථා

විතක්කො හි මමත්ථිකො [පමත්ථිකො (පී.)], දදං පියො නරො ඉති;
යො පාණමතිපාතෙති, තීණි තස්ස බාලලක්ඛණං.

සතඤ්චෙව සහස්සානං, යෙ ච සමණබ්‍රාහ්මණා;
ඡන්දා දොසා භයා මොහා, චතූහි අගතීහි ච.

අසුභානුපස්සිං විහරන්තං, නිමිත්තෙසු අසුභා ච;
එකම්පි චෙ පියං පාණං, මිත්තා සචෙ සුභාසිතා.

පඤ්ඤා හි සෙට්ඨා ලොකස්මිං, අනුඤ්ඤා තීණි ඉන්ද්‍රියානි;
කුසලාකුසලමූලානි ච, තුලමතුලඤ්ච සම්භවං.

කායෙන කුසලං කරෙ, තීණි සුචරිතානි ච;
සුභාසිතං උත්තමමාහු, සන්තො වචීසුචරිතානි ච.

කායෙන ච කුසලං කයිරා, මනොදුච්චරිතානි ච;
කායානුරක්ඛී ච සදා, තිස්සො ච පාරිසුද්ධියො.

යස්ස සද්ධා තථාගතෙ, සමුප්පාදෙ ච දෙසිතො;

ආරම්භථ නික්කමථ, යා ච සම්මප්පධානතා.

සතිමතො සදා භද්දං, සතිපට්ඨානභාවනා;
ආකඞ්ඛතො ච අනඤ්ඤාණං, යෙ ච තිණි සමාධයො.

පඤ්ඤා හි සෙට්ඨා ලොකස්මිං, තිස්සො පඤ්ඤා පකාසිතා;
අවීතරාගො කාමෙසු, තථෙව පඤ්චින්ද්‍රියා.

ඉති ථෙරස්ස මහාකච්චායනස්ස

ජම්බුවනවාසිනො පෙටකොපදෙසෙ

තතියභූමි සුත්තාධිට්ඨානං නාම.

4. සුත්තවිචයචතුත්ථභූමි

40. තත්ථ කතමො සුත්තවිචයො?

තත්ථ කුසලෙහි ධම්මෙහි අකුසලෙහි ධම්මෙහි පුබ්බාපරසො සාධුකං උපපරික්ඛියති. කිංනු ඛො ඉදං සුත්තං ආරභි…පෙ…. තෙහි සුත්තෙහි සහ අධිසන්නට්ඨෙහි යුජ්ජති උදාහු න යුජ්ජතීති?

යථා භගවා කිලෙසෙ ආදිම්හි තත්ථ දෙසෙති. කිං දෙසිතං? තෙසං කිලෙසානං පහානං උදාහු නො දෙසිතන්ති උපපරික්ඛිතබ්බං. යදි න දෙසිතං භගවති තෙසං කිලෙසානං පහානං කුසලා ධම්මා පරියෙසිතබ්බා යත්ථ තෙ අකුසලා පහානං ගච්ඡන්ති. සචෙ සමන්නෙහමානො න ලභති. තත්ථ අකුසලා ධම්මා අපකඩ්ඪීතබ්බා වීමංසිතබ්බා, සංකිලෙසභාගියසුත්තං, යදි කිලෙසා අපකඩ්ඪියන්තා. යෙ වා න දෙන්ති තත්ථ උපපරික්ඛිතබ්බා අරියමග්ගධම්මා තාසු භූමිසු කිලෙසා පහානං ගච්ඡන්ති, උදාහු න ගච්ඡන්තීති. යත්තකා පන කිලෙසා දෙසිතා. න තත්තකා අරියධම්මා දෙසිතා. යත්ථ කිලෙසා පහානං ගච්ඡන්ති, තත්ථ යෙ කිලෙසා අරියධම්මානං පටිපක්ඛෙන න යුජ්ජන්ති, තෙ අපකඩ්ඪීතබ්බා, සචෙ අපකඩ්ඪියන්තා යොජනං දෙති. තත්ථ එවං වීමංසිතබ්බං. ද්වෙ තීණි වා තදුත්තරි වා කිලෙසා එකෙන අරියමග්ගෙන පහානං ගච්ඡන්තීති. සචෙ එවං වීමංසියන්තා යොජනං දෙති, තත්ථ උපපරික්ඛිතබ්බං. පරම්පරාය වා පිටකසම්පදානෙන වා සුත්තස්ස අත්ථො ච නත්ථො ච. යං වා න සක්කා සුත්තං නිද්දිසිතුං නෙව සුත්තං විචිකිච්ඡිතබ්බං. එවං යථා ආදිම්හි කුසලා ධම්මා හොන්ති. යෙ කිලෙසා තෙ පහීනෙය්‍යාති. තෙ උපපරික්ඛිතබ්බා. පුරො වා කුසලො පටිපක්ඛෙන වා පුරො දෙසනා, අනූනා අනධිකා උග්ගහෙතබ්බා. යථා පඨමො උත්තිලො යෙසම්දානි කිලෙසානං යෙ අරියධම්මා දෙසිතා ඉමෙ කිලෙසා ඉමෙහි අරියධම්මෙහි පහීයන්ති, උදාහු නප්පහීයන්තීති විචිනිතබ්බා. යදි උපපරික්ඛියමානා යුජ්ජන්ති, ගහෙතබ්බා. අථ න යුජ්ජන්ති, යෙ කිලෙසා අපටිපක්ඛා හොන්ති, තෙ කිලෙසා අපරිපක්ඛිතබ්බා. යෙ ච අරියධම්මා පටිපක්ඛා හොන්ති, තෙ අරියධම්මා අපකඩ්ඪීතබ්බා . න හි අරියධම්මා අනාගාමිකිලෙසප්පහානං ගච්ඡන්ති, නාපි අරියධම්මා සබ්බකිලෙසානං පහානාය සංවත්තන්ති. යථා කුසලා මෙත්තා අකුසලො රාගො න තු කුසලා මෙත්තාති කාරෙත්වා අකුසලස්ස රාගස්ස පහානාය සම්භවති බ්‍යාපාදො මෙත්තාය පහානං ගච්ඡති. තස්මා උභො කිලෙසා උපපරික්ඛිතබ්බා. යො යො ච ධම්මො උපදිසියති කුසලො වා අකුසලො වා සො අපකඩ්ඪීතබ්බො. සචෙ තෙ යුජ්ජන්ති අපකඩ්ඪියමානො නත්ථි උපපරික්ඛිතබ්බං. ද්වෙ වා කිලෙසා එකෙන අරියධම්මෙන පහීනෙය්‍යාති ද්වීහි වා අරියධම්මෙහි එකො වා කිලෙසො පහීයතීති.

අථ වා එවම්පි උපපරික්ඛියමානං යුජ්ජති, තත්ථ වීමංසිතබ්බං වා යථා යුජ්ජති තත්ථ වීමංසිතබ්බං වා, යථා නනු සක්කා සුත්තං නිද්දිසිතුං, න හි සුත්තෙ විචිකිච්ඡිතබ්බං. කිලෙසො මං අරියධම්මෙසු දෙසිතෙසු උභයතො උපපරික්ඛිතබ්බං. කිර යෙ වා ඉමෙ කිලෙසා දෙසිතා යෙ ච අරියධම්මා දෙසිතා ගාථාය වා බ්‍යාකරණෙන වා, කිං නු ඛො ඉමෙ කිලෙසා ඉමෙහි අරියධම්මෙහි පහීයන්ති, උදාහු නප්පහීයන්ති? ඉමෙ වා අරියධම්මා ඉමෙසං කිලෙසානං පහානාය සංවත්තන්තීති. කිඤ්චාපි කුසලෙහි ධම්මෙහි අකුසලා ධම්මා පහානං ගච්ඡන්ති. න තු සබ්බෙහි අරියධම්මෙහි සබ්බාකුසලා පහානං ගච්ඡන්ති. යථා මෙත්තා කුසලො අකුසලො ච රාගො න තු කුසලා මෙත්තා අකුසලො රාගොති කාරෙත්වා මෙත්තාය රාගො පහානං, බ්‍යාපාදො මෙත්තාය පහානං ගච්ඡන්ති. එවං කිලෙසොති කාරෙත්වා සුත්තෙන පහානං ගච්ඡති. න සුත්තො ධම්මොති කාරෙත්වා සබ්බං කිලෙසස්ස පහානාය සංවත්තති. යං තු සුත්තස්ස අරියධම්මො සංකිලෙසපටිපක්ඛො, සො තෙන පහානං ගච්ඡතීති.

41. තත්ථ කුසලෙ දෙසිතෙ සුත්තෙ බ්‍යාකරණෙ වා සංකිලෙසා න යුජ්ජන්ති අරියධම්මා වා, තෙ මහාපදෙසෙ නිද්දිසිතබ්බාවයවෙන අපකඩ්ඪීතබ්බා . තත්ථ කිලෙසෙහි ච දෙසිතෙහි අරියධම්මෙසු ච යදිපි තෙන අරියධම්මෙන තෙ කිලෙසා පහානං ගච්ඡන්ති. තත්ථපි උත්තරි උපපරික්ඛිතබ්බං. කෙන කාරණෙන එතෙ කිලෙසා පජහිතබ්බා, කෙන කාරණෙන අරියධම්මා දෙසිතාති? යෙන යෙන වා ආකාරෙන අරියධම්මා දෙසිතා, තෙන තෙන පකාරෙන අයං කිලෙසො ඛීතො. අත්ථි හි එකො කිලෙසො, තෙන වා අරියධම්මා න අඤ්ඤථා අඤ්ඤථා පහාතබ්බො, යථා දිට්ඨී රාගො අවිජ්ජා ච දස්සනෙන පහාතබ්බා. සා චෙ එවඤ්ච අවිජ්ජා භාවනාය භූමි වා ධම්මා භාවනාය පහාතබ්බා. සායෙව උද්ධංභාගියං අසඞ්ඛතදස්සනාය විමුත්තියා අනිමිත්තෙන චෙතොසමාධිනා අමනසිකාරෙන පහීයති. එවං සාත්ථං සබ්‍යඤ්ජනං උපපරික්ඛිතබ්බං. යෙ දස්සනෙන පහාතබ්බා කිලෙසා දස්සනාකාරෙන අරියධම්මො දෙසිතො, භාවනාය පහාතබ්බා භාවනාකාරෙන අරියධම්මො දෙසිතො, පතිසෙවනා පහාතබ්බා පතිසෙවනාකාරෙන අරියධම්මො දෙසිතො, එවං විනොදනපහාතබ්බා යාව සත්ත ආසවා කාතබ්බා, යාවඤ්ඤථා. අඤ්ඤථා හෙස ධම්මො පහාතබ්බො අඤ්ඤෙනාකාරෙන අරියධම්මො දෙසිතො, සො අරියධම්මො අඤ්ඤථා පරියෙසිතබ්බො. යදි අයං ධම්මො පරියෙසතො යො ච දෙසෙති යෙන යෙනාකාරෙන, සො අරියධම්මො පරියෙසිතබ්බො, තෙනාකාරෙන කිලෙසො පහීයති. සො තත්ථ උපපරික්ඛිතබ්බො. අථ න යුජ්ජති යදි හි තෙන සුත්තෙන විහිතං සුත්තං වීමංසිතබ්බං. යථා යුජ්ජති, තථා ගහෙතබ්බං. යථා න යුජ්ජති, තථා න ගහෙතබ්බං, අද්ධා එතං භගවතා න භාසිතං, ආයස්මතා වා දුග්ගහිතං, යථා මහාපදෙසෙ නිද්දිසිතබ්බං, භගවතා යථාභූතං දෙසිතං, යො ච ධම්මො දෙසිතො කුසලො ච අකුසලො ච තස්ස ධම්මස්ස පච්චයො පරියෙසිතබ්බො. න හි පච්චයා විනා ධම්මො අප්පච්චයො උප්පජ්ජති. තත්ථ කො ආකාරො පරියෙසනාය?

තත්ථ තථාරූපං සහෙතු සප්පච්චයං සොයං ධම්මො වුත්තොති ඉදං වීමංසිතබ්බං. සො ච පච්චයො තිවිධො – මුදු මජ්ඣො අධිමත්තො. තත්ථ මුදුම්හි පච්චයෙ මුදුධම්මො ගහෙතබ්බො, එවං සතොයස පච්චයො දුවිධො පරංපරාපච්චයො ච සමනන්තරපච්චයො ච. සො පච්චයො මුදුතෙන බ්‍යාධිමත්තං පරියෙසිතබ්බං. කිං කාරණං? අඤ්ඤතරොපි පච්චයො අඤ්ඤෙහි පච්චයෙහි පරියත්තිං වා පාරිපූරිං වා ගච්ඡති . තත්ථ යො ධම්මො දෙසිතො, තස්ස ධම්මස්ස එතෙන වා කාරණෙන වා හෙතු පරියෙසිතබ්බො. යථා පච්චයො හෙතුනා පච්චයෙන ච, සො තස්ස ධම්මස්ස නිස්සන්දො පරියෙසිතබ්බො. යථා නිද්දිට්ඨො අධිට්ඨානෙ පධානං පරියෙසති, සො පච්චයො පරියෙසිතබ්බො. න හි මුදුස්ස ධම්මස්ස අධිමත්තො නිස්සන්දො අධිමත්තස්ස වා නිස්සන්දස්ස මුදුධම්මො, අථ මුදුස්ස මුදු මජ්ඣාය මජ්ඣො අධිමත්තස්ස අධිමත්තො යුජ්ජති, තං ගහෙතබ්බං, අථ න යුජ්ජති න ගහෙතබ්බං. යඤ්ච භගවා ආරභති ධම්මං දෙසෙතුං, තංයෙව ධම්මං මජ්ඣන්තපරියොසානං දෙසෙති, යථා සුත්තාධිට්ඨානෙ ධම්මා ආදිම්හි නිද්දිසති, තංයෙව බහු තස්ස සුත්තස්ස පරියොසානං. තස්ස හි ධම්මස්ස වසෙන තං සුත්තං හොති ගාථා වා බ්‍යාකරණං බුද්දකං මහන්තං වා, යථා පන දුවිධා අනුරූපන්ති වා ඨපනා ච දෙසනාඨපනා. රූපන්තිපි ධම්මස්ස පරියෙසිතබ්බා. යථා ච භගවතා පඤ්චන්නං ඉන්ද්‍රියානං සංවරණං දෙසිතං තණ්හාය නිග්ගහණත්ථං ඉච්ඡාව හොති. දෙසෙති යථා ගොපාලකොපමෙ සුත්තෙ අඤ්ඤෙහිපි සුත්තෙහි භගවා භාසති ඉච්ඡාව හොති මජ්ඣිමනිකායෙ විතක්කො අයං භගවතො දෙසනානුරූපන්ති ඉති සො ධම්මො අඤ්ඤෙසුපි වෙය්‍යාකරණෙසු පරියෙසිතබ්බො. න හි එකං හි සුත්තෙ දට්ඨබ්බො. යුජ්ජනං තං ගහෙතබ්බං.

42. තත්ථ කතමං අනුඤ්ඤාතං? යං කිඤ්චි සුත්තං භගවතා න භාසිතං තඤ්ච සුත්තෙසුයෙව න්දිස්සති, එවමෙතං ධාරෙතබ්බං. යථා අසුකෙන භාසිතන්ති, තං සුත්තං වීමංසිතබ්බං. කිං නු ඛො ඉමං සුත්තං අනුඤ්ඤාතං ඛමං භගවතො උදාහු නානුඤ්ඤාතං ඛමං, කිඤ්චි රූපඤ්ච සුත්තං භගවතො අනුඤ්ඤාතං ඛමං කිඤ්චි රූපඤ්ච නානුඤ්ඤාතං ඛමං? යං සබ්බසො අනොතාරෙත්වා දසබලො ගොචරං දෙසෙති, තං සබ්බං සුත්තං භගවතො නානුඤ්ඤාතං ඛමං. අත්ථීපි සො සාවකො දසබලානං ගොචරං ජානාති ඔධිසො අනොධිසො, තං පන බලං සබ්බසො න ජානාති අඤ්ඤථා නාම සවනෙන, යථා ආයස්මතා සාරිපුත්තෙන යෙන බ්‍රාහ්මණො ඔවදිතො, තස්ස ආයස්මතො නත්ථි ඉන්ද්‍රියබලවෙමත්තඤාණං, තෙන පුග්ගලපරො [පුග්ගලො පරොපරඤ්ච (පී.)] පරඤ්ච තං අජානන්තො සති උත්තරිකරණීයෙ උප්පාදිතො, සො භගවතා අපසාදිතො. යථාච ආයස්මා මහාකස්සපො භාගිනෙය්‍යං ඔවදති අනන්තරියසමන්නාගතො ඉද්ධිපාටිහීරෙන අඞ්ගුලියො අදීපෙත්වා යං සබ්බෙසං ධම්මානං කම්මසමාදානානං හෙතුසො ඨානසො යථාභූතං ඤාණං, තස්ස ආයස්මතො සංවිජ්ජතෙ, තෙන නං ඔවදති, තං භගවා කරොති.

> ‘‘සචෙපි දස පජ්ජොතෙ, ධාරයිස්සසි කස්සප;
> නෙව දක්ඛති රූපානි, චක්ඛු තස්ස න විජ්ජතී’’ති.

අපි ච ඛො යථා දූතො රාජවචනෙන සත්තමනුසාසති, එවං සෙසානුගො අඤ්ඤාතකං සොසං පරෙසං දෙසෙති. අනුඤ්ඤාතඛමසුත්තං ගහෙතබ්බං. අනනුඤ්ඤාතඛමං න ගහෙතබ්බං.

තත්ථ කතමො සුත්තසඞ්කරො? පඤ්චවිධං සුත්තං, සංකිලෙසභාගියං වාසනාභාගියං දස්සනභාගියං භාවනාභාගියං අසෙක්ඛභාගියං. අඤ්ඤං ආරාධෙය්‍ය අඤ්ඤං දෙසෙති අඤ්ඤස්ස ච සුත්තස්ස අත්ථං අඤ්ඤම්හි සුත්තෙ නිද්දිසති. සුත්තස්ස වා හි අනෙකාකාරං අත්ථං නිද්දිසති. අරියධම්මසාධනෙ අත්ථං විවරති. වාසනාභාගියස්ස අත්ථං දස්සනභාගියෙසු නිද්දිසති. ඔරම්භාගියානං සංයොජනානං අත්ථං උද්ධංභාගියෙසු නිද්දිසති. මුදුමජ්ඣානං ඉන්ද්‍රියානං අධිමත්තෙසු සුත්තෙසු නිද්දිසති. ඉති අයං සුත්තං සම්භෙදං හෙතුනා ච නිස්සන්දෙන ච ඵලෙන ච නිද්දෙසෙන ච මුදුමජ්ඣාධිමත්තතායපි ච අත්ථෙන ච බ්‍යඤ්ජනෙන ච යො සම්භෙදො, අයං වුච්චති සුත්තසඞ්කරො. යො අසම්භෙදො, අයං වුච්චති සුත්තවිචයො.

තත්ථායං උද්දානගාථා

> පුරිමානං අක්ඛණ්ඩං, යථාභූතස්ස පච්චයො;
> නිස්සන්දො වාසනාසද්ධි, අනුඤ්ඤා සුත්තසඞ්කරො.

ථෙරස්ස මහාකච්චායනස්ස

සුත්තවිචයො නාම චතුත්ථභූමි.

5. පඤ්චමභූමි

43. තත්ථ කතමො හාරවිභඞ්ගො? යත්ථ සොළස හාරා අක්ඛරසො භෙදං ගච්ඡන්ති. තත්ථ ආදිම්හි දෙසනාහාරො. තත්ථ අයං ගාථා කුසලා වා අකුසලා වා සච්චානි වා සච්චෙකදෙසො වා. කිං දෙසිතන්ති? සුත්තෙ වීමංසා දෙසනාහාරො. යථා අරියසච්චානි නික්ඛෙපො චත්තාරි සච්චානි සාධාරණානි අසාධාරණානි ච. යානි ච අට්ඨාරස පදානි දුක්ඛතො සත්ත පදානි සඞ්ඛෙපෙන කායිකෙන චෙතසිකෙන දුක්ඛෙන, අප්පියසම්පයොගෙන පියවිප්පයොගෙන ච තීහි ච සඞ්ඛතාහි. තත්ථ තීණි සඞ්ඛතලක්ඛණානි තිස්සො දුක්ඛතා උප්පාදො සඞ්ඛතලක්ඛණං, සඞ්ඛාරදුක්ඛතාය දුක්ඛතා ච සඞ්ඛතලක්ඛණං, විපරිණාමදුක්ඛතාය දුක්ඛතාති අඤ්ඤථත්ථං ච සඞ්ඛතලක්ඛණං, දුක්ඛදුක්ඛතාය ච දුක්ඛතා, ඉමෙසං තිණ්ණං සඞ්ඛතලක්ඛණානං තීසු වෙදනාභූමීසු අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා උප්පාදො සඞ්ඛතලක්ඛණං, සඞ්ඛාරදුක්ඛතාය ච දුක්ඛතා තයො සඞ්ඛතලක්ඛණං, සුඛා වෙදනාය ච විපරිණාමදුක්ඛතාය ච දුක්ඛතාති අඤ්ඤථත්තං සඞ්ඛතලක්ඛණං, දුක්ඛාවෙදනා දුක්ඛදුක්ඛතා ච දුක්ඛතා ඉමම්හි ඉමෙසු නවපදෙසු පඨමකෙසු සත්තසු පදෙසු සොළසසු පදෙසු දුක්ඛා පරියෙසිතබ්බා, එකාදස දුක්ඛතාය ච ලක්ඛණං නිද්දෙසෙ නිද්දිට්ඨං. පාතුභාවලක්ඛණා ජාතියා ච පාතුභාවචුතිලක්ඛණො චුතොති විත්ථාරෙන පන්නරසපදානි කත්තබ්බානි, එවං සාධාරණානි අසාධාරණානි ච සත්තසු දසසු පදෙසු සඤ්ඤාස තිවිධෙ ච සාසනප්පට්ඨානෙ අට්ඨාරසවිධෙසු ච සුත්තාධිට්ඨානෙසු දසවිධෙසු ච සුත්තවිධෙයොසු සොළසවිධෙසු ච හාරෙසු එකවීසතිවිධාය ච පවිචයවීමංසායාති ඉදං දෙසිතං. යථාභූතඤ්ච දෙසිතන්ති, අයං වුච්චති දෙසනාහාරො.

44. තත්ථ කතමො විචයො හාරො?

> පදං පඤ්හා ච පුච්ඡා ච, කිං පුබ්බං කිඤ්ච පච්ඡිමං;
> අනුගීති සා ච විචයො, හාරො විචයොති නිද්දිට්ඨො.

පදන්ති පඨමං පදං. තස්ස කො අත්ථො? යං භගවා පුට්ඨො ආයස්මතා අජිතෙන තං ගහෙතබ්බං, කතිපදානි පුට්ඨානි යථාකිං කෙනස්සු නිවුතො ලොකොති ගාථා, ඉමානි කතිපදානි චත්තාරි ඉති විසජ්ජනාය පුච්ඡා. යත්තකෙහි පදෙහි භගවතා විසජ්ජිතානි පදානි ඉති පුච්ඡාය ච යා පදානං සඞ්කාසනා, ඉදං වුච්චති පදන්ති.

පඤ්හාති ඉමානි චත්තාරි පදානි. කති පඤ්හා? එකො වා ද්වෙ වා තදුත්තරි වා ඉමානි චත්තාරි පදානි එකො පඤ්හො, අත්ථානුපරිවත්ති බ්‍යඤ්ජනං හොති, සම්බහුලානිපි පදානි එකමෙවත්ථං පුච්ඡති. ඉමානි චත්තාරි පදානි අනුපරිවත්තීනි තං බ්‍යඤ්ජනෙන එකො පඤ්හොව හොති. කෙනස්සු නිවුතො ලොකොති ලොකං සන්ධාය පුච්ඡති, කෙනස්සු නප්පකාසති කිස්සාභිලෙපනං බ්‍රූසීති තංයෙව පුච්ඡති. කිංසු තස්ස මහබ්භයන්ති තංයෙව පුච්ඡති. එවං අත්ථානුපරිවත්ති බ්‍යඤ්ජනං එකො පඤ්හො හොති, සො පඤ්හො චතුබ්බිධො එකංසබ්‍යාකරණීයො විභජ්ජබ්‍යාකරණීයො පටිපුච්ඡාබ්‍යාකරණීයො ඨපනීයොති. තත්ථ චක්ඛු අනිච්චන්ති එකංසබ්‍යාකරණීයො, යං අනිච්චං තං දුක්ඛන්ති විභජ්ජබ්‍යාකරණීයො, සියා අනිච්චං න චක්ඛු, යානිපි ආයතනානි ච න චක්ඛු, තානිපි අනිච්චන්ති න චක්ඛුයෙව, අයං විභජ්ජබ්‍යාකරණීයො, යං චක්ඛු තං චක්ඛුන්ද්‍රියං නෙති පටිපුච්ඡාබ්‍යාකරණීයො, තං චක්ඛු තථාගතොති ඨපනීයො. අඤ්ඤත්‍ර චක්ඛුනාති ඨපනීයො පඤ්හො. ඉදං පඤ්හං භගවා කිං පුච්ඡිතො, ලොකස්ස සංකිලෙසො පුච්ඡිතො. කිං කාරණං? තිවිධො හි සංකිලෙසො තණ්හාසංකිලෙසො ච දිට්ඨිසංකිලෙසො ච දුච්චරිතසංකිලෙසො ච. තත්ථ අවිජ්ජාය නිවුතොති අවිජ්ජං දස්සෙති, ජප්පාති තණ්හං දස්සෙති, මහබ්භයන්ති අකුසලස්ස කම්මස්ස විපාකං දස්සෙති, සොතං නාම සුඛවෙදනීයස්ස කම්මස්ස දුක්ඛවෙදනීයො විපාකො භවිස්සතීති නෙතං ඨානං විජ්ජතීති භගවා විසජ්ජෙති, චතූහි යො පදෙහි අවිජ්ජාය නිවුතො ලොකොති…පෙ…. එවං වුච්චති.

45. තදුත්තරි පටිපුච්ඡති, සවන්ති සබ්බධි සොතාති ගාථා, චත්තාරි පදානි පුච්ඡති තං භගවා ද්වීහි පදෙහි විසජ්ජෙති.

> යානි සොතානි ලොකස්මිං, සති තෙසං නිවාරණං;
> සොතානං සංවරං බ්‍රූමි, පඤ්ඤායෙතෙ පිධීයරෙ.

ඉමානි චත්තාරි පදානි ද්වීහි පදෙහි විසජ්ජෙති. ඉදං පදන්ති පුච්ඡිතො, තස්ස සංකිලිට්ඨස්ස ලොකස්ස වොදානං පුච්ඡිතො, සොතානි ඡ තණ්හාකායා බහුලාධිවචනෙන නිද්දිට්ඨා භවන්ති සබ්බෙහි ආයතනෙහි. තානි සොතානි කෙන නිවාරියන්තීති පරියුට්ඨානපහානං පුච්ඡති, කෙන සොතා පිධීයරෙති අනුසයසමුග්ඝාතං පුච්ඡති. තත්ථ භගවා ඡසු ද්වාරෙසු සතියා දෙසෙති, යො හි සම්පජානො විහරති සතිදොවාරිකෙ ච තස්ස ඉන්ද්‍රියානි ගුත්තානි සම්භවන්ති. තත්ථ ගුත්තෙසු ඉන්ද්‍රියෙසු යා යා විපස්සනා, සා සා තෙසං තෙසං සොතානං තස්සා ච අවිජ්ජාය යො ලොකො නිවුතො අච්චන්තපහානාය සංවත්තති. එවං සොතානි පිහිතානිපි භවන්ති තතො උත්තරි පුච්ඡති.

පඤ්ඤා ච සති ච නාමරූපස්ස බො තස්ස භගවන්තං පුට්ඨුමාගම්ම කත්ථෙතං උපසම්මති ඉමානි චත්තාරි පදානි භගවා එකෙන පදෙන විසජ්ජෙති.

යමෙතං පඤ්හං අපුච්ඡි [පුච්ඡසෙ පඤ්හං (පී. ක.) පස්ස සු. නි. 1043], අජිත තං වදාමි තෙ…පෙ….;
විඤ්ඤාණස්ස නිරොධෙන, එත්ථෙතං උපසම්මතී.

ඉමිනා පඤ්හෙන කිං පුච්ඡති? අනුපාදිසෙසනිබ්බානධාතුං පුච්ඡති, තං භගවා අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා විසජ්ජෙති. තත්ථ පඨමෙන පඤ්හෙන සංකිලෙසං පුච්ඡති. දුතියෙන පඤ්හෙන වොදානං පුච්ඡති. තතියෙන පඤ්හෙන සොපාදිසෙසනිබ්බානධාතුං පුච්ඡති. චතුත්ථෙන පඤ්හෙන අනුපාදිසෙසනිබ්බානධාතුං පටිපුච්ඡති තතො උත්තරි පටිපුච්ඡති.

යෙ ච සඞ්ඛාතධම්මාසෙ, යෙ ච සෙඛා [සෙක්ඛා (ක.) පස්ස සු. නි. 1044] පුථූ ඉධ;
තෙසං මෙ නිපකො ඉරියං, පුට්ඨො පබ්රූහි මාරිස.

ඉමානි චත්තාරි පදානි පුච්ඡති. කති ච පන තෙ පඤ්හෙ සඞ්ඛාතධම්මා ච අරහන්තා සෙක්ඛා ච? කිං පුබ්බං කිඤ්ච පච්ඡිමන්ති අයමත්ථො. තත්ථ කතරං පඨමං පුච්ඡති, කතරං පච්ඡා? අරහන්තං පඨමං පුච්ඡති. සෙක්ඛධම්මෙ තත්ථ කෙන පදෙන සඞ්ඛාතධම්මාති අරහන්තො ගහිතා, පුථූති සෙක්ඛා ගහිතා. තෙසං මෙ නිපකොති සාධාරණං පදං භගවන්තං පුච්ඡති. තස්ස සාධාරණානි ච අසාධාරණානි ච පඤ්හෙසු පුච්ඡිතබ්බානි. තං භගවා විසජ්ජෙති. න තථා පුට්ඨං, පඨමං පුට්ඨං, තං පච්ඡා විසජ්ජෙති. යං පච්ඡා පුච්ඡිතං පඨමං විසජ්ජෙති. කිඤ්ච ඉදං පුච්ඡිතං විසුද්ධානං විසුජ්ඣන්තානඤ්ච කා ඉරියාති ඉදං පුච්ඡි, තං කාමෙසු නාභිගිජ්ඣෙය්‍ය. මනසානාවිලො සියාති පරියුට්ඨානානි විතක්කෙන ච භගවා නිවාරෙති, ද්වෙ පන විතක්කඅනාවිලතාය පරියුට්ඨානං, යථා නීවරණෙසු නිද්දිට්ඨං. කුසලා සබ්බධම්මෙසූති අරහන්තං විසජ්ජෙති.

කෙනස්සු තරති ඔඝන්ති ගාථා, ඉමානි චත්තාරි පදානි. චත්තාරොයෙව පඤ්හා. කිං කාරණං, න හි එත්ථ අත්ථානුපරිවත්ති බ්‍යඤ්ජනං [යථානුපරිවත්තීවජ්ජං (පී. ක.)] යථා පඨමං අජිතපඤ්හෙසු, තස්ස න එකංසෙන බහූනි විසජ්ජනානි, බහුකා පඤ්හා, එකොව න වාපි, සබ්බෙ පුච්ඡති, පුබ්බෙ විසජ්ජිතො, යථා චතුත්ථො අජිතොපඤ්හෙ, යං එත්ථ යථාභූතං පරියෙසනාපදබන්ධෙන විසජ්ජනායො එවං යථාභූතං පරියෙසති. යො පුන එත්ථ යං එවං පුච්ඡති තත්ථ අයමාකාරො පුච්ඡනායං අන්තොජටා බහිජටාති ගාථා [සං. නි. 1.29] පුච්ඡිතවිසජ්ජනාය මග්ගිතබ්බා. කථං විසජ්ජිතාති භගවාති විසජ්ජෙති? සීලෙ පතිට්ඨාය නරො සපඤ්ඤොති ගාථා. තත්ථ චිත්තභාවනාය සමථා, පඤ්ඤාභාවනාය විපස්සනා. තත්ථ එවං අනුමීයති, යෙ ධම්මා සමථෙන ච විපස්සනාය ච පහීයන්ති, තෙ ඉමෙ අන්තොජටා බහිජටා. තත්ථ විසජ්ජනං සමථෙන රාගො පහීයති, විපස්සනාය අවිජ්ජා. අජ්ඣත්තවත්ථුකො රාගො අන්තොජටා, බාහිරවත්ථුකො රාගො බහිජටා. අජ්ඣත්තවත්ථුකා සක්කායදිට්ඨි, අයං අන්තොජටා. එකසට්ඨි දිට්ඨිගතානි ච බාහිරවත්ථුකානි බහිජටා, යා හි අජ්ඣත්තවත්ථුකා යා දිට්ඨිභාගියෙන භවිස්සති, අයං ජටා. තථා සංඛිත්තෙන යා කාචි අජ්ඣත්තවත්ථුකා තණ්හා ච දිට්ඨි ච, අයං අන්තොජටා. යා කාචි බාහිරවත්ථුකා තණ්හා ච දිට්ඨි ච, අයං බහිජටා.

යථා දෙවතා භගවන්තං පුච්ඡති ''චතුචක්කං නවද්වාර''න්ති ගාථා [සංයුත්තනිකායෙ]. තත්ථ භගවා විසජ්ජෙති ''ඡෙත්වා නද්ධිං වරත්තං චා''ති ගාථා, ඉදං භගවා දුක්ඛනිරොධගාමිනිං පටිපදං විසජ්ජෙති. ඉමාය විසජ්ජනාය භගවා අනුමීයති කිලෙසෙ එත්ථ පුරිමාය ගාථාය නිද්දිසිතබ්බෙන. තං හි චතුචක්කන්ති චත්තාරො වා හත්ථපාදා. නවද්වාරන්ති නව වණමුඛානි. යථා චතුචක්කන්ති චත්තාරො උපාදානා, උපාදානපච්චයා භවො, උපාදානනිරොධා භවනිරොධො. නවද්වාරන්ති නව මානවිධා, මානජාතිකාය හි දුක්ඛං සෙය්‍යොනම්හි පරසො තීණි තිකානි පුණ්ණං. තිකෙන සංයුත්තං හි පඤ්චකාමගුණිකො රාගො. තත්ථ නද්ධීති තණ්හා විසජ්ජීයති. වරත්තන්ති මානං විසජ්ජෙති, ඉච්ඡා ලොභො ච පාපකොති පඤ්චකාමගුණිකො රාගො. තත්ථ විසමලොභො පාපකොති නිද්දිසියති සමූලතණ්හන්ති. අඤ්ඤාණමූලකා තණ්හාති අඤ්ඤාණමූලකා තණ්හා, තණ්හාය ච දිට්ඨියා ච පහානං. යෙ ච පුන අඤ්ඤෙපි කෙචි චතුචක්කයොගෙන තෙනෙව කාරණෙන ච යුජ්ජන්ති, සංසාරගාමිනො ධම්මා සබ්බෙ නිද්දිසිතබ්බා. තත්ථායං ගාථා විසජ්ජනා පුච්ඡාය ච විසජ්ජනාය සමෙති [සමංති (පී.)]. යං යදි සන්දෙන අථ සහ බ්‍යාකරණෙන අනුගීතියං ච සො විචයොති භගවා යත්තකානි පදානි නික්ඛිපති, තත්තකෙහි අනුගායති.

46. අට්ඨහි , භික්ඛවෙ, අඞ්ගෙහි සමන්නාගතො භික්ඛු දූතෙය්‍යං ගන්තුමරහති [කාතුමරහති (පී. ක.) පස්ස අ. නි. 8.16]. ඉමානි අට්ඨ පදානි නික්ඛිත්තානි. ඡහි පදෙහි භගවා අනුගායති.

''යො වෙ න බ්‍යථති [බ්‍යාථති (ක.)] පත්වා, පරිසං උග්ගවාදිනිං;
න ච හාපෙති වචනං, න ච ඡාදෙති සාසනං.

''අසන්දිද්ධිං ච භණති, පුච්ඡිතො න ච කුප්පති;
ස වෙ තාදිසකො භික්ඛු, දූතෙය්‍යං ගන්තුමරහතී''ති.

තත්ථ පන භගවා යත්තකානි පදානි නික්ඛිපති, තත්තකෙහි අනුගායති. සත්තහි, භික්ඛවෙ, අඞ්ගෙහි සමන්නාගතො කල්‍යාණමිත්තො පියො ගරුභාවනීයොති විත්ථාරෙන, ඉදං භගවා සත්තහි පදෙහි අනුගායති. ඉති බහුස්සුතවා අනුගායති, අප්පතරකථං පදං වා නික්ඛෙපො, බහුස්සුතවා නව පදානි නික්ඛෙපො, අප්පතරිකා අනුගීතියා බහුතරිකා අනුගායති. අයං වුච්චති තෙ අනුගීති ච විචයො, අයං විචයො නාම හාරො.

තත්ථ කතමො යුත්තිහාරො?

> සබ්බෙසං හාරානං, යා භූමී යො ච ගොචරො තෙසං;
> යුත්තායුත්ති පරික්ඛා, හාරො යුත්තීති නිද්දිට්ඨො.

හාරානං සොළසන්නං යථා දෙසනා යථා විචයො යො ච නිද්දිසියති, අයං නිද්දෙසො. අයං පුච්ඡා සුත්තෙසු න යුජ්ජතීති යා තත්ථ වීමංසා, අයං යුත්ති.

යථා හි සහෙතු සප්පච්චයා සත්තා සංකිලිස්සන්ති, අත්ථි හෙතු අත්ථි පච්චයො සත්තානං සංකිලෙසාය, සහෙතු සප්පච්චයා සත්තා විසුජ්ඣන්ති, අත්ථි හෙතු අත්ථි පච්චයො සත්තානං විසුද්ධියා. සීලවතා, ආනන්ද, පුග්ගලෙන න චෙයාාකරණීයා කින්ති මෙ විප්පටිසාරො උප්පාදෙය්‍ය…පෙ…. අබ්‍යාකරණං කත්තබ්බං, අයං විසුද්ධියා මග්ගො. තස්ස හෙතු කො පච්චයො, සීලක්ඛන්ධස්ස චත්තාරි චත්තාරි හෙතු ච පච්චයො ච. සප්පුරිසසංසෙවො යො ච පතිරූපදෙසවාසො ච, අයං උපාදාපච්චයතා සප්පච්චයො. යං පොරාණකම්මං අස්ස විපාකො පච්චයො, තාය පච්චයාය අත්තසම්මාපණිධි, අයං හෙතු. ඉති සීලක්ඛන්ධො සහෙතු සප්පච්චයොති ඉදං ලොකිකං සීලං.

යං පන ලොකුත්තරං සීලං, තස්ස තීණි ඉන්ද්‍රියානි පච්චයො – සද්ධින්ද්‍රියං වීරියින්ද්‍රියං සමාධින්ද්‍රියං – අයං පච්චයො. සතින්ද්‍රියඤ්ච පඤ්ඤින්ද්‍රියඤ්ච හෙතු. පඤ්ඤාය නිබ්බෙධගාමිනියා, යං සීලං ජායති. සොතාපන්නස්ස ච සීලං තෙනායං හෙතු අයං පච්චයො. යං පුන සමාධිනො පස්සද්ධි ච පීති ච පාමොජ්ජං පච්චයො. යං සුඛං හෙතු තෙන සමාධික්ඛන්ධො සහෙතු සප්පච්චයො. යං සමාහිතො යථාභූතං පජානාති, අයං පඤ්ඤා. තස්ස පරතොඝොසො අජ්ඣත්තං ච යොනිසො මනසිකාරො හෙතු ච පච්චයො ච, ඉති ඉමෙ තයො ඛන්ධා සහෙතු සප්පච්චයා එවං සත්ත පඤ්ඤා. සත්තබ්‍යාකරණීසු ච සුත්තෙසු න යුජ්ජති. අයං යුත්තිහාරො. සො චතූසු මහාපදෙසෙසු දට්ඨබ්බො.

47. තත්ථ කතමං පදට්ඨානං?

> ධම්මං දෙසෙති ජිනො, තස්ස ච ධම්මස්ස යං පදට්ඨානං;
> ඉති යාව සබ්බධම්මා, එසො හාරො පදට්ඨානො.

තත්ථ පඤ්චකාමගුණා කාමරාගස්ස පදට්ඨානං. යෙසං කෙසඤ්චි කාමරාගො උප්පජ්ජති උප්පන්නො වා උප්පජ්ජිස්සති වා, එතෙසු යෙපි පඤ්චසු රූපෙසු ආයතනෙසු නාඤ්ඤත්‍ර එතෙහි කාමරාගස්ස පදට්ඨානන්ති. වුච්චතෙ, තෙන පඤ්ච කාමගුණා කාමරාගස්ස පදට්ඨානං. පඤ්චින්ද්‍රියානි රූපරාගස්ස පදට්ඨානං. මනින්ද්‍රියං භවරාගස්ස පදට්ඨානං. පඤ්චක්ඛන්ධා සක්කායදිට්ඨියා පදට්ඨානං. එකසට්ඨි දිට්ඨිගතානි දිට්ඨිරාගස්ස පදට්ඨානං. කාමධාතු කාමරාගස්ස පදට්ඨානං. අරූපධාතු අරූපරාගස්ස පදට්ඨානං. සුඛසඤ්ඤා කාමරාගස්ස පදට්ඨානං. බ්‍යාපාදසඤ්ඤා බ්‍යාපාදස්ස පදට්ඨානං. අසම්පජඤ්ඤතා සම්මොහස්ස පදට්ඨානං. නව ආඝාතවත්ථූනි බ්‍යාපාදස්ස පදට්ඨානං. නවවිධං මානං [නවමානං විධමානස්ස (පී. ක.)] මානස්ස පදට්ඨානං. සුඛා වෙදනා රාගානුසයස්ස පදට්ඨානං. දුක්ඛා වෙදනා පටිඝානුසයස්ස පදට්ඨානං. අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා අවිජ්ජානුසයස්ස පදට්ඨානං. අත්තවාදුපාදානඤ්ච මුසාවාදො ච ලොභස්ස පදට්ඨානං. පාණාතිපාතො ච පිසුණවාචා ච ඵරුසවාචා ච බ්‍යාපාදස්ස පදට්ඨානං. මිච්ඡත්තඤ්ච සම්ඵප්පලාපො ච මොහස්ස පදට්ඨානං. භවං භොගඤ්ච වොකාරො අහංකාරස්ස පදට්ඨානං. බාහිරානං පරිග්ගහො මමංකාරස්ස පදට්ඨානං. කායස්ස සඞ්ගං [කායවඞ්කං (පී.)] දිට්ඨියා පදට්ඨානං. කායිකදොසො දොසස්ස පදට්ඨානං. කායිකකාසාවො ලොභස්ස පදට්ඨානං. යො යො වා පන ධම්මො යෙන යෙන ආරම්මණෙන උප්පජ්ජති සච්චාධිට්ඨානෙන වා ධම්මාධිට්ඨානෙන වා අනුසයනෙන වා, සො ධම්මො තස්ස පදට්ඨානං. තෙන සාරම්මණෙන සො ධම්මො උප්පජ්ජති.

යථා මනුස්සො පුරිමස්ස පදස්ස පදට්ඨානං අලභන්තො දුතියං පදං උද්ධරති, සො පච්ඡානුපදං සංහරති. යදි පන යො න දුතියපදස්ස පදට්ඨානං ලභති, අපරං පදං උද්ධරති. තස්ස යො වෙසො පච්චයො භවති. එවං ධම්මො කුසලො වා අකුසලො වා අබ්‍යාකතො වා පදට්ඨානං අලභන්තො න පවත්තති. යථා පයුත්තස්ස ධම්මස්ස යොනිලාභො [යොනිසො ලාභො (පී.)], අයං වුච්චති පදට්ඨානො හාරො.

48. තත්ථ කතමො ලක්ඛණො හාරො?

> වුත්තම්හි එකධම්මෙ, යෙ ධම්මා එකලක්ඛණා තෙන;
> සබ්බෙ භවන්ති වුත්තා, සො හාරො ලක්ඛණො නාම.

යෙසඤ්ච සුසමාරද්ධා, නිච්චං කායගතාසතීති ගාථාය වුත්තාය කායගතාසතියා වුත්තා වෙදනාගතා චිත්තගතා ධම්මගතා ච සති චතුන්නං සතිපට්ඨානානං එකෙන සතිපට්ඨානෙන. න හි චිත්තං එකස්මිං විඤ්ඤාණට්ඨිතියා පවත්තති, නානාසු ගතීසු පවත්තති, කායගතාසතියා වුත්තාය වුත්තා වෙදනාගතා චිත්තධම්මගතා ච. න හි කායගතාසතියා භාවිතාය සතිපට්ඨානා චත්තාරො භාවනාපාරිපූරිං න ගච්ඡන්ති. එවං තස්සදිසෙසු ධම්මෙසු වුත්තෙසු සබ්බධම්මා වුත්තා ච භවන්ති.

සචිත්තපරියොදාපනං, එතං බුද්ධාන සාසනන්ති ගාථා චෙතසිකා ධම්මා වුත්තා, චිත්තෙ රූපං වුත්තං. ඉදං නාමරූපං දුක්ඛං අරියසච්චං. තතො සචිත්තපරියොදාපනා යං යං ඔදපෙති, තං දුක්ඛං. යෙන ඔදපෙති, සො මග්ගො. යතො ඔදපනා, සො නිරොධො. චක්ඛුං ච පටිච්ච රූපෙ ච උප්පජ්ජති චක්ඛුවිඤ්ඤාණං, තත්ථ සහජාතා වෙදනා සඤ්ඤා චෙතනා ඵස්සො මනසිකාරො එතෙ තෙ ධම්මා එකලක්ඛණා උප්පාදලක්ඛණෙන. යො ච රූපෙ නිබ්බින්දති, වෙදනාය සො නිබ්බින්දති, සඤ්ඤාසඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණෙසුපි සො නිබ්බින්දති. ඉති යෙ එකලක්ඛණා ධම්මා, තෙසං එකම්හි ධම්මෙ නිද්දිට්ඨෙ සබ්බෙ ධම්මා නිද්දිට්ඨා හොන්ති, අයං වුච්චති ලක්ඛණො හාරො.

තත්ථ කතමො චතුබ්‍යූහො හාරො?

නිරුත්ති අධිප්පායො ච, බ්‍යඤ්ජනා දෙසනාය ච;
සුත්තත්ථො පුබ්බාපරසන්ධි, එසො හාරො චතුබ්‍යූහො.

තත්ථ කතමා නිරුත්ති, සා කථං පරියෙසිතබ්බා [පස්සිතබ්බා (පී. ක.)]? යථා වුත්තං භගවතා එකාදසහි අඞ්ගෙහි සමන්නාගතො භික්ඛු ඛිප්පං ධම්මෙසු මහත්තං පාපුණාති, අත්ථකුසලො ච හොති, ධම්මකුසලො ච හොති, නිරුත්තිකුසලො ච හොති, ඉත්ථාධිවචනකුසලො ච හොති, පුරිසාධිවචනකුසලො ච, විපුරිසාධිවචනකුසලො ච, අතීතාධිවචනකුසලො ච, අනාගතාධිවචනකුසලො ච, පච්චුප්පන්නාධිවචනකුසලො ච. එකාධිප්පායෙන කුසලො නානාධිප්පායෙන කුසලො. කිම්හි දෙසිතං, අතීතානාගතපච්චුප්පන්නං. ඉත්ථාධිවචනෙන පුරිසාධිවචනෙන විපුරිසාධිවචනෙන සබ්බං යථාසුත්තං නිද්දිට්ඨං. තං බ්‍යඤ්ජනතො නිරුත්තිකොසල්ලතො යො යං සුත්තස්ස සුනිරුත්තිදුන්නිරුත්තිතං අවෙක්ඛති, ඉදං එවං නිරොපයිතබ්බං. ඉදම්පි න නිරොපයිතබ්බං. ඉදං වුච්චතෙ නිරුත්තිකොසල්ලං.

49. තත්ථ කතමං අධිප්පායකොසල්ලං? යථාදෙසිතස්ස සුත්තස්ස සබ්බස්ස වාරං ගච්ඡති ඉමෙන භගවතා දෙසිතබ්බන්ති. යථා කිං අප්පමාදො අමතං පදං, පමාදො මච්චුනො පදන්ති ගාථා. එත්ථ භගවතො කො අධිප්පායො? යෙ අසීතිමෙව ආකඞ්ඛන්ති තෙ අප්පමත්තා විහරිස්සන්ති, අයං අධිප්පායො.

යොගස්ස කාලං න නිවත්තති යා ච, සො න තත්ථ පාපින්තවෙ භවන්ති;
වෙදනාමග්ගඉසිනා [වෙදනාමග්ගං ඉසිනා (පී.)] පවෙදිතං, ධුතරජාසවා දුක්ඛා පමොක්ඛාතා.

එත්ථ භගවතො කො අධිප්පායො? යෙ දුක්ඛෙ නාස්සාදකා [දුක්ඛෙන සාධකා (පී.)], තෙ වීරියමාරභිස්සන්ති දුක්ඛක්ඛයායාති. අයං තත්ථ භගවතො අධිප්පායො. ඉති ගාථාය වා බ්‍යාකරණෙන වා දෙසිතෙ ඉමිනා සුත්තෙන සාධකා, යො එවං ධම්මානුධම්මං පටිපජ්ජතීති සො අධිප්පායො, අයං වුච්චති දෙසනාධිප්පායො.

තත්ථ කතමො පුබ්බාපරසන්ධි? යං ගාථායං වා සුත්තෙසු වා පදානි අසීති තානි භවන්ති එවං වා එවමෙති තස්සා ගාථාය සුත්තස්ස වා යානි පුරිමානි පදානි යානි ච පච්ඡිමකානි , තානි සමොසාරෙතබ්බානි. එවං සො පුබ්බාපරෙන සන්ධි ඤායති. යා එකා සමාරද්ධා ගාථා ද්වෙ තීණි වා තස්ස මෙකදෙසෙ භාසිතානං අභාසිතාහි ගාථාහි අනිද්දිට්ඨයො අත්ථො භවති තදුපධාරිතබ්බං. යංච සබ්බා [යං වත්තබ්බං (පී.)] ඉතිස්ස පරියෙසමානස්ස පරියෙසනා කඞ්ඛා, තස්ස වා පුග්ගලස්ස පඤ්ඤත්තීනං අපරෙ පරියෙසිතබ්බං. ඉදං වුච්චතෙ පුබ්බාපරෙන සන්ධි. කොසල්ලන්ති වත්ථුතො නිදානකොසල්ලං. බ්‍යඤ්ජනතො නිරුත්තිකොසල්ලං. දෙසනාධිප්පායකොසල්ලං. පුබ්බාපරෙන සන්ධිකොසල්ලං. තත්ථ තස්ස ගාථා පරියෙසිතා නිදානං වා. උපලබ්භිතුං න අත්ථො නිද්දිසිතබ්බො වත්ථුතො නිදානකොසල්ලං අත්ථකොසල්ලං ඉමෙහි චතූහි පදෙහි අත්ථො පරියෙසියන්තො යථාභූතං පරියිට්ඨො හොති. අථ ච සබ්බො වත්ථුතො වා නිදානෙන වා යො අධිප්පායො බ්‍යඤ්ජනො නිරුත්ති සන්ධි ච අනුත්තරො එසො පුබ්බාපරෙන එවං සුත්තත්ථෙන දෙසිතබ්බං. අයං චතුබ්‍යූහො හාරො.

50. තත්ථ කතමො ආවට්ටො හාරො?

එකම්හි පදට්ඨානෙ, පරියෙසති සෙසකං පදට්ඨානං;
ආවට්ටති පටිපක්ඛෙ, ආවට්ටො නාම සො හාරො.

යථා කිං උන්නළානං පමත්තානන්ති ගාථායො. යං පමාදො, ඉදං කිස්ස පදට්ඨානං? කුසලානං ධම්මානං ඔසග්ගස්ස. කුසලධම්මොසග්ගො පන කිස්ස පදට්ඨානං ? අකුසලධම්මපටිසෙවනාය. කිස්ස පදට්ඨානං, කුසලධම්මපටිසෙවනාය? කිස්ස පදට්ඨානං, කිලෙසවත්ථුපටිසෙවනාය? ඉති පමාදෙන මොහපක්ඛියා දිට්ඨී අවිජ්ජා ඡන්දරාගපක්ඛියා. තත්ථ තණ්හා ච දිට්ඨී චත්තාරො ආසවා තණ්හා කාමාසවො ච භවාසවො ච දිට්ඨාසවො ච අවිජ්ජාසවො ච. තත්ථ චිත්තෙ අත්ථීති දිට්ඨී චෙතසිකෙසු නිච්චන්ති පඤ්චසු කාමගුණෙසු අජ්ඣාවහනෙන කාමාසවො, උපපත්තීසු ආසත්ති භවාසවො. තත්ථ රූපකායො කාමාසවස්ස භවාසවස්ස ච පදට්ඨානං. නාමකායො දිට්ඨාසවස්ස අවිජ්ජාසවස්ස ච පදට්ඨානං.

තත්ථ අල්ලියනාය අජ්ඣත්තවාහනං කාමාසවස්ස ලක්ඛණං. පත්ථනගන්ථනඅභිසඞ්ඛාරකායසඞ්ඛාරණං භවාසවස්ස ලක්ඛණං, අභිනිවෙසො ච පරාමාසො ච දිට්ඨාසවස්ස ලක්ඛණං. අප්පටිවෙධො ධම්මෙසු අසම්පජඤ්ඤා ච අවිජ්ජාසවස්ස ලක්ඛණං. ඉමෙ චත්තාරො ආසවා චත්තාරි උපාදානානි. කාමාසවො කාමුපාදානං, භවාසවො භවුපාදානං, දිට්ඨාසවො දිට්ඨුපාදානං, අවිජ්ජාසවො අත්තවාදුපාදානං, ඉමෙහි චතූහි උපාදානෙහි පඤ්චක්ඛන්ධා. තත්ථ අවිජ්ජාසවො චිත්තෙ පහාතබ්බො, සො චිත්තෙ චිත්තානුපස්සිස්ස පහීයති. දිට්ඨාසවො ධම්මෙසු පහාතබ්බො, සො ධම්මෙසු ධම්මානුපස්සිස්ස පහීයති. භවාසවො ආසත්තියා පහාතබ්බො, සො වෙදනාසු වෙදනානුපස්සිස්ස පහීයති. කාමාසවො පඤ්චසු කාමගුණෙසු පහාතබ්බො, සො කායෙ කායානුපස්සිස්ස පහීයති. තත්ථ කායානුපස්සනා දුක්ඛමරියසච්චං භජති. වෙදනානුපස්සනා පඤ්චන්නං ඉන්ද්‍රියානං පච්චයො සුඛින්ද්‍රියස්ස දුක්ඛින්ද්‍රියස්ස සොමනස්සින්ද්‍රියස්ස දොමනස්සින්ද්‍රියස්ස උපෙක්ඛින්ද්‍රියස්ස, සත්තකිලෙසොපචාරො තෙන සමුදයං භජති. චිත්තෙ චිත්තානුපස්සනා නිරොධං භජති. ධම්මෙසු ධම්මානුපස්සනා මග්ගං භජති. තෙනස්ස චතූසු ච දස්සනෙන තස්සෙව සබ්බෙ පහීයන්ති, යෙන නිද්දිට්ඨා පඨමං උන්නළානං පමත්තානං තෙසං වඩ්ඪන්ති ආසවා. ජානතො හි පස්සතො ආසවානං ඛයො දුක්ඛං සමුදයො නිරොධො මග්ගො හි අකුසලා ධම්මා. එවං පරියෙසිතබ්බා. යාව තස්ස අකුසලස්ස ගති තතො පටිපක්ඛෙන අකුසලෙ ධම්මෙ පරියෙසති තෙසං කිලෙසානං භාරෙන ආවට්ටති. අයං වුච්චතෙ ආවට්ටො හාරො. එවං සුක්කාපි ධම්මා පරියෙසිතබ්බා. අකුසලධම්මෙ ආගමිස්ස.

තත්ථ ආවට්ටස්ස හාරස්ස අයං භූමි සති උපට්ඨානා ච විපල්ලාසා ච චත්තාරි ඤාණානි සක්කායසමුප්පාදායගාමිනී ච පටිපදා සක්කායනිරොධගාමිනී පටිපදා.

51. තත්ථ කතමො විභත්ති හාරො? යං කිඤ්චි විභජ්ජබ්‍යාකරණීයං වුච්චති විභත්ති හාරො. යථා කිං ආගන්ත්වා ච පුන පුග්ගලො හොති, නො වාගතං න පරිභාසති [නො වා න පරිභාසති (පී.), න තාවායං පරිභාසි (ක.)] පරිපුච්ඡතාය පඤ්ඤාය අතියනං එකස්ස කිඤ්චි – අයං වුච්චතෙ විභත්ති හාරො.

තත්ථ කතමො පරිවත්තනො හාරො. යං කිඤ්චි පටිපක්ඛනිද්දෙසො, අයං වුච්චති පරිවත්තනො හාරො. යථා වුත්තං භගවතා සම්මාදිට්ඨිකස්ස පුරිසපුග්ගලස්ස මිච්ඡාදිට්ඨි නිජ්ජිණ්ණා හොතීති විත්ථාරෙන සබ්බානි මග්ගඞ්ගානි. අයං වුච්චතෙ පරිවත්තනො හාරො.

තත්ථ කතමො වෙවචනො හාරො?

> වෙවචනෙහි අනෙකෙහි, එකං ධම්මං පකාසිතං;
> සුත්තෙ යො ජානාති සුත්තවිදූ, වෙවචනො නාම සො හාරො.

යථා ආයස්මා සාරිපුත්තො එකම්හි වත්ථුම්හි වෙවචනෙන නානාවුත්තෙන භගවතා පසංසිතො ‘‘මහාපඤ්ඤො සාරිපුත්තො හාසපඤ්ඤො ජවනපඤ්ඤො’’ති ඉදං පඤ්ඤාය වෙවචනං. යථා ච මග්ගවිභඞ්ගෙ නියානත්ථො එකමෙකං මග්ගඞ්ගං වෙවචනෙහි නිද්දිට්ඨං. එවං අවිජ්ජාය වෙවචනා. එකං අකුසලමූලං තදෙව සන්තං තෙසු තෙසු ජනපදෙසු තෙන තෙන පජානන්ති. න හි අනෙන තදෙවපි ආලපියන්ති අඤ්ඤං භජති. සබ්බකාමජහස්ස භික්ඛුනොති කාමා ආලපිතා. යස්ස නිත්තිණ්ණො සඞ්කොති තෙයෙව කාමෙ සඞ්කාති ආලපති. සුණමානස්ස පුරෙතරං රජ්ජන්ති තෙයෙව කාමෙ රජ්ජන්ති ආලපති. එවං සුත්තම්හි යො ධම්මො දෙසියති තස්ස පරියෙට්ඨි ‘‘කතමස්ස ධම්මස්ස ඉදං නාමං කතමස්ස ඉදං වෙවචන’’න්ති. සබ්බඤ්ඤූ හි යෙසං යෙසං යා නිරුත්ති හොති, යථාගාමී තෙන තෙන දෙසෙතීති තස්ස වෙවචනං පරියෙසිතබ්බං. අයං වෙවචනො හාරො.

52. තත්ථ කතමො පඤ්ඤත්ති හාරො? චත්තාරි අරියසච්චානීති සුත්තං නිද්දිසති, නික්ඛෙපපඤ්ඤත්ති. යා සමුදයපඤ්ඤත්ති. කබළීකාරෙ ආහාරෙ අත්ථි ඡන්දො අත්ථි රාගො යාව පතිට්ඨිතං. තත්ථ විඤ්ඤාණං පභවපඤ්ඤත්තිං පඤ්ඤපෙති. කබළීකාරෙ ආහාරෙ නත්ථි ඡන්දො…පෙ…. සමුග්ඝාති පඤ්ඤත්ති.

තස්ස කාමාසවාපි චිත්තං විමුච්චති, භවාසවාපි චිත්තං විමුච්චති, අවිජ්ජාසවාපි චිත්තං විමුච්චතීති පහානපඤ්ඤත්තිං පඤ්ඤපෙති. තණ්හා යස්ස පුරක්ඛතා පඤ්ඤා පරිවත්තති ගාථා මනාපපඤ්ඤත්තිං පඤ්ඤපෙති. එවං පන මනාපපඤ්ඤත්තීති එකධම්මං භගවා පඤ්ඤපෙති. න හි තණ්හා දුක්ඛසමුදයොති කාරෙත්වා සබ්බත්ථ තණ්හාසමුදයො නිද්දිසිතබ්බො. යථා උප්පන්නං කාමවිතක්කං නාධිවාසෙති විනොදෙති පජහතීති පටික්ඛෙපපඤ්ඤත්ති. එවං සබ්බෙසං ධම්මානං කුසලානඤ්ච අකුසලානඤ්ච යඤ්චස්ස ධම්මක්ඛෙත්තං භවති, සො චෙව ධම්මො තත්ථ පවත්තති. තදවසිට්ඨා ධම්මා තස්සානුවත්තකා හොන්ති. සා දුවිධා පඤ්ඤත්ති – පරාධීනපඤ්ඤත්ති ච සාධීනපඤ්ඤත්ති ච. කතමා සාධීනපඤ්ඤත්ති? සමාධිං, භික්ඛවෙ [පස්ස සං. නි. 3.5], භාවෙථ, සමාහිතො, භික්ඛවෙ, භික්ඛු යථාභූතං පජානාති. ‘‘රූපං අනිච්ච’’න්ති යථාභූතං පජානාති, අයං සාධීනපඤ්ඤත්ති පරාධීනපඤ්ඤත්ති ච, සා පඤ්ඤත්ති පඤ්ඤාය ච සීලස්ස ච, යථා චත්තාරි ඣානානි භාවෙථ. තස්ස අත්ථි සමාධින්ද්‍රියං මුදුනි චත්තාරි ඉන්ද්‍රියානි තානි චතුපරාධීනානි, තීණි අවෙච්චප්පසාදෙති පරාධීනං සමාධින්ද්‍රියං චත්තාරි ඉන්ද්‍රියානි පරාධීනාති චතූසු අරියසච්චෙසු අපරාධීනං පඤ්ඤින්ද්‍රියං සතිපට්ඨානෙසු සම්මප්පධානෙසු වීරියින්ද්‍රියං. ඉති සකෙ පදට්ඨානෙ සකෙ ඛෙත්තසාධීනො සො ධම්මො, සො ච තත්ථ පඤ්ඤාපෙතබ්බො. තස්ස පටිපක්ඛා නිසාතො

නිද්දිසිතබ්බො. එත්ථායං අනෙකාකාරපඤ්ඤත්ති කෙන කාරණෙන අයං ධම්මො පඤ්ඤත්තොති. අයං වුච්චතෙ පඤ්ඤත්ති.

53. තත්ථ කතමො ඔතරණො හාරො? ඡසු ධම්මෙසු ඔතාරෙතබ්බං. කතමෙසු ඡසු? ඛන්ධෙසු ධාතූසු ආයතනෙසු ඉන්ද්‍රියෙසු සච්චෙසු පටිච්චසමුප්පාදෙසු. නත්ථි තං සුත්තං වා ගාථා වා බ්‍යාකරණං වා. ඉමෙසු ඡන්නං ධම්මානං අඤ්ඤතරස්මිං න සන්දිස්සති. එත්තාවතා එස සබ්බා දෙසනා යා තා ඛන්ධා වා ධාතුයො වා ආයතනානි වා සච්චානි වා පටිච්චසමුප්පාදො වා, තත්ථ පඤ්චන්නං ඛන්ධානං වෙදනාක්ඛන්ධො රාගදොසමොහානං පදට්ඨානං. තත්ථ තිස්සො වෙදනායො තස්ස සුඛාය වෙදනාය සොමනස්සො සවිචාරො, දුක්ඛාය වෙදනාය දොමනස්සො සවිචාරො, අදුක්ඛමසුඛාය වෙදනාය උපෙක්ඛො සවිචාරො. යං පුන තත්ථ වෙදයිතං ඉදං දුක්ඛසච්චං, ඛන්ධෙසු සඞ්ඛාරක්ඛන්ධො තත්ථ කායො පමත්තං සළපවත්තති, තඤ්ච සඞ්ඛාරගතො ද්විධා ච භවඞ්ගොතරණං කම්මං තීණි ච සඞ්ඛාරානි පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරා වා අපුඤ්ඤා වා ආනෙඤ්ජා වා හෙතු සබ්බසරාගස්ස නො වීතරාගස්ස, දොසස්ස අභිසඞ්ඛාරානි ච අවීතරාගො චෙතෙති ච පකප්පෙති ච, වීතරාගො පන චෙතෙති ච නො අභිසඞ්ඛරොති, යං උණ්හං වජිරං කට්ඨෙ වා රුක්ඛෙ වා අඤ්ඤත්ථ වා පතන්තං භින්දති ච ඩහති ච, එවං සරාගචෙතනා චෙතෙති ච අභිසඞ්ඛරොති ච. යථා සතං වජිරං න භින්දති න ච ඩහති, එවං වීතරාගචෙතනා චෙතෙති න ච අභිසඞ්ඛරොති. තත්ථ පඤ්චන්නං ඛන්ධානං එකො ඛන්ධො අනින්ද්‍රියසරීරං සඤ්ඤාක්ඛන්ධො.

තත්ථ ධාතූනං අට්ඨාරස ධාතුයො. තත්ථ යා රූපී දස ධාතුයො, තාසු දෙසියමානාසු රූපක්ඛන්ධො නිද්දිසිතබ්බො, දුක්ඛං අරියසච්චං. යෙපි ච ඡ විඤ්ඤාණකායා මනොධාතුසත්තමා, තත්ථ විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො ච නිද්දිසිතබ්බො, දුක්ඛං අරියසච්චං. ධම්මධාතු පන ධම්මසමොසරණා, සො ධම්මො හෙතුනා ච නිස්සන්දෙන ච ඵලෙන ච කිච්චෙන ච වෙවචනෙන ච යෙන යෙන උපලබ්භති, තෙන තෙන නිද්දිසිතබ්බො. යදි වා කුසලා යදි වා අකුසලා යදි වා අබ්‍යාකතා යදි වා අසඞ්ඛතා. ද්වාදසන්නං ආයතනානං දස ආයතනානි රූපානි තං දුක්ඛං අරියසච්චං නිද්දිසිතබ්බං. රූපක්ඛන්ධො ච මනායතනඤ්ච විඤ්ඤාණක්ඛන්ධෙන නිද්දිසිතබ්බං, දුක්ඛං අරියසච්චං. ධම්මායතනං නානාධම්මසමොසරණං. තත්ථ යෙ ධම්මා ඉන්ද්‍රියානං ඉන්ද්‍රියෙසු නිද්දිසිතබ්බා, යෙ අනින්ද්‍රියානං අනින්ද්‍රියෙසු නිද්දිසිතබ්බා. පරියායතො ච ඔතාරෙතබ්බා. යථා සා ධම්මධාතු තථා ධම්මායතනං පරියෙසිතබ්බං. යායෙව හි ධම්මධාතු තදෙව ධම්මායතනං අනූනං අනධිකං.

තත්ථ පටිච්චසමුප්පාදො අත්ථි තිවිධො, අත්ථි චතුබ්බිධො, අත්ථි දුවිධො. තත්ථ තිවිධො පටිච්චසමුප්පාදො හෙතුඵලනිස්සන්දො. අවිජ්ජා සඞ්ඛාරා තණ්හා උපාදානං ච අයං හෙතු, විඤ්ඤාණං නාමරූපං සළායතනං ඵස්සො වෙදනා ච අයං පච්චයො, යො භවො අයං විපාකො, යා ජාති මරණං අයං නිස්සන්දො.

කථං චතුබ්බිධො හෙතු පච්චයො විපාකො නිස්සන්දො ච? අවිජ්ජා ච තණ්හාසඞ්ඛාරා ච උපාදානං ච – අයං හෙතු. විඤ්ඤාණං නාමරූපස්ස පච්චයො. නාමරූපං උපපජ්ජති, තථා උපපන්නස්ස සළායතනං ඵස්සො වෙදනා ච – අයං පච්චයො. යො භවො අයං විපාකො. යා ජාති යා ච ජරාමරණං – අයං නිස්සන්දො.

කථං දුවිධො පටිච්චසමුප්පාදො? අවිජ්ජා සඞ්ඛාරා තණ්හා උපාදානං – අයං සමුදයො. විඤ්ඤාණං නාමරූපං සළායතනං ඵස්සො වෙදනා භවො ජාති මරණඤ්ච – ඉදං දුක්ඛං. යං පන අවිජ්ජානිරොධා සඞ්ඛාරනිරොධො ඉමානි තප්පටිපක්ඛෙන ද්වෙ සච්චානි. තස්මා පටිච්චසමුප්පාදො යෙන ආකාරෙන නිද්දිට්ඨො, තෙන තෙන නිද්දිසිතබ්බො.

තථා බාවීසති ඉන්ද්‍රියානි. ද්වාදස ඉන්ද්‍රියානි චක්ඛුන්ද්‍රියානි චක්ඛුන්ද්‍රියං යෙන දොමනස්සින්ද්‍රියං, ඉදං දුක්ඛං. පුරිසින්ද්‍රියං ච දිට්ඨියා ච තණ්හාපදට්ඨානං. යතො පුරිසො පුරිසකානං තං එවං කාතබ්බතා. අථ අජ්ඣත්තං සාරජ්ජති. අයං අහංකාරො තං යසා සාරත්තො බහිද්ධා පරියෙසති, අයං මමංකාරො එවං ඉත්ථී, තත්ථ සුඛින්ද්‍රියං ච සොමනස්සින්ද්‍රියං ච පුරිසින්ද්‍රියස්සානුවත්තකා හොන්ති. තස්ස අධිප්පායපරිපුණ්ණා ලොභධම්මා කුසලමූලෙ පවඩ්ඪෙන්ති. තස්ස චෙ අයමධිප්පායො න පාරිපූරිං ගච්ඡති. තස්ස දුක්ඛින්ද්‍රියං ච දොමනස්සින්ද්‍රියං ච වත්තති. දොසො ච අකුසලමූලං පවඩ්ඪති. සචෙ පන උපෙක්ඛා භාවෙති උපෙක්ඛින්ද්‍රියස්ස අනුවත්තකාමා භවති. අමොහො ච කුසලමූලං පවඩ්ඪති. ඉති සත්ත ඉන්ද්‍රියානි කිලෙසවත්ථුමුපාදාය අනන්වෙමානි අවමානි සබ්බස්ස වෙදනා ඉත්ථින්ද්‍රියං පුරිසින්ද්‍රියං. තත්ථ අට්ඨ ඉන්ද්‍රියානි සද්ධින්ද්‍රියං යාව අඤ්ඤාතාවිනො ඉන්ද්‍රියං, අයං දුක්ඛනිරොධගාමිනී පටිපදා. දසන්නං පඤ්ඤින්ද්‍රියානං කාමරාගස්ස පදට්ඨානං. මනින්ද්‍රියං භවරාගස්ස පදට්ඨානං. පඤ්ඤින්ද්‍රියානි රූපරාගස්ස පදට්ඨානං. ඉත්ථින්ද්‍රියං ච පුරිසින්ද්‍රියං ච සත්ත පඤ්ඤත්තියා පදට්ඨානං. තත්ථ යෙන යෙන ඉන්ද්‍රියෙන යුත්තං වා ගාථාය ඔතාරෙතුං සක්කොති, තෙන තෙන නිද්දිසිතබ්බො. එවං ඛන්ධෙසු ධාතූසු ආයතනෙසු සච්චෙසු පටිච්චසමුප්පාදෙසු අයං ඔතරණො හාරො.

54. තත්ථ කතමො සොධනො හාරො? යො ගාථා එකෙන ආරම්භො භාසිස්සන්ති. තත්ථ එකිස්සා භාසිතාය අවසිට්ඨාසු භාසිතාසු සො අත්ථො න නිද්දිසිතබ්බො. කිං කාරණං? න හි තාව සො අත්ථො භාසිතො, සො අභාසිතො න සක්කා නිද්දිසිතුං. යථා කිං අප්පමාදො අමතං පදන්ති ගාථා අයමෙකා ගාථා නිද්දිසිතබ්බා. කිං කාරණං, අත්ථීක්ඛාතාව ඉමස්ස ආරම්භස්ස අනභාසිතං?

එවං [එතං (පී.) පස්ස ධ. ප. 22] විසෙසතො ඤත්වා, අප්පමාදම්හි පණ්ඩිතා;

අප්පමාදෙ පමොදන්ති, අරියානං ගොචරෙ රතාති.

ඉදං අභාසිතං. ඉමිස්සාපි ගාථාය භාසිතාය අත්ථො නිද්දිසිතබ්බො. කිං කාරණං, අත්ථි තත්ථ අවසිට්ඨං? තෙ ඣායිනො [ධ. ප. 23] සාතතිකා, නිච්චං දළ්හපරක්කමාති ගාථා, එවං ඉමා ගාථායො උපධාරිතා යදා භවන්ති, තදා අත්ථො නිද්දිසිතබ්බො. එවං අස්සුතපුබ්බෙසු සුත්තෙසු බ්‍යාකරණෙසු වා එකුද්දෙසො භාසිතො. යා වීමංසා තුලනා ඉදං අත්ථි කිච්චං, ඉදං සුත්තං භාසිතං තස්ස වෙවචනං නිද්දිට්ඨං වා න වාති. තත්ථ යා වීමංසා, අයං වුච්චතෙ සොධනො හාරො.

55. තත්ථ කතමො අධිට්ඨානො හාරො? එකත්තතා ච වෙමත්තතා ච. තත්ථ කිතපඤ්ඤත්ති ච කිච්චපඤ්ඤත්ති ච. සා එකත්තතා ච වෙමත්තතා ච යථා පඤ්ඤත්ති එකවෙවචනෙන වෙමත්තතා පජානාතීති පඤ්ඤා, සා ච ආධිපතෙය්‍යට්ඨෙන පඤ්ඤත්ති. යං අනොමත්තියට්ඨෙන පඤ්ඤත්තන්ති. තං අනොමත්තියට්ඨෙන පඤ්ඤාබලං. තනුභූතා ගොචරත්තවසා සෙවසති තීසු රතනෙසු අනුස්සති බුද්ධානුස්සති ධම්මානුස්සති සඞ්ඝානුස්සති අවිපරීතානුස්සරණතාය. සම්මාදිට්ඨි ධම්මානං පච්චයෙන ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣඞ්ගො අභිනීහාරතො අභිඤ්ඤාති. සඞ්ඛෙපෙන මග්ගා කා වත්ථු අවිකොපනතාය එකත්තා, යථා උණ්හෙන සංසට්ඨං උණ්හොදකං, සීතෙන සංසට්ඨං සීතොදකං ඛාරොදකං ගුළ්හොදකන්ති, ඉදං එකත්තතා වෙමත්තතා ච.

අත්ථි පුන ධම්මො නානාධම්මසඞ්ඛතො එකතො යථාරූපං චත්තාරො වාරෙතබ්බා, තඤ්ච රූපන්ති එකත්තතා. පථවීධාතු ආපො තෙජො වායොධාතූති වෙමත්තතා. එවං සබ්බා චතස්සො ධාතුයො රූපන්ති එකත්තතා, පථවීධාතු ආපො තෙජො වායොධාතූති වෙමත්තතා. පථවීධාතූති ලක්ඛණතො එකත්තතා, සංකිණ්ණවත්ථුතො වෙමත්තතා. යං කිඤ්චි කක්ඛළලක්ඛණං, සබ්බං තං පථවීධාතූති එකත්තතා. කෙසා ලොමා නඛා දන්තා ඡවි චම්මන්ති වෙමත්තතා. එවං සබ්බං චතස්සො ධාතුයො රූපන්ති එකත්තං. සද්දා ගන්ධා රසා ඵොට්ඨබ්බාති වෙමත්තතා.

අත්ථි පුන ධම්මො වෙමත්තතා අඤ්ඤො නාමං ලභති. යථා කායානුපස්සනාය නවසඤ්ඤා විනීලකසඤ්ඤා උද්ධුමාතකසඤ්ඤා, අයං අසුභසඤ්ඤා, යා එකත්තතා ආරම්මණතො වෙමත්තතො, සා එවං සඤ්ඤාවෙදනාසු ආදීනවං සමනුපස්සතො තථාධිට්ඨානං සමාධින්ද්‍රියං ච සායෙව ධම්මෙසු තත්ථ සඤ්ඤාභාවනා වීරියින්ද්‍රියං ච ධම්මෙසු ධම්මානුපස්සනා චිත්තෙ අත්තසඤ්ඤං පජහතො පඤ්ඤින්ද්‍රියං ච චිත්තෙ චිත්තානුපස්සනා. (ඉති) [( ) නත්ථි පී. පොත්ථකෙ] යො කොචි ඤාණපචාරො සබ්බසො පඤ්ඤාය ගොචරො පඤ්ඤා, අයං වෙමත්තතා, යථා කාමරාගො භවරාගො දිට්ඨිරාගොති වෙමත්තතා තණ්හාය. ඉති යං එකත්තතාය ච වෙමත්තතාය ච ඤාණං වීමංසනා තුලනා. අයං අධිට්ඨානො හාරො.

56. තත්ථ කතමො පරික්ඛාරො හාරො? සහෙතු සප්පච්චයං වොදානඤ්ච සංකිලෙසො ච, යං තදුභයං පරියෙට්ඨි, ස පරික්ඛාරො හාරො. ඉති ධම්මානං සහෙතුකානං හෙතු පරියෙසිතබ්බො, සප්පච්චයානං පච්චයො පරියෙසිතබ්බො.

තත්ථ කිං නානාකරණං, හෙතුස්ස ච පච්චයස්ස ච? සභාවො හෙතු, පරභාවො පච්චයො. පරභාවස්ස පච්චයො හෙතුපි, සභාවස්ස හෙතුයා පරභාවස්ස කස්සචි පච්චයො අවුත්තො හෙතු, වුත්තො පච්චයො. අජ්ඣත්තිකො හෙතු, බාහිරො පච්චයො. සභාවො හෙතු, පරභාවො පච්චයො. නිබ්බත්තකො හෙතු, පටිග්ගාහකො [පරිග්ගාහකො (ක.)] පච්චයො. නෙවාසිකො හෙතු, ආගන්තුකො පච්චයො. අසාධාරණො හෙතු, සාධාරණො පච්චයො. එකොයෙව හෙතු, අපරාපරො පච්චයො.

හෙතුස්ස උපකරණං සමුදානෙතබ්බො. සමුදානං හෙතු, තත්ථ දුවිධො හෙතු. දුවිධො පච්චයො – සමනන්තරපච්චයො ච පරම්පරපච්චයො ච. හෙතුපි දුවිධො – සමනන්තරහෙතු ච පරම්පරහෙතු ච. තත්ථ කතමො පරම්පරපච්චයො? අවිජ්ජා නාමරූපස්ස පරම්පරපච්චයො, විඤ්ඤාණං සමනන්තරපච්චයතාය පච්චයො. යදි ආදිම්හි අවිජ්ජානිරොධො භවති නාමරූපස්ස නිරොධොපි. තත්ථ සමනන්තරං කිං කාරණං පරම්පරපච්චයො සමනන්තරපච්චයො සමුද්දානිතො, අයං පච්චයතො. තත්ථ කතමො පරම්පරහෙතු? විජානන්තස්ස පරම්පරහෙතුතාය හෙතු, අඤ්ඤාකාරො සමනන්තරහෙතුතාය හෙතු. යස්ස හි යං සමනන්තරං නිබ්බත්තති, සො තස්ස හෙතුපි ජාතිනිරොධා බහි ආකාරනිරොධො, ආකාරනිරොධා දණ්ඩනිරොධො, දණ්ඩනිරොධා ඛණ්ඩනිරොධො. එවං හෙතුපි ද්විධා සො තාහි පස්සිතබ්බො.

පටිච්චසමුප්පාදො යථා අවිජ්ජාපච්චයො තස්ස පුන කිංපච්චයො, අයොනිසො මනසිකාරො. සො කස්ස පච්චයො සඞ්ඛාරානං, ඉති පච්චයො ච සමුප්පන්නං ච තස්ස කො හෙතු අවිජ්ජායෙව . තථා හි පුරිමා කොටි න පඤ්ඤායති. තත්ථ අවිජ්ජානුසයො අවිජ්ජාපරියුට්ඨානස්ස හෙතු පුරිමා හෙතු පච්ඡා පච්චයො, සාපි අවිජ්ජාසඞ්ඛාරානං පච්චයො චතූහි කාරණෙහි සහජාතපච්චයතාය සමනන්තරපච්චයතාය අභිසන්දනපච්චයතාය පතිට්ඨානපච්චයතාය.

57. කථං සහජාතපච්චයතාය අවිජ්ජාසඞ්ඛාරානං පච්චයො? යං චිත්තං රාගපරියුට්ඨං, තත්ථ අවිජ්ජාපරියුට්ඨානෙන සබ්බං පඤ්ඤාය ගොචරං හන්ති. තත්ථ සඞ්ඛාරා තිපච්චයට්ඨිකා අද්ධාභූමිකාරමහත්තස්ස [ලද්ධා භූමිකරමහත්තස්ස (පී. ක.)] අයං අවිජ්ජාසහසමුප්පන්නං වුද්ධිං විරූළ්හිං වෙපුල්ලතමාපජ්ජන්ති චතූහි කාරණෙහි පඤ්ඤා පහීයති. කතමෙහි චතූහි? අනුසයො පරියුට්ඨානං සංයොජනං උපාදානං. තත්ථ අනුසයො

පරියුට්ඨානං ජාති පරියුට්ඨිතා සංයුජ්ජති සංයුත්තා උපාදියති උපාදානපච්චයා භවො. එවං තෙ සඞ්ඛාරා තිවිධා උප්පන්නා භූමිගතා නාසඤ්ඤත්ථ අයං මග්ගෙන විනීතත්තායාති [විනිහත්තාය (පී.), විනිහත්තතාය (ක.)] තෙ ඨාමගතා අපතිවිනීතාතිපි තෙ සඞ්ඛාරාති වුච්චති, එවං සහෙතුසමුප්පන්නට්ඨෙන අත්ථි මෙව පච්චයා සඞ්ඛාරානං පච්චයො නිද්දිට්ඨං අපනෙත්වා කුසලං අකුසලං කුසලො ච අකුසලො ච පක්ඛිපිතබ්බො, විපාකධම්මා අපනෙත්වා වචනීයං අවචනීයං වචනීයඤ්ච අවචනීයඤ්ච පක්ඛිපිතබ්බං, භවඅපෙච්ඡිත්තා, සබ්බසුත්තං පරික්ඛිපිතබ්බං.

දස තථාගතබලානි චත්තාරි වෙසාරජ්ජානි පුඤ්ඤානි අනඤ්ඤාකතං අවිජ්ජා සමනන්තරපච්චයතාය සඞ්ඛාරානං පච්චයො යෙන චිත්තෙන සහ සමුප්පන්නා අවිජ්ජා තස්ස චිත්තස්ස සමනන්තරචිත්තං සමුප්පන්නන්ති, තස්ස යං සමනන්තරචිත්තං සමුප්පන්නන්ති, තස්ස පච්ඡිමස්ස චිත්තස්ස පුරිමචිත්තං හෙතුපච්චයතාය පච්චයො, තෙන අවිජ්ජා හෙතු තෙන චිත්තෙන උපාදානං අනොකාසකතා ඤාණං න උප්පජ්ජන්ති. යා තස්ස අප්පමාදා ධාතු අභිඤ්ඤාභිසන්දිතා තහිං විපල්ලාසා උප්පජ්ජන්ති ''අසුභෙ සුභ''න්ති ''දුක්ඛෙ සුඛ''න්ති, තත්ථ සඞ්ඛාරා උප්පජ්ජන්ති රත්තා දුට්ඨා මූළ්හස්ස චෙතනා රාගපරියුට්ඨානෙන බ්‍යාපාදපරියුට්ඨානෙන අවිජ්ජාපරියුට්ඨානෙන දිට්ඨිවිපල්ලාසො වත්ථුනිද්දෙසෙ නිද්දිසිතබ්බො , යං විපරීතචිත්තො විජානාති අයං චිත්තවිපල්ලාසො, යා විපරීතසඤ්ඤා උපග්ගණ්හාති අයං සඤ්ඤාවිපල්ලාසො. යං විපරීතදිට්ඨි අභිනිවිසති අයං දිට්ඨිවිපල්ලාසො. අට්ඨ මිච්ඡත්තානි වඩ්ඪන්ති, තීණි අකුසලානි අයොනිසො මනසිකාරෙ උප්පන්නං විඤ්ඤාණඤ්ච විජ්ජඤ්ච කරොන්ති. ඉති පුබ්බාපරන්තෙ අකුසලානාතරිතරො සඞ්ඛාරා වුද්ධිං වෙපුල්ලතං ගච්ඡන්ති. තෙ ච මහතා ච අප්පටිවිදිතා පොනොභවිකා [පොනොබ්භවිකා (ක.)] සඞ්ඛාරා භවන්ති. ඉති එවං අවිජ්ජා සහජාතපච්චයතාය සඞ්ඛාරානං පච්චයො සමනන්තරපච්චයතාය ච.

58. කථං අභිසන්දනාකාරෙන අවිජ්ජා සඞ්ඛාරානං පච්චයො? සා අවිජ්ජා තෙ සඞ්ඛාරෙ අභිසන්නෙති පරිප්ඵරති. සෙය්‍යථාපි නාම උප්පලං වා පදුමං වා තං උදකෙ වඩ්ඪං අස්ස, සීතෙන වාරිනා අභිසන්නං පරිසන්දනං වුද්ධිං විරූළ්හිං වෙපුල්ලතං ආපජ්ජති. එවං අභිසන්දනට්ඨෙන අවිජ්ජා සඞ්ඛාරානං පච්චයො.

කථං පතිට්ඨහනට්ඨෙන අවිජ්ජා සඞ්ඛාරානං පච්චයො? තෙ සඞ්ඛාරා අවිජ්ජායං නිස්සාය වුද්ධිං විරූළ්හිං වෙපුල්ලතං ආපජ්ජන්ති. සෙය්‍යථාපි නාම උප්පලං වා පදුමං වා පථවිං නිස්සාය පථවිං පතිට්ඨාය වුද්ධිං විරූළ්හිං වෙපුල්ලතං ආපජ්ජති. එතෙ සඞ්ඛාරා අවිජ්ජායං පතිට්ඨිතා අවිජ්ජායං නිස්සාය වුද්ධිං විරූළ්හිං වෙපුල්ලතං ගච්ඡන්ති. එවං පතිට්ඨහනට්ඨෙන අවිජ්ජා සඞ්ඛාරානං පච්චයො.

පුන රාගසහගතස්ස කම්මස්ස විපාකෙන පටිසන්ධිම්හි භවො නිබ්බත්තති, තං කම්මස්ස [කාමස්ස (පී.)] සබ්බං අභිනිවිට්ඨං අඤ්ඤාණවසෙන පොනොභවිකා සඞ්ඛාරාති වුච්චන්ති, එවම්පි අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරා අත්ථි. පුන පඤ්චසු යෙ ච සෙක්ඛා පුග්ගලා, යෙ ච අසඤ්ඤිසමාපත්තිං සමාපන්නා, යෙ ච භවගතා, යෙ ච අන්තොගතායෙව සංසෙදජා, යෙ ච වා පන අඤ්ඤො හි කොචි අනාගාමිභූතා න චෙතෙන්ති න ච පත්ථෙන්ති, තෙසං කිං පච්චයා සඞ්ඛාරා. පුන රාගා අත්ථි තෙසං සඞ්ඛාරානි උපාදානානි චිත්තමනුස්සරන්තියෙව අවිපක්කවිපාකසමූහතා අසමුච්ඡින්නපච්චයා තෙසං පුන ච ගතො භවති. එවම්පි හි අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරා. පුන සා තෙ න උපාදානා නපි සඞ්ඛාරා අත්ථි, පුන තෙසං සත්ත අනුසයා අසමූහතා අසමුච්ඡින්නා තදාරම්මණං භවති. විඤ්ඤාණස්ස පතිට්ඨාය විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූපං. එවම්පි අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරා. පුන සා යං කිඤ්චි කම්මං ආචයගාමි සබ්බං තං අවිජ්ජාවසෙන අභිසඞ්ඛරියති තණ්හාවසෙන ච අල්ලීයති අඤ්ඤාණවසෙන ච තත්ථ ආදීනවම්පි න ජානාති. තදෙව විඤ්ඤාණබීජං භවති, සායෙව තණ්හාසිනෙහො භවති. සායෙව අවිජ්ජා සම්මොහොති. එවම්පි අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරා වත්තබ්බා. ඉති ඉමෙහි ආකාරෙහි අවිජ්ජා සඞ්ඛාරානං පච්චයො.

තත්ථ අවිජ්ජාය හෙතු අයොනිසො මනසිකාරො පච්චයො හොති. තත්ථ අභිච්ඡෙදො අයං තත්ථ තතියං බලං [එලං (පී.)] නිවත්ති, අයං පටිසන්ධි. තත්ථ පුනබ්භවො යො අවෙච්ඡෙදො අසමුග්ඝාතනට්ඨෙන අයං අනුසයො. යථා පටාකං වා සාටකං වා ද්වෙ ජනා පීළෙසු ච එකා වා බලං වා අස්ස නිවාටස්සෙසු, න පන පීළෙසු සොසෙය්‍ය. තත්ථ යං සිනෙහා ආපොධාතු අනුපුල්ලනා සොසෙතබ්බා. උණ්හධාතුමාගම්ම සචෙ පුන තං ආකාසෙ නික්ඛිපෙය්‍ය තං උස්සාවෙන යෙභුය්‍යතරං සිනෙහමාපජ්ජෙය්‍ය, න හි අනාගම්ම තෙජොධාතුං පරිසෙසං ගච්ඡෙය්‍ය. එවමෙව භවග්ගපරමාපි සමාපත්ති න අනුරූපස්ස සමුග්ඝාතාය සංවත්තති. තෙ හි ආලයන්ති සම්මසන්ති, න ච තණ්හාය තණ්හාපහානං ගච්ඡන්ති. තත්ථ සො අසමුග්ඝාතො. අවිජ්ජාය අනුසයො ච චිත්තස්ස සම්පලිබොධො, ඉදං පරියුට්ඨානං. යථාභූතං විඤ්ඤාණස්ස අප්පටිවෙධො අයං අවිජ්ජාආසවො අවිජ්ජාවිඤ්ඤාණබීජං භවති. යං බීජං සො හෙතු න සමුච්ඡිජ්ජති, අසමුච්ඡිජ්ජන්තො පටිසන්දෙහති. පටිසන්දහන්තො න සමුග්ඝාතං ගච්ඡති. අසමුග්ඝාතං චිත්තං පරියොනහති, පරියොනද්ධචිත්තො යථාභූතං නප්පජානාති, ඉති සඤ්ඤාණස්ස සාසවත්ථො, අවිජ්ජත්ථො, හෙතුඅත්ථො, අවච්ඡෙදත්ථො, අනිවත්තිඅත්ථො, ඵලත්ථො පටිසන්ධිඅත්ථො, පුනබ්භවත්ථො, අසමුග්ඝාතත්ථො, අනුසයත්ථො, පරියුට්ඨානත්ථො, අපටිවෙධනත්ථො. එත්තාවතා අවිජ්ජාය ඛෙත්තං නිද්දිට්ඨං භවති. අයං වුච්චතෙ පරික්ඛාරො නාම හාරො.

59. තත්ථ කතමො සමාරොපනො හාරො? උග්ඝටිතම්හි තම්හි සන්තඤ්චෙව ච නං විත්ථාරං පන වත්තබ්බං. විත්ථාරවිධං චිත්තඤ්ඤා අයං සමාරොපනො හාරො. තත්ථ නාමනිද්දෙසො උපසටකා [උග්ඝටකා (පී.)] වත්ථුනිද්දෙසො වෙවචනං වත්ථුභූතො විත්ථාරො. යථා කිං, යා භික්ඛූනං වත්තතො [නිවත්තතො (පී.)] පහාතබ්බො, අයං උපසටනා.

තත්ථ කතමො සමාරොපනො? කිඤ්චි න වත්තබ්බං, රූපරාගං වා නාමවන්තපහාතබ්බං [නාමමන්තපහාතබ්බං (ක.)]. යාව විඤ්ඤාණන්ති විත්ථාරෙන කාතබ්බානි. අවිජ්ජා තා ඔපම්මෙන පඤ්ඤාපෙතබ්බා, අයං සමාරොපනො. නිස්සිතචිත්තස්ස ච මත්තිකො ච නිස්සයො තණ්හා ච දිට්ඨි ච. තත්ථ දිට්ඨි අවිජ්ජා තණ්හා සඞ්ඛාරා. තත්ථ දිට්ඨිපච්චයා තණ්හා ඉමෙ අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරා. තත්ථ නිස්සිතං විඤ්ඤාණං ඉදං සඞ්ඛාරපච්චයා විඤ්ඤාණං යාව ජරාමරණං, ඉදං සංඛිත්තෙන භාසිතෙ අවසිට්ඨං පරොපයති.

අනිස්සිතස්ස [පස්ස උදා. 74] චලිතං නත්ථීති තස්ස එවං දිට්ඨියා තණ්හාය ච පහානං තත්ථ දිට්ඨිඅවිජ්ජානිරොධාය භූතං විඤ්ඤාණං සරාගට්ඨානියෙසු ධම්මෙසු තං තං ධම්මං උපෙච්ච අඤ්ඤං ධම්මං ධාවති මක්කටොපමතාය, අථ ඛිවස්ස පරිත්තෙසු ධම්මෙසු සරාගට්ඨානියෙසු ඡන්දරාගො නත්ථි කුතො තතො චලනා, අධිමත්තෙසු සත්තෙසු චිත්තං නිවෙස්සයති තං අපතිට්ඨිතං විඤ්ඤාණං අනාහාරං නිරුජ්ඣති විඤ්ඤාණනිරොධා නාමරූපනිරොධො යාව ජරාමරණනිරොධො. අයං සමාරොපනො.

තත්ථ රාගවසෙන විඤ්ඤාණස්ස චලිතං සපරිග්ගහො, තස්මිං චලිතෙ අසති යො පරිකිලෙසොපචාරො තිවිධො අග්ගි පටිප්පස්සද්ධො භවති. තෙනාහ චලිතෙ අසන්තෙ පස්සද්ධි හොති. තත්ථ යං සමාරොපනා පස්සද්ධකායො සුඛං වෙදෙති, සුඛිනො චිත්තං සමාධියති. යාව විමුත්තිතමිති ඤාණදස්සනං භවති. සො ආසවානං ඛයා ච විමුත්ති නො උපපජ්ජති. තස්ස උපපත්තිස්ස ආගතිගතියා අසන්තියා නෙවිධ න හුරං න උභයමන්තරෙන. එසෙවන්තො දුක්ඛස්සාති අනුපාදිසෙසා නිබ්බානධාතු. ඉදමස්ස සුත්තස්ස මජ්ඣෙ සමාරොපිතං පටිච්චසමුප්පාදෙ ච විමුත්තියං ච යොගො න ච එතං තස්ස සංඛිත්තෙන භාසිතස්ස විත්ථාරෙන අත්ථං විභජ්ජන්ති. අයං වුච්චතෙ සමාරොපනො හාරො. න ච සංකිලෙසභාගියෙන සුත්තෙන සංකිලෙසභාගියො යෙ ච ධම්මා සමාරොපයිතබ්බා නාඤ්ඤෙ. එවං වාසනාභාගියෙ නිබ්බෙධභාගියෙ, අයං සමාරොපනො හාරො. ඉමෙ සොළස හාරා.

සුවීරස්ස මහාකච්චායනස්ස ජම්බුවනවාසිනො පෙටකොපදෙසෙ

පඤ්චමා භූමි.

6. සුත්තත්ථසමුච්චයභූමි

60. බුද්ධානං භගවන්තානං සාසනං තිවිධෙන සඞ්ගහං ගච්ඡති, ඛන්ධෙසු ධාතූසු ආයතනෙසු ච. තත්ථ පඤ්චක්ඛන්ධා රූපක්ඛන්ධො යාව විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො. දස රූපආයතනානි චක්ඛු රූපා ච යාව කායො ඵොට්ඨබ්බා ච, අයං රූපක්ඛන්ධො. තත්ථ ඡ වෙදනාකායා වෙදනාක්ඛන්ධො චක්ඛුසම්ඵස්සජා වෙදනා යාව මනොසම්ඵස්සජා වෙදනා, අයං වෙදනාක්ඛන්ධො. තත්ථ ඡ සඤ්ඤාකායා සඤ්ඤාක්ඛන්ධො, රූපසඤ්ඤා යාව ධම්මසඤ්ඤා ඉමෙ ඡ සඤ්ඤාකායා, අයං සඤ්ඤාක්ඛන්ධො. තත්ථ ඡ චෙතනාකායා සඞ්ඛාරක්ඛන්ධො, රූපසඤ්චෙතනා යාව ධම්මසඤ්චෙතනා ඉමෙ ඡ චෙතනාකායා, අයං සඞ්ඛාරක්ඛන්ධො. තත්ථ ඡ විඤ්ඤාණකායා විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො, චක්ඛුවිඤ්ඤාණං යාව මනොවිඤ්ඤාණං ඉමෙ ඡ විඤ්ඤාණකායා, අයං විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො. ඉමෙ පඤ්චක්ඛන්ධා.

තෙසං කා පරිඤ්ඤා? අනිච්චං දුක්ඛං සඤ්ඤා අනත්තාති එසා එතෙසං පරිඤ්ඤා. තත්ථ කතමො ඛන්ධත්ථො? සමූහත්ථො ඛන්ධත්ථො, පුඤ්ජත්ථො ඛන්ධත්ථො, රාසත්ථො ඛන්ධත්ථො. තං යථා දබ්බක්ඛන්ධො වනක්ඛන්ධො දාරුක්ඛන්ධො අග්ගික්ඛන්ධො උදකක්ඛන්ධො වායුක්ඛන්ධො ඉති එවං ඛන්ධෙසු සබ්බසඞ්ගහොව එවං ඛන්ධත්ථො.

තත්ථ අට්ඨාරස ධාතුයො චක්ඛුධාතු රූපධාතු චක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතු...පෙ.... මනොධාතු ධම්මධාතු මනොවිඤ්ඤාණධාතු. එතායො අට්ඨාරස ධාතුයො. තාසං පරිඤ්ඤා අනිච්චං දුක්ඛං සඤ්ඤා අනත්තාති එසා එතාසං පරිඤ්ඤා. තත්ථ කො ධාතුඅත්ථො? වුච්චතෙ අවයවත්ථො ධාතුඅත්ථො. අවයවොති චක්ඛු නො පසාදො චක්ඛුධාතු. එවං පඤ්චසු ධාතූසු පුන රාගවවච්ඡෙදත්ථො ධාතුඅත්ථො. වවච්ඡින්නා හි චක්ඛුධාතු. එවං පඤ්චසු පුනරාහ එකන්තිපකතත්ථෙන ධාතුඅත්ථොති වුච්චතෙ. තං යථා, පකතියා අයං පුරිසො පිත්තිකො සෙම්හිකො වාතිකො සන්නිපාතිකොති එවං පකතිචක්ඛුධාතු දසන්නං පියා ච සබ්බෙසු ඉන්ද්‍රියෙසු...පෙ.... විසභාගත්ථො ධාතුඅත්ථො.

තත්ථ ද්වාදසායතනානි කතමානි? ඡ අජ්ඣත්තිකානි ඡ බාහිරානි. චක්ඛායතනං යාව මනායතනන්ති අජ්ඣත්තිකං, රූපායතනං යාව ධම්මායතනන්ති බාහිරං. එතානි ද්වාදස ආයතනානි. එතෙසං කා පරිඤ්ඤා? අනිච්චං දුක්ඛං සඤ්ඤා අනත්තාති, එසා එතෙසං පරිඤ්ඤා. අපි ච ද්විධා පරිඤ්ඤා ඤාතපරිඤ්ඤා ච පහානපරිඤ්ඤා ච. තත්ථ ඤාතපරිඤ්ඤා නාම අනිච්චං දුක්ඛං සඤ්ඤා අනත්තාති, එසා ඤාතපරිඤ්ඤා. පහානපරිඤ්ඤා පන ඡන්දරාගප්පහානා, එසා පහානපරිඤ්ඤා. තත්ථ කතමො ආයතනත්ථො? වුච්චතෙ ආකාරත්ථො ආයතනත්ථො. යථා සුවණ්ණාකරො දුබ්බණ්ණාකරො, යථා ද්වීහි තෙහි ආකාරෙහි තෙ තෙ ගාවා උත්තිට්ඨන්ති. එවං එතෙහි චිත්තචෙතසිකා ගාවා උත්තිට්ඨන්ති කම්මකිලෙසා දුක්ඛධම්මා ච. පුනරාහ ආයදානත්ථො ආයතනත්ථො. යථා රඤ්ඤො ආයදානෙහි ආයො භවති, එවං ආයදානත්ථො ආයතනත්ථො.

61. චත්තාරි අරියසච්චානි දුක්ඛං සමුදයො නිරොධො මග්ගො ච. දුක්ඛං යථා සමාසෙන ධම්මාචරියං මානසඤ්ච, සමුදයො සමාසෙන අවිජ්ජා ච තණ්හා ච, නිරොධො සමාසෙන විජ්ජා ච විමුත්ති ච, මග්ගො සමාසෙන සමථො ච විපස්සනා ච.

තත්ථ සත්තතිංස බොධිපක්ඛිකා ධම්මා කතමෙ? චත්තාරො සතිපට්ඨානා යාව අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො, එවමෙතෙ සත්තතිංස බොධිපක්ඛිකා ධම්මා. යෙ ධම්මා අතීතානාගතපච්චුප්පන්නානං බුද්ධානං භගවන්තානං පච්චෙකබුද්ධානං සාවකානං ච නිබ්බානාය සංවත්තන්තීති, සො මග්ගො චත්තාරො සතිපට්ඨානා. කතමෙ චත්තාරො? ඉධ භික්ඛු කායෙ කායානුපස්සී විහරති, සම්මප්පධානං...පෙ.... ඉද්ධිපාදං...පෙ.... ඉන්ද්‍රියානි...පෙ.... බලානි...පෙ.... තත්ථ කො ඉන්ද්‍රියත්ථො? ඉන්දත්ථො ඉන්ද්‍රියත්ථො, ආධිපතෙය්‍යත්ථො ඉන්ද්‍රියත්ථො, පසාදත්ථො ඉන්ද්‍රියත්ථො, අසාධාරණං කස්ස කිරියත්ථො ඉන්ද්‍රියත්ථො අනවපරියත්ථො බලත්ථො, ථාමත්ථො බලත්ථො, උපාදායත්ථො බලත්ථො, උපත්ථම්භනත්ථො බලත්ථො.

තත්ථ කතමෙ සත්ත බොජ්ඣඞ්ගා? සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගො යාව උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගො. තත්ථ කතමො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො? සම්මාදිට්ඨි යාව සම්මාසමාධි. තත්ථ අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගොති ඛන්ධො සීලක්ඛන්ධො ච සමාධික්ඛන්ධො ච පඤ්ඤාක්ඛන්ධො ච. තත්ථ යා ච සම්මාවාචා යො ච සම්මාකම්මන්තො යො ච සම්මාආජීවො, අයං සීලක්ඛන්ධො. යා ච සම්මාසති යො ච සම්මාවායාමො යො ච සම්මාසමාධි, අයං සමාධික්ඛන්ධො. යො ච සම්මාසඞ්කප්පො යා ච සම්මාදිට්ඨි, අයං පඤ්ඤාක්ඛන්ධො. එවං තායො තිස්සො සික්ඛා. එවං තීහාකාරෙහි දස පදානි...පෙ.....

තත්ථ යොගාවචරො සීලක්ඛන්ධෙ ඨිතො දොසං අකුසලං න උපාදියති, දොසානුසයං සමූහනති, දොසසල්ලං උද්ධරති, දුක්ඛවෙදනං පරිජානාති, කාමධාතුං සමතික්කමති. සමාධික්ඛන්ධෙ ඨිතො ලොභං අකුසලං න උපාදියති, රාගානුසයං සමූහනති, ලොභසල්ලං උද්ධරති, සුඛවෙදනං පරිජානාති, රූපධාතුං සමතික්කමති. පඤ්ඤාක්ඛන්ධෙ ඨිතො මොහං අකුසලං න උපාදියති, අවිජ්ජානුසයං සමූහනති, මොහසල්ලං දිට්ඨිසල්ලඤ්ච උද්ධරති, අදුක්ඛමසුඛවෙදනං පරිජානාති, අරූපධාතුං සමතික්කමති. ඉති තීහි ඛන්ධෙහි තීණි අකුසලමූලානි න උපාදියති, චත්තාරි සල්ලානි උද්ධරති, තිස්සො වෙදනා පරිජානාති, තෙධාතුකං සමතික්කමති.

62. තත්ථ කතමා අවිජ්ජා? යං චතූසු අරියසච්චෙසු අඤ්ඤාණන්ති විත්ථාරෙන යථා සො පාණසජ්ජෙසු කථංකථා කාතබ්බං. තත්ථ කතමං විඤ්ඤාණං? ඡ විඤ්ඤාණකායා වෙදනා සඤ්ඤා චෙතනා ඵස්සො මනසිකාරො, ඉදං නාමං. තත්ථ කතමං රූපං? චාතුමහාභූතිකං චතුන්නං මහාභූතානං උපාදායරූපස්ස පඤ්ඤත්තිං. ඉති පුරිමකඤ්ච නාමං ඉදඤ්ච රූපං තදුභයං නාමරූපන්ති වුච්චති. තත්ථ ඡළායතනන්ති ඡ අජ්ඣත්තිකානි ආයතනානි, චක්ඛු අජ්ඣත්තිකං ආයතනං යාව මනො අජ්ඣත්තිකං ආයතනං. ඵස්සොති ඡ ඵස්සකායා චක්ඛුසම්ඵස්සො යාව මනොසම්ඵස්සොති ඵස්සො. ඡ වෙදනාකායා වෙදනා. තණ්හාති ඡ තණ්හාකායා තණ්හා. උපාදානන්ති චත්තාරි උපාදානානි කාමුපාදානං දිට්ඨුපාදානං සීලබ්බතුපාදානං අත්තවාදුපාදානන්ති උපාදානං. භවොති තයො භවා කාමභවො රූපභවො අරූපභවො. තත්ථ කතමා ජාති? යා පඨමං ඛන්ධානං පඨමං ධාතූනං පඨමං ආයතනානං උප්පත්ති ජාති සඤ්ජාති ඔක්කන්ති අභිනිබ්බත්ති ඛන්ධානං පාතුභාවො, අයං ජාති. තත්ථ කතමා ජරා? ජරා නාම යං තං ඛණ්ඩිච්චං පාලිච්චං වලිත්තචතා පච්චිත්තං චතුන්නං මහාභූතානං විවණ්ණතං භග්ගො තං ජරා හීයනා පහීයනා ආයුනො හානි සංහානි ඉන්ද්‍රියානං පරිභෙදො උපනාහො පරිපාකො, අයං ජරා. තත්ථ කතමං මරණං? මරණං නාම යං තස්මිං තස්මිං සත්තනිකායෙ තෙසං තෙසං සත්තානං චුති චවනතා මරණං කාලඞ්කිරියා උද්ධුමාතකානං භෙදො කායස්ස ජීවිතින්ද්‍රියස්ස උපච්ඡෙදො, ඉදං මරණං. ඉති පුරිමිකා ච ජරා ඉදඤ්ච මරණං තදුභයං ජරාමරණං.

තත්ථ අන්ධකාරතිමිසා යථාභූතං අප්පජානනලක්ඛණා අවිජ්ජා සඞ්ඛාරානං පදට්ඨානං භ. අභිසඞ්ඛරණලක්ඛණා සඞ්ඛාරා, උපචයපුනබ්භවාභිරොපනපච්චුපට්ඨානා. තෙ විඤ්ඤාණස්ස පදට්ඨානං. වත්ථු සවිඤ්ඤත්තිලක්ඛණං විඤ්ඤාණං, තං නාමරූපස්ස පදට්ඨානං. අනෙකසන්නිස්සයලක්ඛණං නාමරූපං, තං සළායතනස්ස පදට්ඨානං. ඉන්ද්‍රියවවත්ථාපනලක්ඛණං සළායතනං, තං ඵස්සස්ස පදට්ඨානං . සන්නිපාතලක්ඛණො ඵස්සො, සො වෙදනාය පදට්ඨානං. අනුභවනලක්ඛණා වෙදනා, සා තණ්හාය පදට්ඨානං. අජ්ඣොසානලක්ඛණා තණ්හා, සා උපාදානස්ස පදට්ඨානං. ආදානපරිභනනලක්ඛණං උපාදානං, තං භවස්ස පදට්ඨානං . නානාගතිවික්ඛෙපලක්ඛණො භවො, සො ජාතියා පදට්ඨානං. ඛන්ධානං පාතුභාවලක්ඛණා ජාති, සා ජරාය පදට්ඨානං. උපනයපරිපාකලක්ඛණා ජරා, සා මරණස්ස පදට්ඨානං. ආයුක්ඛයජීවිතඋපරොධලක්ඛණං මරණං, තං දුක්ඛස්ස පදට්ඨානං. කායසම්පීළනලක්ඛණං දුක්ඛං, තං දොමනස්සස්ස පදට්ඨානං. චිත්තසම්පීළනලක්ඛණං දොමනස්සං, තං සොකස්ස පදට්ඨානං. සොචනලක්ඛණො සොකො, සො පරිදෙවස්ස පදට්ඨානං. වචීනිච්ඡාරණලක්ඛණො පරිදෙවො, සො උපායාසස්ස පදට්ඨානං. යෙ ආයාසා තෙ උපායාසා.

නව පදානි යත්ථ සබ්බො අකුසලපක්ඛො සඞ්ගහං සමොසරණං ගච්ඡති. කතමානි නව පදානි? ද්වෙ මූලකිලෙසා, තීණි අකුසලමූලානි, චත්තාරො විපල්ලාසා. තත්ථ ද්වෙ මූලකිලෙසා අවිජ්ජා ච භවතණ්හා ච, තීණි අකුසලමූලානි ලොභො දොසො මොහො ච. චත්තාරො විපල්ලාසා [අ. නි. 4.49] – ''අනිච්චෙ නිච්ච''න්ති සඤ්ඤාවිපල්ලාසො චිත්තවිපල්ලාසො දිට්ඨිවිපල්ලාසො, ''දුක්ඛෙ සුඛ''න්ති සඤ්ඤාවිපල්ලාසො චිත්තවිපල්ලාසො දිට්ඨිවිපල්ලාසො, ''අනත්තනි අත්තා''ති සඤ්ඤාවිපල්ලාසො චිත්තවිපල්ලාසො දිට්ඨිවිපල්ලාසො, ''අසුභෙ සුභ''න්ති සඤ්ඤාවිපල්ලාසො චිත්තවිපල්ලාසො දිට්ඨිවිපල්ලාසො.

63. තත්ථ අවිජ්ජා නාම චතූසු අරියසච්චෙසු යථාභූතං අඤ්ඤාණං, අයං අවිජ්ජා. භවතණ්හා නාම යො භවෙසු රාගො සාරාගො ඉච්ඡා මුච්ඡා පත්ථනා නන්දී අජ්ඣොසානං අපරිච්චාගො, අයං භවතණ්හා.

තත්ථ කතමො ලොභො අකුසලමූලං?

ලොභො නාම සො තෙසු තෙසු පරවත්ථූසු පරදබ්බෙසු පරට්ඨානෙසු පරසාපතෙය්‍යෙසු පරපරිග්ගහිතෙසු ලොභො ලුබ්භනා ඉච්ඡා මුච්ඡා පත්ථනා නන්දී අජ්ඣොසානං අපරිච්චාගො, අයං ලොභො අකුසලමූලං. කස්සෙතං මූලං? ලොභො ලොභජස්ස අකුසලස්ස කායකම්මස්ස වචීකම්මස්ස මනොකම්මස්ස ච, තථා යථා තංසම්පයුත්තානං චිත්තචෙතසිකානං ධම්මානං මූලං.

තත්ථ කතමො දොසො අකුසලමූලං?

සො සත්තෙසු ආඝාතො අක්ඛන්ති අප්පච්චයො බ්‍යාපාදො පදොසො අනත්ථකාමතා චෙතසො පටිඝාතො, අයං දොසො අකුසලමූලං.

කස්සෙතං මූලං?

දොසජස්ස කායකම්මස්ස වචීකම්මස්ස මනොකම්මස්ස සම්පයුත්තානඤ්ච චිත්තචෙතසිකානං ධම්මානං මූලං.

තත්ථ කතමො මොහො අකුසලමූලං?

යං චතූසු අරියසච්චෙසු අනභිසමයො අසම්පජ්ජග්ගාහො අප්පටිවෙධො මොහො මුය්හනා සම්මොහො සම්මුය්හනා අවිජ්ජා තමො අන්ධකාරො ආවරණං නීවරණං ඡදනං අච්ඡදනං [අවෙච්ඡදනං (පී. ක.)] අපසච්ඡාගමනං කුසලානං ධම්මානං, අයං මොහො අකුසලමූලං.

කස්සෙතං මූලං?

මොහජස්ස අකුසලස්ස කායකම්මස්ස වචීකම්මස්ස මනොකම්මස්ස ච තංසම්පයුත්තකානඤ්ච චිත්තචෙතසිකානං ධම්මානං මූලං.

තත්ථ විපල්ලාසා ජානිතබ්බා, විපල්ලාසානං වත්ථු ජානිතබ්බං. යං විපල්ලාසං සියා, තං ජානිතබ්බං. තත්ථ එකො විපල්ලාසො තීණි විපල්ලාසානි චත්තාරි විපල්ලාසවත්ථූනි. කතමො එකො විපල්ලාසො ච, යෙන පටිපක්ඛෙන විපල්ලාසිතං ගණ්හාති?

''අනිච්චෙ නිච්ච''න්ති, ''දුක්ඛෙ සුඛ''න්ති, ''අනත්තනි අත්තා''ති, ''අසුභෙ සුභ''න්ති, අයං එකො විපල්ලාසො.

කතමානි චත්තාරි විපල්ලාසවත්ථූනි?

කායො වෙදනා චිත්තං ධම්මා ච. ඉමානි චත්තාරි විපල්ලාසවත්ථූනි.

කතමානි තීණි විපල්ලාසානි?

සඤ්ඤා චිත්තං දිට්ඨි ච. ඉමානි තීණි විපල්ලාසානි.

තත්ථ මනාපිකෙ වත්ථුම්හි ඉන්ද්‍රියවත්ථෙ වණ්ණායතනෙ වා යො නිමිත්තස්ස උග්ගාහො, අයං සඤ්ඤාවිපල්ලාසො. තත්ථ විපරීතචිත්තස්ස වත්ථුම්හි සති විඤ්ඤත්ති, අයං චිත්තවිපල්ලාසො. තත්ථ විපරීතචිත්තස්ස තම්හි රූපෙ ''අසුභෙ සුභ''න්ති යා ඛන්ති රුචි උපෙක්ඛනා නිච්ඡයො දිට්ඨි නිදස්සනං සන්තීරණා, අයං දිට්ඨිවිපල්ලාසො. තත්ථ වත්ථුභෙදෙන කායෙසු ද්වාදස විපල්ලාසා භවන්ති. තයො කායෙ තයො වෙදනාය තයො චිත්තෙ තයො ධම්මෙ, චත්තාරො සඤ්ඤාවිපල්ලාසා චත්තාරො චිත්තවිපල්ලාසා චත්තාරො දිට්ඨිවිපල්ලාසා, ආයතනුපචයතො චක්ඛුවිඤ්ඤාණසඤ්ඤාසමඞ්ගිස්ස රූපෙසු ද්වාදස විපල්ලාසා යාව මනො සඤ්ඤාසමඞ්ගිස්ස, ධම්මෙසු ද්වාදස විපල්ලාසා ඡ ද්වාදසකා චත්තාරි විපල්ලාසා භවන්ති. ආරම්මණනානත්තතො හි අපරිමිතසඞ්ඛෙය්‍යානං සත්තානං [අත්තානං (ක.)] අපරිමිතමසඞ්ඛෙය්‍යා විපල්ලාසා භවන්ති හීනුක්කට්ඨමජ්ඣිමතාය.

64. තත්ථ පඤ්චක්ඛන්ධා චත්තාරි අත්තභාවවත්ථූනි භවන්ති. යො රූපක්ඛන්ධො, සො කායො අත්තභාවවත්ථු. යො වෙදනාක්ඛන්ධො, සො වෙදනා අත්තභාවවත්ථු. යො සඤ්ඤාක්ඛන්ධො ච සඞ්ඛාරක්ඛන්ධො ච, තෙ ධම්මා අත්තභාවවත්ථු. යො විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො, සො චිත්තං අත්තභාවවත්ථු. ඉති පඤ්චක්ඛන්ධා චත්තාරි අත්තභාවවත්ථූනි. තත්ථ කායෙ ''අසුභෙ සුභ''න්ති විපල්ලාසො භවති. එවං වෙදනාසු...පෙ.... චිත්තෙ...පෙ.... ධම්මෙසු ච අත්තවිපල්ලාසො භවති. තත්ථ චතුන්නං විපල්ලාසානං සමුග්ඝාතනත්ථං භගවා චත්තාරො සතිපට්ඨානෙ දෙසෙති පඤ්ඤපෙති කායෙ කායානුපස්සී විහරතො ''අසුභෙ සුභ''න්ති විපල්ලාසං සමුග්ඝාතෙති, එවං වෙදනාසු, චිත්තෙ, ධම්මෙසු ච කාතබ්බං.

තත්ථ අන්ධකාරතිමිසා අප්පටිවෙධලක්ඛණා අවිජ්ජා, තස්සා විපල්ලාසපදට්ඨානං. අජ්ඣොසානලක්ඛණා තණ්හා, තස්සා පියරූපසාතරූපං පදට්ඨානං. අත්තාසයවඤ්චනාලක්ඛණො ලොභො, තස්ස අදින්නාදානං පදට්ඨානං. ඉධ විවාදලක්ඛණො දොසො, තස්ස පාණාතිපාතො පදට්ඨානං. වත්ථුවිප්පටිපත්තිලක්ඛණො මොහො, තස්ස මිච්ඡාපටිපත්ති පදට්ඨානං. සඞ්ඛතානං ධම්මානං අවිනාසග්ගහණලක්ඛණා නිච්චසඤ්ඤා, තස්සා සබ්බසඞ්ඛාරා පදට්ඨානං. සාසවඵස්සොපගමනලක්ඛණා සුඛසඤ්ඤා, තස්සා මමඞ්කාරො පදට්ඨානං. ධම්මෙසු උපගමනලක්ඛණා අත්තසඤ්ඤා , තස්සා අහඞ්කාරො පදට්ඨානං. වණ්ණසඞ්ගහණලක්ඛණා සුභසඤ්ඤා, තස්සා ඉන්ද්‍රියඅසංවරො පදට්ඨානං. එතෙහි නවහි පදෙහි උද්දිට්ඨෙහි සබ්බො අකුසලපක්ඛො නිද්දිට්ඨො භවති, සො ච ඛො බහුස්සුතෙන සක්කා ජානිතුං නො අප්පස්සුතෙන, පඤ්ඤවතා නො දුප්පඤ්ඤෙන, යුත්තෙන නො අයුත්තෙන.

නව පදානි කුසලානි යත්ථ සබ්බො කුසලපක්ඛො සඞ්ගහො සමොසරණං ගච්ඡන්ති. කතමානි නව පදානි? සමථො විපස්සනා අලොභො අදොසො අමොහො අනිච්චසඤ්ඤා දුක්ඛසඤ්ඤා අනත්තසඤ්ඤා අසුභසඤ්ඤා ච.

තත්ථ කතමො සමථො? යා චිත්තස්ස ඨිති සණ්ඨිති අවට්ඨිති ඨානං පට්ඨානං උපට්ඨානං සමාධි සමාධානං අවික්ඛෙපො අවිප්පටිසාරො වූපසමො මානසො එකග්ගං චිත්තස්ස, අයං සමථො.

තත්ථ කතමා විපස්සනා? ඛන්ධෙසු වා ධාතූසු වා ආයතනෙසු වා නාමරූපෙසු වා පටිච්චසමුප්පාදෙසු වා පටිච්චසමුප්පන්නෙසු වා ධම්මෙසු දුක්ඛෙසු වා සමුදයෙසු වා නිරොධෙ වා මග්ගෙ වා කුසලාකුසලෙසු වා ධම්මෙසු සාවජ්ජඅනවජ්ජෙසු වා කණ්හසුක්කෙසු වා සෙවිතබ්බඅසෙවිතබ්බෙසු වා සො යථාභූතං විචයො පවිචයො වීමංසා පරවීමංසා ගාහනා අග්ගාහනා පරිග්ගාහනා චින්තෙන පරිචිතනා තුලනා උපපරික්ඛා ඤාණං විජ්ජා වා චක්ඛු බුද්ධි මෙධා පඤ්ඤා ඔභාසො ආලොකො ආභා පභා ඛග්ගො නාරාචො [නාරජ්ජො (පී. ක.)] ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣඞ්ගො සම්මාදිට්ඨි මග්ගඞ්ගං, අයං විපස්සනා. තෙනෙසා විපස්සනා ඉති වුච්චති විවිධා වා එසා විපස්සනාති, තස්මා එසා

විපස්සනාති වුච්චති. ද්විධා වෙසා හි විපස්සනා ධම්මවිපස්සනාති වුච්චති, ද්විධා ඉමාය පස්සති සුභඤ්ච අසුභඤ්ච කණ්හඤ්ච සුක්කඤ්ච සෙවිතබ්බඤ්ච අසෙවිතබ්බඤ්ච කම්මඤ්ච විපාකඤ්ච බන්ධඤ්ච විමොක්ඛඤ්ච ආචයඤ්ච අපචයඤ්ච පවත්තිඤ්ච නිවත්තිඤ්ච සංකිලෙසඤ්ච වොදානඤ්ච, එවං විපස්සනාති වුච්චති. අථ වා විඉති උපසග්ගො පස්සනාති අත්ථො තස්මා විපස්සනාති වුච්චතෙ, අයං විපස්සනා.

65. තත්ථ ද්වෙ රොගා සත්තානං අවිජ්ජා ච භවතණ්හා ච, එතෙසං ද්වින්නං රොගානං නිඝාතාය භගවතා ද්වෙ භෙසජ්ජානි වුත්තානි සමථො ච විපස්සනා ච. ඉමානි ද්වෙ භෙසජ්ජානි පටිසෙවෙන්තො ද්වෙ අරොගෙ සච්ඡිකරොති රාගවිරාගං චෙතොවිමුත්තිං අවිජ්ජාවිරාගඤ්ච පඤ්ඤාවිමුත්තිං. තත්ථ තණ්හාරොගස්ස සමථො භෙසජ්ජං, රාගවිරාගා චෙතොවිමුත්ති අරොගං. අවිජ්ජාරොගස්ස විපස්සනාභෙසජ්ජං අවිජ්ජාවිරාගා පඤ්ඤාවිමුත්ති අරොගං. එවඤ්හි භගවා චාහ, ''ද්වෙ ධම්මා පරිඤ්ඤෙය්‍යා [පස්ස දී. නි. 3.352] නාමඤ්ච රූපඤ්ච, ද්වෙ ධම්මා පහාතබ්බා අවිජ්ජා ච භවතණ්හා ච, ද්වෙ ධම්මා භාවෙතබ්බා සමථො ච විපස්සනා ච, ද්වෙ ධම්මා සච්ඡිකාතබ්බා විජ්ජා ච විමුත්ති චා''ති. තත්ථ සමථං භාවෙන්තො රූපං පරිජානාති, රූපං පරිජානන්තො තණ්හං පජහති, තණ්හං පජහන්තො රාගවිරාගා චෙතොවිමුත්තිං සච්ඡිකරොති, විපස්සනං භාවෙන්තො නාමං පරිජානාති, නාමං පරිජානන්තො අවිජ්ජං පජහති, අවිජ්ජං පජහන්තො අවිජ්ජාවිරාගා පඤ්ඤාවිමුත්තිං සච්ඡිකරොති. යදා භික්ඛුනො ද්වෙ ධම්මා පරිඤ්ඤාතා භවන්ති නාමඤ්ච රූපඤ්ච, තථාස්ස ද්වෙ ධම්මා පහීනා භවන්ති අවිජ්ජා ච භවතණ්හා ච. ද්වෙ ධම්මා භාවිතා භවන්ති සමථො ච විපස්සනා ච, ද්වෙ ධම්මා සච්ඡිකාතබ්බා භවන්ති විජ්ජා ච විමුත්ති ච. එත්තාවතා භික්ඛු කතකිච්චො භවති. එසා සොපාදිසෙසා නිබ්බානධාතු. තස්ස ආයුපරියාදානා ජීවිතින්ද්‍රියස්ස උපරොධා ඉදඤ්ච දුක්ඛං නිරුජ්ඣති, අඤ්ඤඤ්ච දුක්ඛං න උප්පජ්ජති. තත්ථ යො ඉමෙසං ඛන්ධානං ධාතුආයතනානං නිරොධො වූපසමො අඤ්ඤෙසඤ්ච ඛන්ධධාතුආයතනානං අප්පටිසන්ධි අපාතුභාවො, අයං අනුපාදිසෙසා නිබ්බානධාතු.

තත්ථ කතමං අලොභො කුසලමූලං? යංධාතුකො අලොභො අලුබ්භනා අලුබ්භිතත්තං අනිච්ඡා අපත්ථනා අකන්තා අනජ්ඣොසානං. අයං අලොභො කුසලමූලං. කස්සෙතං මූලං? අලොභජස්ස කුසලස්ස කායකම්මස්ස වචීකම්මස්ස මනොකම්මස්ස තංසම්පයුත්තානඤ්ච චිත්තචෙතසිකානං ධම්මානං මූලං. අථ වා අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො කුසලන්ති වුච්චති, සො තිණ්ණං මග්ගඞ්ගානං මූලං. කතමෙසං තිණ්ණං, සම්මාසඞ්කප්පස්ස සම්මාවායාමස්ස සම්මාසමාධිස්ස ච ඉමෙසං මූලන්ති, තස්මා කුසලමූලන්ති වුච්චති.

තත්ථ කතමං අදොසො කුසලමූලං? යා සත්තෙසු වා සඞ්ඛාරෙසු වා අනඝාතො අප්පටිඝාතො අබ්‍යාපත්ති අබ්‍යාපාදො අදොසො මෙත්තා මෙත්තායනා අත්ථකාමතා හිතකාමතා චෙතසො පසාදො, අයං අදොසො කුසලමූලං. කස්සෙතං මූලං? අදොසජස්ස කුසලස්ස කායකම්මස්ස වචීකම්මස්ස මනොකම්මස්ස තංසම්පයුත්තානඤ්ච චිත්තචෙතසිකානං ධම්මානං මූලං. අථ වා තිණ්ණං මග්ගඞ්ගානං මූලං. කතමෙසං තිණ්ණං? සම්මාවාචාය සම්මාකම්මන්තස්ස සම්මාආජීවස්ස ච ඉමෙසං තිණ්ණං මග්ගඞ්ගානං මූලං, තස්මා කුසලමූලන්ති වුච්චති.

තත්ථ කතමං අමොහො කුසලමූලං? යං චතූසු අරියසච්චෙසු යථාභූතං ඤාණදස්සනං අභිසමයො සම්මා ච පච්චාගමො පටිවෙධො අමොහො අසම්මුය්හනා අසම්මොහො විජ්ජාපකාසො ආලොකො අනාවරණං සෙක්ඛානං කුසලානං ධම්මානං, අයං අමොහො කුසලමූලං. කස්සෙතං මූලං? අමොහජස්ස කුසලස්ස කායකම්මස්ස වචීකම්මස්ස මනොකම්මස්ස තංසම්පයුත්තානඤ්ච චිත්තචෙතසිකානං ධම්මානං මූලං. අථ වා ද්වින්නං මග්ගඞ්ගානං එතං මූලං. කතමෙසං ද්වින්නං? සම්මාදිට්ඨියා ච සම්මාසතියා ච ඉමෙසං ද්වින්නං මග්ගඞ්ගානං මූලං, තස්මා කුසලමූලන්ති වුච්චති. එවං ඉමෙසං තීහි කුසලමූලෙහි අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො යොජෙතබ්බො.

66. තත්ථ කතමා අනිච්චසඤ්ඤා? ''සබ්බෙ සඞ්ඛාරා උප්පාදවයධම්මිනො''ති ච යා සඤ්ඤා සඤ්ජානනා වවත්ථපනා උග්ගාහො, අයං අනිච්චසඤ්ඤා. තස්සා කො නිස්සන්දො? අනිච්චසඤ්ඤාය භාවිතාය බහුලීකතාය අට්ඨසු ලොකධම්මෙසු චිත්තං නානුසන්ධති න සන්ධති න සණ්ඨහති, උපෙක්ඛා වා පටික්කූලතා වා සණ්ඨහති, අයමස්සා නිස්සන්දො.

තත්ථ කතමා දුක්ඛසඤ්ඤා? ''සබ්බෙ සඞ්ඛාරා දුක්ඛා''ති යා සඤ්ඤා සඤ්ජානනා වවත්ථපනා උග්ගාහො, අයං දුක්ඛසඤ්ඤා. තස්සා කො නිස්සන්දො? දුක්ඛසඤ්ඤාය භාවිතාය බහුලීකතාය ආලස්සෙ සංපමාදෙ විම්භයෙ ච චිත්තං නානුසන්ධති න සන්ධති න සණ්ඨහති, උපෙක්ඛා වා පටික්කූලතා වා සණ්ඨහති, අයමස්සා නිස්සන්දො.

තත්ථ කතමා අනත්තසඤ්ඤා? ''සබ්බෙසු ධම්මෙසු අනත්තා''ති යා සඤ්ඤා සඤ්ජානනා වවත්ථපනා උග්ගාහො, අයං අනත්තසඤ්ඤා. තස්සා කො නිස්සන්දො, අනත්තසඤ්ඤාය භාවිතාය බහුලීකතාය අහඞ්කාරො චිත්තං නානුසන්ධති න සන්ධති, මමඞ්කාරො න සණ්ඨහති, උපෙක්ඛා වා පටික්කූලතා වා සණ්ඨහති, අයමස්සා නිස්සන්දො.

තත්ථ කතමා අසුභසඤ්ඤා? ''සත්ත සඞ්ඛාරා අසුභා''ති යා සඤ්ඤා සඤ්ජානනා වවත්ථපනා උග්ගාහො, අයං අසුභසඤ්ඤා. තස්සා කො නිස්සන්දො? අසුභසඤ්ඤාය භාවිතාය බහුලීකතාය සුභනිමිත්තෙ චිත්තං නානුසන්ධති න සන්ධති න සණ්ඨහති, උපෙක්ඛා වා පටික්කූලතා වා සණ්ඨහති, අයමස්සා නිස්සන්දො.

තත්ථ පඤ්චන්නං ඛන්ධානං පරිඤ්ඤා භගවතා දෙසිතා, යො තත්ථ අසුභසඤ්ඤා රූපක්ඛන්ධස්ස පරිඤ්ඤත්තං, දුක්ඛසඤ්ඤා වෙදනාක්ඛන්ධස්ස පරිඤ්ඤත්තං, අනත්තසඤ්ඤා සඤ්ඤාක්ඛන්ධස්ස සඞ්ඛාරක්ඛන්ධස්ස පරිඤ්ඤත්තං, අනිච්චසඤ්ඤා විඤ්ඤාණක්ඛන්ධස්ස පරිඤ්ඤත්තං. තත්ථ සමථෙන තණ්හං සමුග්ඝාතෙති, විපස්සනා අවිජ්ජං සමුග්ඝාතෙති, අදොසෙන දොසං සමුග්ඝාතෙති, අමොහෙන මොහං සමුග්ඝාතෙති, අනිච්චසඤ්ඤාය නිච්චසඤ්ඤං සමුග්ඝාතෙති, දුක්ඛසඤ්ඤාය සුඛසඤ්ඤං සමුග්ඝාතෙති, අනත්තසඤ්ඤාය අත්තසඤ්ඤං සමුග්ඝාතෙති, අසුභසඤ්ඤාය සුභසඤ්ඤං සමුග්ඝාතෙති.

චිත්තවික්ඛෙපපටිසංහරණලක්ඛණො සමථො, තස්ස ඣානානි පදට්ඨානං. සබ්බධම්මං යථාභූතං පටිවෙධලක්ඛණා විපස්සනා, තස්සා සබ්බනෙය්‍යං පදට්ඨානං. ඉච්ඡාපටිසංහරණලක්ඛණො අලොභො, තස්ස අදින්නාදානා වෙරමණී පදට්ඨානං. අබ්‍යාපාදලක්ඛණො අදොසො, තස්ස පාණාතිපාතා වෙරමණී පදට්ඨානං. වත්ථුඅප්පටිහතලක්ඛණො අමොහො, තස්ස සම්මාපටිපත්ති පදට්ඨානං. සඞ්ඛතානං ධම්මානං විනාසග්ගහණලක්ඛණා අනිච්චසඤ්ඤා, තස්සා උදයබ්බයො පදට්ඨානං. සාසවඵස්සසඤ්ජානනලක්ඛණා දුක්ඛසඤ්ඤා, තස්සා වෙදනා පදට්ඨානං. සබ්බධම්මඅනුපගමනලක්ඛණා අනත්තසඤ්ඤා, තස්සා ධම්මසඤ්ඤා පදට්ඨානං. විනීලකවිපුබ්බකඋද්ධුමාතකසමුග්ගහණලක්ඛණා අසුභසඤ්ඤා, තස්සා නිබ්බිදා පදට්ඨානං. ඉමෙසු නවසු පදෙසු උපදිට්ඨෙසු සබ්බො කුසලපක්ඛො උපදිට්ඨො භවති, සො ච බහුස්සුතෙන සක්කා ජානිතුං නො අප්පස්සුතෙන, පඤ්ඤවතා නො දුප්පඤ්ඤෙන, යුත්තෙන නො අයුත්තෙනාති.

67. තත්ථ නිච්චසඤ්ඤාධිමුත්තස්ස අපරාපරං චිත්තං පණාමෙන්තො සතිමපච්චවෙක්ඛතො අනිච්චසඤ්ඤා න උපට්ඨාති, පඤ්චසු කාමගුණෙසු සුඛස්සාදාධිමුත්තස්ස ඉරියාපථස්ස අගතිමපච්චවෙක්ඛතො දුක්ඛසඤ්ඤා න උපට්ඨාති, ඛන්ධධාතුආයතනෙසු අත්තාධිමුත්තස්ස නානාධාතුඅනෙකධාතුවිනිබ්භොගමපච්චවෙක්ඛතො අනත්තසඤ්ඤා න උපට්ඨාති, වණ්ණසණ්ඨානාභිරතස්ස කායෙ සුභාධිමුත්තස්ස ච විප්පටිච්ඡන්නා අසුභසඤ්ඤා න උපට්ඨාති.

අවිප්පටිසාරලක්ඛණා සද්ධා, සද්දහනා පච්චුපට්ඨානං. තස්ස චත්තාරි සොතාපත්තියඞ්ගානි පදට්ඨානං. එවඤ්හි වුත්තං භගවතා [පස්ස සංයුත්තනිකායෙ] සද්ධින්ද්‍රියං භික්ඛවෙ, කුහිං දට්ඨබ්බං, චතූසු සොතාපත්තියඞ්ගෙසු කුසලෙසු ධම්මෙසු.

සූරාඅපටික්ඛෙපනලක්ඛණං වීරියින්ද්‍රියං, වීරියින්ද්‍රියාරම්භො පච්චුපට්ඨානං. තස්ස අතීතා චත්තාරො සම්මප්පධානා පදට්ඨානං. යථා වුත්තං භගවතා [පස්ස සංයුත්තනිකායෙ] වීරියින්ද්‍රියං, භික්ඛවෙ, කුහිං දට්ඨබ්බං, චතූසු සම්මප්පධානෙසු.

සති සරණලක්ඛණා, අසම්මොහපච්චුපට්ඨානා. තස්ස අතීතා චත්තාරො සතිපට්ඨානා පදට්ඨානං. යථා වුත්තං භගවතා සතින්ද්‍රියං භික්ඛවෙ, කුහිං දට්ඨබ්බං, චතූසු සතිපට්ඨානෙසු.

එකග්ගලක්ඛණො සමාධි, අවික්ඛෙපපච්චුපට්ඨානො, තස්ස චත්තාරි ඤාණානි පදට්ඨානං. යථා වුත්තං භගවතා සමාධින්ද්‍රියං, භික්ඛවෙ, කුහිං දට්ඨබ්බං, චතූසු ඣානෙසු.

පජානනලක්ඛණා පඤ්ඤා, භූතත්ථසන්තීරණා පච්චුපට්ඨානා, තස්ස චත්තාරි අරියසච්චානි පදට්ඨානං. යථා වුත්තං භගවතා [පස්ස සංයුත්තනිකායෙ] පඤ්ඤින්ද්‍රියං, භික්ඛවෙ, කුහිං දට්ඨබ්බං, චතූසු අරියසච්චෙසු.

චත්තාරි චක්කානි [පස්ස අ. නි. 4.31] පතිරූපදෙසවාසො චක්කං, සප්පුරිසූපනිස්සයො චක්කං, අත්තසම්මාපණිධානං චක්කං, පුබ්බෙ කතපුඤ්ඤතා චක්කං. තත්ථ අරියසන්නිස්සයලක්ඛණො පතිරූපදෙසවාසො, සො සප්පුරිසූපනිස්සයස්ස පදට්ඨානං. අරියසන්නිස්සයලක්ඛණො සප්පුරිස්සූපනිස්සයො, සො අත්තසම්මාපණිධානස්ස පදට්ඨානං. සම්මාපටිපත්තිලක්ඛණං අත්තසම්මාපණිධානං, තං පුඤ්ඤානං පදට්ඨානං. කුසලධම්මොපචයලක්ඛණං පුඤ්ඤං, තං සබ්බසම්පත්තීනං පදට්ඨානං.

එකාදසසීලමූලකා ධම්මා සීලවතො අවිප්පටිසාරො භවති…පෙ…. සො විමුත්තිඤාණදස්සනං ''නාපරං ඉත්ථත්තායා''ති පජානනා. තත්ථ වෙරමණිලක්ඛණං සීලං, තං අවිප්පටිසාරස්ස පදට්ඨානං. න අත්තානුවාදලක්ඛණො අවිප්පටිසාරො, සො පාමොජ්ජස්ස පදට්ඨානං. අභිප්පමොදනලක්ඛණං පාමොජ්ජං, තං පීතියා පදට්ඨානං. අත්තමනලක්ඛණා පීති , සා පස්සද්ධියා පදට්ඨානං. කම්මනියලක්ඛණා පස්සද්ධි, සා සුඛස්ස පදට්ඨානං. අබ්‍යාපාදලක්ඛණං සුඛං, තං සමාධිනො පදට්ඨානං. අවික්ඛෙපනලක්ඛණො සමාධි, සො යථාභූතඤාණදස්සනස්ස පදට්ඨානං. අවිපරීතසන්තීරණලක්ඛණා පඤ්ඤා, සා නිබ්බිදාය පදට්ඨානං අනාලයනලක්ඛණා නිබ්බිදා, සා විරාගස්ස පදට්ඨානං. අසංකිලෙසලක්ඛණො විරාගො, සො විමුත්තියා පදට්ඨානං. අකුසලධම්මවිවෙකලක්ඛණා විමුත්ති, සා විමුත්තිනො වොදානස්ස පදට්ඨානං.

68. චතස්සො අරියභූමියො චත්තාරි සාමඤ්ඤඵලානි. තත්ථ යො යථාභූතං පජානාති, එසා දස්සනභූමි. සොතාපත්තිඵලඤ්ච සො යථාභූතං පජානිත්වා නිබ්බින්දති, ඉදං තනුකාමරාගස්ස පදට්ඨානං බ්‍යාපාදානං.

සකදාගාමිඵලඤ්ච සණ්හං විරජ්ජති, අයං රාගවිරාගා චෙතොවිමුත්ති. අනාගාමිඵලඤ්ච යං අවිජ්ජාවිරාගා විමුච්චති, අයං කතාභූමි. අරහත්තඤ්ච සාමඤ්ඤඵලානීති කො වචනත්ථො, අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො සාමඤ්ඤං, තස්සෙතානි ඵලානි සාමඤ්ඤඵලානීති වුච්චති. කිස්ස බ්‍රහ්මඤ්ඤඵලානීති වුච්චන්තෙ? බ්‍රහ්මඤ්ඤඅරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො, තස්ස තානි ඵලානීති බ්‍රහ්මඤ්ඤඵලානීති වුච්චන්තෙ.

තත්ථ සොතාපන්නො කථං හොති? සහ සච්චාභිසමයා අරියසාවකස්ස තීණි සංයොජනානි පහීයන්ති සක්කායදිට්ඨි විචිකිච්ඡා සීලබ්බතපරාමාසො ච, ඉමෙසං තිණ්ණං සංයොජනානං පහානා පරික්ඛයා අරියසාවකො හොති සොතාපන්නො අවිනිපාතධම්මො යාව දුක්ඛස්සන්තං කරොති.

තත්ථ කතමා සක්කායදිට්ඨි? අස්සුතවා බාලො පුථුජ්ජනො යාව අරියධම්මෙ අකොවිදො, සො රූපං අත්තතො සමනුපස්සති යාව විඤ්ඤාණස්මිං අත්තානං, සො ඉමෙසු පඤ්චසු ඛන්ධෙසු අත්තග්ගාහො වා අත්තනියග්ගාහො වා එසොහමස්මි එකස්මිං වසවත්තිකො [අවත්තිතො (පී. ක.)] පක්ඛිත්තො අනුග්ගහො අනුසයන්තො අඬ්ගමඬ්ගන්ති පරති. යා තථාභූතස්ස ඛන්ති රුචි පෙක්ඛනා ආකාරපරිවිතක්කො දිට්ඨිනිජ්ඣායනා අභිප්පසන්නා, අයං වුච්චතෙ සක්කායදිට්ඨීති.

තත්ථ පඤ්ච දිට්ඨියො උච්ඡෙදං භජන්ති. කතමායො පඤ්ච? රූපං අත්තතො සමනුපස්සති, යාව විඤ්ඤාණං අත්තතො සමනුපස්සති, ඉමායො පඤ්ච උච්ඡෙදං භජන්ති, අවසෙසායො පන්නරස සස්සතං භජන්ති. ඉති සක්කායදිට්ඨිපහානා ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිගතානි පහීයන්ති. පහානා උච්ඡෙදං සස්සතඤ්ච න භජති. ඉති උච්ඡෙදසස්සතප්පහානා අරියසාවකස්ස න කිඤ්චි දිට්ඨිගතං භවති, අඤ්ඤා වා ලොකුත්තරාය සම්මාදිට්ඨියා. කථං පන සක්කායදිට්ඨි න භවති? ඉධ අරියසාවකො සුතවා හොති, සබ්බො සුක්කපක්ඛො කාතබ්බො, යාව අරියධම්මෙසු කොවිදො රූපං අනත්තතො සමනුපස්සති, යාව විඤ්ඤාණං…පෙ.… එවමස්ස සමනුපස්සන්තස්ස සක්කායදිට්ඨි න භවති.

කථං විචිකිච්ඡා න භවති? ඉධ අරියසාවකො බුද්ධෙ න කඞ්ඛති, න විචිකිච්ඡති අභිප්පසීදති, ඉතිපි සො භගවාති සබ්බං. ධම්මෙ න කඞ්ඛති න විචිකිච්ඡති සබ්බං. යාව තණ්හක්ඛයො විරාගො නිරොධො නිබ්බානන්ති, ඉමිනා දුතියෙන ආකඞ්ඛියෙන ධම්මෙන සමන්නාගතො හොති. සඞ්ඝෙ න කඞ්ඛති…පෙ.… යාව පූජා දෙවානඤ්ච මනුස්සානඤ්චාති, ඉමිනා තතියෙන ආකඞ්ඛියෙන ධම්මෙන සමන්නාගතො හොති.

සබ්බෙ සඞ්ඛාරා දුක්ඛාති න කඞ්ඛති න විචිකිච්ඡති අධිමුච්චති අභිප්පසීදති. තණ්හා දුක්ඛසමුදයොති න කඞ්ඛති න විචිකිච්ඡති. තණ්හානිරොධා දුක්ඛනිරොධොති න කඞ්ඛති න විචිකිච්ඡති. අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො දුක්ඛනිරොධගාමිනී පටිපදාති න කඞ්ඛති න විචිකිච්ඡති අධිමුච්චති අභිප්පසීදති. යාව බුද්ධෙ වා ධම්මෙ වා සඞ්ඝෙ වා දුක්ඛෙ වා සමුදයෙ වා නිරොධෙ වා මග්ගෙ වා කඞ්ඛායනා විමති විචිකිච්ඡා ද්වෙධාපථා ආසප්පනා [අප්පනා (පී. ක.) ධ. ස. 1008 නික්ඛෙපකණ්ඩෙ පස්සිතබ්බං] පරිසප්පනා අනවට්ඨානං අධිට්ඨාගමනං [අනිට්ඨාගමනං (ක.)] අනෙකංසො අනෙකංසිකතා, තෙ තස්ස පහීනා භවන්ති පණුන්නා උච්ඡින්නමූලා තාලාවත්ථුකතා අනභාවංකතා ආයතිං අනුප්පාදධම්මා.

69. තත්ථ සීලබ්බතපරාමාසො ද්විධා – සීලස්ස වා සුද්ධස්ස වා. තත්ථ සීලස්ස සීලබ්බතපරාමාසො ඉමිනාහං සීලෙන වා වතෙන වා තපෙන වා බ්‍රහ්මචරියෙන වා දෙවො වා භවිස්සාමි දෙවඤ්ඤතරො වා තත්ථ කපොතපාදාහි අච්ඡරාහි සද්ධිං කීළිස්සාමි රමිස්සාමි පරිචරිස්සාමීති. යථාභූතදස්සනන්ති රුචිවිමුත්ති රාගො රාගපරිවත්තකා දිට්ඨිරූපනා පස්සනා අසන්තුස්සිතස්ස සීලබ්බතපරාමාසො. තත්ථ කතමො සුද්ධස්ස සීලබ්බතපරාමාසො? ඉධෙකච්චො සීලං පරාමසති, සීලෙන සුජ්ඣති, සීලෙන නීයති, සීලෙන මුච්චති, සුඛං වීතික්කමති, දුක්ඛං වීතික්කමති, සුඛදුක්ඛං වීතික්කමති අනුපාපුණාති උපරිමෙන. තදුභයං සීලවතං පරාමසති තදුභයෙන සීලවතෙන සුජ්ඣන්ති මුච්චන්ති නීයන්ති, සුඛං වීතික්කමන්ති, දුක්ඛං වීතික්කමන්ති, සුඛදුක්ඛං වීතික්කමන්ති, අනුපාපුණන්තීති අවිසුචිකරං ධම්මං අවිමුත්තිකරං ධම්මං විසුචිතො විමුත්තිතො පච්චාගච්ඡන්තස්ස යා තථාභූතස්ස ඛන්ති රුචි මුත්ති පෙක්ඛනා ආකාරපරිවිතක්කො දිට්ඨිනිජ්ඣායනා පස්සනා, අයං සුද්ධස්ස සීලබ්බතපරාමාසො. එතෙ උභො පරාමාසා අරියසාවකස්ස පහීනා භවන්ති යාව ආයතිං අනුප්පාදධම්මා, සො සීලවා භවති අරියකන්තෙහි සීලෙහි සමන්නාගතො අක්ඛණ්ඩෙහි යාව උපසමසංවත්තනිකෙහි. ඉමෙසං තිණ්ණං සංයොජනානං පහානා සුතවා අරියසාවකො භවති සොතාපන්නො අවිනිපාතධම්මො, සබ්බං.

සහසච්චාභිසමයා, ඉති කො වචනත්ථො? චත්තාරො අභිසමයා, පරිඤ්ඤාභිසමයො පහානාභිසමයො සච්ඡිකිරියාභිසමයො භාවනාභිසමයො.

තත්ථ අරියසාවකො දුක්ඛං පරිඤ්ඤාභිසමයෙන අභිසමෙති, සමුදයං පහානාභිසමයෙන අභිසමෙති, නිරොධං සච්ඡිකිරියාභිසමයෙන අභිසමෙති, මග්ගං භාවනාභිසමයෙන අභිසමෙති. කිං කාරණං? දුක්ඛස්ස පරිඤ්ඤාභිසමයො, සමුදයස්ස පහානාභිසමයො, නිරොධස්ස සච්ඡිකිරියාභිසමයො, මග්ගස්ස භාවනාභිසමයො. සමථවිපස්සනාය කථං අභිසමෙති? ආරම්මණෙ චිත්තං උපනිබන්ධෙත්වා පඤ්චක්ඛන්ධෙ දුක්ඛතො පස්සති. තත්ථ යො උපනිබන්ධො, අයං සමථො. යා පරියොගාහනා, අයං විපස්සනා. පඤ්චක්ඛන්ධෙ දුක්ඛාති පස්සතො යො පඤ්චක්ඛන්ධෙසු ආලයො

නිකන්ති උපගමනං අජ්ඣොසානා ඉච්ඡා මුච්ඡා පණිධි පත්ථනා පහීයති. තත්ථ පඤ්චක්ඛන්ධා දුක්ඛං. යො තත්ථ ආලයො නිකන්ති උපගමනං අජ්ඣොසානං ඉච්ඡා මුච්ඡා පණිධි පත්ථනා, අයං සමුදයො. යං තස්ස පහානං, සො නිරොධො සමථො විපස්සනා ච මග්ගො, එවං තෙසං චතුන්නං අරියසච්චානං එකකාලෙ එකක්ඛණෙ එකචිත්තෙ අපුබ්බං අචරිමං අභිසමයො භවති. තෙනාහ භගවා ‘‘සහසච්චාභිසමයා අරියසාවකස්ස තීණි සංයොජනානි පහීයන්තී’’ති.

70. තත්ථ සමථවිපස්සනා යුගනද්ධා වත්තමානා එකකාලෙ එකක්ඛණෙ එකචිත්තෙ චත්තාරි කිච්චානි කරොති, දුක්ඛං පරිඤ්ඤාභිසමයෙන අභිසමෙති, යාව මග්ගං භාවනාභිසමයෙන අභිසමෙති. කිං කාරණා? දුක්ඛං පරිඤ්ඤාභිසමයො, යාව මග්ගං භාවනාභිසමයො. එවං දිට්ඨන්තො යථා නාවා ජලං ගච්ඡන්තී චත්තාරි කිච්චානි කරොති, පාරිමං තීරං පාපෙති, ඔරිමං තීරං ජහති, භාරං වහති, සොතං ඡින්දති; එවමෙව සමථවිපස්සනා යුගනද්ධා වත්තමානා එකකාලෙ එකක්ඛණෙ එකචිත්තෙ චත්තාරි කිච්චානි කරොති , දුක්ඛං පරිඤ්ඤාභිසමයෙන අභිසමෙති, යාව මග්ගං භාවනාභිසමයෙන අභිසමෙති. යථා වා සූරියො උදයන්තො එකකාලෙ අපුබ්බං අචරිමං චත්තාරි කිච්චානි කරොති, අන්ධකාරං විධමති, ආලොකං පාතුකරොති, රූපං නිදස්සීයති, සීතං පරියාදියති; එවමෙව සමථවිපස්සනා යුගනද්ධා වත්තමානා එකකාලෙ…පෙ…. යථා පදීපො ජලන්තො එකකාලෙ අපුබ්බං අචරිමං චත්තාරි කිච්චානි කරොති, අන්ධකාරං විධමති, ආලොකං පාතුකරොති, රූපං නිදස්සීයති, උපාදානං පරියාදියති; එවමෙව සමථවිපස්සනා යුගනද්ධා වත්තමානා එකකාලෙ…පෙ….

යදා අරියසාවකො සොතාපන්නො භවති අවිනිපාතධම්මො නියතො යාව දුක්ඛස්සන්තං කරොති, අයං දස්සනභූමි. සොතාපත්තිඵලඤ්ච සොතාපත්තිඵලෙ ඨිතො උත්තරි සමථවිපස්සනං භාවෙන්තො යුගනද්ධා වත්තමානා කාමරාගබ්‍යාපාදානං යෙභුය්‍යෙන පහානා අරියසාවකො හොති. සකදාගාමී පරිනිට්ඨිතත්තා සකිදෙව ඉමං ලොකං ආගන්ත්වා දුක්ඛස්සන්තං කරොති, අයං තනුභූමි.

සකදාගාමිඵලඤ්ච යො සකදාගාමිඵලෙ ඨිතො විපස්සනං භාවෙන්තො කාමරාගබ්‍යාපාදෙ සානුසයෙ අනවසෙසං පජහති, කාමරාගබ්‍යාපාදෙසු අනවසෙසං පහීනෙසු පඤ්චොරම්භාගියානි සංයොජනානි පහීනානි භවන්ති සක්කායදිට්ඨි සීලබ්බතපරාමාසො විචිකිච්ඡා කාමච්ඡන්දො බ්‍යාපාදො ච, ඉමෙසං පඤ්චන්නං ඔරම්භාගියානං සංයොජනානං පහානා [පහානාය (පී. ක.)] අරියසාවකො හොති අනාගාමී තත්ථ පරිනිබ්බායී අනාවත්තිධම්මො තස්මා ලොකා, අයං වීතරාගභූමි.

අනාගාමිඵලඤ්ච අනාගාමිඵලෙ ඨිතො උත්තරි සමථවිපස්සනං භාවෙන්තො පඤ්ච උද්ධම්භාගියානි සංයොජනානි පජහති රූපරාගඅරූපරාගමානඋද්ධච්චඅවිජ්ජඤ්ච. ඉමෙසං පඤ්චන්නං උද්ධම්භාගියානං සංයොජනානං පහානා අරියසාවකො අරහා භවති, ඛීණාසවො වුසිතවා සම්මදඤ්ඤා [සම්පජඤ්ඤො (පී. ක.)] විමුත්තො පරික්ඛීණභවසංයොජනො අනුප්පත්තසදත්ථො, අයං කතාභූමි.

අරහන්තොව අයං සොපාදිසෙසා නිබ්බානධාතු. තස්ස ආයුක්ඛයා ජීවිතින්ද්‍රියාපරොධා ඉදඤ්ච දුක්ඛං නිරුජ්ඣති, අඤ්ඤඤ්ච දුක්ඛං න උප්පජ්ජති. යො ඉමස්ස දුක්ඛස්ස නිරොධො වූපසමො, අඤ්ඤස්ස ච අපාතුභාවො, අයං අනුපාදිසෙසා නිබ්බානධාතු. ඉමා ද්වෙ නිබ්බානධාතුයො. ඉති සච්චානි වුත්තානි. සච්චාභිසමයො වුත්තො, කිලෙසවවත්ථානං වුත්තං, පහානං වුත්තං, භූමියො වුත්තා, ඵලානි වුත්තානි, නිබ්බානධාතුයො වුත්තා. එවම්මෙසු වුත්තෙසු සබ්බබොධි වුත්තා භවති. එත්ථ යොගො කරණීයො.

71. තත්ථ කතමායො නව අනුපුබ්බසමාපත්තියො? චත්තාරි ඣානානි චතස්සො ච අරූපසමාපත්තියො නිරොධසමාපත්ති ච. තත්ථ චත්තාරි ඣානානි කතමානි? ඉධ, භික්ඛවෙ, [පස්ස දීඝනිකායෙ] භික්ඛු විවිච්චෙව කාමෙහීති විත්ථාරෙන කාතබ්බානි. තත්ථ කතමා චත්තාරො අරූපසමාපත්තියො? විරාගිනො චත වත්තබ්බො, යාව නිරොධසමාපත්ති විත්ථාරෙන කාතබ්බා. ඉමායො නව අනුපුබ්බසමාපත්තියො.

තත්ථ කතමං පඨමං ඣානං? පඤ්චඞ්ගවිප්පයුත්තං පඤ්චඞ්ගසමන්නාගතං. කතමෙහි පඤ්චහි අඞ්ගෙහි විප්පයුත්තං? පඤ්චහි නීවරණෙහි. තත්ථ කතමානි පඤ්ච නීවරණානි? කාමච්ඡන්දොති විත්ථාරෙතබ්බො. තත්ථ කතමො කාමච්ඡන්දො? යො පඤ්චසු කාමගුණෙසු ඡන්දරාගො පෙමං නිකන්ති අජ්ඣොසානං ඉච්ඡා මුච්ඡා පත්ථනා අපරිච්චාගො අනුසයො පරියුට්ඨානං, අයං කාමච්ඡන්දනීවරණං. තත්ථ කතමං බ්‍යාපාදනීවරණං? යො සත්තෙසු සඞ්ඛාරෙසු ච ආඝාතො…පෙ…. යථා දොසෙ තථා නිඹට්ඨානා, අයං බ්‍යාපාදො නීවරණං. තත්ථ කතමං මිද්ධං? යා චිත්තස්ස ජළතා චිත්තස්ස ගරුත්තං චිත්තස්ස අකම්මනීයතා චිත්තස්ස නික්ඛෙපො නිද්දායනා පචලිකතා පචලායනා පචලායනං, ඉදං මිද්ධං. තත්ථ කතමං ථීනං [ථීනං (පී.)]? යා කායස්ස ථීනතා ජළතා කායස්ස ගරුත්තා කායස්ස අප්පස්සද්ධි, ඉදං ථීනං. ඉති ඉදඤ්ච ථීනං පුරිමකඤ්ච මිද්ධං තදුභයං ථීනමිද්ධනීවරණන්ති වුච්චති. තත්ථ කතමං උද්ධච්චං? යො අවූපසමො චිත්තස්ස, ඉදං උද්ධච්චං. තත්ථ කතමං කුක්කුච්චං? යො චෙතසො විලෙඛො අලඤ්චනා විලඤ්චනා හදයලෙඛො විප්පටිසාරො, ඉදං කුක්කුච්චං. ඉති ඉදඤ්ච කුක්කුච්චං පුරිමකඤ්ච උද්ධච්චං තදුභයං උද්ධච්චකුක්කුච්චනීවරණන්ති වුච්චති. තත්ථ කතමං විචිකිච්ඡානීවරණං? යො බුද්ධෙ වා ධම්මෙ වා සඞ්ඝෙ වා…පෙ.… අයං විචිකිච්ඡා. අපි ච ඛො පන පඤ්ච විචිකිච්ඡායො සමනන්තරායිකා දෙසන්තරායිකා සමාපත්තන්තරායිකා

මග්ගන්තරායිකා සග්ගන්තරායිකා, ඉමායො පඤ්ච විචිකිච්ඡායො . ඉධ පන සමාපත්තන්තරායිකා විචිකිච්ඡා අධිප්පෙතා. ඉමෙ පඤ්ච නීවරණා.

තත්ථ නීවරණානීති කො වචනත්ථො, කුතො නිවාරයන්තීති? සබ්බතො කුසලපක්ඛිකා නිවාරයන්ති. කථං [කිං කං (පී. ක.)] නිවාරයන්ති? කාමච්ඡන්දො අසුභතො නිවාරයති, බ්‍යාපාදො මෙත්තාය [මෙත්තතො (පී.)] නිවාරයති, ථීනං පස්සද්ධිතො නිවාරයති, මිද්ධං වීරියාරම්භතො නිවාරයති, උද්ධච්චං සමථතො නිවාරයති, කුක්කුච්චං අවිප්පටිසාරතො නිවාරයති, විචිකිච්ඡා පඤ්ඤාතො පටිච්චසමුප්පාදතො නිවාරයති.

අපරො පරියායො. කාමච්ඡන්දො අලොභතො කුසලමූලතො නිවාරයති, බ්‍යාපාදො අදොසතො නිවාරයති, ථීනමිද්ධං සමාධිතො නිවාරයති, උද්ධච්චකුක්කුච්චං සතිපට්ඨානෙහි නිවාරයති, විචිකිච්ඡා අමොහතො කුසලමූලතො නිවාරයති.

අපරො පරියායො. තයො විහාරා දිබ්බවිහාරො බ්‍රහ්මවිහාරො අරියවිහාරො. දිබ්බවිහාරො චත්තාරි ඣානානි, බ්‍රහ්මවිහාරො චත්තාරි අප්පමාණානි, අරියවිහාරො සත්තතිංස බොධිපක්ඛියා ධම්මා. තත්ථ කාමච්ඡන්දො උද්ධච්චං කුක්කුච්චඤ්ච දිබ්බවිහාරං නිවාරයති, බ්‍යාපාදො බ්‍රහ්මවිහාරං නිවාරයති, ථීනමිද්ධං විචිකිච්ඡා ච අරියවිහාරං නිවාරයති.

අපරො පරියායො. කාමච්ඡන්දො බ්‍යාපාදො උද්ධච්චකුක්කුච්චඤ්ච සමථං නිවාරයන්ති, ථීනමිද්ධං විචිකිච්ඡා ච විපස්සනං නිවාරයන්ති, අතො නීවරණන්ති වුච්චන්තෙ. ඉමෙහි පඤ්චහි අඞ්ගෙහි විප්පයුත්තං පඨමං ඣානං.

කතමෙහි පඤ්චහි අඞ්ගෙහි සම්පයුත්තං පඨමං ඣානං? විතක්කවිචාරෙහි පීතියා සුඛෙන ච චිත්තෙකග්ගතාය ච. ඉමෙසං පඤ්චන්නං අඞ්ගානං උප්පාදපටිලාභසමන්නාගමො සච්ඡිකිරියං පඨමං ඣානං පටිලද්ධන්ති වුච්චති. ඉමානි පඤ්ච අඞ්ගානි උප්පාදෙත්වා විහරතීති, තෙන වුච්චතෙ පඨමං ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරතීති දිබ්බෙන විහාරෙන.

තත්ථ දුතියං ඣානං චතුරඞ්ගසමන්නාගතං පීතිසුඛෙන චිත්තෙකග්ගතාය අජ්ඣත්තං සම්පසාදනෙන ඉමානි චත්තාරි අඞ්ගානි උප්පාදෙත්වා සම්පාදෙත්වා විහරති, තෙන වුච්චති දුතියං ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරතීති.

තත්ථ පඤ්චඞ්ගසමන්නාගතං තතියං ඣානං සතියා සම්පජඤ්ඤෙන සුඛෙන චිත්තෙකග්ගතාය උපෙක්ඛාය ඉමානි පඤ්චඞ්ගානි උප්පාදෙත්වා සම්පාදෙත්වා විහරති, තෙන වුච්චති තතියං ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරතීති.

තත්ථ චතුත්ථං ඣානං චතුරඞ්ගසමන්නාගතං උපෙක්ඛාය සතිපාරිසුද්ධියා අදුක්ඛමසුඛාය වෙදනාය චිත්තෙකග්ගතා ච, ඉමෙහි චතුහඞ්ගෙහි සමන්නාගතං චතුත්ථං ඣානං. ඉති ඉමෙසං චතුන්නං අඞ්ගානං උප්පාදො පටිලාභො සමන්නාගමො සච්ඡිකිරියා චතුත්ථං ඣානං පටිලද්ධන්ති වුච්චති. ඉමානි චත්තාරි ඣානානි උප්පාදෙත්වා සම්පාදෙත්වා උපසම්පජ්ජ විහරති, තෙන වුච්චති දිබ්බෙන විහාරෙන විහරතීති.

තත්ථ කතමො අනිච්චට්ඨො? පීළනට්ඨො අනිච්චට්ඨො පභඞ්ගට්ඨො සම්පාපනට්ඨො විවෙකට්ඨො අනිච්චට්ඨො, අයං අනිච්චට්ඨො.

තත්ථ කතමො දුක්ඛට්ඨො? පීළනට්ඨො දුක්ඛට්ඨො සම්පීළනට්ඨො සංවෙගට්ඨො බ්‍යාධිනට්ඨො, අයං දුක්ඛට්ඨො.

තත්ථ කතමො සුඤ්ඤට්ඨො? අනුපලිත්තො සුඤ්ඤට්ඨො, අසම්භාජනට්ඨො ගතපට්ඨො [අප්පට්ඨො (පී.)] විවට්ටට්ඨො, අයං සුඤ්ඤට්ඨො.

තත්ථ කතමො අනත්තට්ඨො? අනිස්සරියට්ඨො අනත්තට්ඨො, අවසවත්තනට්ඨො, අකාමකාරිට්ඨො පරිවිදට්ඨො, අයං අනත්තට්ඨොති.

සුත්තත්ථසමුච්චයො නාම සංවත්තිසන්තිකා පෙටකභූමි සමත්තා.

7. හාරසම්පාතභූමි

72. ඣානං විරාගො. චත්තාරි ඣානානි විත්ථාරෙන කාතබ්බානි. තානි දුවිධානි; බොජ්ඣඞ්ගවිප්පයුත්තානි ච බොජ්ඣඞ්ගසම්පයුත්තානි ච. තත්ථ බොජ්ඣඞ්ගවිප්පයුත්තානි බාහිරකානි, බොජ්ඣඞ්ගසම්පයුත්තානි අරියපුග්ගලානි. තත්ථ යෙන ඡ පුග්ගලමූලානි තෙසං නික්ඛිපෙත්වා රාගචරිතො, දොසචරිතො, මොහචරිතො, රාගදොසචරිතො, රාගමොහචරිතො, දොසමොහචරිතො, සමභාගචරිතො, ඉති ඉමෙසං පුග්ගලානං ඣානං සමාපජ්ජිතානං පඤ්ච නීවරණානි පටිපක්ඛො තෙසං පටිඝාතාය යථා අසමත්ථො තීණි අකුසලමූලානි නිග්ගණ්හාති. ලොභෙන අකුසලමූලෙන අභිජ්ඣා ච උද්ධච්චඤ්ච උප්පිලවතං අලොභෙන කුසලමූලෙන නිග්ගණ්හාති, කුක්කුච්චඤ්ච විචිකිච්ඡා ච මොහපක්ඛො, තං අමොහෙන නිග්ගණ්හාති. දොසො ච ථිනමිද්ධඤ්ච දොසපක්ඛො, තං අදොසෙන නිග්ගණ්හාති.

තත්ථ අලොභස්ස පාරිපූරියා නෙක්ඛම්මවිතක්කං විතක්කෙති. තත්ථ අදොසස්ස පාරිපූරියා අබ්‍යාපාදවිතක්කං විතක්කෙති. තත්ථ අමොහස්ස පාරිපූරියා අවිහිංසාවිතක්කං විතක්කෙති. තත්ථ අලොභස්ස පාරිපූරියා විවිත්තො හොති කාමෙහි. තත්ථ අදොසස්ස පාරිපූරියා අමොහස්ස පාරිපූරියා ච විවිත්තො හොති පාපකෙහි අකුසලෙහි ධම්මෙහි, සවිතක්කං සවිචාරං විවෙකජං පීතිසුඛං පඨමං ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරති.

විතක්කාති තයො විතක්කා – නෙක්ඛම්මවිතක්කො අබ්‍යාපාදවිතක්කො අවිහිංසාවිතක්කො. තත්ථ පඨමාභිනිපාතො විතක්කො, පටිලද්ධස්ස විචරණං විචාරො. යථා පුරිසො දූරතො පුරිසං පස්සති ආගච්ඡන්තං, න ච තාව ජානාති එසො ඉත්ථීති වා පුරිසොති වා යදා තු පටිලභති ඉත්ථීති වා පුරිසොති වා එවං වණ්ණොති වා එවං සණ්ඨානොති වා ඉමෙ විතක්කයන්තො උත්තරි උපපරික්ඛන්ති කිං නු ඛො අයං සීලවා උදාහු දුස්සීලො අඩ්ඪො වා දුග්ගතොති වා. එවං විචාරො විතක්කෙ අප්පෙති, විචාරො චරියති ච අනුවත්තති ච. යථා පක්ඛී පුබ්බං ආයූහති පච්ඡා නායූහති යථා ආයූහනා එවං විතක්කො, යථා පක්ඛානං පසාරණං එවං විචාරො අනුපාලති විතක්කෙති විචරති විචාරෙති. විතක්කයති විතක්කෙති, අනුවිචරති විචාරෙති. කාමසඤ්ඤාය පටිපක්ඛො විතක්කො, බ්‍යාපාදසඤ්ඤාය විහිංසසඤ්ඤාය ච පටිපක්ඛො විචාරො. විතක්කානං කම්මං අකුසලස්ස අමනසිකාරො, විචාරානං කම්මං ජෙට්ඨානං සංවාරණා. යථා පලිකො තුණ්හිකො සජ්ඣායං කරොති එවං විතක්කො, යථා තංයෙව අනුපස්සති එවං විචාරො. යථා අපරිඤ්ඤා එවං විතක්කො. යථා පරිඤ්ඤා එවං විචාරො. නිරුත්තිපටිසම්භිදායඤ්ච පටිභානපටිසම්භිදායඤ්ච විතක්කො, ධම්මපටිසම්භිදායඤ්ච අත්ථපටිසම්භිදායඤ්ච විචාරො. කල්ලිතා කොසල්ලත්තං චිත්තස්ස විතක්කො, අභිනීහාරකොසල්ලං චිත්තස්ස විචාරො . ඉදං කුසලං ඉදං අකුසලං ඉදං භාවෙතබ්බං ඉදං පහාතබ්බං ඉදං සච්ඡිකාතබ්බන්ති විතක්කො, යථා පහානඤ්ච භාවනා ච සච්ඡිකිරියා ච එවං විචාරො. ඉමෙසු විතක්කවිචාරෙසු ඨිතස්ස දුවිධං දුක්ඛං න උප්පජ්ජති කායිකඤ්ච චෙතසිකඤ්ච; දුවිධං සුඛං උප්පජ්ජති කායිකඤ්ච චෙතසිකඤ්ච. ඉති විතක්කජනිතං චෙතසිකං සුඛං පීති කායිකං සුඛං කායිකොයෙව. යා තත්ථ චිත්තස්ස එකග්ගතා, අයං සමාධි. ඉති පඨමං ඣානං පඤ්චඞ්ගවිප්පහීනං පඤ්චඞ්ගසමන්නාගතං.

තෙසංයෙව විතක්කවිචාරානං අභික්ඛණං ආසෙවනාය තස්ස තප්පොණමානසං හොති. තස්ස විතක්කවිචාරා ඔළාරිකා ඛායන්ති. යඤ්ච පීතිසුඛඤ්ච නෙක්ඛම්මඤ්ච ඔළාරිකං භවති. අපි ච සමාධිජා පීති රති ච ජායති. තස්ස විචාරාරම්මණං. තෙසං වූපසමා අජ්ඣත්තං චෙතො සම්පසීදති. යෙ විතක්කවිචාරා ද්වෙ ධම්මානුස්සරිතබ්බා. පච්චුප්පන්නා දරණිතබ්බං. තෙසං වූපසමා එකොදිභාවං චිත්තෙකග්ගතං හොති. තස්ස එකොදිභාවෙන පීති පාරිපූරිං ගච්ඡති. යා පීති, තං සොමනස්සින්ද්‍රියං, යං සුඛං, තං සුඛින්ද්‍රියං. යා චිත්තෙකග්ගතා, අයං සමාධි. තං දුතියං ඣානං චතුරඞ්ගසමන්නාගතං. සො පීතියා විරාගා යාති ඔජහි ජල්ලසහගතං.

73. තත්ථ සොමනස්සචිත්තමුපාදානන්ති ච සො තං විචිනන්තො උපෙක්ඛමෙව මනසිකරොති. සො පීතියා විරාගා උපෙක්ඛකො විහරති. යථා ච පීතියා සුඛමානිතං, තං කායෙන පටිසංවෙදෙති සම්පජානො විහරති. යෙන සතිසම්පජඤ්ඤෙන උපෙක්ඛාපාරිපූරිං ගච්ඡති. ඉදං තතියං ඣානං චතුරඞ්ගසමන්නාගතං.

තථා කායිකස්ස සුඛස්ස පහානාය පඨමෙ ඣානෙ සොමනස්සින්ද්‍රියං නිරුජ්ඣති. දුතියෙ ඣානෙ දුක්ඛින්ද්‍රියං නිරුජ්ඣති. සො සුඛස්ස ච පහානා දුක්ඛස්ස ච පහානා පුබ්බෙව සොමනස්සදොමනස්සානං අත්ථඞ්ගමා අදුක්ඛමසුඛං උපෙක්ඛාසතිපාරිසුද්ධිං චතුත්ථං ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරති . තත්ථ චතූහි ඉන්ද්‍රියෙහි උපෙක්ඛා පසාදා හොති, දුක්ඛින්ද්‍රියෙන දොමනස්සින්ද්‍රියෙන සුඛින්ද්‍රියෙන සොමනස්සින්ද්‍රියෙන ච. තෙසං නිරොධා උපෙක්ඛාසම්පජඤ්ඤං හොති, තත්ථ සුඛින්ද්‍රියෙන සොමනස්සින්ද්‍රියෙන ච අසති හොති, තෙසං නිරොධා සතිමා හොති, දුක්ඛින්ද්‍රියෙන දොමනස්සින්ද්‍රියෙන ච අසම්පජඤ්ඤං, තෙසං නිරොධා සම්පජඤ්ඤං හොති, ඉති උපෙක්ඛාය ච සඤ්ඤා, සතො සම්පජානො චිත්තෙකග්ගතා ච ඉදං වුච්චතෙ ච චතුත්ථං ඣානං.

තත්ථ යො රාගචරිතො පුග්ගලො තස්ස සුඛින්ද්‍රියඤ්ච සොමනස්සින්ද්‍රියඤ්ච; යො දොසචරිතො පුග්ගලො තස්ස දුක්ඛින්ද්‍රියඤ්ච දොමනස්සින්ද්‍රියඤ්ච; යො මොහචරිතො පුග්ගලො තස්ස අසති ච අසම්පජඤ්ඤඤ්ච.

තත්ථ රාගචරිතස්ස පුග්ගලස්ස තතියෙ ඣානෙ චතුත්ථෙ ච අනුනයො නිරුජ්ඣති, දොසචරිතස්ස පඨමෙ ඣානෙ දුතියෙ ච පටිඝං නිරුජ්ඣති, මොහචරිතස්ස පුග්ගලස්ස පඨමෙ ඣානෙ දුතියෙ ච අසම්පජඤ්ඤං නිරුජ්ඣති. තතියෙ ඣානෙ චතුත්ථෙ ච අසති නිරුජ්ඣති, එවමෙව තෙසං තිණ්ණං පුග්ගලානං චත්තාරි ඣානානි වොදානං ගමිස්සන්ති.

තත්ථ රාගදොසචරිතස්ස පුග්ගලස්ස අසම්පජඤ්ඤඤ්ච අනුනයො ච පටිඝඤ්ච, තෙන හානභාගියං [පහානභාගියං (පී. ක.)] ඣානං හොති. තත්ථ රාගමොහචරිතස්ස පුග්ගලස්ස අනුනයත්තං ච ආදීනවං දස්සිතා, තං තස්ස හානභාගියං ඣානං හොති. තත්ථ දොසමොහචරිතස්ස පුග්ගලස්ස පටිඝො ච අසති ච අසම්පජඤ්ඤඤ්ච ආදීනවං දස්සිතා තෙන තස්ස හානභාගියං ඣානං හොති.

තත්ථ රාගදොසමොහසමභාගචරිතස්ස පුග්ගලස්ස විසෙසභාගියං ඣානං හොති, ඉමානි චත්තාරි ඣානානි සත්තසු පුග්ගලෙසු නිද්දිසිතබ්බානි. චතූසු ච සමාධීසු ඡන්දසමාධිනා පඨමං ඣානං, වීරියසමාධිනා දුතියං ඣානං, චිත්තසමාධිනා තතියං ඣානං, වීමංසාසමාධිනා චතුත්ථං ඣානං. අප්පණිහිතෙන පඨමං ඣානං, සුඤ්ඤතාය දුතියං ඣානං, අනිමිත්තෙන තතියං ඣානං, ආනාපානස්සතියා චතුත්ථං ඣානං. කාමවිතක්කබ්‍යාපාදානඤ්ච තං තං වූපසමෙන පඨමං ඣානං හොති, විතක්කවිචාරානං වූපසමෙන දුතියං ඣානං, සුඛින්ද්‍රියසොමනස්සින්ද්‍රියානං වූපසමෙන තතියං ඣානං, කායසඞ්ඛාරානං වූපසමෙන චතුත්ථං ඣානඤ්ච. වාගාධිට්ඨානෙන පඨමං ඣානං, සච්චාධිට්ඨානෙන දුතියං ඣානං, පඤ්ඤාධිට්ඨානෙන තතියං ඣානං, උපසමාධිට්ඨානෙන චතුත්ථං ඣානං. ඉමානි චත්තාරි ඣානානි සඞ්ඛෙපනිද්දෙසෙන නිද්දිට්ඨානි, තත්ථ සමාධින්ද්‍රියං පාරිපූරිං ගච්ඡති. අනුවත්තනකානි චත්තාරි, තත්ථ යො පඨමං ඣානං නිස්සාය ආසවක්ඛයං පාපුණාති, සො සුඛාය පටිපදාය දන්ධාභිඤ්ඤාය දොමනස්සින්ද්‍රියපටිපක්ඛෙන. යො දුතියං ඣානං නිස්සාය ආසවානං ඛයං පාපුණාති, සො සුඛාය පටිපදාය ඛිප්පාභිඤ්ඤාය දුක්ඛින්ද්‍රියපටිපක්ඛෙන. යො තතියං ඣානං නිස්සාය ආසවානං ඛයං පාපුණාති, සො සුඛාය පටිපදාය දන්ධාභිඤ්ඤාය සොමනස්සින්ද්‍රියපටිපක්ඛෙන. යො චතුත්ථං ඣානං නිස්සාය ආසවානං ඛයං පාපුණාති, සො සුඛාය පටිපදාය ඛිප්පාභිඤ්ඤාය සුඛින්ද්‍රියපටිපක්ඛෙන ගතො.

පකිණ්ණකනිද්දෙසො.

74. යානි චත්තාරි ඣානානි, තෙසං ඣානානං ඉමානි අඞ්ගානි, තෙසං අඞ්ගානං සමූහො [සම්මොහො (පී. ක.)] අස්ස අඞ්ගා, අයං ඣානභූමි කො විසෙසොති අස්ස විසෙසො. ඉමෙ සම්භාරා තෙහි අයං සමුදාගමො, තස්ස සමුදාගමස්ස අයං උපනිසා, තාය උපනිසාය අයං භාවනා. තස්සා භාවනාය අයං ආදීනවො. තෙන අයං පරිහානි. කස්ස පරිහානීති තදුපගජ්ඣායිනො [තදුපකජ්ඣායිනො (පී. ක.)]. තං යථා භණිතං පච්චවෙක්ඛන්තො අයං විසෙසො. තෙන විසෙසෙන අයං අස්සාදො, සො කස්ස අස්සාදො අඣානියා ඣායිනො, තස්සා අඣානියා ඣායිනො, ඉදං කල්ලිතා කොසල්ලෙ ඨිතජ්ඣානං අනොමද්දියතං ගච්ඡති ඣානබලං, ඣානබලෙ ඨිතස්ස අයං පාරමිප්පත්තස්ස ඉමානි ඣානඞ්ගානි අනාවිලසඞ්කප්පො පඨමෙ ඣානෙ ඣානඞ්ගානි භාවී. සො පීති තදනුසාරිත්තාව පඨමෙ ඣානෙ ඣානඞ්ගං තස්සඞ්ගුනො ච ධම්මා තදභිසන්නිතාය ච. පීති දුතියෙ ඣානෙ ඣානඞ්ගධම්මතා ඛො පන තථා පවත්තස්ස සහගතං ඣානඞ්ගධම්මං සසුඛතාය අජ්ඣත්තං සම්පසාදො දුතියෙ ඣානෙ ඣානඞ්ගං මනොසම්පසාදනතාය තදභිසන්නිතාය ච. පීති දුතියෙ ඣානෙ ඣානඞ්ගං අජ්ඣත්තං සම්පසාදනං සමාධිතා [සමාධිකා (පී.)] පීති දුතියෙ ඣානෙ ඣානඞ්ගං, චෙතසො එකොදිභාවො දුතියෙ ඣානෙ ඣානඞ්ගං, උපෙක්ඛා එස්සතා තතියෙ ඣානෙ ඣානඞ්ගං, සුඛං තස්ස අඞ්ගන්ති ච. චෙතසො එකොදිභාවො චතුත්ථෙ ඣානෙ ඣානඞ්ගං, උපෙක්ඛා අදුක්ඛමසුඛා චතුත්ථෙ ඣානෙ ඣානඞ්ගං, අභිනිසාභූමි උපෙක්ඛාසතිපාරිසුද්ධි චතුත්ථෙ ඣානෙ ඣානඞ්ගං. සතිපාරිසුද්ධි ච අනෙකජ්ඣාභූමීසු ඣානඞ්ගසමායුත්තා පීති චෙතසො එකොදිභාවො චතුත්ථෙ ඣානෙ ඣානඞ්ගං.

තත්ථ කතමා ඣානභූමි? සවිතක්කෙ සවිචාරෙ විවෙකා අනුගතා පඨමෙ ඣානෙ ඣානභූමි. අවිතක්කෙ අවිචාරෙ අජ්ඣත්තං සම්පසාදනං ජනිතං පීතිමනුගතා දුතියෙ ඣානෙ ඣානභූමි. සුඛසාතසමොහිතා සප්පීතිකා තතියෙ ඣානෙ ඣානභූමි. තස්ස සුඛදුක්ඛසහගතා අභිනීහාරසහගතා චතුත්ථෙ ඣානෙ ඣානභූමි. අප්පමාණසහගතා සත්තාරම්මණා පඨමෙ ඣානෙ ඣානභූමි. අභිභූමිආයතනසහගතා රූපසඤ්ඤීසු දුතියෙ ඣානෙ ඣානභූමි. විමොක්ඛසහගතානං විමොක්ඛෙසු තතියෙ ඣානෙ ඣානභූමි. අනුපස්සනාසහගතා කායසඞ්ඛාරා සම්මා චතුත්ථස්ස ඣානස්ස භූමි.

75. තත්ථ කතමෙ ඣානවිසෙසා? විවිච්චෙව කාමෙහි විවිච්ච පාපකෙහි අකුසලෙහි ධම්මෙහි චිත්තචෙතසිකසහගතා කාමධාතුසමතික්කමනතාපි, අයං ඣානවිසෙසො. අවිතක්කා චෙව අවිචාරා ච සප්පීතිකාය සතිසහගතාය පීතිසහගතා සඤ්ඤාමනසිකාරා සමුදාචරන්ති. අයං ඣානවිසෙසො. අවිතක්කාය භූමියා අවිචාරෙයෙව සති අනුගතා උපෙක්ඛාසහගතා මනසිකාරා සමුදාචරන්ති. තදනුධම්මතාය ච සති සණ්ඨහති [සන්දහති (පී.)]. තඤ්ච භූමිං උපසම්පජ්ජ විහරති, අයං ඣානවිසෙසො. සතිපාරිසුද්ධිසහගතා සඤ්ඤාමනසිකාරා සමුදාචරන්ති, තඤ්ච භූමිං උපසම්පජ්ජ විහරති, අයං ඣානවිසෙසො. විඤ්ඤාණඤ්චායතනසහගතාය භූමියං ආකිඤ්චඤ්ඤායතනසහගතා සඤ්ඤාමනසිකාරා සමුදාචරන්ති, තඤ්ච භූමිං උපසම්පජ්ජ විහරති, අයං ඣානවිසෙසො.

ඣානසම්භාරා නෙක්ඛම්මවිතක්කො සම්භාරො කාමවිතක්කවිනොදනාධිප්පායතා. අබ්‍යාපාදවිතක්කො සම්භාරො බ්‍යාපාදවිතක්කපටිවිනොදනාධිප්පායතා. අවිහිංසාවිතක්කො සම්භාරො විහිංසාවිතක්කපටිවිනොදනාධිප්පායතා. ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරතා අප්පිච්ඡතා සම්භාරො පරිසුද්ධාජීවො චතුන්නං

සමාපත්තීනං සම්භාරො අකම්මස්ස විහාරිතා. මග්ගසම්භාරො සමාපත්තිපජ්ජනතා. ඵලසම්භාරො ඣානනිබ්බත්තිතාය ඣානසමුදාගමො. කුසලහෙතු යං ඣානං සමුදයං ගවේසන්ති කො ච [කොචි (ක.)] න කුතොචි නෙක්ඛම්මප්පත්තා සමුදාගච්ඡන්ති. ආලම්බනිරොධසමාධි සන්තො සමුදාගච්ඡන්ති. අවීතික්කන්තා සමුදාගච්ඡන්ති. සුඛින්ද්‍රියං සොමනස්සින්ද්‍රියං පහානාය තෙ ච අබ්‍යාපජ්ජතාය සමුදාගච්ඡන්ති. තං පන සන්ධාය සමුදාගච්ඡන්ති. අපරිදාහනාය සමුදාගච්ඡන්ති. අයං ඤාණසමුදාගමො.

76. තත්ථ කතමා උපනිසා? කල්‍යාණමිත්තතා ඣානස්ස උපනිසා. කල්‍යාණසම්පවඞ්කතා ඣානස්ස උපනිසා. ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරතා ඣානස්ස උපනිසා. අසන්තුට්ඨිතා කුසලෙසු ධම්මෙසු ඣානස්ස උපනිසා. සද්ධම්මස්සවනං ඣානස්ස උපනිසා. සංවෙජනියෙ ඨානෙ සංවිග්ගස්ස යොනිසො පධානං. අයං ඣානොපනිසා.

තත්ථ කතමා භාවනා? මෙත්තාසෙවනා අබ්‍යාපාදවිතක්කභාවනා. කරුණාසෙවනා අවිහිංසාවිතක්කභාවනා. මුදිතාභාවනා පීතිසුඛසම්පජඤ්ඤා කාරිතා. උපෙක්ඛාභාවනා පස්සවතා උපෙක්ඛාභාවනා අපස්සවතා උපෙක්ඛා ච අජ්ඣුපෙක්ඛා ච, අසුභසඤ්ඤාභාවනා දුක්ඛාපටිපදා දන්ධාභිඤ්ඤා භවසන්ධාභිඤ්ඤා භවසන්ධානං, සා ඡබ්බිධා භාවනා භාවිතා බහුලීකතා අනුට්ඨිතා වත්ථුකතා යානීකතා පරිචිතා සුසමාරද්ධා. අයං භාවනා.

එවං භාවයන්තස්ස අයං ආදීනවො. පඨමෙ ඣානෙ සඞ්ඛාරසමන්නාගතො එසො ධම්මො අස්සුතො සාසවො. සචෙ එස ධම්මො අයං සීලො ආසන්නපටිපක්ඛො ච එස ධම්මො කාමො පතිචාරො පතිවිචාරො සමාපත්තීනං ච සබ්බොළාරිකො එස ධම්මො විතක්කවිචාරො ච. තත්ථ චිත්තං ඛොභෙන්ති, කායො චෙත්ථ කිලමති, කායම්හි චෙත්ථ කිලන්තෙ චිත්තං විහඤ්ඤති. අනභිනීහාරක්ඛමොව අභිඤ්ඤානං ඉමෙ ආදීනවා පඨමෙ ඣානෙ.

දුතියෙ ඣානෙ ඉමෙ ආදීනවා පීතිඵරණසහගතො ච එසො ධම්මො, න සමුදාචාරස්සෙති චිත්තං. අසොධයං උපගමො චෙස ධම්මො උපගම්පරිස්සයො [උපගම්පරිචයො (පී.)] දොමනස්සපච්චත්ථිකො චෙස ධම්මො. තත්ථ තත්ථ යුත්තීනං පීති පරජ්ජතො චෙස ධම්මො දුක්කරං හොති, අවත්තසන්තාසභූමිපරිවජ්ජයන්තො චතූසු දුක්ඛතාසු එස ධම්මො අනුවිද්ධාපනසද්ධාය [අනුවිද්ධා පස්සතියා (පී.)] දුක්ඛතාය ච න පලිබොධදුක්ඛතාය ච අභිඤ්ඤාදුක්ඛතාය ච රොගදුක්ඛතාය ච, ඉමෙ ආදීනවා දුතියෙ ඣානෙ.

තත්ථ කතමෙ ආදීනවා තතියෙ ඣානෙ? උපෙක්ඛාසුඛසහගතාය තත්ථ සාතාවීනං පඤ්චන්නං උපෙක්ඛාසුඛං පරිවත්තිතො එස ධම්මො තෙන නිච්චසඤ්ඤිතානඤ්ච යං හොති. දුක්ඛොපනියං සුඛං චිත්තස්ස සඞ්ඛොභතං උපාදාය සුඛදුක්ඛාය ගතො සවති. සුඛදුක්ඛානුකතඤ්ච උපාදාය අනභිහාරක්ඛමං චිත්තං හොති. අභිඤ්ඤාය සච්ඡිකිරියාසු සබ්බෙපි චෙතෙ ධම්මා තීසු ඣානසමාපත්තීසු චතූහි ච දුක්ඛතාහි අනුවිද්ධානං සා භයා දුක්ඛතාය පලිබොධදුක්ඛතාය ච අභිඤ්ඤාය දුක්ඛතාය ච ඉමෙ ආදීනවා තතියෙ ඣානෙ.

තත්ථ කතමෙ ආදීනවා චතුත්ථෙ ඣානෙ? ආකිඤ්චඤ්ඤාසමාපත්තිකා තෙ ධම්මානුසමාපත්තිකා එතිස්සා ච භූමියං සාතානං බාලපුථුජ්ජනානං අනෙකවිධානි දිට්ඨිගතානි උප්පජ්ජන්ති. ඔළාරිකා සුඛුමෙහි ච රූපසඤ්ඤාහි අනුවිධානි එතානි ඣානානි සදා අනුදයමෙත්තාඣානකලානුදනුකලාය සාධාරණා, දුක්කරා ච සබ්බෙ චත්තාරො මහාසම්භාරා සමුදාගතානි ච එතානි ඣානානි අඤ්ඤමඤ්ඤං නිස්සාය සමුදාගච්ඡන්ති. එත්ථ සමුදාගතා ච එතෙ ධම්මා න සමත්තා හොන්ති. අසමුග්ගහිතනිමිත්තා ච එතෙ ධම්මා පරිහායන්ති. නිරුජ්ඣන්ති ච එතෙ ධම්මා න උපාදියන්ති නිරුජ්ඣඞ්ගානි ච, එතෙසං ධම්මානං ඣානානි නිමිත්තානි න ඣානනිමිත්තසඤ්ඤා වොකිරති. අප්පටිලද්ධපුබ්බා ච ඣායීවසෙන ච භවති [ඣායී ච වසෙන ච භවති (පී. ක.)]. ඉමෙහි ආදීනවෙහි අයං ඣානපරිහානි.

77. නිරොධසමාපත්තියා අපටිසඞ්ඛාය අවසෙසසඤ්ඤිනො ආකිඤ්චඤ්ඤායතනසහගතා සඤ්ඤාමනසිකාරා සමුදාචරන්ති, සො නිරොධසමාපත්තිතො පරිහායති. ආනෙඤ්ජසඤ්ඤිනො අසඤ්ඤායතනං සමාපන්නස්ස ආකිඤ්චඤ්ඤායතනසහගතා මනසිකාරා සමුදාචරන්ති, තඤ්ච භූමිං න පජානාති, සො තතො පරිහායති. ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං සමාපන්නස්ස විඤ්ඤාණඤ්චායතනසඤ්ඤා මනසිකාරා සමුදාචරන්ති, තඤ්ච භූමිං න පජානාති, සො තතො පරිහායති. විඤ්ඤාණඤ්චායතනං සමාපන්නස්ස රූපසඤ්ඤාසහගතා. විත්ථාරෙන…පෙ…. යාව පඨමෙ ඣානෙ කාමසඤ්ඤාසහගතා කාතබ්බා. සකස්ස [සා තස්ස (පී. ක.)] පරිහායති, කලඞ්කජ්ඣානෙ කලඞ්කං ඣායති, පරිසමන්තතො ඣායති, භින්දන්තො ඣායති, න සජ්ඣායති, ආයූහන්තො ඣායති, කිඤ්චි ච නිපරිචිතො ඣායති. අතිවිධාවන්තො ඣායති, අතිමඤ්ඤන්තො ඣායති, කායසඞ්ඛාරෙ අප්පටිසම්භාරෙ ඣායති, පරියුට්ඨානස්ස නිස්සරණං අජානන්තො ඣායති, නීවරණාභිභූතො ඣායති, අස්සාපත්තිමනසිකරොන්තො ඣානස්ස අස්සාදො කාමරාගපරියුට්ඨානං පහානං ඣානස්ස අස්සාදො කාමරාගහෙතූනං ධම්මානං උදයන්ති, නිරුජ්ඣඞ්ගානි එතෙසං ධම්මානං ඣානානි උපරිමා සුඛුපෙක්ඛා කාමකම්මකිලෙසානං පහානං අස්සාදො, එවං ඛො පුන ඣානස්ස අස්සාදො මහාසංවාසමප්පීළිතෙ ලොකසංනිවාසෙ අසම්බොධොකාසා විගමෙස්සමිදං ඣානප්පහානා. අයං පලිරොධමප්පලිරොධලොකසන්නිවාසෙ එසනිධම්දං ඣානං අනමතග්ගසංසාරසමාපන්නානං සත්තානං සංසාරප්පහානනා ආනිසංසො, යමිදං ඣානස්ස අස්සාදො කායස්ස අඣානියඣායිනො භවති. අඣානියඣානියඣායීහි අපරාමසන්තො අඣානියඣායිතං ඣායති, යානි කලඞ්කජ්ඣායිනො පදානි, තානි අනුධිතානි පටිපක්ඛෙ.

78. තත්ථ කතමං ඣානකොසල්ලං? සමාපත්තිකොසල්ලං ඣානකොසල්ලං, ඣානවිසෙසකොසල්ලං ඣානකොසල්ලං, ඣානන්තරිකකොසල්ලං ඣානකොසල්ලං, සමාපත්තිවුට්ඨානකොසල්ලං ඣානකොසල්ලං, ඣානෙ සභාවකොසල්ලං ඣානකොසල්ලං, ඣානෙ ආදීනවකොසල්ලං ඣානකොසල්ලං, ඣානෙ නිස්සරණකොසල්ලං ඣානකොසල්ලං, ඣානඵලෙන උපාදාය කොසල්ලං, ඣානඵලෙන පටිසඞ්ඛානඵලෙ අපරිහානධම්මතා නිබ්බත්තිඣානෙ ච කීළිතාපි විසෙසභාගියං ඣානං පටිලබ්භති. ඉදං පනස්සාති භවභාරිතා ච ආරම්මණානිමිත්තග්ගාහො අනභිනීහාරබලං, චිත්තෙකග්ගතා නිමිත්තාසු ගතිසහිතා සමථබලෙන අසංසීදනඤ්ච ඣානෙ මග්ගඵලං සමථං පවත්තෙ සමාධිනො උපෙක්ඛාපලිපුබ්බාපරනිමිත්තාසයො පග්ගාහිනො [මග්ගාහිනො (පී.)] සතිබලං තං පවත්තිතානඤ්ච විපස්සනානං සමඤ්ඤාබලෙ.

තත්ථ කතමා ඣානපාරමිතා? සුපාරමිතා මෙත්තා කාමෙසු සත්තා කාමසඞ්ගසත්තාති [උදා. 63 උදානෙ පස්සිතබ්බං] යම්හි සුත්තෙ දෙසනාය වොහාරෙන ද්වෙ සච්චානි නිද්දිට්ඨානි, දුක්ඛඤ්ච සමුදයො ච, විචයෙන හාරෙන යෙ සංයොජනීයෙසු ධම්මෙසු වජ්ජං න පස්සන්ති, තෙ ඔඝං තරිස්සන්තීති නෙතං ඨානං විජ්ජති. න තරිස්සන්තීති අත්ථි එසා යුත්ති ච විචයො ච ඉදං නු කිස්ස පදට්ඨානං, කාමෙසු සත්තාති පඤ්ච කාමගුණා, තං කාමතණ්හාය පදට්ඨානං. සංයොජනෙ වජ්ජමපස්සමානාති අවිජ්ජාය පදට්ඨානං, න හි ජාතු සංයොජනසඞ්ගසත්තා ඔඝං තරෙය්‍යුං විපුලං මහන්තන්ති උපාදානස්ස පදට්ඨානං. කාමෙසු සත්තාති කාමා ද්විධා – වත්ථුකාමා ච කිලෙසකාමා ච, තත්ථ කිලෙසකාමා කාමතණ්හා කාමතණ්හාය යුත්තා භවන්ති රූපතණ්හා භවතණ්හා ලක්ඛණෙන හාරෙන, සංයොජනෙ වජ්ජමපස්සමානාති සංයොජනස්ස. යො තත්ථ ඡන්දරාගො තස්ස කිං පදට්ඨානං? සුඛා වෙදනා ද්වෙ ච ඉන්ද්‍රියානි – සුඛින්ද්‍රියඤ්ච සොමනස්සින්ද්‍රියඤ්ච. ඉති සුඛාය වෙදනාය ගහිතාය තයොපි වෙදනා ගහිතා හොන්ති. වෙදනාක්ඛන්ධෙ ගහිතෙ සබ්බෙ පඤ්චක්ඛන්ධා ගහිතා හොන්ති. රූපසද්දගන්ධරසඵොට්ඨබ්බා ගහිතා, වත්ථුකාමෙසු ගහිතෙසු සබ්බානි ඡ බාහිරානි ආයතනානි ගහිතානි හොන්ති. අජ්ඣත්තිකබාහිරෙසු ආයතනෙසු යො සතො, අයං වුච්චතෙ ලක්ඛණො හාරො, තත්ථ යො ඔළාරිකම්හි කිලෙසෙ අජ්ඣාවසිතො සබ්බකිලෙසෙසු යො න තතො සුඛුමතරෙසු න වීතරාගො භවති. තත්ථ බාහිරසංයොජනං මමන්ති අජ්ඣත්තසංයොජනං අහන්ති. තත්ථ භගවතො කො අධිප්පායො? යෙ ඔඝං තරිතුකාමා තෙ සංයොජනීයෙසු ධම්මෙසු ආදීනවානුපස්සිනො විහරිස්සන්තීති අයමෙත්ථ භගවතො අධිප්පායො. කාමෙසු සත්තාති යෙසු ච සත්තා යෙන ච සත්තා යෙසඤ්ච සත්තා අයං චතුබ්බිධො ආකාරො සබ්බෙසං හාරභාගියො.

79. තත්ථ කතමානි තීණි විපල්ලාසානි පදට්ඨානානි ච? චිත්තවිපල්ලාසස්ස දිට්ඨිවිපල්ලාසස්ස සඤ්ඤාවිපල්ලාසස්ස තයො විපල්ලාසා තීණි අකුසලමූලානි පදට්ඨානං. තීණි අකුසලමූලානි හීනප්පණීතකාරියකම්මස්ස පදට්ඨානං. චතුන්නඤ්ච උපාදානානං දොසො අකුසලමූලං දිස්සති. හීනප්පණීතකාරියකම්මස්ස පදට්ඨානං. යථා මාතුයා වා පිතුනො වා අඤ්ඤතරස්ස වා පුන උළාරස්ස භික්ඛුනො අභයං දෙති. තත්ථ අඤ්ඤො මිච්ඡා පටිපජ්ජෙය්‍ය කායෙන වා වාචාය වා. තත්ථ සො බ්‍යාපාදමුපාදාය තෙසං උළාරානං රක්ඛාවරණගුත්තියා අනුපාලයන්තො යො උළාරානං අභයං දෙති. තෙසං අභයෙ දින්නෙ යො තත්ථ මිච්ඡා පටිපජ්ජෙය්‍ය. තත්ථ සො බ්‍යාපාදං උපාදායන්තො දොසජං කම්මං කරොති. යො තත්ථ අසාධු ඉන්ද්‍රියා නීවරණං යං තෙසං අභයං දක්ඛිණතො සඤ්ඤං ඉදං පණීතං කාරණං මයා පුන තත්ථ මිච්ඡාපටිපත්ති අයං බ්‍යාපාදො හීනගම්වකම්මං ලොභො මොහො ච ඉමානි නීවරණානි වචනානි තානි චත්තාරි උපාදානානි තෙහි චතූහි උපාදානෙහි යො සො උපාදානො ඉත්ථී වා පුරිසො වා තෙසං පඤ්චක්ඛන්ධානං තෙයෙව උපාදානො සමුදයො ඉදං දුක්ඛඤ්ච සමුදයො ච සොයෙව දෙසනාහාරො.

තත්ථ කාමෙසු යෙ න පජ්ජන්ති, තෙ ආදීනවානුපස්සනාය පජ්ජන්ති. ඉතිස්සා කාමධාතුයා නික්ඛමිතුකාමතා, අයං වුච්චති නෙක්ඛම්මච්ඡන්දො. යො තත්ථ අනභිසඞ්ඛාරානං කිඤ්චි විසොධෙති තස්ස ධාවරා වා, අයං අබ්‍යාපාදච්ඡන්දො. කිඤ්චි විහිංසති, අයං විහිංසාඡන්දො. ඉති නෙක්ඛම්මාභිනීහතා තයො ඡන්දා – නෙක්ඛම්මච්ඡන්දො අබ්‍යාපාදච්ඡන්දො අවිහිංසාඡන්දො. තත්ථ නෙක්ඛම්මච්ඡන්දො අලොභො; අබ්‍යාපාදච්ඡන්දො අදොසො; අවිහිංසාඡන්දො අමොහො. ඉමානි තීණි කුසලමූලානි අට්ඨසු සම්පත්තෙසු පරහිතානි, තෙසංයෙව චතුන්නං උපාදානානං නිරොධාය සංවත්තන්ති. සචෙ වා පුන කම්මං කරෙය්‍ය කණ්හං වා සුක්කං වා තස්ස විපාකහානාය සංවත්තන්ති. ඉදං කම්මං අකණ්හං අසුක්කං කම්මක්ඛයාය සංවත්තති. තත්ථ යො තිණ්ණං අකුසලමූලානං නිරොධො, අයං නිරොධො. සොයෙව මග්ගො තත්ථ පටිපදානි ඉමානි ද්වෙ සච්චානි ඉමානි චත්තාරි සච්චානි ආවට්ටො හාරො.

කාමෙසු සත්තාති යෙ සෙක්ඛා, තෙ එකෙනෙවාකාරෙන සත්තා. යෙ පුථුජ්ජනා, තෙ ද්වීහාකාරෙහි සත්තා, තස්සායං පඤ්හො විභජ්ජබ්‍යාකරණීයො වත්තබ්බො. කිඤ්චාපි සොතාපන්නො පටිසෙවනාය, නො ච ඛො අභිනිවෙසෙ සත්තො යො හි අපචයාය පදහති, න උපචයාය. සෙක්ඛො හි කිලෙසවසෙන කාමෙ පටිසෙවති. පුථුජ්ජනො පන කිලෙසසමුට්ඨානාය කාමෙ පටිසෙවති. තත්ථ කාමෙසු සත්තානං චතුඔඝං තරිස්සතීති විභජ්ජබ්‍යාකරණීයො, අයං විභත්ති.

80. පරිවත්තනොති කාමෙ යෙ නෙව සජ්ජන්ති න ච සංයොජනෙහි සංයුත්තා, තෙ ඔඝං තරිස්සන්ති විපුලං මහන්තන්ති. අයං සුත්තස්ස පටිපක්ඛො.

වෙවචනන්ති යො කාමෙසු සත්තො යො ච තත්ථ කාමානං ගුණො, තත්ථ විසො සත්තො. යෙපි කාමානං ආහාරා ධම්මා, තත්ථ විසො සත්තො. තත්ථීමං කාමානං වෙවචනං පාකො රජො සල්ලං ගණ්ඩො ඊති උපද්දවොති. යානි වා

පන අඤ්ඤානි වෙවචනානි තත්ථ විසො සත්තොති වෙවචනං. සත්තො බන්ධො මුච්ඡිතො ගධිතො අජ්ඣොසිතො කාමෙ අජ්ඣාපන්නා පරිමුත්තො තබ්බහුලවිහාරීති. යානි වා පන අඤ්ඤානි වෙවචනානි, අයං වෙවචනො නාම. කාමප්පචාරපඤ්ඤත්තියා කිලෙසගොචරපඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤත්තා චිත්තන්ති වෙවචනං. සත්තො තබ්බහුලවිහාරීති යානි වා පන අඤ්ඤානි. ඉමෙ කාමප්පචාරපඤ්ඤත්තියා කිලෙසගොචර පඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤත්තා, බීජපඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤත්තා, සඞ්ඛාරා සංයොජනපඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤත්තා, උපාදානං හෙතුපඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤත්තං, පුග්ගලො පුථුපඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤත්තො.

ඔතරණොති ඉමාය පටිච්චසමුප්පාදො දුක්ඛඤ්ච සමුදයො ච. යෙ කිලෙසා යෙ සඞ්ඛාරා සංයොජනානි ච පඤ්චසු ඛන්ධෙසු සඞ්ඛාරක්ඛන්ධො ධම්මායතනෙසු අකුසලා ධම්මායතනානි ඉන්ද්‍රියෙසු සුඛින්ද්‍රියඤ්ච, සොමනස්සින්ද්‍රියඤ්ච, අයං ඉන්ද්‍රියොතරණො.

සොධනොති එත්තකො. එසෙව ආරම්භො නිද්දිසිතබ්බො සුත්තත්ථො.

අධිට්ඨානොති ඉමෙ ධම්මා අත්ථි එකත්තතාය පඤ්ඤත්තා අත්ථි වෙමත්තතාය. යෙ සඤ්ඤා බාහිරො කාමෙ, තෙ වෙමත්තතාය පඤ්ඤත්තා. පඤ්චසු කාමගුණෙසු සත්තාති පරියුට්ඨානවිපල්ලාසා වෙමත්තතාය පඤ්ඤත්තා ඔඝං තරෙය්‍යුං. විපුලං මහන්තන්ති අවිජ්ජා එකත්තතාය පඤ්ඤත්තා.

පරික්ඛාරොති තස්ස කො හෙතු කො පච්චයො? ආරම්මණපච්චයතාය පච්චයො. අයොනිසො ච මනසිකාරො සන්නිස්සයස්ස පච්චයතාය පච්චයො. අවිජ්ජා සමනන්තරපච්චයතාය පච්චයො. රාගානුසයො හෙතුපච්චයතාය පච්චයො. අයං හෙතු, අයං පච්චයො.

සමාරොපනො පච්චයොති යෙ කාමෙසු සත්තා සුගතා සුරූපාති අයං කාමධාතුයා ඡන්දො රාගො තෙ අපුඤ්ඤමයා සඞ්ඛාරා. තෙ කිං පච්චයා? අවිජ්ජා පච්චයා. තෙ කිස්ස පච්චයා? විඤ්ඤාණස්ස පච්චයා. ඉති අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරා. සඞ්ඛාරපච්චයා විඤ්ඤාණං යාව ජරාමරණං එවමෙතස්ස කෙවලස්ස මහතො දුක්ඛක්ඛන්ධස්ස සමුදයො හොති එකං සුත්තං ගතං. පඤ්චනීවරණිකං සුත්තං කාතබ්බං.

81. තත්ථ කතමො දෙසනාහාරො නාම? යා ච අභිජ්ඣා යො ච බ්‍යාපාදො යඤ්ච උද්ධච්චං, අයං තණ්හා. යඤ්ච ථිනමිද්ධං, යඤ්ච කුක්කුච්චං යා ච විචිකිච්ඡා, අයං දිට්ඨි. යා පන කායස්ස අකම්මනියතා කිඤ්චාපි තං මිද්ධං නො තු සභාවකිලෙසතාය කිලෙසො, ඉති යා ච චිත්තසල්ලීයනා යා ච කායාකම්මනියතා, අයං පක්ඛොපකිලෙසො න තු සභාවකිලෙසො. තත්ථ අත්තසඤ්ඤානුපචිත්තං කිලමථො කුක්කුච්චානුපචිත්තං ථිනං යා චිත්තස්ස ලීයනා, ඉති ඉමෙ පඤ්ච නීවරණා චත්තාරි නීවරණානි සභාවකිලෙසා ථිනමිද්ධං නීවරණපක්ඛොපකිලෙසො. යථා චත්තාරො ආසවා සභාවආසවතාය ආසවා නො තු චිත්තසාසවතාය ආසවා. සභාවතාය ආසවා. පක්ඛෙ ආසවතාය ආසවා. අථ පනාහ සුත්තන්තං යෙන තෙ සම්පයුත්තා වා විප්පයුත්තා වා ආසවා, තෙයෙව එතෙ වත්තබ්බා සාසවා වා අනාසවා වා.

තත්ථ කතමො විචයො. අභිජ්ඣා කාමතණ්හා රූපතණ්හා භවතණ්හා. යං වා පන කිඤ්චි අජ්ඣොසානගතං සාසවා අභිජ්ඣිතස්ස මෙත්තානුපස්සිය යො අනත්ථං චරති. තත්ථ යො බ්‍යාපාදං උප්පාදෙති, අචරි චරිස්සතීති. එවං නව ආඝාතවත්ථූනි කත්තබ්බානි, තස්සෙවං බ්‍යාපාදානුපස්සිස්ස කිලෙසො යො පරිදාහො කායකිලමථො අකම්මනියතා මිද්ධං. චිත්තානුපස්සිස්ස පටිඝාතෙන ඛියනා, ඉදං ථිනමිද්ධං. තත්ථ අධිකරණඅවූපසමො, ඉදං උද්ධච්චං. යං කිං කසථමීති [කරථමීති (පී. ක.)] ඉදං කුක්කුච්චං. යං යථා ඉදං සන්තීරණං, අයං විචිකිච්ඡා. තත්ථ අවිජ්ජා ච තණ්හා ච අත්ථි, ඉදං පරියුට්ඨානං. ආවරණං නීවරණං ඡදනං උපක්කිලෙසො ච අත්ථි, ඉදං කාමච්ඡන්දො කාමරාගපරියුට්ඨානස්ස පදට්ඨානං. බ්‍යාපාදො බ්‍යාපාදපරියුට්ඨානස්ස පදට්ඨානං. ථිනමිද්ධං ථිනමිද්ධපරියුට්ඨානස්ස පදට්ඨානං. උද්ධච්චකුක්කුච්චං අවිජ්ජාපරියුට්ඨානස්ස පදට්ඨානං. විචිකිච්ඡා විචිකිච්ඡාපරියුට්ඨානස්ස පදට්ඨානං. කාමරාගපරියුට්ඨානං අනුසයසංයොජනස්ස පදට්ඨානං. බ්‍යාපාදපරියුට්ඨානං පටිඝසංයොජනස්ස පදට්ඨානං. ථිනමිද්ධපරියුට්ඨානං මානසංයොජනස්ස පදට්ඨානං. අවිජ්ජාපරියුට්ඨානඤ්ච විචිකිච්ඡාපරියුට්ඨානඤ්ච දිට්ඨිසංයොජනස්ස පදට්ඨානං.

තත්ථ කතමො ලක්ඛණො හාරො? කාමරාගපරියුට්ඨානෙ වුත්තෙ සබ්බානි පරියුට්ඨානානි වුත්තානි හොන්තීති. සංයොජනෙසු වුත්තෙසු සබ්බසංයොජනානි වුත්තානි හොන්ති. අයං ලක්ඛණො හාරො.

82. තත්ථ කතමො චතුබ්‍යූහො හාරො? යෙ ඉමෙ පඤ්ච නීවරණා ඣානපටිපක්ඛො සො දුක්ඛසමුදයො. යං ඵලං, ඉදං දුක්ඛං. තත්ථ කාමච්ඡන්දස්ස නෙක්ඛම්මවිතක්කො පටිපක්ඛො; බ්‍යාපාදස්ස අබ්‍යාපාදවිතක්කො පටිපක්ඛො; තිණ්ණං නීවරණානං අවිහිංසාවිතක්කො පටිපක්ඛො. ඉති ඉමෙ තයො විතක්කා. නෙක්ඛම්මවිතක්කො සමාධික්ඛන්ධං භජති. අබ්‍යාපාදවිතක්කො සීලක්ඛන්ධං භජති. අවිහිංසාවිතක්කො පඤ්ඤාක්ඛන්ධං භජති. ඉමෙ තයො ඛන්ධා. අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො නීවරණප්පහානාය සංවත්තති. යං නීවරණප්පහානං, අයං නිරොධො. ඉමානි චත්තාරි සච්චානි. අයං චතුබ්‍යූහො හාරො.

තත්ථ කතමො ආවට්ටො හාරො? පඤ්ච නීවරණානි දස භවන්ති. යදපි අජ්ඣත්තං සාරජ්ජති , තදපි නීවරණං. යදපි බහිද්ධා සාරජ්ජති, තදපි නීවරණං, එවං යාව විචිකිච්ඡා ඉමෙ දස නීවරණා. අජ්ඣත්තබහිද්ධා කිලෙසා ඉමානි ද්වෙ සංයොජනානි අජ්ඣත්තසංයොජනඤ්ච බහිද්ධාසංයොජනඤ්ච. තත්ථ අහන්ති අජ්ඣත්තං, මමන්ති බහිද්ධා. සක්කායදිට්ඨි අජ්ඣත්තං, එකසට්ඨි දිට්ඨිගතානි බහිද්ධා. යො අජ්ඣත්තං ඡන්දරාගො රූපෙසු අවීතරාගො භවති අවීතච්ඡන්දො. එවං යාව විඤ්ඤාණෙ, අයං අජ්ඣත්තා තණ්හා. යං ඡසු බාහිරෙසු ආයතනෙසු තීසු ච භවෙසු අජ්ඣොසානං, අයං බහිද්ධා තණ්හා. ඉමානි ද්වෙ සච්චානි සංයොජනානි සංයොජනීයා ච ධම්මා. තත්ථ සංයොජනෙසු ධම්මෙසු යා නිබ්බිදානුපස්සනා ච, අයං මග්ගො. යං සංයොජනප්පහානං, අයං නිරොධො. අයං ආවට්ටො හාරො.

තත්ථ කතමො විභත්තිහාරො? සංයොජනන්ති න එතං එකංසෙන. මානසංයොජනං දිට්ඨිභාගියන්ති න තං එකංසෙන අදිට්ඨිමානං නිස්සායමානං න පජහති. යො පඤ්ච උද්ධම්භාගියො මානො කිඤ්චාපි සො දිට්ඨිපක්ඛෙ සියා. න තු ඔරම්භාගියං සංයොජනං තස්ස පහානාය සංවත්තතීති. යො ච අහංකාරො න පච්ද්ධොයං පනස්ස එවං හොති. කදාසු නාමාහං තං සන්තං ආයතනං සච්ඡිකත්වා උපසම්පජ්ජ විහරිස්සාමි, යං අරියා සන්තං ආයතනං උපසම්පජ්ජ විහරිස්සන්තීති, අයං අභිජ්ඣා න ච තං නීවරණං. අත්ථි පන අරහතො කායකිලෙසමිද්ධඤ්ච ඔක්කමති න ච තං නීවරණං තස්ස ථිනමිද්ධං නීවරණන්ති. න එකංසෙන. අයං විභත්තිහාරො.

පරිවත්තනොති පඤ්ච නීවරණා පඤ්චඞ්ගිකෙන ඣානෙන පහානං ගච්ඡන්ති. අයං තෙසං පටිපක්ඛො නීවරණො අසුකස්ස පහීනාති න අඤ්ඤානුමිනිතබ්බං, පරමත්ථමජ්ඣත්තං, අයං පරිවත්තනා.

තත්ථ කතමො වෙවචනො? කාමච්ඡන්දො ඡන්දරාගො පෙමං නිකන්තීති වෙවචනං. නීවරණං ඡදනං උපක්කිලෙසො පරියුට්ඨානන්ති වෙවචනං.

පඤ්ඤත්තීති අවිජ්ජාපච්චයා කිච්චපඤ්ඤත්තියා [පච්චාපඤ්ඤත්තියා (ක.)] පඤ්ඤත්ති, බ්‍යාපාදො වික්ඛෙපපඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤත්ති, ථිනමිද්ධං අසමුග්ඝාතපඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤත්ති. එවං සබ්බෙපි එතෙ පඤ්ච නීවරණා ඉමම්හි සුත්තෙ වික්ඛෙපපඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤත්ති.

තත්ථ කතමො ඔතරණො? ඉමෙ පඤ්ච නීවරණා අවිජ්ජා ච තණ්හා ච තත්ථ අවිජ්ජාමූලා නීවරණා. යා තණ්හා ඉමෙ සඞ්ඛාරා, තෙ අවිජ්ජාපච්චයා ඉමෙ ද්වෙ ධම්මා පඤ්චසු ඛන්ධෙසු සඞ්ඛාරක්ඛන්ධපරියාපන්නා, ආයතනෙසු ධම්මායතනං, ධාතූසු ධම්මධාතු, ඉන්ද්‍රියෙසු ඉමෙසං ධම්මානං පදට්ඨානං සුඛින්ද්‍රියස්ස ච සොමනස්සින්ද්‍රියස්ස ච ඉත්ථින්ද්‍රියස්ස ච පුරිසින්ද්‍රියස්ස ච.

තත්ථ කතමො සොධනො හාරො? ඉදං සුත්තං යථා ආරබ්භ නික්ඛිත්තං සො අත්ථො භාසිතො ඉමෙහි පඤ්චහි පදෙහි.

තත්ථ කාමච්ඡන්දො ච බ්‍යාපාදො ච විචිකිච්ඡා ච න එකත්තතාය පඤ්ඤත්තා, කාමාති න එකත්තතාය පඤ්ඤත්තා, අථ ඛලු වෙමත්තතාය පඤ්ඤත්තා. අයං අධිට්ඨානො හාරො.

තත්ථ කතමො පරික්ඛාරො? කාමච්ඡන්දස්ස අයොනිසො මනසිකාරො සුභාරම්මණපච්චයො; සුභනිමිත්තඤ්ච හෙතු. බ්‍යාපාදස්ස අයොනිසො මනසිකාරො ආඝාතවත්ථූනි ච පච්චයො; පටිඝානුසයො හෙතු. ථිනමිද්ධස්ස පටිසංහාරො පච්චයො; පවත්තියා කිලමථා වලනා තඤ්ච හෙතු. උද්ධච්චකුක්කුච්චස්ස රජනීයං ආරම්මණියං අස්සාදියාකින්ද්‍රියං තාව අපරිපුණ්ණඤ්ච ඤාණං පච්චයො; කාමසඤ්ඤා ච දිට්ඨිඅනුසයො ච හෙතු. විචිකිච්ඡාය නව මානවිධා ආරම්මණං මානානුසයො, සොව පච්චයො; විචිකිච්ඡානුසයො හෙතු. එතෙ පඤ්ච ධම්මා සහෙතු සප්පච්චයා උප්පජ්ජන්ති.

තත්ථ කතමො සමාරොපනො හාරො? ඉමෙ පඤ්ච නීවරණා චත්තාරොපි එතෙ ආසවා ගණ්ඩාපි [තණ්හාපි (පී.)] එතෙ සල්ලාපි එතෙ උපාදානානි එතෙ. තෙසු එව බාහිරෙසු ධම්මෙසු සංකිලෙසභාගියං සුත්තන්ති පඤ්ඤත්තිං ගච්ඡති. අයං සමාරොපනො හාරො.

නිද්දිට්ඨං සංකිලෙසිකභාගියං සුත්තං.

83. මනොපුබ්බඞ්ගමා ධම්මාති ගාථා.

තත්ථ කතමො දෙසනා හාරො? ඉමම්හි සුත්තෙ කො අත්ථො ඛන්ධවවත්ථානෙන විඤ්ඤාණක්ඛන්ධං දෙසෙති, ධාතුවවත්ථානෙන මනොවිඤ්ඤාණධාතුං, ආයතනවවත්ථානෙන මනායතනං, ඉන්ද්‍රියවවත්ථානෙන මනින්ද්‍රියං. තස්ස කිං පුබ්බඞ්ගමා ධම්මා? සංඛිත්තෙන ඡ ධම්මා පුබ්බඞ්ගමා ධම්මා කුසලමූලානි ච අකුසලමූලානි ච අනිමිත්තං ඉමම්හි සුත්තෙ කුසලමූලං දෙසිතං. තත්ථ කතමා මනොපුබ්බඞ්ගමා ධම්මා? මනො තෙසං පුබ්බඞ්ගමං, යථාපි බලස්ස රාජා පුබ්බඞ්ගමො, එවමෙව ධම්මානං මනොපුබ්බඞ්ගමා. තත්ථ තිවිධානං පුබ්බඞ්ගමානං නෙක්ඛම්මච්ඡන්දෙන අබ්‍යාපාදච්ඡන්දෙන අවිහිංසාඡන්දෙන. අලොභස්ස නෙක්ඛම්මච්ඡන්දෙන පුබ්බඞ්ගමා. අදොසස්ස අබ්‍යාපාදච්ඡන්දෙන

පුබ්බඞ්ගමා. අමොහස්ස අවිහිංසාඡන්දෙන පුබ්බඞ්ගමා. තත්ථ **මනොසෙට්ඨාති** මනසා ඉමෙ ධම්මා උස්සටා මනෙන වා නිම්මිතා. මනොව ඉමෙසං ධම්මානං සෙට්ඨොති මනොව ඉමෙසං ධම්මානං සෙට්ඨජෙට්ඨොති මනොව ඉමෙසං ධම්මානං ආධිපච්චං කරොතීති මනොසෙට්ඨා. **මනොජවාති** යත්ථ මනො ගච්ඡති. තත්ථ ඉමෙ ධම්මා ගච්ඡන්තීති මනොජවා. යථා වාතො සීඝං ගච්ඡති අඤ්ඤො වා කොචි සීඝං ගාමකො වුච්චතෙ වාතජවොති පක්ඛිගාමිකොති, එවමෙව ඉමෙ ධම්මා මනෙන සම්පජායමානා ගච්ඡන්ති, තත්ථ ඉමෙ ධම්මා ගච්ඡන්තීති මනොජවාති. තෙ තිවිධා ඡන්දසමුදානිතා අනාවිලතා ච සඞ්කප්පො. සත්තවිධා ච කායිකං සුචරිතං වාචසිකං සුචරිතං, තෙ දස කුසලකම්මපථා. තත්ථ **මනසා චෙ පසන්නෙනාති** මනොකම්මං. **භාසති** වාති වචීකම්මං. **කරොති** වාති කායකම්මං. ඉමෙහි ඉමස්මිං සුත්තෙ දස කුසලකම්මපථා පරමාපි සන්තා සීලවතා පරමා. සො භවති විචත්තියං න ලොකනියයානාය වාසනාභාගියං සුත්තං භවති. අයං දෙසනා.

තත්ථ කතමො විචයො හාරො? මනොපුබ්බඞ්ගමා ධම්මාති කුසලමූලානි ච අට්ඨඞ්ගසම්මත්තානි. ඉදං සුත්තං.

යුත්තීති දසන්නං කුසලකම්මපථානං යො විපාකො, සො සුඛවෙදනීයො අබ්‍යාපාදස්සඞ්ගමානො. **ඡායාව අනපායිනීති** අනුගච්ඡති අත්ථී එසා යුත්ති.

පදට්ඨානන්ති අට්ඨාරසන්නං මනොපවිචාරානං පදට්ඨානං. මනොපුබ්බඞ්ගමා ධම්මාති සබ්බකුසලපක්ඛස්ස ඉමෙ ධම්මා පදට්ඨානං. **මනසා චෙ පසන්නෙනාති** යො චෙතසො පසාදො, ඉදං සද්ධින්ද්‍රියස්ස පදට්ඨානං. **භාසති වාති** සම්මාවාචාය. **කරොති වාති** සම්මාකම්මන්තස්ස ච සම්මාවායාමස්ස ච පදට්ඨානං.

ලක්ඛණොති ඉති පුබ්බඞ්ගමා ධම්මාති වෙදනාපුබ්බඞ්ගමාපි එතෙ, සඤ්ඤාපුබ්බඞ්ගමාපි එතෙ, සඞ්ඛාරපුබ්බඞ්ගමාපි එතෙ. යෙ කෙචි ධම්මා සහජාතා සබ්බෙ පුබ්බඞ්ගමා එතෙසං ධම්මානං. **තතො නං සුඛමන්වෙතීති** සොමනස්සම්පි නං අන්වෙති යං සුසුඛච්ඡායා තදාපි නං සුඛං තදපි අන්වෙති.

84. තත්ථ කතමො චතුබ්‍යූහො හාරො? මනොපුබ්බඞ්ගමාති න ඉදං එකාදිවචනං. කිං කාරණා? සබ්බෙ යෙව ඉමෙ ඡවිඤ්ඤාණකායා, ඉමම්හි භගවතො කො අධිප්පායො? යෙ සුඛෙන අත්ථිකා, තෙ මනං පසාදෙන්තීති අයං ඉමම්හි සුත්තෙ භගවතො අධිප්පායො. අත්ථො පුබ්බෙයෙව නිද්දිට්ඨො.

යානි හි කුසලමූලානි, තානි අට්ඨානිසංසමත්තා හෙතු, අයං අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො. දස ඨානානි දෙසනාහෙතූනි දෙසනාපච්චයා නිද්දෙසනා ච. තත්ථ යං මඤ්ඤෙ දුක්ඛෙන සහ නාමරූපං විඤ්ඤාණසච්චන්ති අඞ්ගෙන කුසලමූලං පහීයති, අයං අප්පහීනභූමියං සමුදයො. යං තෙසං පහානා, අයං නිරොධො. ඉමානි චත්තාරි සච්චානි. අයං ආවට්ටො හාරො.

විභත්තීති –

> මනොපුබ්බඞ්ගමා ධම්මා, මනොසෙට්ඨා මනොමයා;
> මනසා චෙ පසන්නෙන, භාසති වා කරොති වා;
> තතො නං සුඛමන්වෙති, ඡායාව අනපායිනීති.

තං න එකංසෙන සමණස්ස වා බ්‍රාහ්මණස්ස වා පන හොති. තස්ස වා මිච්ඡාදිට්ඨිකස්ස සකසත්ථෙ චිත්තං පසාදෙති, තෙන ච පසන්නෙන චිත්තෙන භාසති බ්‍යාකරොති න තං සුඛමන්වෙති න ඡායාව අනුගාමිනී, දුක්ඛමෙව තං අන්වෙති. යථා වහන්තං චක්කං පදමන්වෙති, ඉදං තං විභජ්ජබ්‍යාකරණීයං. මනසා චෙ පසන්නෙන කායකම්මං වචීකම්මං සුඛවෙදනීයන්ති සමග්ගතෙ සුඛවෙදනීයං මිච්ඡග්ගතෙ දුක්ඛවෙදනීයං, අයං විභත්ති.

තත්ථ කතමො පරිවත්තනො හාරො? මනොපුබ්බඞ්ගමා ධම්මාති යං මනසා පදුට්ඨෙන භාසති වා කරොති වා දුක්ඛමස්සානුගාමිනී, එතානියෙව ද්වෙ සුත්තානි භාසිතානි එස එව ච පටිපක්ඛො. වෙවචනන්ති යදිදං මනොචිත්තං විඤ්ඤාණං මනින්ද්‍රියං මනොවිඤ්ඤාණධාතු.

පඤ්ඤත්තීති මනොපුබ්බඞ්ගමා ධම්මාති අයං මනො කිඤ්චි පඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤත්තං. ධම්මාති කුසලකම්මපථපඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤත්තං. මනොසෙට්ඨාති විසිට්ඨපඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤත්තං. මනොජවාති සහපඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤත්තං. චිත්තන්ති නෙක්ඛම්මපඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤත්තං. මනසා චෙ පසන්නෙනාති සද්ධින්ද්‍රියපඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤත්තං. මනසා චෙ පසන්නෙනාති අනාවිලසඞ්කප්පදූතියජ්ඣානපඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤත්තං . මනසා චෙ පසන්නෙනාති අස්සද්ධානං පටිපක්ඛපඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤත්තං. භාසති වාති සම්මාවාචාපඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤත්තං. කරොති වාති සම්මාකම්මන්තපඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤත්තං. තතො නං සුඛමන්වෙතීති ඣානසමාධානං. ඉන්ද්‍රියෙසු මනින්ද්‍රියං. පටිච්චසමුප්පාදෙ විඤ්ඤාණං. මනොපුබ්බඞ්ගමා ධම්මාති මෙත්තා ච මුදුතා ච ඣානෙසු දුතියං ඣානං තතියඤ්ච. ඛන්ධෙසු සඞ්ඛාරක්ඛන්ධපරියාපන්නො. ධාතූසු ධම්මධාතු, ආයතනෙසු ධම්මායතනං. යං කුසලං ඉන්ද්‍රියෙසු සුඛින්ද්‍රියඤ්ච සොමනස්සින්ද්‍රියඤ්ච පදට්ඨානං. ඉමෙසං ධම්මානං

පටිච්චසමුප්පන්නානං ඵස්සපච්චයා සුඛවෙදනීයො ඵස්සො සුඛවෙදනා මනොපවිචාරෙසු සොමනස්සවිචාරො ඡත්තිංසෙසු පඨමපදෙසු ඡ සොමනස්සනෙක්ඛම්මස්සිතා. ඉති අයං ඔතරණො හාරො.

තත්ථ කතමො සොධනො හාරො? යං අත්ථං ආරබ්භ ඉදං සුත්තං භාසිතං. සො අත්ථො නියුත්තො එතමත්ථං ආරබ්භ සුත්තං. අයං සොධනො හාරො.

85. තත්ථ කතමො අධිට්ඨානො හාරො? මනොපුබ්බඞ්ගමා ධම්මාති වෙවචනපඤ්ඤත්ති, න එකත්තපඤ්ඤත්ති. ධම්මාති එකතො න වෙවචනපඤ්ඤත්ති. මනසා චෙ පසන්නෙනාති සො පසාදො ද්විධො අජ්ඣත්තඤ්ච අබ්‍යාපාදාවික්ඛම්භනබහිද්ධා ච ඔකප්පනතො. සො අජ්ඣත්තපසාදො ද්විධො. සමුග්ඝාතපසාදො ච වික්ඛම්භනපසාදො ච බ්‍යාපාදපරියුට්ඨානං. විඝාතො න මූලපසාදො ජාතමූලම්පි වා. පසාදො සබ්‍යාපාදං විඝාතෙන. තතො නං සුඛමන්වෙතීති සුඛං කායිකඤ්ච චෙතසිකඤ්ච අප්පියවිප්පයොගොපි පියසම්පයොගොපි නෙක්ඛම්මසුඛම්පි පුථුජ්ජනසුඛම්පි පීතිසම්බොජ්ඣඞ්ගම්පි චෙතසිකං සුඛං . යම්පි පස්සද්ධකායො සුඛං වෙදෙති, තම්පි කායිකං සුඛං බොජ්ඣඞ්ගා ච චෙතසිකං සුඛං. යම්පි පස්සද්ධකායො සුඛං වෙදෙසි, තම්පි තඤ්ච සුඛපදට්ඨානං පඤ්ඤත්තියා යථාවුත්තං තං අපරාමට්ඨං කුසලානං ධම්මානං. අන්වෙතීති අප්පනා සන්දිස්සති න වායං වා පත්තභූතො අන්වෙති. තදිදං සුත්තං ද්වීහි ආකාරෙහි අධිට්ඨාතබ්බං. හෙතුනා ච යො පසන්නමානසො විපාකෙන ච යො දුක්ඛවෙදනීයො.

පරික්ඛාරොති භගවා පඤ්චසතෙන භික්ඛුසඞ්ඝෙන නගරං පවිසති රාජගහං. තත්ථ මනුස්සො පුග්ගලො භගවන්තං පරිවිසති, තස්ස පසාදො උප්පන්නො කුසලමූලපුබ්බයොගාවචරොපි. සො අඤ්ඤෙසඤ්ච අක්ඛාති, ඉදං වාචං භාසති ලාභා තෙසං, යෙසං නිවෙසනං භගවා පවිසති, අම්හාකම්පි යදි භවෙය්‍ය මයම්පි භගවතො සංපසාදං ලච්ඡම්හාති. යෙන භගවා තෙනඤ්ජලිං පණාමෙත්වා ''නමො භගවතො නමො භගවතො''ති අබ්‍යාපාදමානො එකමන්තෙ අට්ඨාසි. තදනන්තරෙ භගවා ඉමං සුත්තං අභාසිත්ථ ''මනොපුබ්බඞ්ගමා ධම්මා''ති. සබ්බං සුත්තං තථා යං පරෙසං භාසති ඉදං වාචාකම්මං. යං අඤ්ජලිං පණාමෙති, ඉදං කායකම්මං. යො මනොපසාදො, ඉදං මනොකම්මං. තත්ථ යං පරෙසං පකාසෙති භාසති වණ්ණං. යෙසං භගවා නිවෙසනං ගච්ඡතීති. සබ්බං තස්ස අලොභො කුසලමූලං. යං භගවති මෙත්තචිත්තො, තස්ස අදොසො කුසලමූලං . යං අඤ්ජලිං පණාමෙති මානඤ්ච නිග්ගණ්හාති, තත්ථස්ස අමොහො කුසලමූලං පාතුභවති. යං උළාරපඤ්ඤං පටිලභති, ඉදමස්ස දිට්ඨිවිපල්ලාසප්පහානං. යං තථායෙව සංවරො හොති, ඉදමස්ස සඤ්ඤාවිපල්ලාසප්පහානං. යං මනස්ස පසාදනං, ඉදමස්ස චිත්තවිපල්ලාසප්පහානන්ති අකුසලවිපල්ලාසානං වික්ඛම්භනං පහානං පච්චයො. තීණි කුසලමූලානි යො අනාවිලචිත්තසඞ්කප්පො, සො තස්ස මනසිකාරොති වුච්චති. යං කිලෙසෙහි වික්ඛම්භනං ඉති විපල්ලාසා ච ආරම්මණා සප්පච්චයතාය පච්චයො කුසලමූලානි ච සන්දිස්සයතාය පච්චයො, සො ච මනසිකාරො හෙතුනා ඉමිනා පච්චයෙන චිත්තං උප්පන්නං. තත්ථ යං සසත්ථාරම්මණං චිත්තං පවත්තං අයං බුද්ධානුස්සති. යම්පි භගවතො ගුණෙ මනසි කරොති, අයමස්ස ධම්මානුස්සති. තත්ථ සතිසම්පජඤ්ඤං හෙතු, අයඤ්ච පච්චයො. වාචා පඤ්ඤා හෙතු විතක්කවිචාරා පච්චයො. කායසඞ්ඛාරා කම්මස්ස අභිසඞ්ඛාරො නාම හෙතු වා අප්පච්චයො සුඛවෙදනීයස්ස කම්මස්ස උපචයො හෙතුකා කම්මස්ස පච්චයො.

86. තත්ථ කතමො සමාරොපනො හාරො? මනසායෙව පසන්නෙන සතොයෙවෙත්ථ පසන්නො අපි ච චිත්තවොදානා සත්තා විමුච්චන්තීති තෙන සත්තා චිත්තපුබ්බඞ්ගමා චිත්තෙන පසන්නෙන චෙතනාපි තත්ථ චිත්තභූතා භවන්තීති පටිසා අයං චෙතනානං පසාදෙන කායො චස්ස පසාදො , සො ච ආරභති පසාදෙන පසන්නො සඤ්ඤානන්ති චස්ස අවිපරීතා, සො පඤ්චවිධො වික්ඛම්භනා, කායපස්සම්භනායෙවා පසාදො චිත්තසිතො චිත්තං පන පුබ්බංයෙව පසන්නං. අයං සමාරොපනා. එවං පඤ්චන්නම්පි පසාදො. තතො නං සුඛමන්වෙතීති කතමං භගවා නිද්දිසති? න හි අත්තසච්චං තස්ස කම්මස්ස විපාකො අන්වෙති. තස්ස උපායො අනුගච්ඡති යදා සීතපච්චයා උප්පජ්ජතෙ සොමනස්සං අවිප්පටිසාරොපි අන්වෙති. අයං සමාරොපනො හාරො.

මහානාම සක්කස්ස සුත්තං [පස්ස සං. නි. 5.1017]. තස්මිං චෙ සමයෙ අස්සුතො අසම්පජානො කාලං කරෙය්‍ය කාමෙ භවති. අස්සුතො අභිසමාහාරො යො මා භායි, මහානාම, යං තං චිත්තං දීඝරත්තං සද්ධාපරිභාවිතං සීලපරිභාවිතං සුතචාගපරිභාවිතන්ති විත්ථාරෙන කාතබ්බං. චාගෙන ච පඤ්ඤාය ච කිං දස්සෙති? යා සද්ධා, සා චෙතසො පසාදො. යා අනාවිලසඞ්කප්පිතා, සා සද්ධා. කිං කාරණා? අනාවිලලක්ඛණා. අනාවිලලක්ඛණා හි සද්ධා. අපරෙ ආහු ගුණපරිසුද්ධිනිට්ඨාගමනලක්ඛණා, යඤ්ච අපරෙ වා වචනපටිග්ගහලක්ඛණා සද්ධා. අපරො පරියායො අත්තානං යදි එවං ඔකප්පෙති ''නාහං කිඤ්චි ජානාමීති එසා අහං තත්ථ අනුඤ්ඤත්තා අනඤ්ඤතා''ති. අයං සද්ධාති. අපරො පරියායො එකසට්ඨියා දිට්ඨිගතානං ආදීනවානුපස්සනා අනිච්චං දුක්ඛමනත්තාති. තෙන ච පදිට්ඨං භවති යථා ගම්භීරෙ උදපානෙ උදකං චක්ඛුනා පස්සති න ච කායෙන අභිසම්භුනාති. එවමස්ස අරියා නිජ්ඣානක්ඛන්තියා දිට්ඨි භවති, න ච සච්ඡිකතා. අයං වුච්චති සද්ධා. සා ච ලොකිකා. අපරො පරියායො බමති පුථුජ්ජනභූතස්ස වීසති වාති කො සක්කායාධීනා න නිවෙසො. න එතං එකන්ති නයසඤ්ඤා යථාභූතං දිට්ඨියා තු බලු මුදූහි පඤ්චහි ඉන්ද්‍රියෙහි දස්සනමග්ගෙන පහීනා භවන්ති. දිට්ඨෙකට්ඨා ච කිලෙසා, අයං සද්ධා.

සොතාපත්තඞ්ගමදුක්ඛායං භූමියං පරිපුණ්ණා වුච්චති. තස්මිංයෙව භූමියං සෙක්ඛසීලං අරියා ධාරෙන්ති වුච්චති. තස්මිංයෙව භූමියං මුදුපඤ්ඤා පඤ්ඤින්ද්‍රියන්ති වුච්චති. තස්මිංයෙව භූමියං ඛන්ධෙහි අනත්ථීකතා, අයං චාගො. තස්මා සද්ධා චාගාධිට්ඨානෙන නිද්දිසිතබ්බා. යතිකෙන [තෙන (ක.)] භියෝ‍යා මනෙන සා භිස්ස විපරීතා දිට්ඨිකා අස්සද්ධා, සා නයනඋපධීසු පමත්තා සමාදින්නා. තත්ථ සද්ධින්ද්‍රියං යො කාමං පරිවිස්සන්ති ඉති සන්තපාපපටිනිස්සග්ගා න

වාගාධිට්ඨානං පඤ්ඤින්ද්‍රියෙන පඤ්ඤාධිට්ඨානං, සීලෙන උපසමාධිට්ඨානං. ඉමෙ චත්තාරො ධම්මා සීලං පරිභාවයන්ති සද්ධා සීලං චාගො ච පඤ්ඤාති. තත්ථ සද්ධාය ඔඝං තරති. යං සීලං, අයං අප්පමාදො. යො චාගො, ඉදං පඤ්ඤාය කම්මං. යා පඤ්ඤා, ඉදං පඤ්ඤින්ද්‍රියං, තත්ථ යං සද්ධින්ද්‍රියං. තං තීසු අවෙච්චප්පසාදෙසු. යං සීලං, තං සද්ධින්ද්‍රියෙසු. යො චාගො, සො චතුසු ඣානෙසු. යා පඤ්ඤා, සා සච්චෙසු, සති සබ්බත්ථගාමිනී. තස්ස සෙක්ඛස්ස භද්දිකා හති, භද්දිකො අභිසම්පරායො. තස්ස සම්මුට්ඨස්සතිකස්ස සීලං කරොන්තස්ස න කායසම්මුට්ඨස්සතිතාය තානි වා ඉන්ද්‍රියානි තං වා කුසලමූලං කම්මවිපාකං භවති. තස්ස තිකස්ස අත්ථනිද්දෙසො. තත්ථ සද්ධා සීලං චාගො පඤ්ඤා චත්තාරො ධම්මා. යා සද්ධා යා ච පඤ්ඤා, ඉදං මනොසුචරිතං. යං සීලං, ඉදං කායිකං වාචසිකං සුචරිතං. යො චාගො, ඉදං චෙතසිකං අලොභො සුචරිතං. ඉති චිත්තෙ ගහිතෙ පඤ්චක්ඛන්ධා ගහිතා භවන්ති. ඉමෙහි ධම්මෙහි සුචරිතං ඉදං දුක්ඛඤ්ච අරියසච්චං පදට්ඨානං මග්ගස්ස.

87. තත්ථ කතමො විචයො හාරො? යා ච සද්ධා යඤ්ච සීලං. තං කිස්ස කරොති? යා සද්ධා තාය භගවන්තං අනුස්සරති මත්තෙනපි හත්ථිනා සමාගතා, අස්ස හො කුක්කුරා සබ්බං සීලෙන නප්පටිපජ්ජති කායෙන වා වාචාය වා ඨානං විසාරදො භවතීති අවිප්පටිසාරී පඤ්ඤා යස්ස පඤ්ඤත්තං උපට්ඨපෙති. තස්ස අඛණ්ඩස්ස සීලං යං න පච්ඡි තස්සං මොහස්ස අකුසලචිත්තං උප්පජ්ජති මිච්ඡාදිට්ඨිසහගතං වා, අයං විචයො හාරො. ධම්මචාදිනො භද්දිකාරාති භවිස්සති අත්ථි එසා යුත්ති.

තත්ථ කතමො පදට්ඨානො හාරො? යමිදං චිත්තං දීඝරත්තං පරිභාවිතං සද්ධාය සීලෙන චාගෙන පඤ්ඤාය සමාධිනා පඨමජ්ඣානස්ස පදට්ඨානං. යා සද්ධා අස්ස අනාවිලසඞ්කප්පො, තං දුතියජ්ඣානස්ස පදට්ඨානං. තීණි ච අවෙච්චප්පසාදා යං සීලං, තං අරියකන්තං, තං සීලක්ඛන්ධස්ස පදට්ඨානං. යා පඤ්ඤා, සා පඤ්ඤාක්ඛන්ධස්ස පදට්ඨානං. ඉමෙ ච ධම්මා ඉදඤ්ච චිත්තං එකොදිභූතසමාධිස්ස පදට්ඨානං. සද්ධා සද්ධින්ද්‍රියස්ස පදට්ඨානං. චාගො සමාධින්ද්‍රියස්ස පදට්ඨානං. පඤ්ඤා පඤ්ඤින්ද්‍රියස්ස පදට්ඨානං. සද්ධා ච පඤ්ඤා ච විපස්සනා පදට්ඨානං. සීලඤ්ච චාගො ච සමථස්ස පදට්ඨානං. සද්ධා ච පඤ්ඤා ච අවිජ්ජා විරාගාය පඤ්ඤාවිමුත්තියා පදට්ඨානං. සීලඤ්ච චාගො ච රාගවිරාගාය චෙතොවිමුත්තියා පදට්ඨානං.

තත්ථ කතමො ලක්ඛණො හාරො? විඤ්ඤාණෙ වුත්තෙ සද්ධාසතිභාවිතෙ සබ්බෙ පඤ්චක්ඛන්ධා වුත්තා භවන්ති. සද්ධාය භණිතාය සබ්බානි සත්ත ධනානි භණිතානි හොන්ති සද්ධාධනං…පෙ…. සීලක්ඛන්ධෙ වුත්තෙ සමාධික්ඛන්ධො ච පඤ්ඤාක්ඛන්ධො ච වුත්තා භවන්ති. යං තං චිත්තං දීඝරත්තං පරිභාවිතං පච්ඡිමකෙ කාලෙ න තදනුපරිවත්ති භවිස්සතීති නෙතං ඨානං විජ්ජති. තත්ථ සඤ්ඤාපි තදනුපරිවත්තිනී භවති. යෙපි තජ්ජාතිකා ධම්මා, තෙපි තදනුපරිවත්තිනො භවන්ති. රූපසඤ්ඤා රූපසඤ්චෙතනානුපස්සනමනසිකාරො එවං ඡන්නං ආයතනානං විඤ්ඤාණකායෙ, අයං ලක්ඛණො හාරො.

තත්ථ කතමො චතුබ්‍යූහො හාරො? ඉධ සුත්තෙ භගවතො කො අධිප්පායො? යෙ භද්දිකං හතිං ආකඞ්ඛෙය්‍ය භද්දිකඤ්ච අභිසම්පරායං, තෙ සද්ධං සීලං චාගං පඤ්ඤඤ්ච මනසි කරිස්සන්ති, අයං අධිප්පායො. යෙ චඤ්ඤෙපි සත්තා තථාගතස්ස සම්මුඛං න පටියුජ්ඣන්තෙ, ඉමං ධම්මං සොතා අවිප්පටිසාරතො කාලං කරිස්සන්තීති, අයං අධිප්පායො.

88. තත්ථ කතමො ආවට්ටො හාරො? ඉදම්පි චත්තාරො ධම්මා සද්ධා ච පඤ්ඤා ච අස්සද්ධියඤ්ච අවිජ්ජඤ්ච හනන්ති. සීලඤ්ච චාගො ච තණ්හා ච දොසඤ්ච හනන්ති. තස්ස ද්වෙ මූලානි පහීයන්ති. දුක්ඛං නිවත්තෙති අප්පහීනභූමියඤ්ච ද්විමූලානි පඤ්චක්ඛන්ධා. ද්වෙ අරියසච්චානි සමථො ච විපස්සනා ච. ද්වින්නං මූලානං පහානං. ඉමානි ද්වෙ සච්චානි නිරොධො ච මග්ගො ච. අයං ආවට්ටො හාරො.

තත්ථ කතමො විභත්ති? යං තං චිත්තං සද්ධාපරිභාවිතං…පෙ…. සචෙ පුථුජ්ජනස්ස තස්සපි භද්දිකා හති භවිස්සතීති න එකංසෙන තස්ස කම්මං දිට්ඨෙයෙව ධම්මෙ විපාකන්ති පච්චෙස්සති, අපරම්හි වා පරියායෙ භවිස්සති. යං වා අතීතං විපාකාය පච්චුපට්ඨිතං, තප්පච්චයානි චෙතානි, යෙ යථා මහාකම්මවිභඞ්ගෙ ‘‘තෙනායං විභජ්ජබ්‍යාකරණියො නිද්දෙසො ධම්මචාරිනො යා භද්දිකා හති’’ති.

තත්ථ කතමා පරිවත්තනා? අස්සද්ධියං දුස්සීල්‍යං යං මච්ඡෙරං දුප්පඤ්ඤං ච [දුප්පඤ්ඤියං (ක.)] යඤ්ච පටිපක්ඛෙන පහීනා භවන්ති, අයං පරිවත්තනා.

තත්ථ කතමං වෙවචනං? යං තං චිත්තං දීඝරත්තං පරිභාවිතං චිත්තං මනොවිඤ්ඤාණං…පෙ…. යං සද්ධාබලං සද්ධින්ද්‍රියං, යං සීලං තං සුචරිතං, සංයමො නියමො දමො ඛන්ධතා ඉමානි තස්ස වෙවචනානි. යො චාගො සො පටිනිස්සග්ගො අලොභො වොසග්ගො චාගොයිට්ඨානං. යා පඤ්ඤා සා පඤ්ඤත්තා පඤ්ඤප්පභා පඤ්ඤින්ද්‍රියං පඤ්ඤාබලං.

තත්ථ කතමා පඤ්ඤත්ති? යං තං චිත්තං බීජං පඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤත්තං. පරිභාවනා වාසනා පඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤත්ති. සද්ධා පසාදපඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤත්තා. සීලං සුචරිතපඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤත්තං. චාගො

පුඤ්ඤකිරියපඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤත්තො. පඤ්ඤා වීමංසපඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤත්තා. ඉමෙ තයො ධම්මා සද්ධා සීලං චාගො පඤ්ඤචතො පාරිසුද්ධිං ගච්ඡන්ති.

තත්ථ කතමො ඔතරණො? යං චිත්තං, තං ඛන්ධෙසු විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො, ධාතූසු මනොවිඤ්ඤාණධාතු, ආයතනෙසු මනායතනං. යෙ චත්තාරො ධම්මා, තෙ ඛන්ධෙසු සඞ්ඛාරක්ඛන්ධෙ පරියාපන්නා…පෙ…. ධාතූසු ආයතනෙසු.

තත්ථ කතමො සොධනො හාරො? ඉදං භගවතො භාසිතං මහානාමෙන සක්කෙන පුච්ඡිතෙන සබ්බං තං නියුත්තං.

තත්ථ කතමො අධිට්ඨානො? ඉදං චිත්තං වෙමත්තතාය පඤ්ඤත්තං අකුසලෙහි චිත්තෙහි අපරිභාවිතෙහි පරිභාවිතන්ති යානි පුන පරිභාවිතානි අඤ්ඤෙසම්පි තත්ථ උපාදාය පඤ්ඤත්තං සබ්බෙපිමෙ චත්තාරො ධම්මා එකත්තතාය පඤ්ඤත්තා. භද්දිකා හතීති කාමභොගිනො තෙව රූපධාතු අරූපධාතු මනුස්සාති සබ්බා භද්දිකා හති තදෙව කථාය පඤ්ඤත්තං, අයං පඤ්ඤත්ති.

තත්ථ කතමො පරික්ඛාරො? චිත්තස්ස ඉන්ද්‍රියානි පච්චයො ආධිපතෙය්‍යපච්චයතාය මනසිකාරො. හෙතුපච්චයතාය පච්චයො. සද්ධාය ලොකිකා පඤ්ඤා හෙතුපච්චයතාය පච්චයො. යොනිසො ච මනසිකාරො පච්චයො. සීලස්ස පතිරූපදෙසවාසො පච්චයො. අත්තසම්මාපණිධානඤ්ච හෙතු. චාගස්ස අලොභො හෙතු. අවිප්පටිසාරො ච හෙතුපච්චයො. පඤ්ඤා පරතො ච ඝොසො අජ්ඣත්තඤ්ච යොනිසො මනසිකාරො හෙතුපච්චයො ච.

තත්ථ කතමො සමාරොපනො? යං තං චිත්තං දීඝරත්තං පරිභාවිතන්ති චෙතසිකාපි. එත්ථ සබ්බෙ ධම්මා පරිභාවිතා භද්දිකා තෙ හති භවිස්සති, භද්දිකා උපපත්තිකො අභිසම්පරායො. ඉති යෙ කෙචි මනුස්සකා උපභොගපරිභොගා සබ්බෙ භද්දිකා හතියෙව, අයං සමාරොපනො.

89. උද්ධං අධො සබ්බධි විප්පමුත්තොති ගාථා [පස්ස උදා. 61 උදානෙ]. තත්ථ කිං උද්ධං නාම? යං ඉතො උද්ධං භවිස්සති අනාගාමී, ඉදං උද්ධං. අධො නාම යමතික්කන්තමතීතං, ඉදමචොච අපදානතන්ති උද්ධං. තත්ථ අතීතෙන සස්සතදිට්ඨී පුබ්බන්තාකප්පිකානං අපරන්තදිට්ඨී කෙසඤ්චි, උච්ඡෙදදිට්ඨීං යං [උච්ඡෙදදිට්ඨියං (ක.)] වුත්තකප්පිකානං ඉමා චෙව දිට්ඨියො උච්ඡෙදදිට්ඨී ච සස්සතදිට්ඨී ච. තත්ථායං සස්සතදිට්ඨී ඉමානි පන්නරස පදානි සක්කායදිට්ඨී සස්සතං භජන්ති. රූපවන්තං මෙ අත්තා, අත්තනි මෙ රූපං, රූපං මෙ අත්තාති යදුච්චතෙ පඤ්ඤං පරිදහන්ති. යා උච්ඡෙදදිට්ඨී සා පඤ්චසතානි උච්ඡෙදං භජන්ති. තෙ ''තං ජීවං තං සරීර''න්ති පස්සන්ති, රූපං මෙ අත්තාති තථාරූපා චතුබ්බිධා සක්කායදිට්ඨී උච්ඡෙදෙන ච සස්සතෙන ච. එවං පඤ්චසු ඛන්ධෙසු වීසතිවත්ථුකාය දිට්ඨියා පන්නරස පදානි පුබ්බන්තං භජන්ති. සස්සතදිට්ඨියා පඤ්ච පදානි අපරන්තං භජන්ති උච්ඡෙදදිට්ඨියා. තත්ථ ''අයමහමස්මී''ති පස්සන්තා රූපං අත්තතො සමනුපස්සති, සො උච්ඡෙදවාදී රූපවන්තඤ්ච අත්තානං, අත්තනි ච රූපං, රූපස්මිං වා අත්තාති සො පස්සති චාති ඉති උච්ඡෙදදිට්ඨී ච, අත්තතො පටිස්සරති සස්සතදිට්ඨී පුබ්බන්තතො ච පටිස්සරති. ''අයමහමස්මී''ති න සමනුපස්සති. තස්ස දිට්ඨාසවා පහානං ගච්ඡන්ති. යො තීසු අද්ධාසු පුබ්බන්තෙ ච අපරන්තෙ ච තෙන තෙන නිද්දිට්ඨානෙන උද්ධං අධො සබ්බධි විප්පමුත්තො ''අහමස්මී''ති න අනුපස්සතීති ඉමිනා ද්වාරෙන ඉමිනා පයොගෙන ඉමිනා උපායෙන ඉදං දස්සනභූමි ච සොතාපත්තිඵලඤ්ච සො අරියො පයොගො අනභාවංගතෙන සංසාරෙන අපුනබ්භවාති යො කොචි අරියො පයොගො පුනබ්භවාය මුදූනි වා පඤ්චින්ද්‍රියානි මජ්ඣානි අධිමත්තානි වා සබ්බං අපුනබ්භවප්පහානාය සංවත්තන්ති. අහන්ති දිට්ඨොඝො කාමොඝො භවොඝො අවිජ්ජොඝො ච ඔඝො. තත්ථ දෙසනාහාරෙන චත්තාරි සච්චානි පඤ්චහි ඉන්ද්‍රියෙහි සොතාපත්තිඵලෙන ච ද්වෙ සච්චානි මග්ගො ච නිරොධො ච. සක්කායසමුදයෙන ද්වෙ සච්චානි දුක්ඛඤ්ච සමුදයො ච, අයං දෙසනා හාරො.

තත්ථ කතමො විචයො? ''අයමහමස්මී''ති අසමනුපස්සන්තො තීණි දස්සනප්පහාතබ්බානි සංයොජනානි පජහති. අයං විචයො.

තත්ථ කතමා යුත්ති? තිවිධා පුග්ගලා කොචි උග්ඝටිතඤ්ඤූ කොචි විපඤ්චිතඤ්ඤූ කොචි නෙය්‍යො. උග්ඝටිතඤ්ඤූ තික්ඛින්ද්‍රියො ච තතො විපඤ්චිතඤ්ඤූ මුදින්ද්‍රියො තතො මුදින්ද්‍රියෙහි නෙය්‍යො. තත්ථ උග්ඝටිතඤ්ඤූ තික්ඛින්ද්‍රියතාය දස්සනභූමිමාගම්ම සොතාපත්තිඵලං පාපුණාති, එකබීජකො භවති. අයං පඨමො සොතාපන්නො. විපඤ්චිතඤ්ඤූ මුදූහි ඉන්ද්‍රියෙහි දස්සනභූමිමාගම්ම සොතාපත්තිඵලං පාපුණාති, කොලංකොලො ච හොති. අයං දුතියො සොතාපන්නො. තත්ථ නෙය්‍යො දස්සනභූමිමාගම්ම සොතාපත්තිඵලං පාපුණාති, සත්තක්ඛත්තුපරමො ච භවති. අයං තතියො සොතාපන්නො.

අත්ථි එසා යුත්ති මුදුමජ්ඣාධිමත්තෙහි ඉන්ද්‍රියෙහි මුදුමජ්ඣාධිමත්තං භූමිං සච්ඡිකරෙය්‍ය සක්කායදිට්ඨිප්පහානෙන වා දිට්ඨිගතානි පජහති. අයං යුත්ති.

තත්ථ කතමො පදට්ඨානො? තත්ථ සක්කායදිට්ඨි සබ්බමිච්ඡාදිට්ඨියා පදට්ඨානං. සක්කායො නාමරූපස්ස පදට්ඨානං. නාමරූපං සක්කායදිට්ඨියා පදට්ඨානං. පඤ්ච ඉන්ද්‍රියානි රූපීනි රූපරාගස්ස පදට්ඨානං. සළායතනං අහංකාරස්ස පදට්ඨානං. තත්ථ කතමො ලක්ඛණො? ද්වීසු දිට්ඨීසු පහීනාසු තත්ථ එකා දිට්ඨි දිට්ඨිගතානි පහානං ගච්ඡන්ති. උද්ධං ච අධො ච වීතරාගො සබ්බරජනීයෙසු වීතරාගො හොති. තජ්ජා පරභූමියං, ඉදං පච්චයන්ති යථාභූතං පස්සති. සො සබ්බපටිච්චසමුප්පාදං ආමසති. අයං ලක්ඛණො හාරො.

90. තත්ථ කතමො චතුබ්‍යූහො හාරො? ඉමම්හි සුත්තෙ භගවතො කො අධිප්පායො? යෙ සත්තා යෙ නාභිරමිස්සන්ති, තෙ දිට්ඨිප්පහානාය වායමිස්සන්ති. අයමෙත්ථ භගවතො අධිප්පායො. අයං චතුබ්‍යූහො හාරො.

තත්ථ කතමො ආවට්ටො හාරො? යානිමානි මුදූනි පඤ්චින්ද්‍රියානි තානි ඔරම්භාගියානි පඤ්චින්ද්‍රියානි. සබ්බෙන සබ්බං සමූහනන්ති අභිජ්ඣාබ්‍යාපාදො ච භාවනාකාරෙන සෙක්ඛාය විමුත්තියා බලං සද්ධා, උද්ධම්භාගියානි දිට්ඨිවසෙන බලං සද්ධා, වීරියින්ද්‍රියං ආරභිතත්තා සතින්ද්‍රියං පග්ගහිතත්තා අච්චන්තං නිට්ඨං ගච්ඡන්ති. තත්ථ යානි ඉන්ද්‍රියානි, අයං මග්ගො සංකිලෙසප්පහානං. අයං නිරොධො ආයතිං අනුප්පාදධම්මො, ඉදං දුක්ඛං. අයං ආවට්ටො හාරො.

තත්ථ කතමො විභත්ති හාරො? ‘‘අයමහමස්මී’’ති යො සමනුපස්සති, සො ච ඛො අධිමත්තෙන ලොකිකා යං භූමියං න තු අරියෙන පයොගෙන සො සක්කායදිට්ඨිං පජහති. යං වුච්චති තජ්ජාය භූමියා අධිමත්තාය. තත්ථ තජ්ජාය භූමියං පඤ්චහි ආකාරෙහි අධිමත්තතං පටිලභති සීලෙන වතෙන බාහුස්සච්චෙන සමාධිනා නෙක්ඛම්මසුඛෙන. තත්ථ අප්පත්තෙ පත්තසඤ්ඤී අධිමානං ගණ්හාති. එතස්මිංයෙව වත්ථුප්පත්තියං භගවා ඉදං සුත්තං භාසති. සීලවා වතමත්තෙනාති. තත්ථ යො අප්පත්තෙ පත්තසඤ්ඤී තස්ස යො සමාධි, සො සාමිසො කාපුරිසසෙවිතො පන සො කාපුරිසා වුච්චන්ති පුථුජ්ජනා. ආමිසං යඤ්ච අරියමග්ගමාගම්ම ලොකිකා අනරියං තෙන සමාධි හොති අනරියො කාපුරිසසෙවිතො. යො පන අරියාකාරෙන යථාභූතං න ජානාති න පස්සති [ජානාති පස්සති (පී.)], සො අධිගමනං පජහති යො අරියෙන සමාධිනා අකාපුරිසසෙවිතෙන නිරාමිසෙන නීයති, තත්ථ අකාපුරිසා වුච්චන්ති අරියපුග්ගලා. යො තෙහි සෙවිතො සමාධි, සො අකාපුරිසසෙවිතො. තස්මා එකං විභජ්ජබ්‍යාකරණීයං ‘‘අයමහමස්මී’’ති අසමනුපස්සන්තො තථා පාතෙති.

තත්ථ කතමා පරිවත්තනා? ඉමාය දස්සනභූමියා කිලෙසා පහාතබ්බා, තෙහි පහීයන්ති අනිද්දිට්ඨාපි භගවතා නිද්දිසිතබ්බා යො.

තත්ථ කතමං වෙවචනං? යා සක්කායදිට්ඨියා අත්තදිට්ඨියා. අයං භූමි. යෙ කිලෙසා පහාතබ්බා. තෙ අප්පහීයන්ති අනිද්දිට්ඨාපි භගවතා සස්සතදිට්ඨි ච උච්ඡෙදදිට්ඨි ච, සා පරියන්තදිට්ඨි ච. යා අපරියන්තදිට්ඨි ච, සා සස්සතදිට්ඨි ච. යා උච්ඡෙදදිට්ඨි, සා නත්ථිකා දිට්ඨි. යා සස්සතදිට්ඨි, සා අකිරියදිට්ඨි. ඉදං වෙවචනං.

තත්ථ කතමා පඤ්ඤත්ති? තණ්හා සංයොජනපඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤත්තා. මග්ගො පටිලාභපඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤත්තො. ඉන්ද්‍රියා පටිලාභපඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤත්තාති. තත්ථ කතමො ඔතරණො? සක්කායො දුක්ඛං දස්සනප්පහාතබ්බො. සමුදයො මග්ගො. ඉන්ද්‍රියානි තානි ච නිද්දිට්ඨානි ඛන්ධධාතුආයතනෙසු.

තත්ථ කතමො සොධනො හාරො? යඤ්හි ආරබ්භ භගවතා ඉදං සුත්තං භාසිතං, සො ආරබ්භ නිද්දිට්ඨො. තත්ථ කතමො පරික්ඛාරො? නාමරූපස්ස හෙතුපච්චයොපි විඤ්ඤාණං හෙතු බීජං. තෙන අවිජ්ජා ච සඞ්ඛාරා ච පච්චයො. නිවත්තිනයො න අපරො පරියායො සබ්බභවො, යෙ ච සබ්බභවස්ස හෙතු පරභණ්ඩපච්චයො ඉති සම්මාදිට්ඨි පරතො ච සොසො යොනිසො ච මනසිකාරො පච්චයො . යා පඤ්ඤා උප්පාදෙති, එසා හෙතු සම්මාදිට්ඨියා සම්මාසඞ්කප්පො භවති, යා සම්මාසමාධි [සම්මාදිට්ඨි (පී.)], අයං පරික්ඛාරො.

තත්ථ කතමො සමාරොපනො? ‘‘අයමහමස්මී’’ති අසමනුපස්සී දුක්ඛතො රොගතො…පෙ…. පන්නරස පදානි. සීලානි භගවා කිමත්ථියානි කිමානිසංසානි. සීලානි, ආනන්ද, අවිප්පටිසාරත්ථානි යාව විමුත්ති. තත්ථ දුවිධො අත්ථො – පුරිසත්ථො ච වචනත්ථො ච.

91. තත්ථ කතමො පුරිසත්ථො? යායං න පච්ඡානුතාපිතා අයං අවිප්පටිසාරො, අයං පුරිසත්ථො. යථා කොචි බ්‍රූහයති ඉමත්ථමාසෙවති සො භණෙය්‍ය, කිඤ්චි මමෙත්ථ අධිනං තස්සත්ථාය ඉදං කිරියං ආරභාමීති. අයං පුරිසත්ථො.

තත්ථ කතමො වචනත්ථො? සීලානි කායිකං වා වාචසිකං වා සුචරිතං අවිප්පටිසාරොති. තත්ථ සීලස්ස වතස්ස ච භාසොයෙව. අනඤ්ඤා සුගතකම්මතා සුචරිතං අයං අවිප්පටිසාරො. එවං යාව විමුත්තීති එකමෙකස්මිං පදෙ ද්වෙ අත්ථා – පුරිසත්ථො ච වචනත්ථො ච, යථා ඉමම්හි සුත්තෙ එවං සබ්බෙසු සුත්තෙසු ද්වෙ ද්වෙ අත්ථා. අයං හි පරමත්ථො උත්තමත්ථො ච. යං නිබ්බානසච්ඡිකං නිස්සාය යං සකං සච්ඡිකාතබ්බං භවති, සො වුච්චති කතස්ස [සතස්ස (ක.)] කත්ථොති. අයං පුන වෙවචනං සම්පජානාති. ඉමිනා නියුත්තත්ථමභිලබ්භන්ති වචනත්ථො. තත්ථ යං අත්ථං සාවකො අභිකඞ්ඛති. තස්ස යො පටිලාභො, අයං පුරිසත්ථො. යං යං භගවා ධම්මං දෙසෙති, තස්ස තස්ස ධම්මස්ස යා අත්ථවිඤ්ඤත්ති. අයං අත්ථො, තත්ථ සීලානං අවිප්පටිසාරො අත්ථොපි ආනිසංසොපි. එසො ච

ආනිසංසො යං දුග්ගතිං න ගච්ඡති. යථා තං භගවතා එසානිසංසො ධම්මෙ සුචිණ්ණෙ න දුග්ගතිං ගච්ඡති ධම්මචාරී, අයං අත්ථො.

යං පුරිසො භාවනාභූමියං සීලානි ආරබ්භ සීලෙන සංයුත්තො හොති එවං යාව විමුත්ති තථා සීලක්ඛන්ධො. තත්ථ යො ච අවිප්පටිසාරො අනුසයවසෙන නිද්දිට්ඨො, තඤ්ච සීලං අයං සීලක්ඛන්ධො. පාමොජ්ජපීතිපස්සද්ධීති ච සමාධින්ද්‍රියෙන, අයං සමාධික්ඛන්ධො. යං සමාහිතො යථාභූතං පජානාති, අයං පඤ්ඤාක්ඛන්ධො. ඉමෙ තයො ඛන්ධා සීලං සමාධි පඤ්ඤා ච තථා සීලං පරිපූරෙති යං වීරියින්ද්‍රියං තෙන කාරණෙන සො සීලං පරිපූරෙති, අනුප්පන්නස්ස ච අකුසලස්ස අනුප්පාදාය වායමති, උප්පන්නස්ස ච පහානාය අනුප්පන්නස්ස ච කුසලස්ස උප්පාදාය, උප්පන්නස්ස ච කුසලස්ස භියොභාවාය ඉති වීරියින්ද්‍රියං නිද්දිට්ඨං. තත්ථ යො සමාධික්ඛන්ධො , ඉදං සමාධින්ද්‍රියං. පඤ්ඤාක්ඛන්ධො පඤ්ඤින්ද්‍රියං, තං චතූසු සම්මප්පධානෙසු දට්ඨබ්බං. තථා යො අනුප්පන්නස්ස ච අකුසලස්ස අනුප්පාදාය වායමති, ඉදං පඨමං සම්මප්පධානං. යං උප්පන්නස්ස, ඉදං දුතියං. චත්තාරි සම්මප්පධානානි චතූසු ඣානෙසු පස්සිතබ්බානි. තථා සීලක්ඛන්ධෙන නෙක්ඛම්මධාතු ච අධිකා [ආදිකා (පී.)], තයො ච විතක්කා නෙක්ඛම්මවිතක්කො අබ්‍යාපාදවිතක්කො අවිහිංසාවිතක්කො ච. සාධාරණභූතා. යා පියායමානස්ස පාමොජ්ජෙන ඉදං කායිකං සුඛං ආනිතං අනියමීතිපෙමෙන, ඉදං දුක්ඛං. යො තත්ථ අවික්ඛෙපො, අයං සමාධි. ඉදං පඤ්චඞ්ගිකං පඨමං ඣානං. යා චෙතසිකා පස්සද්ධි සවිතක්කං සවිචාරං විරොධනං, යො කිලෙසො ච පරිදාහො, සො පඨමෙ ඣානෙ නිරුද්ධො. තථා යා ච කිලෙසපස්සද්ධි යා ච විතක්කවිචාරානං පස්සද්ධි, උභයෙපි එතෙ ධම්මෙ පස්සද්ධායං. තත්ථ කායස්ස චිත්තස්ස ච සුඛං සුඛායනා, ඉදං පීතිසුඛිනො පස්සද්ධි. යොපි එකොදිභාවො චිත්තස්ස, තෙන එකොදිභාවෙන යං චිත්තස්ස අජ්ඣත්තං සම්පසාදනං, ඉදං චතුත්ථං ඣානඞ්ගං. ඉති අජ්ඣත්තඤ්ච සම්පසාදො චෙතසො ච එකොදිභාවො පීති ච සුඛඤ්ච, ඉදං දුතියං ඣානං චතුරඞ්ගිකං. යො පස්සද්ධකායො සුඛං වෙදෙති, තෙන අධිමත්තෙන සුඛෙන එරිත්වා සුඛං චෙතසිකං යං, සො පීතිවීතරාගො එවං තස්ස පීතිවීතරාගතාය උපෙක්ඛං පටිලභති. සො පීතියා ච විරාගා උපෙක්ඛං පටිලභති. සුඛඤ්ච පටිසංවෙදෙති. සති ච සම්මා පඤ්ඤාය පටිලභති. සචෙ සති එකග්ගතා ඉදං පඤ්චඞ්ගිකං තතියං ඣානං. යං සුඛිනො චිත්තං සමාධියති, අයං එකග්ගතාය පරාවිධානභාගියා, පඨමෙ ඣානෙ අත්ථි චිත්තෙකග්ගතා නො චක්ඛුස්ස වෙදනා සබ්බං පාරිපූරිං ගච්ඡති. යථා චතුත්ථෙ ඣානෙ, තථා යා උපෙක්ඛා පස්සම්භයං සතිසම්පජඤ්ඤං චිත්තෙකග්ගතා ච, ඉදං චතුත්ථං ඣානං.

92. යථා සමාධි දස්සයිතබ්බං, තථා පඤ්ඤින්ද්‍රියං තං චතූසු අරියසච්චෙසු පස්සිතබ්බං. යං සමාහිතො යථාභූතං පජානාති, සා පජානනා චතුබ්බිධා අසුභතො දුක්ඛතො අනත්තතො ච, යදාරම්මණං තං දුක්ඛං අරියසච්චං, යං පජානන්තො නිබ්බින්දති විමුච්චති තථා යං කාමාසවස්ස පහානං භවාසවස්ස දිට්ඨාසවස්ස අවිජ්ජාසවස්ස, අයං නිරොධො අප්පහීනභූමියං ආසවසමුදයො. ඉමානි චත්තාරි අරියසච්චානි යථා පඤ්ඤින්ද්‍රියං පස්සිතබ්බං. යථායං සමාහිතො යථාභූතං පජානාති, අයං දස්සනභූමි. සොතාපත්තිඵලඤ්ච යථාභූතං පජානන්තො නිබ්බින්දතීති, ඉදං තනුකඤ්ච. කාමරාගබ්‍යාපාදං සකදාගාමිඵලඤ්ච යං නිබ්බින්දති විරජ්ජති, අයං පඨමජ්ඣානභාවනාභූමි ච රාගවිරාගා චෙතොවිමුත්ති අනාගාමිඵලඤ්ච. යං විමුත්ති විමුච්චති, අයං අවිජ්ජාවිරාගා පඤ්ඤාවිමුත්ති අරහත්තඤ්ච. ඉමෙ අවිප්පටිසාරා ච වීරියින්ද්‍රියඤ්ච චත්තාරො සම්මප්පධානා අවිප්පටිසාරා තඤ්ච උපරි යාව සමාධි, එවං තෙ චත්තාරි ඣානානි සමාධින්ද්‍රියඤ්ච යං සමාහිතො යථාභූතං පජානාති. ඉමෙ චත්තාරො සතිපට්ඨානා සීලපාරිපූරිමුපාදාය වාගසංහිතෙන ච නිබ්බෙධිකානඤ්ච නිමිත්තානං අනාවිලමනා, ඉදං සතින්ද්‍රියං චත්තාරො සතිපට්ඨානා. යං පුන ඉමාය ධම්මදෙසනාය තීසු ඨානෙසු දිට්ඨොගමනකින්ද්‍රියං කිලෙසපහානෙන ච සෙක්ඛසීලං, ඉදං සද්ධින්ද්‍රියං. චත්තාරි ච සොතාපත්තියඞ්ගානි ඵලානි. සමාධින්ද්‍රියානි සොපනියාභාරීනි සබ්බසුත්තෙසු නිද්දිසිතබ්බානි. යං ඣානං පටිලභනං වීරියගහිතංයෙව ඤාණං පටිස්සරතො, අයං සුතමයී පඤ්ඤා. යො සමාධි පුබ්බාපරනිමිත්තාභාසො අනොමගතිතාය යථාකාමො, අයං චින්තාමයී පඤ්ඤා, යං තථාසමාහිතො යථාභූතං පජානාති, අයං භාවනාමයී පඤ්ඤා. අයං සුත්තනිද්දෙසො.

ඉමං සුත්තං නිබ්බෙධභාගියං බුජ්ඣකාරධිකං බුජ්ඣිතබ්බං. යෙහි අඞ්ගෙහි සමන්නාගතං තං බුජ්ඣිස්සන්ති තස්ස අඞ්ගානි බුජ්ඣිස්සන්ති, තෙන බොජ්ඣඞ්ගා. තථා ආදිතො යාව සීලං චතං චෙතනා කරණීයා, කිස්ස සීලානි පාරිපූරෙති. අනුප්පන්නස්ස ච අකුසලස්ස අනුප්පාදාය උප්පන්නස්ස ච අකුසලස්ස පහානාය අනුප්පන්නස්ස කුසලස්ස උප්පාදාය උප්පන්නස්ස ච කුසලස්ස භියොභාවාය, ඉදං වීරියං තස්ස තස්ස බුජ්ඣිතස්ස අඞ්ගන්ති. අයං වීරියසම්බොජ්ඣඞ්ගො. ඉමිනා වීරියෙන ද්වෙ ධම්මා ආදිතො අවිප්පටිසාරො පාමොජ්ජඤ්ච යා පුන පීති අවිප්පටිසාරපච්චයා පාමොජ්ජපච්චයා, අයං පීතිසම්බොජ්ඣඞ්ගො. යං පීතිමනස්ස කායො පස්සම්භති. අයං පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣඞ්ගො. තෙන කායිකසුඛමානිතං යං සුඛිනො චිත්තං සමාධියති, අයං සමාධිසම්බොජ්ඣඞ්ගො. යං සමාහිතො යථාභූතං පජානාති, අයං ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣඞ්ගො. යා සීලමුපාදාය පඤ්චන්නං බොජ්ඣඞ්ගානං උපාදායානුලොමතා නිමිත්තායනා පීතිභාගියානඤ්ච විසෙසභාගියානඤ්ච අපිලාපනතා සහගතා හොති අනවමග්ගො, අයං සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගො. යං යථාභූතං පජානාති, අච්චාරද්ධවීරියං කරොති. උද්ධච්චභූමීති කතා අභිපත්ථිතං පෙසෙති. කොසජ්ජභූමීති ගරහිතො රහිතෙහි අඞ්ගෙහි බුජ්ඣති යං චක්ඛුසමථපථං, සා උපෙක්ඛාති. තෙන සා උපෙක්ඛා තස්ස බොජ්ඣඞ්ගස්ස අඞ්ගන්ති කරිත්වා උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගොති වුච්චතෙ. එසො සුත්තනිද්දෙසො.

93. තත්ථ කතමා දෙසනා? අස්මිං සුත්තෙ චත්තාරි අරියසච්චානි දෙසිතානි. තත්ථ කතමො විචයො? සීලවතො අවිප්පටිසාරො යාව විමුත්ති ඉමිස්සාය පුච්ඡාය මිනිකිමත්ථස්සමීති ද්වෙ පදානි පුච්ඡා ද්වෙ පදානි විසජ්ජනානි ද්වීහි පදෙහි ද්වෙ අභිඤ්ඤං ද්වීහි චෙව පදෙහි විසජ්ජනා කිං පුච්ඡති නිබ්බාධිකං කායභූමිං කම්මස්ස තථා හි පතිට්ඨා ච

අසෙක්ඛෙ ධම්මෙ උප්පාදෙති. තත්ථ කතමා යුත්ති? සීලවතො අවිප්පටිසාරො භවති කිං නිච්ඡන්දස්ස ච විරාගො අත්ථි එසා යුත්ති. තත්ථ කතමං පදට්ඨානං? වීරියං වීරියින්ද්‍රියස්ස පදට්ඨානං. සමාධි සමාධින්ද්‍රියස්ස පදට්ඨානං. පඤ්ඤා පඤ්ඤින්ද්‍රියස්ස පදට්ඨානං. වීරියං අදොසස්ස පදට්ඨානං. සමාධි අලොභස්ස පදට්ඨානං. පඤ්ඤා අමොහස්ස පදට්ඨානං. වීරියින්ද්‍රියං තිණ්ණං මග්ගඞ්ගානං පදට්ඨානං, සම්මාවාචාය සම්මාකම්මන්තස්ස සම්මාආජීවස්ස. සමාධින්ද්‍රියං තිණ්ණං මග්ගඞ්ගානං පදට්ඨානං, සම්මාසඞ්කප්පස්ස සම්මාවාචාය සම්මාසමාධිනො. පඤ්ඤින්ද්‍රියං ද්වින්නං මග්ගඞ්ගානං පදට්ඨානං, සම්මාසතියා සම්මාදිට්ඨියා ච.

තත්ථ කතමො ලක්ඛණො? සීලක්ඛන්ධෙ වුත්තෙ සබ්බෙ තයො ඛන්ධා වුත්තා භවන්ති, සීලමෙව හි සෙලොපමතා යථා සෙලො සබ්බපච්චත්ථිකෙහි අකරණීයො එවං තං චිත්තං සබ්බකිලෙසෙහි න කම්පතීති, අයං අමොහො. විරත්තං [පස්ස උදා. 34 උදානපාළියං] රජනීයෙසූති අයං අලොභො. කොපනෙය්‍යො න කුප්පතීති අයං අදොසො. තත්ථ පඤ්ඤා අමොහො කුසලමූලං, අලොභො අලොභොයෙව, අදොසො අදොසොයෙව. ඉමෙහි තීහි කුසලමූලෙහි සෙක්ඛභූමියං ඨිතො අසෙක්ඛමග්ගං උප්පාදෙති. සෙක්ඛභූමි සම්පත්තිකම්මධම්මෙ උප්පාදෙති, සා ච සම්මාවිමුත්ති, යඤ්ච විමුත්තිරසඤාණදස්සනං ඉමෙ දස අසෙක්ඛානං අරහත්තං ධම්මා. තත්ථ අට්ඨඞ්ගිකෙන මග්ගෙන චතුබ්බිධා භාවනාපි ලබ්භති. සීලභාවනා කායභාවනා චිත්තභාවනා පඤ්ඤාභාවනා ච. තත්ථ සම්මාකම්මන්තෙන සම්මාආජීවෙන ච කායො භාවිතො. සම්මාවාචාය සම්මාවායාමෙන ච සීලං භාවිතං. සම්මාසඞ්කප්පෙන සම්මාසමාධිනා ච චිත්තං භාවිතං. සම්මාදිට්ඨියා සම්මාසතියා ච පඤ්ඤා භාවිතා. ඉමාය චතුබ්බිධාය භාවනාය ද්වෙ ධම්මා භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡන්ති චිත්තං පඤ්ඤඤ්ච. චිත්තං භාවනාය සමථො, පඤ්ඤා භාවනාය විපස්සනා. තත්ථ පඤ්ඤා අවිජ්ජාපහානෙන චිත්තං උපක්කිලෙසෙහි අමිස්සීකතන්ති. පඤ්ඤා භාවනාය චිත්තභාවනංයෙව පරිපූරෙති. එවං යස්ස සුභාවිතං චිත්තං කුතො තං දුක්ඛමෙස්සතීති. අපි ච ඛො පන තස්ස ආයස්මතො අබ්‍යාපාදධාතු අධිමුත්තා, න සො පෙතං සමාපන්නො තස්ස සඞ්ඛාපහාරං දෙති, සඞ්ඛාවිතක්කිතෙ සරීරෙ දුක්ඛං න වෙදියති, අයං සුත්තත්ථො.

94. තත්ථ කතමා දෙසනා? ඉමම්හි සුත්තෙ දස අසෙක්ඛා අරහත්තධම්මා දෙසිතා අප්පමාණා ච සම්මා විභාවනා. තත්ථ කතමො විචයො? සෙලොපමතා යෙ යෙ ධම්මා වෙදනීයසුඛදුක්ඛොපගතා, තෙ සබ්බෙ නිරූපං වානුපස්සන්තානං වූපගතා කායතො වෙදයිතපරික්ඛාරො අප්පවත්තිතො දුක්ඛං න වෙදියති. තත්ථ කතමා යුත්ති, යස්සෙවං භාවිතං චිත්තං කුතො තං [නං (ක.)] දුක්ඛමෙස්සතීති. තීසු භාවනාසු දුක්ඛං නක්ඛමති චිත්තං චිත්තභාවනාය ච. නිරොධභාවනාය ච ආනන්තරිකා සමාධිභාවනාය ච. ඉති යස්සෙවං භාවිතං චිත්තන්ති සමාධි ඵලස්ස පදට්ඨානං.

තත්ථ කතමො ලක්ඛණො? යස්සෙවං භාවිතං [පස්ස උදා. 34 උදානපාළියං] චිත්තන්ති චිත්තානි භාවිතානි යථා පඨමං නිද්දිට්ඨානි පඤ්ඤා සීලං කායො චිත්තං, සීලම්පි සුභාවිතං කායිකචෙතසිකඤ්ච ඨිතත්තා නානුපකම්පතීති වෙදනාපි තථා සඤ්ඤාපි සඞ්ඛාරාපි. කුතො තං දුක්ඛමෙස්සතීති සුඛම්පි නානුගච්ඡති, අදුක්ඛමසුඛම්පි නාගතන්ති.

තත්ථ කතමො චතුබ්‍යූහො හාරො? ඉධ භගවතො කො අධිප්පායො? යෙ දුක්ඛෙන අධිකා භවිස්සන්ති, තෙ එවරූපාහි සමාපත්තීහි විරහිස්සන්ති. අයමෙත්ථ භගවතො අධිප්පායො. යෙ ච අප්පසන්නා, තෙ හි භවිස්සන්ති, පසන්නානඤ්ච පීතිපාමොජ්ජං භවිස්සති, අයං තත්ථ භගවතො අධිප්පායො. ආවට්ටොති නත්ථි ආවට්ටනස්ස භූමි.

විභත්තීති යස්සෙවං භාවිතං චිත්තං කුතො තං දුක්ඛමෙස්සතීති දුවිධො නිද්දෙසො – දුක්ඛහෙතුනිද්දෙසො ච පටිපක්ඛනිද්දෙසො ච. කො සො දුක්ඛහෙතු? යතො දුක්ඛං ආගච්ඡති පටිපක්ඛෙ වුත්තෙ සෙසධම්මානං සීලං හෙතු ච පච්චයො ච, තෙ සබ්බෙ ධම්මා වුත්තා හොන්ති. එකබොධිපක්ඛියෙ ධම්මෙ වුත්තෙ සබ්බෙ බොධගමනීයා ධම්මා වුත්තා භවන්ති.

තත්ථ කතමො චතුබ්‍යූහො හාරො? ඉමම්හි සුත්තෙ භගවතො කො අධිප්පායො? යෙ අවිප්පටිසාරෙන ඡන්දිකා, තෙ සීලපාරිපූරී භවන්ති පාමොජ්ජඡන්දිකා අවිප්පටිසාරීපාරිපූරී, අයමෙත්ථ භගවතො අධිප්පායො…පෙ…. අයං චතුබ්‍යූහො හාරො.

තත්ථ කතමො ආවට්ටො? ඉදං සුත්තං නිබ්බෙධභාගියං. යො නිබ්බෙධො, අයං නිරොධො. යෙන නිබ්බිජ්ඣති, සො මග්ගො. යං නිබ්බිජ්ඣති, තං දුක්ඛං. යං නිබ්බෙධගාමිනා මග්ගෙන පහීයති, සමුදයොයං වුත්තො.

තත්ථ කතමා විභත්ති? සීලවතො අවිප්පටිසාරොති විභජ්ජබ්‍යාකරණීයං, පරාමසන්තස්ස නත්ථි අවිප්පටිසාරො යාව දොසකතං කායෙන වා වාචාය වා අකුසලං ආරභති. කිඤ්චිපිස්ස එවං හොති ‘‘සුකතමෙතං සුචරිතමෙතං නො චස්ස තෙන අවිප්පටිසාරෙන පාමොජ්ජං ජායති යාව විමුත්ති, තස්ස සීලවතො අවිප්පටිසාරො’’ති විභජ්ජබ්‍යාකරණීයං, අයං විභත්තිහාරො.

තත්ථ කතමා පරිවත්තනා? ඉමෙහි සත්තහි උපනිසාසම්පත්තීහි එකාදස උපනිසා විභත්තියං පජහානං පජහන්ති, අයං පරිවත්තනා.

තත්ථ කතමා වෙවචනා? ඉමෙසං අරියධම්මානං බලබොජ්ඣඞ්ගවිමොක්ඛසමාධිසමාපත්තීනං ඉමානි වෙවචනානි.

තත්ථ කතමා පඤ්ඤත්ති? සීලවතො අවිප්පටිසාරොති සීලක්ඛන්ධෙ නෙක්ඛම්මපඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤත්තං, නිසජ්ජපඤ්ඤත්ති ච එවං දස අඞ්ගානි ද්වීහි ද්වීහි අඞ්ගෙහි පඤ්ඤත්තානි.

තත්ථ කතමො ඔතරණො? ඉදං නිබ්බෙධභාගියසුත්තං පඤ්චසු ඔතිණ්ණං යථා යං පඨමං නිද්දිට්ඨං එවමින්ද්‍රියාදිඛන්ධධාතුආයතනෙසු නිද්දිසිතබ්බානි.

තත්ථ කතමො සොධනො හාරො? සීලවතො අවිප්පටිසාරොති න තාව සුද්ධො ආරම්භො අවිප්පටිසාරිනො පාමොජ්ජන්ති න තාව සුද්ධො ආරම්භො යානි එකාදස පදානි දෙසිතානි යදා තදා සුද්ධො ආරම්භො, අයං සොධනො.

තත්ථ කතමො අධිට්ඨානො? සීලවෙමත්තතාය පඤ්ඤත්තං එවං දස පදානි සබ්බානි සීලක්ඛන්ධස්ස ආනිසංසො, තෙ ච පතිරූපදෙසවාසො ච පච්චයො අත්තසම්මාපණිධානඤ්ච හෙතු, සමාධික්ඛන්ධස්ස සුඛං හෙතු පස්සද්ධි පච්චයො, යෙන ඣානසහජාති ච ඨානන්ති ඣානඞ්ගා අපරො පරියායො කාමෙසු ආදීනවානුපස්සනා සමාධිනො පච්චයො නෙක්ඛම්මෙ ආනිසංසදස්සාවිතා හෙතු.

තත්ථ කතමා සමාරොපනා? යං වීරියින්ද්‍රියං, සො සීලක්ඛන්ධො. යං සීලං, තෙ චත්තාරො ධම්මා පධානා. යං ධම්මානුධම්මපටිපත්ති, සො පාතිමොක්ඛසංවරො.

95. යස්ස සෙලොපමං චිත්තන්ති ගාථා [පස්ස උදා. 34 උදානෙ], සෙලොපමන්ති උපමා යථා සෙලො වාතෙන න කම්පති න උණ්හෙන න සීතෙන සංකම්පති. යථා අනෙකා අචෙතනා, තෙ උණ්හෙන මිලායන්ති, සීතෙන අවසුස්සන්ති, වාතෙන භජන්ති. න එවං සෙලො විරත්තං රජනීයෙසු දොසනීයෙ න දුස්සතීති කාරණං දොසනීයෙ දොමනස්සන්තං, න දුට්ඨෙන වා කම්පති උණ්හෙන වා, සො මිලායති සීතෙන වා අවසුස්සති, එවං චිත්තං රාගෙන නානුස්සති සීතෙන කම්පතීති. කිං කාරණං? විරත්තං රජනීයෙසු දොසනීයෙ න දුස්සති. කිං කාරණං? දොසනීයෙ පනස්සන්ති න දුස්සති, අදුට්ඨං තං න කොසිස්සන්ති, තෙන කුප්පනීයෙ න කුප්පති, යස්සෙවං භාවිතං චිත්තං කුතො තං දුක්ඛනිද්දෙසො ච කුතො එවරූපස්ස දුක්ඛං ආගමිස්සතීති නිද්දිට්ඨං.

පරිවත්තනාති කුතො තං දුක්ඛමෙස්සතීති යං චෙතසිකං සුඛං අනුපාදිසෙසා අයං නත්ථී සොපාදිසෙසා අයං අත්ථී. පුන එවමාහංසු තං ඛණං තං මුහුත්තං උභයමෙව අවෙදයිතං සොපාදිසෙසං යඤ්ච අනුපාදිසෙසං යඤ්ච තං ඛණං තං මුහුත්තං අනුපාදිසෙසං යඤ්ච සොපාදිසෙසං ච අවෙදයිතං. සුඛමාපන්නස්ස අනාවත්තිකන්ති අයමෙත්ථ විසෙසො පරිවත්තනා.

තත්ථ කතමො වෙවචනො? යස්සෙවං භාවිතං චිත්තං වා භාවිතං සුභාවිතං අනුට්ඨිතං වත්ථුකතං සුසමාරද්ධං. චිත්තන්ති මනො විඤ්ඤාණං මනින්ද්‍රියං මනොවිඤ්ඤාණධාතු.

තත්ථ කතමා පඤ්ඤත්ති? චිත්තං මනො සඞ්ඛාරා වූපසමපඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤත්තං. සමාධි අසෙක්ඛපඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤත්තො. දුක්ඛං උච්ඡින්නපඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤත්තං.

තත්ථ කතමො ඔතරණො? චිත්තෙ නිද්දිට්ඨෙ පඤ්චක්ඛන්ධා නිද්දිට්ඨා හොන්ති, අයං ඛන්ධෙසු ඔතරණො, මනොවිඤ්ඤාණධාතුයා නිද්දිට්ඨාය අට්ඨාරස ධාතුයො නිද්දිට්ඨා හොන්ති, අයං ධාතුසු ඔතරණො. මනායතනෙ නිද්දිට්ඨෙ සබ්බානි ආයතනානි නිද්දිට්ඨානි හොන්ති. තත්ථ මනායතනං නාමරූපස්ස පදට්ඨානං. නාමරූපපච්චයා සළායතනං. තථා පටිච්චසමුප්පාදෙ. අයං ඔතරණො. තත්ථ කතමො සොධනො සුද්ධොයෙව ආරම්භො.

තත්ථ කතමො අධිට්ඨානො? ඡළින්ද්‍රියං භාවනා එකත්තායං පඤ්ඤත්ති ඡට්ඨිතෙන කායො එකත්තාය පඤ්ඤත්තො.

තත්ථ කතමො පරික්ඛාරො? චිත්තස්ස පුබ්බහෙතු සමුප්පාදාය මනසිකාරො ච තප්පොණතා ච යං අසමාහිතභූමියං ච විසෙසධම්මානං අභාවිතත්තා චිත්තසතතං ගච්ඡති, සචෙ සමාධිනො සුඛං හෙතු අවිප්පටිසාරො පච්චයො, අයං හෙතු අයං පච්චයො පරික්ඛාරො.

තත්ථ කතමා සමාරොපනා? යස්සෙවං භාවිතන්ති තස්ස ධම්මා සමාරොපයිතබ්බා. කායො සීලං පඤ්ඤා භාවිතචිත්තන්ති අනභිරතං අනපණතං අනෙකං අනුතං අනාපජ්ජාසත්තං අයං සමඤ්ඤායතනා න තස්ස සෙක්ඛස්ස සම්මාසමාධි සබ්බෙ අසෙක්ඛා දස අරහන්තධම්මා නිද්දිට්ඨා හොන්ති. අසෙක්ඛභාගියානි සුත්තානි.

96. යස්ස නූන, භන්තෙ, කායගතාසති අභාවිතා, අයං සො අඤ්ඤතරං සබ්‍රහ්මචාරිං [සබ්‍රහ්මචාරීනං (ක.)] ආසජ්ජ සමාපජ්ජ අප්පටිනිසජ්ජ ජනපදචාරිකං පක්කමෙය්‍ය, සො ආයස්මා ඉමස්මිං විප්පටිජානාති ද්වෙ පජානි පටිජානාති

චිත්තභාවනායඤ්ච දිට්ඨියා පහානං, කායභාවනායඤ්ච දිට්ඨිප්පහානං, කායභාවනායඤ්ච තණ්හාපහානං, යං පඨමං උපමං කරොති. අසුචිනාපි සුචිනාපි පථවී නෙව අට්ටියති න ජිගුච්ඡති න පීතිපාමොජ්ජං පටිලභති, එවමෙව හි පථවීසමෙන සො චෙතසා අන්වයෙන අප්පකෙන අවෙරෙන අබ්‍යාපජ්ජෙන විහරාමීති. ඉති සො ආයස්මා කිං පටිජානාති, කායභාවනාය සුඛින්ද්‍රියපහානං පටිජානාති, චිත්තභාවනාය සොමනස්සින්ද්‍රියපහානං පටිජානාති. කායිකා වෙදනා රාගානුසයමනුගතානං සුඛින්ද්‍රියං පටික්ඛිපති. න හි වෙදනාක්ඛන්ධං යා චෙතසිකා සුඛවෙදනා තත්ථ අයං පටිලාභපච්චයා උප්පජ්ජති සුඛං සොමනස්සං. සොතං පටික්ඛිපති, න හි මනොසම්ඵස්සජං වෙදනං. තත්ථ චතූසු මහාභූතෙසු රූපක්ඛන්ධස්ස අනුසයපටිසපහානං භණති. කාමෙ රූපඤ්ච තඤ්ච අසෙක්ඛභූමියං. කායෙ කායානුපස්සනා දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරඤ්ච. බලෙන ච උස්සාහෙන ච සබ්බං මනසි කතත්තානං පහානං මෙදං කතාලිකාය ච පුරිසෙන ච මණ්ඩනකජාතිකෙන ච, එතෙහි ඉමස්ස මාතාපිතුසම්භූතං පච්චවෙක්ඛණං, සො කායෙන ච කායානුපස්සනාය ච චිත්තෙන ච චිත්තානුපස්සනාය ච ද්වෙ ධම්මෙ ධාරෙති. කායකිලෙසවත්ථුං චිත්තෙන ච චිත්තසන්නිස්සයෙ චිත්තෙන සුභාවිතෙන සත්තන්නං ච සමාපත්තීනං විහරිතුං පටිජානාති.

ගහපතිපුත්තොපමතාය ච යථා ගහපතිපුත්තස්ස නානාරඞ්ගානං වත්ථකරණ්ඩකො පූණ්ණො භවෙය්‍ය, සො යං යදෙව වත්ථයුගං පුබ්බණ්හසමයෙ ආකඞ්ඛති, පුබ්බණ්හසමයෙ නිබ්බාපෙති, එවං මජ්ඣන්හිකසමයෙ, සායන්හසමයෙ, එවමෙව සො ආයස්මා චිත්තස්ස සුභාවිතත්තා යථාරූපෙන විහාරෙන ආකඞ්ඛති පුබ්බණ්හසමයං විහරිතුං, තථාරූපෙන [යථාරූපෙන (පී. ක.)] පුබ්බණ්හසමයං විහරති, මජ්ඣන්හිකසමයෙ, සායන්හසමයෙ. තෙන වෙස ආයස්මතා උපමාය මෙ ආසිතාය පථවී වා අනුත්තරා ඉන්ද්‍රියභාවනා භාවිතචිත්තෙන. තෙන සො ආයස්මා ඉදං අට්ඨවිධං භාවනං පටිජානාති චතූසු මහාභූතෙසු, කායභාවනං උපකචණ්ඩාලං පුරිසමෙතකං භවතලාකාසු චිත්තභාවනං, ඉමාහි භාවනාහි තාය භාවනාය ච සමථා පාරිපූරිමන්තෙහි. ඉමෙහි චතූහි පඤ්ඤාපාරිපූරිමන්තෙහි.

97. කථං උපකචණ්ඩාලං පටිකූලෙසු ධම්මෙසු අප්පටිකූලසඤ්ඤී විහරති? කායො පකතියා අප්පටිකූලං කායෙ උද්ධුමාතකසඤ්ඤා සංඛිත්තෙන නව සඤ්ඤා ඉමෙ පටිකූලා ධම්මා වෙසො ආයස්මා පටිකූලතො අජිගුච්ඡිතො කායගතාසතියා භාවනානුයොගමනුයුත්තො විහරති, න හි තස්ස ජිගුච්ඡප්පහාය චිත්තං පටිකූලති.

කථං අප්පටිකූලෙසු ධම්මෙසු පටිකූලසඤ්ඤී විහරතීති? කායො සබ්බලොකස්ස අප්පටිකූලො තං සො ආයස්මා අසුභසඤ්ඤාය විහරති. එවං අප්පටිකූලෙසු ධම්මෙසු පටිකූලසඤ්ඤී විහරති.

කථං පටිකූලෙසු ච අප්පටිකූලෙසු ච අප්පටිකූලසඤ්ඤී විහරතීති අපි සබ්බොයං ලොකස්ස යමිදං මුණ්ඩො පත්තපාණී කුලෙසු පිණ්ඩාය විචරති, තෙන ච සො ආයස්මා සුවණ්ණදුබ්බණ්ණෙන අප්පටිකූලසඤ්ඤී චිත්තෙන ච කායෙන නිබ්බිදාසහගතෙන අප්පටිකූලසඤ්ඤී, එවං පටිකූලෙසු අප්පටිකූලෙසු ච ධම්මෙසු අප්පටිකූලසඤ්ඤී විහරති.

කථං පටිකූලෙසු ච ධම්මෙසු අප්පටිකූලසඤ්ඤී විහරති? පටිකූලෙසු ච ධම්මෙසු සුභසඤ්ඤිනො ඉත්ථිරූපෙ පටිකූලෙසු ච ජිගුච්ඡිනො විනීලකවිපුබ්බකෙ තත්ථ සො ආයස්මා පටිකූලසඤ්ඤී විහරති.

කථං පටිකූලෙසු ධම්මෙසු තදුභයං අභිනිවජ්ජයිත්වා උපෙක්ඛකො විහරති සතො ච සම්පජානො ච? අප්පටිකූලෙසු ච ධම්මෙසු සුභසඤ්ඤිනො ඉත්ථිරූපෙ පටිකූලෙසු ච ජිගුච්ඡිනො විනීලකවිපුබ්බකෙ තදුභයං අභිනිවජ්ජයිත්වා 'නෙතං මම''නෙසොහමස්මි''නෙසො මෙ' අත්තාති විහරති. එවං තදුභයං අභිනිවජ්ජයිත්වා උපෙක්ඛකො විහරති සතො සම්පජානො.

අපරො පරියායො. තෙධාතුකො ලොකසන්නිවාසො සබ්බබාලපුථුජ්ජනානං අප්පටිකූලසඤ්ඤා. තත්ථ ච ආයස්මා සාරිපුත්තො අප්පටිකූලසඤ්ඤී විහරති. එවං අප්පටිකූලෙසු ධම්මෙසු පටිකූලසඤ්ඤී විහරති.

කථං පටිකූලෙසු ධම්මෙසු අප්පටිකූලසඤ්ඤී විහරති? පටිකූලසඤ්ඤිනො සබ්බසෙක්ඛා ඉධ කා තෙධාතුකෙ සබ්බලොකෙ. තත්ථ කතමො භූමිප්පත්තො සමාධිඵලෙ සච්ඡිකතො අප්පටිකූලසඤ්ඤී විහරති ? කිං කාරණං? න හි තං අත්ථි යස්ස ලොකස්ස පහානාය පටිකූලසඤ්ඤී උප්පාදෙය්‍ය.

කථං පටිකූලෙසු ච අප්පටිකූලෙසු ච ධම්මෙසු පටිකූලසඤ්ඤී විහරති? තෙධාතුකෙ ලොකසන්නිවාසෙ යාව කාමලොකභූමතා හි රාගානං වීතරාගානං පටිකූලසමතා රූපාරූපධාතුං අප්පටිකූලසමතා. තත්ථ ච ආයස්මා සාරිපුත්තො පටිකූලසඤ්ඤී විහරති. එවං පටිකූලෙසු ච අප්පටිකූලෙසු ච ධම්මෙසු පටිකූලසඤ්ඤී විහරති.

කථං පටිකූලෙසු ච අප්පටිකූලෙසු ච ධම්මෙසු අප්පටිකූලසඤ්ඤී විහරති? යං කිඤ්චි පරතො දුරුත්තානං දුරාගතානං වචනපථානං තං වචනං අප්පටිකූලං යාවතා වාචසො අප්පතිරූපා තථා ජනස්ස අප්පටිකූලසඤ්ඤා. තත්ථ ආයස්මා සාරිපුත්තො අභිඤ්ඤාය සච්ඡිකතො අප්පටිකූලසඤ්ඤී විහරති, එවං පටිකූලෙසු ච අප්පටිකූලෙසු ච ධම්මෙසු අප්පටිකූලසඤ්ඤී විහරති.

98. කථං පටිකූලෙසු ච අප්පටිකූලෙසු ච ධම්මෙසු තදුභයං අභිනිවජ්ජයිත්වා උපෙක්ඛකො ච විහරති සතො ච සම්පජානො? යඤ්ච නෙසං සමනුපස්සති යෙ ධම්මා දුච්චරිතා, තෙ ධම්මා අප්පටිකූලා. තත්ථ ආයස්මා සාරිපුත්තො ඉති

පටිසඤ්චික්ඛති යෙ ධම්මා දුච්චරිතා, තෙ ධම්මා අනිට්ඨවිපාකා. යෙ ධම්මා සුචරිතා, තෙ ආචයගාමිනො. සො ච සුචරිතං ආචයගාමිනිං කරිත්වා දුච්චරිතං අනිට්ඨවිපාකං කරිත්වා තදුභයං අභිනිවජ්ජයිත්වා උපෙක්ඛකො විහරති.

අථ පටිකූලෙසු ච ධම්මෙසු අප්පටිකූලෙසු ච පටිකූලසඤ්ඤී විහරති. තණ්හා පටිකූලධම්මා කිං කාරණං? තණ්හාවසෙන හි සත්තා ද්වීහි ධම්මෙහි සත්තා, කබළීකාරෙ ආහාරෙ රසතණ්හාය සත්තා, ඵස්සෙ සුඛසඤ්ඤාය සත්තා. තත්ථායස්මා සාරිපුත්තො කබළීකාරෙ ච ආහාරෙ පටිකූලසඤ්ඤී විහරති, ඵස්සෙ ච දුක්ඛසඤ්ඤී විහරති. එවං පටිකූලෙසු ච අප්පටිකූලෙසු ච පටිකූලසඤ්ඤී විහරති.

කථං පටිකූලෙසු ච ධම්මෙසු අප්පටිකූලෙසු ච ධම්මෙසු අප්පටිකූලසඤ්ඤී විහරති? තණ්හාක්ඛයං අනුත්තරං නිබ්බානං තථා බාලපුථුජ්ජනානං පටිකූලසඤ්ඤා පහතසඤ්ඤා ච. තත්ථායස්මතො සාරිපුත්තස්ස අප්පටිකූලසඤ්ඤා අබ්‍යාපාදසඤ්ඤා ච සාමං පඤ්ඤාය පස්සිත්වා එවං පටිකූලෙසු ච ධම්මෙසු අප්පටිකූලසඤ්ඤී විහරති.

කථං පටිකූලෙසු ච අප්පටිකූලෙසු ච ධම්මෙසු අප්පටිකූලසඤ්ඤී විහරති? තතියෙ ච නිබ්බානෙ පටිකූලසඤ්ඤිනො යසෙන ච කිත්තිනි ච අප්පටිකූලසඤ්ඤිනො. තත්ථායස්මා සාරිපුත්තො අස්සාදඤ්ච ආදීනවඤ්ච නිස්සරණඤ්ච යථාභූතං සම්මාපඤ්ඤාය පටිජානන්තො පටිකූලඤ්ච අප්පටිකූලඤ්ච ධම්මං තදුභයං අභිනිවජ්ජයිත්වා අප්පටිකූලසඤ්ඤී විහරති.

කථං පටිකූලං අප්පටිකූලඤ්ච ධම්මං තදුභයං අභිනිවජ්ජයිත්වා උපෙක්ඛකො විහරති? සතො ච සම්පජානො ච, යඤ්ච සමනුපස්සති අනුනයො අප්පටිකූලො ධම්මො පටිඝො ච පටිකූලො ධම්මො, තත්ථායස්මා සාරිපුත්තො අනුනයස්ස පටිඝප්පහීනත්තා උපෙක්ඛකො විහරති සතො සම්පජානො ච. යඤ්චස්ස සමනුපස්සති අයං පඤ්චවිධා අනුත්තරා ඉන්ද්‍රියභාවනා. අයං සුත්තනිද්දෙසො.

99. තත්ථ කතමො දෙසනාහාරො? ඉමම්හි සුත්තෙ කිං දෙසිතබ්බං? තත්ථ වුච්චතෙ, ඉමම්හි සුත්තෙ දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරො දෙසිතො, තථා විමුත්තං චිත්තං පච්චවෙක්ඛණා ච අධිපඤ්ඤාධම්මං දෙසිතං.

තත්ථ කතමො විචයො? යෙ කායෙ කායානුපස්සිනො විහරන්ති, තෙසං චිත්තං අනුනයප්පටිඝෙන න විහරති අනුනයප්පටිඝෙන වාහිරමමානස්ස චිත්තං සමග්ගතං භවිස්සතීති භාවනාය බලමෙතං, අයං විචයො හාරො.

තත්ථ කතමො යුත්තිහාරො? කායභාවනාය ච චිත්තභාවනාය ච න කිඤ්චි සබ්‍රහ්මචාරී අතිමඤ්ඤිස්සතීති. අත්ථි එසා යුත්ති, අයං යුත්තිහාරො.

තත්ථ කතමො පදට්ඨානො හාරො? කායභාවනාය පඨමස්ස සති උපට්ඨානස්ස පදට්ඨානං. යා පථවීසමචිත්තතා, සා අනිච්චානුපස්සනාය පදට්ඨානං.

තත්ථ කතමො ලක්ඛණො? යං පථවීසමෙන චෙතසා විහරති අත්තානුපස්සී පථවීසමෙන ගිහී විහරති. කො අත්ථො පථවීසමෙනාති? යථා යෙ ච සෙලොපමතාය අකම්මයුත්තා එවමෙව පථවීසමො අයං හිරියතාය. අයං ලක්ඛණො.

තත්ථ කතමො චතුබ්‍යූහො හාරො? ඉමම්හි බ්‍යාකරණෙ කො තස්ස ආයස්මතො අධිප්පායො? යෙ කෙචි අරහන්තා ඉන්ද්‍රියභාවනං ආකඞ්ඛියන්ති, තෙ පථවීසමතං උප්පාදයිස්සන්තීති. අයං අධිප්පායො.

තත්ථ කතමො ආවට්ටොති? නත්ථි ආවට්ටස්ස භූමි.

තත්ථ කතමො විභත්ති? යො කායානුපස්සී විහරති, සො පථවීසමචිත්තතං පටිලභිස්සතීති න එකංසෙන. කිං කාරණං? යෙ ඛණ්ඩකාදිජින්නකාදිනො, න තෙ පථවීසමචිත්තතං පටිලභන්ති. සබ්බා කායගතාසති සෙක්ඛභාවනාය නිබ්බානං ඵලං, අයං විභත්ති.

තත්ථ කතමො පරිවත්තනො හාරො? යෙ කායානුපස්සිනො විහරිස්සන්ති, තෙසංයෙව කායපච්චයා උප්පජ්ජෙය්‍යා ආසවා විඝාතපරිළාහා, අයං පරිවත්තනො හාරො.

තත්ථ කතමො ඔතරණො? පඤ්චක්ඛන්ධා [සත්තෙසු ච පඤ්චක්ඛන්ධා (පී.)] අවිතිණ්ණා [අවතිණ්ණා (පී.)] බාවීසතින්ද්‍රියානි, තථා යං මනින්ද්‍රියං, තං මනොධාතු මනායතනඤ්ච. යං සමාධින්ද්‍රියං, තං ධම්මධාතු ධම්මායතනඤ්ච. අයං ඔතරණො හාරො.

තත්ථ කතමො සොධනො හාරො? යෙ ච මනසා චත්තාරො භාවෙතබ්බා, තෙ සබ්බෙ භාවිතා යං තං මනෙන පහීනෙ පත්තබ්බතං සබ්බත්ථ එතස්ස ච අත්ථාය ආරම්භො, සො අත්ථො සුද්ධො. අයං සොධනො හාරො.

තත්ථ කතමො අධිට්ඨානො? අයං සමාධි එකත්තතාය පඤ්ඤත්තො, ඡ කායා එකත්තතාය පඤ්ඤත්තා. පඤ්චින්ද්‍රියානි රූපීනි රූපකායො. ඡ වෙදනාකායා වෙදනාකායො. ඡ සඤ්ඤාකායා සඤ්ඤාකායො. ඡ චෙතනාකායා චෙතනාකායො. ඡ විඤ්ඤාණකායා විඤ්ඤාණකායො. සබ්බෙපි එතෙ ධම්මා ධම්මකායොතියෙව සඞ්ඛං ගච්ඡන්ති. අයං අධිට්ඨානො.

පරික්ඛාරොති සමාපත්තිකොසල්ලඤ්ච වීරියකොසල්ලඤ්ච [ඨිතිකොසල්ලඤ්ච (පී.)] හෙතු. යඤ්ච ගොචරකොසල්ලං යඤ්ච කල්ලං තං කොසල්ලං පච්චයො. වොදානකොසල්ලං හෙතු, කල්ලං පච්චයො. සුඛං හෙතු, අබ්‍යාපජ්ජං පච්චයො. අයං පරික්ඛාරො.

තත්ථ කතමො සමාරොපනොති? යථා පථවී සුචිම්පි නික්ඛිපන්තෙ අසුචිම්පි නික්ඛිත්තෙ තාදිසෙයෙව එවං කායො මනාපිකෙහිපි ඵස්සෙහි අමනාපිකෙහිපි ඵස්සෙහි තාදිසොයෙව පටිසසම්ඵස්සෙන වා සුඛාය වෙදනාය තාදිසං යො චිත්තං. ඉදං සුත්තං විභත්තං සඔපම්මං උග්ඝටිතඤ්ඤුස්ස පුග්ගලස්ස විභාගෙන. තත්ථ සමාරොපනාය අවකාසො නත්ථි.

100. තත්ථ කතමං සුත්තං සංකිලෙසභාගියං? යතො ච කුසලෙහි ධම්මෙහි න විරොධති, න වඩ්ඪති, ඉමං ආදීනවං භගවා දෙසෙති, තස්මා ඡන්නං විවරෙය්‍ය, විවටං නාතිවස්සති, තතො ආදීනවතො විවරෙය්‍යාති තං තීහි ධම්මෙහි නාභිධංසිතාති අසුභසඤ්ඤාය රාගෙන නාභිධංසියති. මෙත්තාය දොසෙන නාභිධංසියති. විපස්සනා මොහෙන නාභිධංසියති. එවඤ්චස්ස යො යො ධම්මො පටිපක්ඛො තම්හි තම්හි ධම්මෙ පරිපූරිස්සති. යො තස්ස ධම්මස්ස අකුසලො ධම්මො පටිපක්ඛො, තෙන නාධිවාසියති.

අපරො පරියායො. යෙ ඉමෙ ධම්මා අත්තනා න සක්කොති වුට්ඨානං, තෙ එතෙ ධම්මා දෙසිතා. ඡන්නමතිවස්සතීති තෙහි විතක්කං යෙන ච සක්කා පුන දෙසිතං චිත්තං විභාවෙතුං පරියොදාපෙතුං විවෙකනින්නස්ස විවෙකපොණස්ස විවෙකපබ්භාරස්ස වුද්ධිං විරූළ්හිං වෙපුල්ලතං ආපජ්ජති කුසලෙසු ධම්මෙසු, සෙය්‍යථාපි නාම උප්පලං වා කුමුදං වා පදුමං වා උදකෙ සුක්කපක්ඛෙ චන්දො යාවරත්ති යාවදිවසො ආගච්ඡති, තස්ස වුද්ධියෙව පාටිකඞ්ඛිතබ්බා, න පරිහානි, එවංවිධං තං චිත්තං නාභිධංසියති. අපරොපෙත්ථ යො අකූටො අසඨො අමායාවී උජු පුරිසො යථාභූතං අත්තානං ආවිකරොති. තත්ථ යො ඡාදෙති තස්ස අකුසලා ධම්මා චිත්තං අනුධාවන්ති. ඡන්නමතිවස්සතීති යො පන හොති අසඨො අකූටො අමායාවී උජු පුරිසො යථාභූතං අත්තානං ආවිකරොති. තස්ස චිත්තං අකුසලෙහි ධම්මෙහි න විද්ධංසියති, අයං සුත්තත්ථො.

101. තත්ථ කතමා දෙසනා? ඉධ දෙසිතා දස අකුසලකම්මපථා අධිවස්සනතාය දස කුසලකම්මපථා අනධිවස්සනතාය අකුසලෙහි න විසුජ්ඣති. යථා වුත්තං භගවතා ''චිත්තසංකිලෙසා, භික්ඛවෙ, සත්තා සංකිලිස්සන්තී''ති.

තත්ථ කතමො විචයො? යස්සෙවං චිත්තං අධිවාසියති, තස්ස බුජ්ඣිතස්ස යං භවෙය්‍ය කූටෙය්‍ය, තං ආනන්තරියෙනපි සත්ථරි වා ගුණානුකම්පනතාය, අයං විචයො.

තත්ථ කතමා යුත්තීති? එවං අනධිවසියන්තං චිත්තං වුට්ඨාති. වුට්ඨිතං පතිට්ඨහති කුසලෙසු ධම්මෙසූති අත්ථි එසා යුත්ති.

පදට්ඨානන්ති ඡන්නමතිවස්සතීති ඡන්නං අසංවරානං පදට්ඨානං, විවටං නාතිවස්සතීති අඡන්නං සංවරණානං. තස්මා ඡන්නං විවරෙය්‍ය විවටං නාතිවස්සතීති දෙසනාය පදට්ඨානං.

ලක්ඛණොති ඡන්නමතිවස්සතීති යෙ කෙචි විචිත්තෙන ඡන්නෙන එකලක්ඛණා ධම්මා සබ්බෙ තෙ අවිද්ධංසියන්ති. තස්මා ඡන්නං විවරෙය්‍ය. විවටං නාතිවස්සතීති යෙ කෙචි තෙන අච්ඡන්නෙන එකලක්ඛණා ධම්මා සබ්බෙ තෙ නාතිවස්සන්තීති ලක්ඛණො හාරො.

තත්ථ කතමො චතුබ්‍යූහො හාරො? ඉමම්හි සුත්තෙ භගවතො කො අධිප්පායො? යෙසං කෙසඤ්චි චිත්තං අකුසලා ධම්මා අධිපටිදෙසිතා තෙ යථාධම්මං පටිකරිස්සන්තීති අයං තත්ථ භගවතො අධිප්පායො. අයං චතුබ්‍යූහො හාරො.

ආවට්ටොති යං ඡන්නං තං දුවිධං කම්පමානං සමුච්ඡිතබ්බො. ආනන්තරියසමාධිනං. තත්ථ පස්සද්ධියඤ්ච මානො ආසවෙ වඩ්ඪෙති, අස්සද්ධියෙන ච පමාදං ගච්ඡති, පමාදෙන ඔනමති, උන්නළභාවං ගච්ඡති. වුත්තං චෙතං භගවතා ''උන්නළානං පමත්තානං තෙසං වඩ්ඪන්ති ආසවා''ති චත්තාරි තානි උපාදානානි, යානි චත්තාරි උපාදානානි, තෙ පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා භවන්ති. ඉමානි සච්චානි දුක්ඛඤ්ච සමුදයො ච. තස්මා ඡන්නං විවරෙය්‍යාති යෙන හෙතුනා, තෙ ආසවා වඩ්ඪන්ති. තෙසං පහීනත්තා ආසවා පහීයන්තෙ. තත්ථ අප්පමාදෙන අස්සද්ධියං පහීයති උද්ධච්චකුක්කුච්චප්පහානෙන ඔළාරිකතා තස්ස ද්වෙ ධම්මා න සමථො ච භාවනා ච පාරිපූරිං ගච්ඡන්ති. යො තෙසං ආසවානං ඛයො, අයං නිරොධො. ඉමානි චත්තාරි සච්චානි, අයං ආවට්ටො.

තත්ථ කතමො විභත්ති හාරො? ඡන්නමතිවස්සතීති න එකංසො. කිං කාරණං? යස්ස අස්සා නිවත්තනා යථාපි සෙක්ඛානං. යථාවුත්තං භගවතා –

> ‘‘කිඤ්චාපි සෙක්ඛො පකරෙය්‍ය පාපං, කායෙන වාචාය උද චෙතසා වා;
> අභබ්බො හි තස්ස පරිගුහනාය, අභබ්බතා දිට්ඨපදස්ස හොතී’’ති.

කිඤ්චාපි තෙසං නිවාරණං චිත්තං හොති. අපි තු අප්පච්චයා සමායෙ ච තෙ නිද්දිසිතබ්බා, අයං විභත්තිහාරො.

තත්ථ කතමො පරිවත්තනො හාරො. ඡන්නමතිවස්සතීති යස්ස යෙ ධම්මා සබ්බං අනවිවටං අතිවස්සියති, විවටං නාතිවස්සති, අවගුණන්තං නාතිවස්සති. අයං පරිවත්තනො හාරො.

තත්ථ කතමො වෙවචනො හාරො. ඡන්නන්ති ආවුතං නිවුතං පිහිතං පටිකුජ්ජිතං සඤ්ඡන්නං පරොධං, විවටං නාතිවස්සතීති යස්ස තෙ ධම්මා පබ්බජ්ජිතා විනොදං නාධිවස්සිතා වන්තිකතාති, අයං වෙවචනො හාරො.

තත්ථ කතමො පඤ්ඤත්ති හාරො. ඡන්නමතිවස්සතීති කිලෙසභාගියපඤ්ඤත්තං විවටං නාතිවස්සතීති සධම්මකිච්චං යං පටිපදා පඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤත්තං, තස්මා හි ඡන්නං විවරෙය්‍යාති අනුසාසනපඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤත්තං, විවටං නාතිවස්සතීති නිද්ධානපඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤත්තං, අයං පඤ්ඤත්ති හාරො.

තත්ථ කතමො ඔතරණො හාරො? ඡන්නමතිවස්සතීති තයො කිලෙසා රාගො දොසො මොහො, තෙ ඛන්ධෙසු සඞ්ඛාරක්ඛන්ධො…පෙ…. තෙ පුරා යථා නිද්දිට්ඨං ඛන්ධධාතුආයතනෙසු, අයං ඔතරණො හාරො.

තත්ථ කතමො සොධනො හාරො? යෙනාරම්භෙන ඉදං සුත්තං භාසති සො ආරම්භො නියුත්තො.

අධිට්ඨානොති ඡන්නමතිවස්සතීති එකත්තතාය පඤ්ඤත්තං. කිංකාරණං? ඉදං හි අතිවස්සතීති ඉමස්ස ච අතිවස්සති එවඤ්ච අතිවස්සතීති අයං වෙමත්තතාය යා සුණසාධාරණෙහි ලක්ඛණෙහි පඤ්ඤාපියති, සා එකත්තපඤ්ඤත්ති.

තත්ථ කතමො පරික්ඛාරො? යඤ්ච තං අතිවස්සියන්ති, තස්ස ද්වෙ හෙතූ ද්වෙ පච්චයා අකුසලපසුතෙච වාචකත්තාභිරති ච. ඉමෙ ද්වෙ අයොනිසොමනසිකාරො ච කුසලා ධම්මා වොපසග්ගා ච, ඉමෙ ද්වෙ පච්චයා.

තත්ථ කතමො සමාරොපනො? ඡන්නමතිවස්සතීති චෙමති පස්සතීති ඡන්නං යං පරිග්ගහිතුං යං අදෙසිතුං අප්පස්සුතං යං කථංකථා විභූතෙන අකුසලමූලෙන යං තණ්හාය ච තෙ වඩ්ඪන්ති දොසාති සන්නිත්වා තෙ අප්පසක්ඛයෙන සඞ්ඛාරා. සඞ්ඛාරපච්චයා විඤ්ඤාණං යාව ජරාමරණං, අයං සමාරොපනො . යං පුන තථා දෙසනා, තස්සෙව අකුසලා ධම්මා වුද්ධිං විරූළ්හිං වෙපුල්ලතමාපජ්ජති තස්ස සඞ්ඛාරා නිරොධා, අයං සමාරොපනො.

102. චත්තාරො පුග්ගලා [පස්ස අ. නි. 4.85] තමො තමපරායනොති…පෙ…. තත්ථ කතමො වුච්චතෙ තමො නාම? යො තමො අන්ධකාරො, යථා වුත්තං භගවතා ‘‘යථා අන්ධකාරෙ තස්මිං භයානකෙ සකම්පිධාතුපුරිසො න පස්සති, එවමෙව අඤ්ඤාණතො තමොපනන්ධකාරො පාපකසකම්මසවිපාකං න සද්ධො හොති. ඉති එවං ලක්ඛණතා අඤ්ඤාණං තමො අවිජ්ජා මොහො, යෙන සත්තා යථාභූතං නප්පජානන්ති, ඉති වුච්චති තමොති. සො තිණ්ණං චක්ඛූනං තමො මංසචක්ඛුනො දිබ්බචක්ඛුනො පඤ්ඤාචක්ඛුනො, ඉමෙසං චක්ඛූනං ඉධ තමො නිද්දිසියති අඤ්ඤාණන්ති. තත්ථ කතමං අඤ්ඤාණං අදස්සනං? අථ නිස්සයෙ යං පුබ්බන්තෙ අඤ්ඤාණං අපරන්තෙ අඤ්ඤාණං පුබ්බන්තාපරන්තෙ අඤ්ඤාණං හෙතුම්හි අඤ්ඤාණං පච්චයම්හි අඤ්ඤාණං තස්ස අඤ්ඤාණිනො සමාධිභූතස්ස එසො නිස්සන්දො. යං න ජානාති ඉදං සෙවිතබ්බං ඉදං න මනසිකාතබ්බන්ති. සො තෙන තමෙන නිද්දිසියති තමොපි යථා වුච්චති. මූළ්හොති එවං චෙතනා. තෙන තමෙන සො පුග්ගලො වුච්චති. තමොති සො තෙන තමෙන අසමූහතෙන අසමුච්ඡින්නෙන තප්පරමො භවති තප්පරායනො, අයං වුච්චති පුග්ගලො තමො තමපරායනොති. පරායනොයෙව ධම්මො මනසිකාතබ්බො සො තමො දහති අඤ්ඤචිත්තං උපට්ඨපෙති. තෙ චස්ස ධම්මා නිජ්ඣානක්ඛමන්ති. සො සුතමයාය පඤ්ඤාය සමනුපස්සති.

තත්ථ කතමො තමො ජොතිපරායනො? සො තෙන පඤ්ඤාවසෙන ඉරියති එවං තස්සෙව ඉරියන්තස්ස පරායනො භවති. අයං වුච්චතෙ පුග්ගලො තමො ජොතිපරායනො.

තත්ථ කතමො පුග්ගලො ජොති ජොතිපරායනො [ජොතිපරායනො (පී.)]? තත්ථ වුච්චති ජොති නාම යං තස්ස චෙ තමස්ස පටිපක්ඛෙන යෙ ච ධම්මෙ අන්තමසො ඤාණාලොකො, සො සුණධම්මො පුග්ගලො තමො ජොතිපරායනො, තත්ථ වුච්චතෙ, යොයං පුග්ගලො තමො ජොතිපරායනො, සො යදි තථාරූපං කල්‍යාණමිත්තං පටිලභති, යො නං අකුසලතො ච නිවාරෙති භාවිතකුසලතාව භාවී නියොජෙතීති . එවඤ්ච සද්ධම්මං දෙසෙති. ඉමෙ ධම්මා කුසලා, ඉමෙ ධම්මා අකුසලා. ඉමෙ ධම්මා සාවජ්ජා, ඉමෙ ධම්මා අනවජ්ජා. ඉමෙ ධම්මා සෙවිතබ්බා, ඉමෙ ධම්මා න සෙවිතබ්බා. ඉමෙ ධම්මා භජිතබ්බා, ඉමෙ ධම්මා න භජිතබ්බා. ඉමෙ ධම්මා උපසම්පජ්ජ විහාතබ්බා, ඉමෙ

ධම්මා න උපසම්පජ්ජ විහාතබ්බා. ඉමෙ ධම්මා මනසිකාතබ්බා, ඉමෙ ධම්මා න මනසිකාතබ්බාති. පච්චතෙ සඤ්ඤාය යථා සඤ්ඤායති සතින්ද්‍රියානි, සො එවං පජානාති. ඉමෙ ධම්මා කුසලා, ඉමෙ ධම්මා අකුසලා. ඉමෙ ධම්මා සාවජ්ජා, ඉමෙ ධම්මා අනවජ්ජා. ඉමෙ ධම්මා සෙවිතබ්බා, ඉමෙ ධම්මා න සෙවිතබ්බා. ඉමෙ ධම්මා භාවෙතබ්බා, ඉමෙ ධම්මා න භාවෙතබ්බා. ඉමෙ ධම්මා උපසම්පජ්ජ විහාතබ්බා, ඉමෙ ධම්මා න උපසම්පජ්ජ විහාතබ්බා. ඉමෙ ධම්මා මනසිකාතබ්බා, ඉමෙ ධම්මා න මනසිකාතබ්බාති. සො තෙ ධම්මෙ සුසූයති, සොතං ඔදහති, අඤ්ඤං චිත්තං උපට්ඨපෙති, තෙ චස්ස ධම්මා නිජ්ඣානක්ඛමන්ති, සො සුතමයාය පඤ්ඤාය සමන්නාගතො සො තෙන පච්චයවසෙන ඉරියති එවං තස්සෙව ඉරියන්ති තප්පරමො භවති තප්පරායනො. අයං වුච්චතෙ පුග්ගලො තමො තමපරායනො.

තත්ථ කතමො පුග්ගලො ජොති තමපරායනො? ජොති නාම යා තස්සෙව තමස්ස පටිපක්ඛෙන යෙ ධම්මා අන්තමසො ඤාණාලොකො, සො පුන ධම්මො. කතමා උච්චතෙ? පඤ්ඤායතො පණ්ඩිතොති වුච්චතෙ, සො එවං පජානාති. ඉමෙ ධම්මා කුසලා, ඉමෙ ධම්මා අකුසලා. ඉමෙ ධම්මා සාවජ්ජා, ඉමෙ ධම්මා අනවජ්ජා. ඉමෙ ධම්මා සෙවිතබ්බා, ඉමෙ ධම්මා න සෙවිතබ්බා. ඉමෙ ධම්මා භාවිතබ්බා, ඉමෙ ධම්මා න භාවිතබ්බා. ඉමෙ ධම්මා උපසම්පජ්ජ විහාතබ්බා, ඉමෙ ධම්මා න උපසම්පජ්ජ විහාතබ්බා. ඉමෙ ධම්මා මනසිකාතබ්බා, ඉමෙ ධම්මා න මනසිකාතබ්බා. ඉධ පන පාපමිත්තසංසෙවනො පාපමිත්තවසානුගො අකුසලෙ ධම්මෙ අභිවඩ්ඪෙති, කුසලෙ ධම්මෙ පජහති. සො තෙන පමාදෙන පච්චයසඤ්ඤා අමනසිකත්වා අස්සතිඅසම්පජඤ්ඤං ආසෙවති. තයා යො පටිපක්ඛො තමො, සො පවඩ්ඪෙති. සො තමාභිභූතො පරායනො තමපරමො චෙව භවති. අයං වුච්චති පුග්ගලො ජොති තමපරායනො.

103. තත්ථ කතමො පුග්ගලො ජොති ජොතිපරායනො? තත්ථ වුච්චතෙ සොයං පුග්ගලො කල්‍යාණමිත්තස්ස සන්නිස්සිතො භවති සක්කා සංයොගී කුසලං ගවෙසී, සො කල්‍යාණමිත්තෙ උපසඞ්කමිත්වා පරිපුච්ඡති, පරිපඤ්හයති? කිං කුසලං, කිං අකුසලං? කිං සාවජ්ජං, කිං අනවජ්ජං? කිං සෙවිතබ්බං, කිං න සෙවිතබ්බං? කිං භාවිතබ්බං, කිං න භාවිතබ්බං? කිං උපසම්පජ්ජ විහාතබ්බං, කිං න උපසම්පජ්ජ විහාතබ්බං? කිං මනසිකාතබ්බං, කිං න මනසිකාතබ්බං? කථං සංකිලෙසො හොති, කථං වොදානං හොති? කථං පවත්ති හොති, කථං නිවත්ති හොති? කථං බන්ධො හොති, කථං මොක්ඛො හොති? කථං සක්කායසමුදයො හොති, කථං සක්කායනිරොධො හොති? සො එත්ථ දෙසිතං යථා උපට්ඨිතං තථා සම්පටිපජ්ජන්තො සො එවං පජානාති. ඉමෙ ධම්මා කුසලා, ඉමෙ ධම්මා අකුසලා. එවං…පෙ…. යාව කථං සක්කායසමුදයො හොති, කථං සක්කායනිරොධො හොතීති විත්ථාරෙන කාතබ්බං. සො තෙ ධම්මෙ අධිපාටිකඞ්ඛාති එවං ලක්ඛණං ඤාණං විජ්ජා ආලොකං වඩ්ඪෙති. සො පුග්ගලො තප්පරමො භවති තප්පරායනො, අයං වුච්චතෙ පුග්ගලො ජොති ජොතිපරායනො.

තත්ථ කතමො පුග්ගලො තමො තමපරායනො? යො අකුසලං ධම්මං දීපෙති. තං භාවනාය හීනාසු ගතීසු උපපත්තිං දස්සෙති, තප්පරමො භවති තප්පරායනො. අයං වුච්චතෙ පුග්ගලො තමො තමපරායනො.

තත්ථ යො පුග්ගලො තමො ජොතිපරායනො? සො තමෙන අකුසලස්ස කම්මස්ස විපාකං දස්සෙති. තමෙති යං චක්ඛු කල්‍යාණමිත්තස්ස යෙන අකුසලෙ ධම්මෙ පජහති, කුසලෙ ධම්මෙ අභිවඩ්ඪති.

තත්ථ යො ච පණීතාසු ගතීසු උපපත්තිං දස්සෙති, තප්පරමො තෙන වුච්චතෙ තමො ජොතිපරායනො.

තත්ථ යො පුග්ගලො ජොති තමපරායනො? කුසලස්ස කම්මවිපාකං දස්සෙති. යං චක්ඛු පාපමිත්තසංසග්ගෙන පාපමිත්තූපසෙවෙන පාපමිත්තවසානුගො අකුසලං ධම්මං අභිවඩ්ඪති, තං භාවනාය හීනාසු ගතීසු උපපත්තිං දස්සෙති. තප්පරමො තෙන වුච්චතෙ ජොති තමපරායනො.

තත්ථ යො පුග්ගලො ජොති ජොතිපරායනො සො ජොතිතා පභාතා [ජොතිතභාවතාය (පී.)] යාව පණීතාසු ගතීසු උපපත්තිං දස්සෙති. තප්පරමො තෙනාහ ජොති ජොතිපරායනො.

ජොතිතමපරායනෙන දස අකුසලානං කම්මානං උදයං දස්සෙති. තමෙන පුග්ගලෙන අකුසලානං කම්මානං විපාකං දස්සෙති. න අකුසලානං ධම්මානං විපාකං දස්සෙති. තමෙන අට්ඨ මිච්ඡත්තානි දස්සෙති. ජොතිනා අට්ඨ සම්මත්තානි දස්සෙති. ජොතිනා තමපරායනෙන දස අකුසලකම්මපථෙ දස්සෙති. ජොතිනා පණීතත්තං දස්සෙති. තමෙන ජොතිපරායනෙන අතපනීයං ධම්මං දස්සෙති. ජොතිනා තමපරායනෙන තපනීයං ධම්මං දස්සෙති. අයං සුත්තත්ථො.

104. තත්ථ කතමො දෙසනා හාරො? ඉමම්හි සුත්තෙ කිං දෙසිතං? තත්ථ වුච්චතෙ ඉමම්හි සුත්තෙ කුසලාකුසලා ධම්මා දෙසිතා. කුසලාකුසලානඤ්ච ධම්මානං විපාකො දෙසිතො. හීනප්පණීතානඤ්ච සත්තානං ගති නානාකාරණං දෙසිතං. අයං දෙසනා හාරො.

තත්ථ කතමො විචයො හාරො? අකුසලස්ස කම්මස්ස යො විපාකං පච්චනුභොති. තත්ථ යීතො අකුසලෙ ධම්මෙ උප්පාදියති විචයන්තං යුජ්ජති. කුසලස්ස කම්මස්ස යො විපාකං පච්චනුභොති. තත්ථ යීතො කුසලෙ ධම්මෙ උප්පාදියති විචයන්තං යුජ්ජති. අයං විචයො යුත්ති ච.

තත්ථ කතමො පදට්ඨානො හාරො? යො පුග්ගලො ජොති, සො පච්චවෙක්ඛණාය පදට්ඨානං. යො පුග්ගලො තමො, සො තමාදින්නං වානුපස්සනාය පදට්ඨානන්ති දස්සෙති. තමෙන ජොතිපරායනෙන අප්පමාදස්ස පදට්ඨානං දස්සෙති, තමො අවිජ්ජාය ච දිට්ඨියා ච පදට්ඨානං දස්සෙති. ජොතිනා තමපරායනෙන පමාදස්ස ච දිට්ඨියා ච පදට්ඨානං දස්සෙති. අයං පදට්ඨානො.

තත්ථ කතමො ලක්ඛණො හාරො? තමෙන තමපරායනෙන තමොති අවිජ්ජාය නිද්දිට්ඨාය සබ්බකිලෙසධම්මා නිද්දිට්ඨා හොන්ති. තමෙන ජොතිපරායනෙන ජොතිවිජ්ජාය නිද්දිට්ඨාය සබ්බෙ බොධිපක්ඛියධම්මා නිද්දිට්ඨා හොන්ති. ජොතිතමපරායනෙන පමාදො නිද්දිට්ඨො හොති. තමෙන ජොතිපරායනෙන අප්පමාදො නිද්දිට්ඨො හොති. අයං ලක්ඛණො හාරො.

තත්ථ කතමො චතුබ්‍යූහො හාරො? ඉමම්හි සුත්තෙ භගවතො කො අධිප්පායො? යෙ සත්තා නීචකුලිනො, න තෙ ඉමං සුත්වා කුසලෙ ධම්මෙ සමාදාය වත්තිස්සන්ති. යෙ සත්තා උච්චකුලිනො, තෙ ඉමං ධම්මදෙසනං සුත්වා භියොසොමත්තාය කුසලෙ ධම්මෙ සමාදාය වත්තිස්සන්තීති. අයං චතුබ්‍යූහො හාරො. භූමියං උපදෙසො.

තත්ථ කතමො ආවට්ටො හාරො? යා අවිජ්ජාතො පභූති තණ්හා, අයං සමුදයො. යො තමො තමපරායනො, ඉදං දුක්ඛං. ඉමානි ද්වෙ සච්චානි දුක්ඛඤ්ච සමුදයො ච ජොති යෙන සුත්තෙන ධම්මෙන පඤ්ඤාපියති, සො ධම්මො පඤ්ඤින්ද්‍රියස්ස පදට්ඨානං. තෙන අමොහෙන තීණි කුසලමූලානි පාරිපූරිං ගච්ඡන්ති සග්ගස්ස පදට්ඨානං.

තත්ථ කතමා විභත්ති? තමො තමපරායනොති න එකංසෙන. කිං කාරණං? අත්ථි තමො ච භවො අපරාපරියවෙදනීයෙන ච කුසලෙන ජොතිනා පුග්ගලෙන සහොපත්තිභාවෙ. අත්ථි ජොති ච භවො අපරාපරියවෙදනීයෙන ච අකුසලෙන තමෙන පුග්ගලෙන සහොපත්තිභාවෙ පරිවත්තනා තමෙසු පටිපක්ඛොති ජොතිනා තමපරායනො.

තත්ථ කතමො වෙවචනො? යො තමො, සො එවං අත්තබ්‍යාපාදාය පටිපන්නො, සො අස්සද්ධාය බාලො අකුසලො අබ්‍යත්තො අනාදීනවදස්සී. යො ජොති, සො අත්තහිතාය පටිපන්නො පණ්ඩිතො කුසලො බ්‍යත්තො ආදීනවදස්සී. අයං වෙවචනො.

තත්ථ කතමා පඤ්ඤත්ති? සො පුග්ගලො විපාකපඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤාපියති, අකුසලෙ පරියාදින්නතා පඤ්ඤාපියති. ජොතිකුසලධම්මුපපත්තිපඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤාපියති කුසලධම්මවිපාකපඤ්ඤත්තියා චාති.

ඔතරණොති යෙ අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරා යඤ්ච ජරාමරණං යා ච අවිජ්ජා, තං පදට්ඨානං, නිද්දෙසෙන විජ්ජුප්පාදො අවිජ්ජානිරොධො යො යාව ජරාමරණනිරොධො, ඉමෙ ද්වෙ ධම්මා සඞ්ඛාරක්ඛන්ධපරියාපන්නා. ධම්මධාතු ධම්මායතනඤ්ච පදට්ඨානං නිද්දෙසෙන ධාතූසු.

තත්ථ කතමො සොධනො? ඉමස්ස සුත්තස්ස දෙසිතස්ස ආරම්භො. අධිට්ඨානොති තමොති භගවා බ්‍රවීති, න එකං පුග්ගලං දෙසෙති. යාවතා සත්තානං ගති, තත්ථ යෙ දුච්චරිතධම්මෙන උපපන්නා, තෙ බහුලාධිවචනෙන තමො නිද්දිසති. යා ජොති සබ්බසත්තෙසු කුසලධම්මොපපත්ති සබ්බං තං ජොතීති අභිලපති අයමෙකතා පච්චයො යොනිසොමනසිකාරපඤ්ඤත්ති චතුන්නං මහාභූතානං පුග්ගලානං.

තත්ථ කතමො පරික්ඛාරො? අකුසලස්ස පාපමිත්තතා පච්චයො, අයොනිසො මනසිකාරො හෙතු. කුසලස්ස කල්‍යාණමිත්තතා පච්චයො, යොනිසො මනසිකාරො හෙතු.

තත්ථ කතමා සමාරොපනාති? ඉධෙකච්චො නීචෙ කුලෙ පච්චාජාතො හොතීති නීචෙ කුලෙ පච්චාජාතො රූපෙසු සද්දෙසු ගන්ධෙසු රසෙසු ඵස්සෙසු, සො උපපන්නො සබ්බම්හි මානුස්සකෙ උපභොගපරිභොගෙ. ජොති පණීතෙසු කුසලෙසු උපපන්නො සබ්බම්හි මානුස්සකෙ උපභොගපරිභොගෙ උපපන්නොති.

105. තත්ථ කතමං සංකිලෙසභාගියං නිබ්බෙධභාගියං ච සුත්තං? න තං දළ්හං බන්ධනමාහු ධීරාති ගාථා. කෙන කාරණෙන තං බන්ධනං දළ්හං? චතූහි කාරණෙහි ඉස්සරියෙන සක්කා මොචෙතුං ධනෙන වා අඤ්ඤෙන වා යාචනාය වා පරායනෙන වා. යෙසු ච අයං රාගො මණිකුණ්ඩලෙසු පුත්තෙසු දාරෙසු ච යා අපෙක්ඛා, ඉදමස්ස චෙතසිකබන්ධනං. තං න සක්කා ඉස්සරියෙන වා ධනෙන වා අඤ්ඤෙන වා යාචනාය වා පරායනෙන වා මොචෙතුං. න ච තත්ථ කොචි අත්ථි පාටිභොගො. ඉමිනා බන්ධනතො මොචයිත්ථාති දෙවො වා මනුස්සො වා තදිදං බන්ධනං රාගානුසයෙන ච ඡසු බාහිරෙසු ච ආයතනෙසු බන්ධති. රූපෙසු රූපතණ්හා බන්ධති, යාව ධම්මෙසු ධම්මතණ්හා. යො ඉධ ලොකෙ බන්ධො පරලොකස්මිං බන්ධො නීයති. සො බන්ධො ජායති, බන්ධො මීයති. බන්ධො අස්මා ලොකා පරං ලොකං ගච්ඡති. න සක්කා මොචෙතුං අඤ්ඤත්‍ර අරියමග්ගෙන ඉමඤ්ච බන්ධනං. මරණභාවඤ්ච උපපත්තිභාවඤ්ච භයතො විදිත්වා ඡන්දරාගං පජහති. සො ඉමං ඡන්දරාගං පජහිත්වා අතික්කමති. අයඤ්ච ලොකො ඉතො පරං දුතියො.

තත්ථ යං බන්ධනාසඞ්ඛාරානං පහානං ඉදං වුච්චති උභයෙසු ඨානෙසු වීරියං, ගන්ධපරිවාතො [ගන්ථපරිවසො (පී.) ගන්ථපරිවුතො (ක.)] සුමුනි නොපලිම්පති. තථෙව පරිග්ගහෙසු පුත්තෙසු දාරෙසු ච අවූළ්හො සල්ලොති තස්සෙව තණ්හාය පහානං දස්සෙති. අයං තණ්හාමූලස්ස පහානා වරෙ [අහනාවරෙ (පී.), අහනාවරො (ක.)] අප්පමත්තොති කාමො පමාදවත්තති පහානාය නෙක්ඛම්මාභිරතො අප්පමාදවිහාරී භවති. තස්ස ආසයං පහානාය නෙව ඉමං ලොකං ආසීසති න පරලොකං. න ඉධලොකං නිස්සිතං, පියරූපං සාතරූපං ආකඞ්ඛති. නාපි පරලොකං නිස්සිතං පියරූපං සාතරූපං ආකඞ්ඛති, තෙන වුච්චතෙ ''නාසීසතෙ ලොකමිමං පරං ලොකඤ්චා''ති. යං තස්ස පහානං තං ඡෙදනං අට්ඨකවග්ගියෙසු මුනි නිද්දිට්ඨො. සො ඉධ විරොධො අට්ඨකවග්ගියෙසු නාසීසනං ඉධ අනාථා. තථායං තණ්හාය තස්ස පරිග්ගහස්ස වත්ථුකාමස්ස එකගාථාය එතෙ සබ්බෙ කාමා දස්සිතා. තෙන භගවා දෙසෙති ''එතම්පි ඡෙත්වාන පරිබ්බජන්ති අනපෙක්ඛිනො සබ්බකාමෙ පහායා''ති. ඉමිස්සා ගාථාය ද්විධා නිද්දෙසො සංසන්දනනිද්දෙසො ච සමයනිද්දෙසො ච, යථා අයං ගාථා සංකිලෙසභාගියඤ්ච නිබ්බෙධභාගියඤ්ච, එවං තාය ගාථාය සංකිලෙසභාගියඤ්ච නිබ්බෙධභාගියඤ්ච විසජ්ජනා. එවං ගාථා සබ්බගාථාසු බ්‍යාකරණෙසු වා නිද්දිට්ඨං සුත්තං.

106. තත්ථ කතමා දෙසනා? ඉමං සුත්තං කෙනාධිප්පායෙන දෙසිතං. යෙ රාගචරිතා සත්තා, තෙ කාමෙ පජහිස්සන්තීති අයං තත්ථ භගවතො අධිප්පායො.

තත්ථ කතමො විචයො? යස්ස දසවත්ථුකා කිලෙසා උත්තිණ්ණා වන්තා විදිතා. කතමෙ දසවිධාති , කිලෙසකාමා ච ඔරම්භාගියඋද්ධම්භාගියා ච සංයොජනා දසවත්ථුකානි ආයතනානි, අයං විචයො.

තත්ථ කතමා යුත්ති? යෙ සාරත්තා තෙ ගාළ්හබන්ධනෙන බන්ධන්ති අත්ථි එසා යුත්ති.

තත්ථ කතමො පදට්ඨානො? සාරත්තො මණිකුණ්ඩලෙසු මමංකාරස්ස පදට්ඨානං. අපෙක්ඛාති අතීතවත්ථුස්ස සරාගස්ස පදට්ඨානං. එතම්පි ඡෙත්වාති භාවනාය පදට්ඨානං.

තත්ථ කතමො ලක්ඛණො? සාරත්තචිත්තො මණිකුණ්ඩලෙසු යො අහංකාරෙ විසත්තො මමංකාරෙ විසත්තො, යො පුත්තදාරෙ සාරත්තො. ඛෙත්තවත්ථුස්මිං සාරත්තො. අයං ලක්ඛණො හාරො.

තත්ථ කතමො චතුබ්‍යූහො හාරො? ඉධ සුත්තෙ භගවතො කො අධිප්පායො. යෙ නිබ්බානෙන ඡන්දිකා භවිස්සන්ති, තෙ පුත්තදාරෙ තණ්හං පජහිස්සන්ති. අයං තත්ථ භගවතො අධිප්පායො. ඉමානි චත්තාරි සච්චානි.

තත්ථ කතමො ආවට්ටො? යා පුත්තදාරෙ තණ්හා, අයං සමුදයො. යෙ උපාදින්නක්ඛන්ධා, තෙ යෙ ච බාහිරෙසු රූපෙසු රූපපරිග්ගහො, ඉදං දුක්ඛං, යං තත්ථ ඡෙදනීයං, අයං නිරොධො. යෙන භිජ්ජති, අයං මග්ගො. විභත්තීති නත්ථි විභත්තියා භූමි, පරිවත්තනොති පටිපක්ඛො නිද්දිට්ඨො.

තත්ථ කතමො වෙවචනො? නිද්දිට්ඨො වෙවචනො. තත්ථ කතමො ඔතරණො? අත්ථි තණ්හා එකො සත්තො ඔතිණ්ණො තප්පච්චයා විඤ්ඤාණං යාව ජරාමරණං. යා තත්ථ වෙදනා, අයං අවිජ්ජා විජ්ජුප්පාදා අවිජ්ජානිරොධො යාව ජරාමරණනිරොධො.

තත්ථ කතමො සොධනො? සුද්ධො ගාථාය ආරම්භො. තත්ථ කතමො අධිට්ඨානො? න තං දළ්හං බන්ධනමාහු ධීරාති එකත්තතාය පඤ්ඤත්තා, න වෙමත්තතාය. චත්තාරො රාගා කාමරාගො රූපරාගො භවරාගො දිට්ඨිරාගො චාති එකත්තතාය පඤ්ඤත්තා.

තත්ථ කතමො පරික්ඛාරො? යෙසං රාගො මණිකුණ්ඩලෙසු තස්ස සුභසඤ්ඤා හෙතු, අනුබ්‍යඤ්ජනසො ච නිමිත්තග්ගාහිතා පච්චයො. යාය තෙ ඡින්නානි තස්ස අසුභසඤ්ඤා හෙතු, නිමිත්තග්ගහණඅනුබ්‍යඤ්ජනග්ගහණවිනොදනං පච්චයො.

තත්ථ කතමො සමාරොපනො? සාරත්තො මණිකුණ්ඩලෙසු සම්මූළ්හචිධො දුට්ඨාතිපි එතම්පි [එවම්පි (පී. ක.)] ඡෙත්වාන පරිබ්බජන්තීති තං පරිඤ්ඤාතත්ථං පරිවජ්ජිතත්ථං පජහිතා, අයං සමාරොපනො.

107. යං චෙතසිකං යං පකප්පිතං විත්ථාරෙන පච්චයො, යං වා චෙතසිකං කායිකං චෙතසිකං කම්මං. කිංකාරණා? චෙතසිකා හි චෙතනා මනොකම්මාති වුච්චතෙ, සා චෙතනාකම්මං, යං චෙතසිකං ඉමං කායිකඤ්ච වාචසිකඤ්ච ඉමානි තීණි කම්මානි නිද්දිට්ඨානි. කායකම්මං වචීකම්මඤ්ච තානි කුසලානි පියං කායෙන ච වාචාය ච ආරභති පරාමසති, අයං වුච්චති සීලබ්බතපරාමාසො. සඞ්කප්පනා තෙ තිවිධා සඞ්ඛාරා පුඤ්ඤමයා අපුඤ්ඤමයා ආනෙඤ්ජමයා, තප්පච්චයා විඤ්ඤාණං තෙ ආරම්මණමෙතං හොති විඤ්ඤාණස්ස ඨිතියා. යා සුභසඤ්ඤා සුඛසඤ්ඤා අත්තසඤ්ඤා ච. ඉදං චෙතසිකං. යං රූපූපගං විඤ්ඤාණං තිට්ඨති රූපාරම්මණං රූපපතිට්ඨිතං නන්දූපසෙචනං වුද්ධිං විරූළ්හිං වෙපුල්ලතං ගච්ඡති, අයං සඞ්කප්පනා, ඉති යං විඤ්ඤාණට්ඨිතීසු ඨිතං පඨමාභිනිබ්බත්තිආරම්මණවසෙන උපාදානං, ඉදං වුච්චති චෙතසිකන්ති.

තත්ථ පීතස්ස අරූපස්ස යා නිකන්ති අජ්ඣොසානං, ඉදම්පි සකම්පිතං මනාපිකෙසු රූපෙසු පියරූපසාතරූපෙසු ආභොගො, ඉදං චෙතසිකං. යං චෙතෙති සත්තෙසු [සත්තසු (පී.)] මනාපිකෙසු අභිජ්ඣාකායගන්ථො පටිඝානුසයෙසු බ්‍යාපාදකායගන්ථො සබ්බෙ චත්තාරො ගන්ථා, අයං පඤ්චසු කාමගුණෙසු පඨමාභිනිපාතො චිත්තස්ස යා චෙතනා යස්ස තත්ථ අස්සාදානුපස්සිස්ස අනෙකා පාපකා අකුසලා ධම්මා චිත්තං අරූපචතියො හොන්ති. පුග්ගලො රාගානුබන්ධිභූතො තෙහි කිලෙසකාමෙහි යථා කාමකරණීයො, අයං වුච්චතෙ කාමෙසු පකප්පනා. එවං සබ්බෙ චත්තාරො ඔඝා. යං තෙහි කාමෙහි සංයුත්තො විහරති භාවිතො අජ්ඣොසන්නො, අයං චෙතනා. යස්ස තථායං අවීතරාගස්ස අධිගතපෙමස්ස තස්ස විපරිණාමඤ්ඤථාභාවා උප්පජ්ජන්ති සොකපරිදෙවදුක්ඛදොමනස්සුපායාසා දුක්ඛානුපරිවත්තිතං විඤ්ඤාණං හොති සරිතස්ස වයධම්මසමුප්පාදො චිත්තං පරියාදියති, ඉදං වුච්චති පකප්පිතන්ති.

එකමෙකස්ස චෙතෙති ච පකප්පෙති ච විඤ්ඤාණස්ස ඨිති යා හොති, සා ච ඨිති ද්විධා ආරම්මණට්ඨිති ච ආහාරට්ඨිති ච. තත්ථ යා ආරම්මණට්ඨිති, අයං නාමරූපස්ස පච්චයො . යා ආහාරට්ඨිති යා පුනබ්භවාභිනිබ්බත්තිකා ඨිති යා ච පොනොභවිකා ඨිති, අයං වුච්චති ආරම්මණං. තං හොති විඤ්ඤාණස්ස ඨිතියා තස්ස විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූපං යාව ජරාමරණඤ්ච චෙතෙති, අථ ච පුන පත්ථයතෙ යතො න පොනොභවිකා අනාගතවත්ථුම්හි, අයං පටිපක්ඛො නිද්දිට්ඨො. න චෙතෙති න පත්ථයති අථ ච දූසෙතීති දුවිධො නිද්දෙසො. අස්ස පුබ්බෙ හොති තං චෙතසිකං තං පකප්පිතං අසමූහතං තප්පච්චයා, අයං විඤ්ඤාණස්ස ඨිති හොති.

108. අථ වා තස්ස අනුසයා ආවිභවන්ති තප්පච්චයා තස්ස පුනබ්භවො නිබ්බත්තති. අථ වා නං සංකියතෙ අප්පෙතු ආගාරෙ වා, සුඛුමා වා සන්ති වා න සංකියතෙ කාමෙ තං එවං නිච්චෙසුපි ආගාරෙසු ජාතො හොති. තං නයති යං නො කප්පෙතුං එවං සඞ්ඛාරා චෙතිතා පකප්පිතා ච ආරම්මණභූතා හොන්ති, යා ච චෙතනා යා ච පකප්පනා යඤ්ච වත්ථු නිබ්බත්තං, උභොපි එතෙ ආරම්මණං විඤ්ඤාණස්ස තථා චෙතනාය ච සඞ්කප්පනාය ච පත්ථනාය ච භූතා සත්තා චෙතෙති ච සඞ්කප්පෙති ච. යං ගවෙසනා න ච චෙතෙති න ච සඞ්කප්පෙති. කතමෙ ච සත්තා භූතා? යෙ ච තනුජාතඅණ්ඩජාපි අණ්ඩකා අනුභින්නා සංසෙදජා න ච සම්භින්නා ඉමෙ භූතා. කතමෙ සම්භවෙසිනො ගබ්භගතා අණ්ඩගතා සංසරන්තො ඉමෙ න චෙතෙති න පත්ථෙති න ච සඞ්කප්පෙති. අනුසයෙ න ච පුනබ්භවො නිබ්බත්තතීති? යෙ භූතා සත්තා යෙ සම්භවෙසිනො, තෙ ථාවරා. යෙ වා සතො චෙතෙන්ති පත්ථෙන්ති ච යෙ ථාවරා. තෙ න ච චෙතෙන්ති, න ච පත්ථෙන්ති, න ච සඞ්කප්පෙන්ති, අනුසයෙන ච සංසරන්ති.

අපරො පරියායො. යෙ අරියපුග්ගලා සෙක්ඛා, තත්ථ තෙ න ච චෙතෙන්ති, න ච සඞ්කප්පෙන්ති, අනුසයෙන පුන උප්පජ්ජන්ති.

අපරො පරියායො. සුඛුමා පාණා භූමිගතා උදකගතා චක්ඛුනො ආපාථං නාගච්ඡන්ති, තෙ න ච චෙතෙන්ති, න ච සඞ්කප්පෙන්ති, අනුසයෙන ච සංසරන්ති.

අපරො පරියායො. බාහිකා සබ්බෙ භික්ඛූ අභිමානිකා, තෙ න ච චෙතෙන්ති, න ච පත්ථයන්ති, අනුසයෙන ච සංසරන්ති, න ච චෙතෙන්ති, න ච සඞ්කප්පෙන්ති, න ච අනුසෙන්ති. ආරම්මණම්පෙතං න හොති විඤ්ඤාණස්ස ඨිතියා.

න ච චෙතෙතීති පරියුට්ඨානසමුග්ඝාතං දස්සෙති. න ච අනුසෙතීති අනුසයසමුග්ඝාතං දස්සෙති . න ච චෙතෙතීති ඔළාරිකානං කිලෙසානං පහානං දස්සෙති. න ච අනුසෙතීති සුඛුමානං කිලෙසානං පහානං දස්සෙති. න ච චෙතෙතීති යෙන භූමි ච න ච පත්ථයන්තීති සකදාගාමී අනාගාමී, න ච අනුසෙතීති අරහං, න ච චෙතෙතීති සීලක්ඛන්ධස්ස පටිපක්ඛෙන පහානං දස්සෙති, න ච පත්ථයතීති සමාධික්ඛන්ධස්ස පටිපක්ඛෙන පහානං දස්සෙති, න ච අනුසයතීති පඤ්ඤාක්ඛන්ධස්ස පටිපක්ඛෙන පහානං දස්සෙති, න ච චෙතෙතීති අපුඤ්ඤමයානං සඞ්ඛාරානං පහානං දස්සෙති, න ච පත්ථයතීති පුඤ්ඤමයානං සඞ්ඛාරානං පහානං දස්සෙති, න ච අනුසෙතීති ආනෙඤ්ජමයානං සඞ්ඛාරානං පහානං දස්සෙති, න ච චෙතෙතීති අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමීතින්ද්‍රියං, න ච පත්ථයතීති අඤ්ඤින්ද්‍රියං, න ච අනුසයතීති අඤ්ඤාතාවිනො ඉන්ද්‍රියං. න ච චෙතෙතීති මුදුකා ඉන්ද්‍රියභාවනා, න ච පත්ථයතීති මජ්ඣඉන්ද්‍රියභාවනා, න ච අනුසෙතීති අධිමත්තා ඉන්ද්‍රියභාවනා. අයං සුත්තත්ථො.

109. තත්ථ කතමා දෙසනා? ඉධ සුත්තෙ චත්තාරි සච්චානි දෙසිතානි. යඤ්ච චෙතයිතං යඤ්ච පකප්පිතං අත්ථි එතං ආරම්මණං චිත්තං පතිට්ඨති විචිනති [විචිනයති (පී. ක.)] යුජ්ජති. න ච චෙතෙතීති න ච පත්ථයතීති අත්ථි එවං ආරම්මණං අනුසයෙ විඤ්ඤාණමිති විචිනියති යුජ්ජති න ච චෙතෙති න ච පත්ථයති. අනුසයප්පහානා විඤ්ඤාණට්ඨිතිං න ගවෙසන්ති, විචියන්තං යුජ්ජති. අයං යුත්තිවිචයො.

තත්ථ කතමො පදට්ඨානො? චෙතනා පරියුට්ඨානං චෙතනාපරියුට්ඨානස්ස පදට්ඨානං. සඞ්කප්පනං උපාදානස්ස පදට්ඨානං. අනුසයො පරියුට්ඨානස්ස පදට්ඨානං. තෙසං ඡන්දරාගවිනාසාය භාවනා භවරාගස්ස පහානං.

තත්ථ කතමො ලක්ඛණො? යං චෙතසිකන්ති වෙදයිතං පකප්පිතං උග්ගහිතං විඤ්ඤාතං තබ්බිඤ්ඤාණං ආරම්මණම්පි පච්චයොපි.

තත්ථ කතමො චතුබ්‍යූහො? ඉධ සුත්තෙ භගවතො කො අධිප්පායො? යෙ පුනබ්භවං න ඉච්ඡන්ති, තෙ න චෙතයිස්සන්ති න ච පත්ථයිස්සන්තීති, අයං අධිප්පායො.

ආවට්ටොති යා ච චෙතනා පත්ථනා ච අනුසයො ච විඤ්ඤාණට්ඨිතිපහානා ච, ඉමානි ද්වෙ සච්චානි. විභත්තීති නත්ථි විභත්තියා භූමි. පරිවත්තනා පන පටිපක්ඛං සුත්තං.

තත්ථ කතමො වෙවචනො? චෙතනා රූපසඤ්චෙතනා යාවධම්මසඤ්චෙතනා. යො අනුසයො, තෙ සත්ත අනුසයා.

පඤ්ඤත්තීති චෙතනාපරියුට්ඨානං පඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤත්තා. සඞ්කප්පනං උපාදානපඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤත්තං. අනුසයො හෙතුපඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤත්තො. විඤ්ඤාණට්ඨිති උපපත්තිහෙතුපඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤත්තා. චෙතනා සඞ්කප්පනා අනුසයො සමුච්ඡෙදො ඡන්දරාගවිනයපඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤත්තො. පඨමෙ කෙචි ද්වීහි පරිවත්තකෙහි පටිච්චසමුප්පාදො ඉදප්පච්චයතාය මජ්ඣපඤ්ඤත්ති.

ඔතරණොති ද්වීහි පරිවත්තකෙහි දුක්ඛඤ්ච සමුදයො ච මජ්ඣිමකෙහි මග්ගො ච නිරොධො ච. සොධනොති සුත්තෙ සුත්තස්ස ආරම්භො.

අධිට්ඨානොති යඤ්චෙතයිතං සබ්බං අධිට්ඨානෙන එකත්තාය පඤ්ඤත්තං. සඞ්කප්පිතන්ති උපාදානෙකත්තාය පඤ්ඤත්තං. විඤ්ඤාණං එකත්තාය පඤ්ඤත්තං.

පරික්ඛාරොති සුභඤ්ච ආරම්මණං අයොනිසො මනසිකාරො චෙතනා හෙතුපච්චයතාය පච්චයො. විඤ්ඤාණස්ස පතිට්ඨානො ධම්මො ආරම්මණපච්චයතාය පච්චයො. තස්ස මනසිකාරො හෙතුපච්චයතාය පච්චයො.

තත්ථ කතමො සමාරොපනො? ඉදං සුත්තං සඤ්ඤිතං තත්ථ චෙතෙති විසජ්ජනා ඉති නිද්දිසිතබ්බා. තස්ස දිට්ඨියා විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූපං යාව ජරාමරණං, අයං සමාරොපනො. ආරම්මණමෙතං න හොති විඤ්ඤාණස්ස ඨිතියා, විඤ්ඤාණනිරොධා නාමරූපනිරොධො, නාමරූපනිරොධා යාව ජරාමරණනිරොධො.

110. තත්ථ කතමං සංකිලෙසභාගියඤ්ච නිබ්බෙධභාගියඤ්ච අසෙක්ඛභාගියඤ්ච සුත්තං? අයං ලොකො [පස්ස උදා. 30 උදානෙ] සන්තාපජාතො යාව යෙ හි කෙචි සමණා වා බ්‍රාහ්මණා වා භවෙන භවස්ස විප්පමොක්ඛමාහංසු. සංකිලෙසභාගියං උපධිං හි පටිච්ච දුක්ඛමිදං සම්භොති, යා තා පන තණ්හා පහීයන්ති, භවං නාභිනන්දතීති නිබ්බෙධස්ස නිබ්බුතස්ස [නිච්චුතස්ස (පී. ක.)] භික්ඛුනො අනුපාදාය පුනබ්භවො න හොති. උපච්චගා සබ්බභවානි තාදීති අසෙක්ඛභාගියං.

තත්ථ සන්තාපජාතොති රාගජො සන්තාපො දොසජො මොහජොති. තෙසං සත්තානං ඨානං දස්සෙති . ලොකො සන්තාපජාතොති ඵස්සො තිවිධො සුඛවෙදනීයො දුක්ඛවෙදනීයො අදුක්ඛමසුඛවෙදනීයො. තත්ථ සුඛවෙදනීයො ඵස්සො රාගසන්තාපො, දුක්ඛවෙදනීයො දොසසන්තාපො, අදුක්ඛමසුඛවෙදනීයො මොහසන්තාපො. යථා ච භගවා ආහ පඨමකස්ස වලාහකස්ස ගොමග්ගෙ [කොමග්ගෙ (පී. ක.) පස්ස අ. නි. 3.35] යෙහි ගහපතිපුත්ත රාගජෙහි දොසජෙහි මොහජෙහි සන්තාපෙහි දුක්ඛං සුපති, තෙ මම සන්තාපා න සන්ති.

රොගං වදති අත්තතොති තෙහි සන්තාපෙහි සන්තාපිතො තිවිධං විපල්ලාසං පටිලභති සඤ්ඤාවිපල්ලාසං චිත්තවිපල්ලාසං දිට්ඨිවිපල්ලාසං. තත්ථ අසුභෙ සුභන්ති සඤ්ඤාවිපල්ලාසො. දුක්ඛෙ සුඛන්ති චිත්තවිපල්ලාසො. අනිච්චෙ නිච්චන්ති අනත්තනි අත්තාති දිට්ඨිවිපල්ලාසො.

යථා චිත්තස්ස විපල්ලාසො සඤ්ඤාදිට්ඨීතෙ තිවිධා විතක්කා – චිත්තවිතක්කො විපල්ලාසො සඤ්ඤාවිතක්කො විපල්ලාසො දිට්ඨිවිතක්කො විපල්ලාසොපි. තත්ථ අවිජ්ජා විපල්ලාසො ගොචරා ගතිපතෙය්‍යාභූමි, යථා හි තං සඤ්ජානාති යථා විජානාති යථා සඤ්ජානාති ච විජානාති ච. යථා ඛන්ති චෙතෙති ඉමෙ චත්තාරො විපල්ලාසා සත්තා යෙහි චතුබ්බිධං අත්තභාවවත්ථුං රොගභූතං ගණ්ඩභූතං ‘‘අත්තා’’ති වදන්ති. රොගං වදති අත්තතොති අයං ආවට්ටො. යෙන යෙන හි මඤ්ඤති තතො තං හොති අඤ්ඤථාති සුභන්ති මඤ්ඤති න තථා හොති. එවං සුඛන්ති නිච්චං අත්තාති සො අඤ්ඤථා භවමෙව සන්තං අනාගතං භවං පත්ථයති, තෙන වුච්චති ‘‘භවරාගො’’ති. භවමෙවාභිනන්දති, යං අභිනන්දති, තං දුක්ඛන්ති පඤ්චක්ඛන්ධෙ නිද්දිසියති. යඤ්ච තප්පච්චයා සොකපරිදෙවදුක්ඛං තස්ස හි භායිස්සති. එත්තාවතා සංකිලෙසො හොති. පහානත්ථං ඛො පන බ්‍රහ්මචරියං වුස්සති. තිණ්ණං සන්තාපානං ඡන්දරාගවිනයො හොති.

උපධිං හි පටිච්ච දුක්ඛමිදං භවතීති යෙ භවමෙවාභිනන්දන්ති යස්ස භායිස්සති, තං දුක්ඛං තස්ස දුක්ඛස්ස පහානමාහ. සබ්බසො උපාදානඤ්ච යං නත්ථි දුක්ඛස්ස සම්භවොති චත්තාරො විපල්ලාසා යථා නිද්දිට්ඨඋපාදානමාහ. තස්ස පඨමො විපල්ලාසො කාමුපාදානං, දුතියං දිට්ඨුපාදානං, තතියං සීලබ්බතුපාදානං, චතුත්ථං අත්තවාදුපාදානං, තෙසං යො ඛයො නත්ථි දුක්ඛස්ස සම්භවො උපධි නිදානං දුක්ඛනිරොධමාහ. එවමෙතං යථාභූතං සම්මප්පඤ්ඤාය

පස්සතො විභවතණ්හා න හොති. විභවං නාභිනන්දතීති දස්සනභූමිං මන්තෙති සබ්බසො තණ්හක්ඛයං නිබ්බානන්ති ද්වෙ විමුත්තියො කථෙති රාගවිරාගඤ්ච අවිජ්ජාවිරාගඤ්ච. තස්ස භික්ඛුනොති අනුපාදිසෙසනිබ්බානධාතුං මන්තෙති. අයං සුත්තස්ස අත්ථනිද්දෙසො.

111. තත්ථ කතමො විචයො? යස්ස යත්ථ පරිළාහෙති තස්ස පරිඩය්හන්තස්ස සො යථාභූතං නත්ථී නිබ්බින්දති ච, අයං විචයො ච යුත්ති ච. පදට්ඨානො රාගජො පරිළාහො සුඛින්ද්‍රියස්ස දොමනස්සින්ද්‍රියස්ස ච පදට්ඨානං. දොසජො පරිළාහො සුඛින්ද්‍රියස්ස දොමනස්සින්ද්‍රියස්ස ච පදට්ඨානං. මොහජො පරිළාහො උපෙක්ඛින්ද්‍රියස්ස දොමනස්සින්ද්‍රියස්ස ච පදට්ඨානං.

තත්ථ කතමො ලක්ඛණො හාරො? ඵස්සපරෙතො වෙදනාපරෙතො සඤ්ඤාපරෙතොපි සඞ්ඛාරපරෙතොපි යෙන යෙන මඤ්ඤති යදි සුභනිමිත්තෙන යදි සුඛනිමිත්තෙන යදි නිච්චනිමිත්තෙන යදි අත්තනිමිත්තෙන අසුභෙ සුභන්ති මඤ්ඤති, එවං සබ්බං රාගජෙ පරිළාහෙ වුත්තෙ චත්තාරො පරිළාහා වුත්තා භවන්ති. රාගජො දොසජො මොහජො දිට්ඨිජො ච රාගං වදාමීති අත්තතො වදති. සබ්බානි පන්නරස පදානි අනිච්චං දුක්ඛන්ති.

තත්ථ කතමො චතුබ්‍යූහො? ඉධ සුත්තෙ භගවතො කො අධිප්පායො? යෙ පරිළාහෙන න අච්ඡන්ති තෙ භවං නාභිනන්දන්ති. යෙ භවං නාභිනන්දන්ති, තෙ පරිනිබ්බායිස්සන්ති. අයං අධිප්පායො.

තත්ථ කතමො ආවට්ටො? සංකිලෙසභාගියෙන දුක්ඛඤ්ච සමුදයඤ්ච නිද්දිසති. නිබ්බෙධභාගියෙන මග්ගඤ්ච නිරොධඤ්ච.

තත්ථ කතමා විභත්ති? සන්තාපජාතො රොගජාතො රොගං වදති අත්තතො තං න එකංසෙන හොති අමනසිකාරා සන්තාපජාතො ඛො න ච රොගං අත්තතො වදති.

තත්ථ කතමො පරිවත්තනො? පක්ඛපටිපක්ඛනිදස්සනත්ථං භූමි පරිවත්තනාය.

තත්ථ කතමො වෙවචනො හාරො? රොගඤ්ච අත්තතො වදති සල්ලං අත්තතො වදති. පන්නරස පදානි සබ්බානි වත්තබ්බානි.

තත්ථ කතමා පඤ්ඤත්ති? සන්තාපජාතොති දොමනස්සපදට්ඨානං. සබ්බෙ වචනපඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤපෙති. රොගං වදති අත්තතො විපල්ලාසො සංකිලෙසපඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤපෙති. යං නාභිනන්දති, තං දුක්ඛන්ති විපල්ලාසනික්ඛෙපපඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤත්තා. තෙ අකතසත්තා ලොකා මජ්ඣෙන වෙමත්තතාය පඤ්ඤත්තා.

තත්ථ කතමො ඔතරණො? සන්තාපජාතොති තීණි අකුසලමූලානි, තෙ සඞ්ඛාරා සඞ්ඛාරක්ඛන්ධපරියාපන්නා, ධාතූසු ධම්මධාතු, ආයතනෙසු ධම්මායතනං. ඉන්ද්‍රියෙසු ඉත්ථින්ද්‍රියං පුරිසින්ද්‍රියඤ්ච පදට්ඨානං.

තත්ථ කතමො සොධනො? සුද්ධො සුත්තස්ස ආරම්භො.

තත්ථ කතමො අධිට්ඨානො හාරො? පරිළාහොති යෙ සත්තා ලොකා එකත්තපඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤත්තා, තෙ අකතසත්තා ලොකා මජ්ඣෙන වෙමත්තතාය පඤ්ඤත්තා.

තත්ථ කතමො පරික්ඛාරො? සන්තාපජාතොති අයොනිසො මනසිකාරො හෙතු, විපල්ලාසඤ්ච පච්චයො. තත්ථ ද්වීහි ධම්මෙහි අත්තා අභිනිවිට්ඨා චිත්තඤ්ච චෙතසිකඤ්ච ධම්මෙ උභයානි තස්ස විපරීතෙන පරාමසතො. අපරො පරියායො, චෙතසිකෙහි ධම්මෙහි අත්තසඤ්ඤා අනත්තසඤ්ඤා සමුග්ඝාතෙති. අපරො පරියායො. අනිච්චසඤ්ඤා චෙතසිකෙසු ධම්මෙසු, න තු අත්තසඤ්ඤා. ඉදං වුච්චති චිත්තන්ති වා මනොති වා විඤ්ඤාණන්ති වා ඉදං දීඝරත්තං අබ්භුග්ගතං එතං මම, එසොහමස්මි, එසො මෙ අත්තාති. තත්ථ චෙතසිකා ධම්මානුපස්සනා එසාපි ධම්මසඤ්ඤා. තස්ස කො හෙතු, කො පච්චයො? අහංකාරො හෙතු, මමංකාරො පච්චයො.

තත්ථ කතමො සමාරොපනො? අයං ලොකො සන්තාපජාතොති අකුසලං මන්තෙති විඤ්ඤාණං නාමරූපස්ස පච්චයො යාව ජරාමරණන්ති, අයං සමාරොපනො.

112. එවමෙතං යථාභූතං, සම්මප්පඤ්ඤාය පස්සති අකුසලමූලානං පහානං. තත්ථ අවිජ්ජානිරොධො අවිජ්ජානිරොධා යාව ජරාමරණනිරොධො, අයං සමාරොපනො.

චත්තාරො පුග්ගලා [පස්ස අ. නි. 4.5] – අනුසොතගාමී පටිසොතගාමී ඨිතත්තො, තිණ්ණො පාරඞ්ගතො ථලෙ තිට්ඨති බ්‍රාහ්මණොති.

තත්ථ යො අනුසොතගාමී අයං කාමෙ සෙවති. පාපඤ්ච කම්මං කරොති යාව කාමෙ පටිසෙවති . ඉදං ලොභො අකුසලමූලං, සො යෙව තණ්හා, සො තෙහි කාමෙහි වුය්හති අනුසොතගාමීති වුච්චති. යො පුග්ගලො තාහි ගම්භො තප්පච්චයා තස්ස හෙතු අකුසලකම්මං කරොති කායෙන ච වාචාය ච, අයං වුච්චති පාපකම්මං කරොතීති. තස්ස තීණි සොතානි සක්කායදිට්ඨි විචිකිච්ඡා සීලබ්බතපරාමාසො. ඉමෙහි තීහි සොතෙහි තිවිධධාතුයං උප්පජ්ජති කාමධාතුයං රූපධාතුයං අරූපධාතුයං. තෙන පටිපක්ඛෙන යො කාමෙ න පටිසෙවති. යො සීලවතං න පරාමසති. යො සක්කායදිට්ඨීනං පහානාය කාමෙසු යථාභූතං ආදීනවං පස්සති. යෙන ච තෙ ධම්මෙ පටිසෙවති. යඤ්ච තප්පච්චයා තිට්ඨති බ්‍රාහ්මණොති අරහං කිර. තත්ථ අරහං තස්ස පාරඞ්ගතො හොති, පාරඞ්ගතස්ස ථලෙ තිට්ඨති සොපාදිසෙසා නිබ්බානධාතු. අනුසොතගාමිනීති දස්සනප්පහාතබ්බානං සංයොජනානං අප්පහානමාහ. පටිසොතගාමිනීති එලෙ දිට්ඨෙකට්ඨානඤ්ච කිලෙසානං පහානමාහ, ඨිතත්තෙන පඤ්චන්නං ඔරම්භාගියානං සංයොජනානං පහානමාහ. තත්ථ අනුසොතගාමිනා මග්ගරූපිමාහ. පටිසොතගාමිනා ඨිතත්තෙන ච මග්ගමිතිමාහ. පාරඞ්ගතෙන සාවකා අසෙක්ඛා ච සම්මාසම්බුද්ධා ච වුත්තා. අනුසොතගාමිනා සක්කායසමුදයගාමිනිං පටිපදමාහ. පටිසොතගාමිනා ඨිතත්තෙන සක්කායනිරොධගාමිනිං පටිපදමාහ. පාරඞ්ගතෙන දස අසෙක්ඛා අරහන්තා ධම්මා වුත්තා. අයං සුත්තත්ථො.

113. තත්ථ කතමා දෙසනා? ඉමස්මිං හි සුත්තෙ චත්තාරි අරියසච්චානි දෙසිතානි. තෙධාතුකලොකසමතික්කමනඤ්ච.

තත්ථ කතමො විචයො හාරො? යො කාමෙ පටිසෙවති පාපං [පාපකං (පී.)] කරෙය්‍යාති යො ච කාමෙ න පටිසෙවති සො පාපකම්මං න කරෙය්‍යාති යො ච ඉමෙහි ද්වීහි භූමීහි උත්තිණ්ණො පාරඞ්ගතොති යා වීමංසා අයං විචයො.

යුත්තීති යුජ්ජති සුත්තෙසු, නායුජ්ජතීති යා වීමංසාය, අයං යුත්ති. පදට්ඨානොති අනුසොතගාමිනා සත්තන්නං සංයොජනානං පදට්ඨානං. අකුසලස්ස කිරියා අකුසලස්ස මූලානං පදට්ඨානං. පටිසොතගාමිනා යථාභූතදස්සනස්ස පදට්ඨානං. ඨිතත්තෙන අසංහාරියාය [අසහාරියාය (පී.)] පදට්ඨානං. පාරඞ්ගතොති කදාචි භූමියා පදට්ඨානං.

තත්ථ කතමො ලක්ඛණො හාරො? යො අනුසොතං ගච්ඡති තණ්හාවසෙන. සබ්බෙසම්පි කිලෙසානං වසෙන ගච්ඡති. යො පටිසොතං වායමති. තණ්හාය සබ්බෙසම්පි සො කිලෙසානං වායමති පටිසොතං. යො අත්තනා ඨිතො කායෙනපි සො ඨිතො වාචාචිත්තෙනපි සො ඨිතො. අයං ලක්ඛණො හාරො.

තත්ථ කතමො චතුබ්‍යූහො? ඉධ සුත්තෙ භගවතො කො අධිප්පායො? යෙ අනුසොතගාමිනියා පටිපදාය නාභිරමිස්සන්ති, තෙ පටිසොතං වායමිස්සන්තීති යාව කදාචි භූමියං, අයං අධිප්පායො. ආවට්ටොති ඉධ සුත්තෙ චත්තාරි සුත්තානි දෙසිතානි.

තත්ථ කතමො විභත්ති හාරො? යො කාමෙ පටිසෙවති පාපඤ්ච කම්මං කරොති. සො අනුසොතගාමීති න එකංසෙන සොතාපන්නොපි කාමෙ පටිසෙවති. තං භාගියඤ්ච පාපකම්මං කරොති. කිඤ්චාපි සෙක්ඛොපි කරෙය්‍ය පාපං යථා සුත්තෙ නිද්දිට්ඨො න ච සො අනුසොතගාමී, ඉදං විභජ්ජබ්‍යාකරණීයං. න ච කාමෙ පටිසෙවති න ච පාපකම්මං කරොති පටිසොතගාමී න ච එකංසෙන සබ්බෙ බාහිරකො කාමෙසු වීතරාගො න ච කාමෙ පටිසෙවති, තෙන ච පාපකම්මං කරොති අනුසොතගාමී පටිසොතගාමී, අයං විභත්ති.

තත්ථ කතමො පරිවත්තනො හාරො? නිද්දිට්ඨො පටිපක්ඛො. වෙවචනොති කාමෙසු වත්ථුකාමාපි කිලෙසකාමාපි රූපසද්දගන්ධරසඵස්සපුත්තදාරදාසකම්මකරපොරිසඤ්ච පරිග්ගහා.

පඤ්ඤත්තීති සබ්බෙ පුථුජ්ජනා එකත්තාය පඤ්ඤත්තා. අනුසොතගාමීති කිලෙසසමුදාචාරපඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤත්තා. යෙ පන සෙක්ඛා පුග්ගලා, තෙ නිබ්බානපඤ්ඤත්තියා [නිට්ඨානපඤ්ඤත්තියා (ක.)] පඤ්ඤත්තා. යෙ පන අනාගාමී, තෙ අසංහාරිය පඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤත්තා, අයං පඤ්ඤත්ති.

ඔතරණොති යො අනුසොතගාමී, සො දුක්ඛං. යෙ තස්ස ධම්මා, තෙ දුක්ඛස්ස සමුදයො. යං රූපං, අයං රූපක්ඛන්ධො, එවං පඤ්චපි ඛන්ධා පටිච්චසමුප්පාදො, තෙ කිලෙසා සඞ්ඛාරක්ඛන්ධපරියාපන්නා ධම්මායතනං ධම්මධාතු ඉන්ද්‍රියෙසු ච පඤ්ඤත්තා.

සොධනොති යෙනාරම්භෙන ඉදං සුත්තං දෙසිතං, සො ආරම්භො සබ්බො සුද්ධො.

අධිට්ඨානොති පටිසොතගාමිනා සබ්බෙ සොතාපන්නා එකත්තෙන වා නිද්දිට්ඨා රාගානුසයපටිසොතගාමිනො සෙක්ඛාව මග්ගො ච සෙක්ඛො ච පුග්ගලො ඨිතත්තොති.

වීතරාගො එකත්තාය පඤ්ඤත්තො. පාරඞ්ගතොති සබ්බෙ අරහන්තො සබ්බෙ පච්චෙකබුද්ධා සම්මාසම්බුද්ධා ච එකත්තාය පඤ්ඤත්තා.

පරික්ඛාරොති අනුසොතගාමිනො පාපමිත්තපච්චයො කාමපරියුට්ඨානං හෙතු. පටිසොතගාමිනො ද්වෙ හෙතූ ද්වෙ පච්චයා ච යාව සම්මාදිට්ඨියා උප්පාදායදිට්ඨි [උපාදායදිට්ඨි (පී.)], තස්ස පටිලද්ධමග්ගො හෙතු ආරම්භො පච්චයො කායිකො චෙතසිකස්ස කොට්ඨාසො ච. සමාරොපනොති විහත්ති ඉදං සුත්තං නත්ථි සමාරොපනාය භූමි.

114. පඤ්චානිසංසා සොතානුගතානං ධම්මානං [පස්ස අ. නි. 4.191] යාව දිට්ඨියා සුප්පටිවිද්ධානං සුත්තං විත්ථාරෙන කාතබ්බං. යුඤ්ජතො සවෙන්තස්ස වායමතො ගිලානො මරණකාලෙ දෙවභූතො පච්චෙකබොධිං පාපුණාති. සොතානුගතාති සද්ධම්මස්සවනෙන කතං හොති. න ච අධිපඤ්ඤාධම්මවිපස්සනාය තස්ස චිත්තං තසිතං හොති, න ච අනිබ්බිද්ධත්තං, ඉදං ච සුත්තං පඤ්චන්නං පුග්ගලානං දෙසිතං, සද්ධානුසාරිනො මුදින්ද්‍රියස්ස තික්ඛින්ද්‍රියස්ස ච ධම්මානුසාරිනො තික්ඛින්ද්‍රියස්ස මුදින්ද්‍රියස්ස ච. යො පන මොහචරිතො පුග්ගලො න සක්කොති යුඤ්ජිතුං සවිතුං වායමිතුං යථාභූතං යථාසමාධිකා විමුත්ති තං ඛණං තං ලයං තං මුහුත්තං ඵලං දස්සෙති. සාධු පරිභායති පරො තං දුය්හති, නො තු සුඛඅවිපාකිනී භවති . තස්ස දිට්ඨෙ යෙව ච ධම්මෙ උපපජ්ජඅපරාපරියවෙදනීයං. තත්ථ යො පුග්ගලො ධම්මානුසාරී තස්ස යදි සොතානුගතා ධම්මා හොන්ති සො යුඤ්ජන්තො පාපුණාති. යො ධම්මානුසාරී මුදින්ද්‍රියො, සො ගිලානො පාපුණාති. යො සද්ධානුසාරී තික්ඛින්ද්‍රියො, සො මරණකාලසමයෙ පාපුණාති. යො මුදින්ද්‍රියො, සො දෙවභූතො පාපුණාති. යදා දෙවභූතො න පාපුණාති, න සො තෙනෙව ධම්මරාගෙන තාය ධම්මනන්දියා පච්චෙකබොධිං පාපුණාති. යො සොතානුගතෙසු යුඤ්ජති සවෙති වායමති, සො පුබ්බාපරන්නෙන විසෙසං සඤ්ජානාති, සඤ්ජානන්තො පාපුණාති. සචෙ පන ගිලානස්ස මනසිකාරො හොති, තත්ථ යුඤ්ජන්තො පාපුණාති. සචෙ පනස්ස මරණකාලෙ සංවිග්ගො හොති, තත්ථ යුඤ්ජන්තො පාපුණාති. සචෙ පන න කත්ථචි [කත්ථ (පී. ක.), තත්ථ (ක.)] සංවෙගො හොති, තස්ස දෙවභූතස්ස සුඛිනො ධම්මභූතා පාදා එවං අභිලපති. සො එවං ජානාති ''අයං සො ධම්මවිනයො යත්ථ මයං පුබ්බෙ මනුස්සභූතා බ්‍රහ්මචරියං චරිම්හා''ති. අථ දෙවභූතො පාපුණාති. දිබ්බෙසු වා පඤ්චසු කාමගුණෙසු අජ්ඣොසිතො හොති පමාදවිහාරී, සො තෙන කුසලමූලෙන පච්චෙකබොධිං පාපුණාති.

යා පරතොඝොසෙන වචසා සුපරිචිතා, අයං සුතමයී පඤ්ඤා. යෙ පන ධම්මා හොන්ති මනසා අනුපෙක්ඛිතා, අයං චින්තාමයී පඤ්ඤා. යං දිට්ඨියා සුප්පටිවිද්ධා, අයං භාවනාමයී පඤ්ඤා . යං සොතානුගතා වචසා පරිචිතා හොන්ති, සො ච දිට්ඨෙ යෙව ධම්මෙ පරිනිබ්බායී, අයං අරහං පුග්ගලො. යො උපපජ්ජති දෙවභූතො පාපුණාති, තත්ථ ච පරිනිබ්බායති, අයං අනාගාමී. යො තෙන කුසලමූලෙන පච්චෙකබොධිං පාපුණාති, අයං පුබ්බයොගසම්භාරසම්භූතො පුග්ගලො.

සොතානුගතා ධම්මාති පඨමං විමුත්තායතනං, වචසා පරිචිතාති දුතියං තතියඤ්ච විමුත්තායතනං, මනසා අනුපෙක්ඛිතාති චතුත්ථං විමුත්තායතනං දිට්ඨියා සුප්පටිවිද්ධාති පඤ්චමං විමුත්තායතනං.

සොතානුගතාය විමුත්තියා වචසා යා වාචා සුප්පටිවිද්ධා අනුපුබ්බධම්මස්ස සොතෙන සුත්වා සීලක්ඛන්ධෙ පරිපූරෙති, මනසා අනුපෙක්ඛිතා සමාධික්ඛන්ධං පරිපූරෙති, දිට්ඨියා සුප්පටිවිද්ධා පඤ්ඤාක්ඛන්ධං පරිපූරෙති.

සොතානුගතා ධම්මා බහුස්සුතා හොන්තීති විත්ථාරෙන කාතබ්බං. ඉදං පඨමං සද්ධාපදානං මනසා අනුපෙක්ඛිතාති පටිසල්ලානබහුලො විහරති, විත්ථාරෙන කාතබ්බං. ඉදං දුතියං සද්ධාපදානං දිට්ඨියා සුප්පටිවිද්ධාති අනාසවා චෙතොවිමුත්තියා නාපරං ඉත්ථත්තායාති පජානාතීති. ඉදං තතියං සද්ධාපදානං.

සොතානුගතා ධම්මාති සෙක්ඛං සත්ථා දස්සෙති. මනසා අනුපෙක්ඛිතාති අරහත්තං සත්ථා දස්සෙති. දිට්ඨියා සුප්පටිවිද්ධාති තථාගතං අරහන්තං සම්මාසම්බුද්ධං සත්ථා දස්සෙති.

සොතානුගතා ධම්මාති කාමානං නිස්සරණං දස්සෙති. මනසා අනුපෙක්ඛිතාති රූපධාතුයා නිස්සරණං දස්සෙති. දිට්ඨියා සුප්පටිවිද්ධාති තෙධාතුකානං නිස්සරණං දස්සෙති. අයං සුත්තත්ථො.

115. තත්ථ කතමො දෙසනාහාරො? ඉමම්හි සුත්තෙ තයො එසනා දෙසිතා සොතානුගතෙහි ධම්මෙහි වචසා පරිචිතෙහි කාමෙසනාය සමථමග්ගො. දිට්ඨියා සුප්පටිවිද්ධෙහි බ්‍රහ්මචරියෙසනාය සමථමග්ගො.

විචයොති යථා සුත්තං මනසිකරොන්තො විචිනන්තො සුතමයිපඤ්ඤං පටිලභති. යථා ච සො මනසිකරොතීති යථා සුතධම්මා තදා චින්තාමයිපඤ්ඤං පටිලභති. යථා දිට්ඨෙව ධම්මෙ මනසිකරොති තදා භාවනාමයිපඤ්ඤං පටිලභති. අයං විචයො.

සුතෙන සුතමයිපඤ්ඤං පටිලභති. චින්තාය චින්තාමයිපඤ්ඤං භාවනාය භාවනාමයිපඤ්ඤං පටිලභති. අත්ථි එසා යුත්ති.

පදට්ඨානොති සොතානුගතා ධම්මාති ධම්මස්සවනස්ස පදට්ඨානං. වචසා පරිචිතාති යුඤ්ජනාය පදට්ඨානං. මනසා අනුපෙක්ඛිතාති ධම්මානුධම්මාය විපස්සනාය පදට්ඨානං. දිට්ඨියා අනුපෙක්ඛිතාති පඤ්ඤායපි අනුපෙක්ඛිතා දිට්ඨියාපි අනුපෙක්ඛිතා.

චතුබ්‍යූහොති ඉමම්හි සුත්තෙ භගවතො කො අධිප්පායො? යෙ ඉමාහි ද්වීහි පඤ්ඤාහි සමන්නාගතා තෙහි….

ස නිබ්බුතොති මග්ගඵලං අනුපාදිසෙසඤ්ච නිබ්බානධාතුං මන්තෙති, දානෙන ඔළාරිකානං කිලෙසානං පහානං මන්තෙති. සීලෙන මජ්ඣිමානං, පඤ්ඤාය සුඛුමකිලෙසානං මන්තෙති, රාගදොසමොහක්ඛයා ස නිබ්බුතොති කතා ච භූමි.

> දදතො පුඤ්ඤං පවඩ්ඪති, සංයමතො වෙරං න චීයති;
> කුසලො ච ජහාති පාපකන්ති මග්ගො වුත්තො;
> රාගදොසමොහක්ඛයා ස නිබ්බුතොති මග්ගඵලමාහ.

දදතො පුඤ්ඤං පවඩ්ඪති, සංයමතොති තීහි පදෙහි ලොකිකං කුසලමූලං වුත්තං. රාගදොසමොහක්ඛයා ස නිබ්බුතොති ලොකුත්තරං කුසලමූලං වුත්තං.

දදතො පුඤ්ඤං පවඩ්ඪති, සංයමතො වෙරං න චීයතීති පුථුජ්ජනභූමිං මන්තෙති. කුසලො ච ජහාති පාපකන්ති සෙක්ඛභූමිං මන්තෙති. රාගදොසමොහක්ඛයා ස නිබ්බුතොති අසෙක්ඛභූමි වුත්තා.

දදතො පුඤ්ඤං පවඩ්ඪති, සංයමතො වෙරං න චීයතීති මග්ගනියා පටිපදා වුත්තා. කුසලො ච ජහාති පාපකන්ති සෙක්ඛවිමුත්ති. රාගදොසමොහක්ඛයා ස නිබ්බුතොති අසෙක්ඛවිමුත්ති.

දදතො පුඤ්ඤං පවඩ්ඪති, සංයමතො වෙරං න චීයතීති දානකථං සීලකථං මග්ගකථං ලොකිකානං ධම්මානං දෙසනමාහ. කුසලො ච ජහාති පාපකන්ති ලොකෙ ආදීනවානුපස්සනා. රාගදොසමොහක්ඛයා ස නිබ්බුතොති සාමුක්කංසිකාය ධම්මදෙසනායපි පටිවිද්ධා.

දදතො පුඤ්ඤං පවඩ්ඪතීති පාණානං අභයදානෙන පාණාතිපාතා වෙරමණිසත්තානං අභයං දෙති. එවං සබ්බානි සික්ඛාපදානි කාතබ්බානි. සංයමතො වෙරං න චීයතීති සීලෙ පතිට්ඨාය චිත්තං සංයමෙති, තස්ස සංයමතො පාරිපූරිං ගච්ඡති. රාගදොසමොහක්ඛයා ස නිබ්බුතොති ද්වෙ විමුත්තියො. අයං සුත්තනිද්දෙසො.

116. තත්ථ කතමා දෙසනා? ඉමම්හි සුත්තෙ කිං දෙසිතං? ද්වෙ සුගතියො දෙවා ච මනුස්සා ච, දිබ්බා ච පඤ්චකාමගුණා, මානුස්සකා ච. ද්වීහි පදෙහි නිද්දෙසො. දදතො පුඤ්ඤං පවඩ්ඪති, සංයමතො වෙරං න චීයති, කුසලො ච ජහාති පාපකන්ති මග්ගො වුත්තො. රාගදොසමොහක්ඛයා ස නිබ්බුතොති ද්වෙ නිබ්බානධාතුයො දෙසිතා සොපාදිසෙසා ච අනුපාදිසෙසා ච. අයං දෙසනා.

විචයොති දදතො පුඤ්ඤං පවඩ්ඪතීති ඉමිනා පඨමෙන පදෙන දානමයිකපුඤ්ඤකිරියවත්ථු වුත්තං. තෙනස්ස ආනන්තරියානං කුසලානං ධම්මානං. දුතියෙන පදෙන… යන්ති, නියානිකං සාසනන්ති, අයං අධිප්පායො. අස්සවනෙන ච අමනසිකාරෙන ච අප්පටිවෙධෙන ච සක්කායසමුදයගාමිනී පටිපදා වුත්තා. සවනෙන ච මනසිකාරෙන ච පටිවෙධෙන ච සක්කායනිරොධගාමිනී පටිපදා වුත්තා. අයං ආවට්ටො.

විභත්තීති එකංසබ්‍යාකරණීයො. නත්ථි තත්ථ විභත්තියා භූමි. පරිවත්තනාති යෙ පඤ්චානිසංසා, තෙ පඤ්චාදිනා පටිපක්ඛෙන තෙනෙව දිට්ඨෙව ධම්මෙ පාපුණාති, තං උපපජ්ජමානා අපරො පරියායො.

වෙවචනන්ති සොතානුගතා ධම්මාති යං සුත්තං දිට්ඨම්පි පඤ්ඤින්ද්‍රියං විඤ්ඤත්තම්පි දිට්ඨියා සුප්පටිවිද්ධම්පි විභාවිතම්පි.

පඤ්ඤත්තීති සොතානුගතාධම්මාති දෙසනා අවිජ්ජාපඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤත්තං. මනසිකාරො පාමොජ්ජපඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤත්තො, දිට්ඨධම්මාපි ආනිසංසපඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤත්තා.

ඔතරණොති තිස්සො පඤ්ඤා වචසා පරිචිතෙසු සුතමයීපඤ්ඤා මනසා අනුපෙක්ඛිතෙසු චින්තාමයීපඤ්ඤා දිට්ඨියා සුප්පටිවිද්ධාසු භාවනාමයීපඤ්ඤා. ඉමානි අරියසච්චානි ඉන්ද්‍රියානි විජ්ජුප්පාදා අවිජ්ජානිරොධො පටිච්චසමුප්පාදො ඉන්ද්‍රියෙසු තීණි ඉන්ද්‍රියානි, ආයතනෙසු ධම්මායතනපරියාපන්නා ධාතූසු ධම්මධාතුපරියාපන්නාති. සොධනොති යො ආරම්භො සුත්තස්ස පවෙසො නියුත්තො.

අධිට්ඨානොති පඤ්චානිසංසාති වෙමත්තතාය පඤ්ඤත්තා ආනිසංසා සොතා අනුගතාති වෙමත්තතාය අරියවොහාරො පඤ්ඤත්තො, ධම්මෙ ච සවනන්ති එකත්තතාය පඤ්ඤත්තං.

පරික්ඛාරොති ධම්මස්සවනස්ස පයිරුපාසනා පච්චයො, සද්ධා හෙතු. මනසා අනුපෙක්ඛිතාති අත්ථප්පටිසංවෙදිතා පච්චයො, ධම්මප්පටිසංවෙදිතා හෙතු, දිට්ඨියා සුප්පටිවිද්ධාති සද්ධම්මස්සවනඤ්ච මනසිකාරො ච පච්චයො, සුතමයී

චින්තාමයී පඤ්ඤා හෙතු. සමාරොපනොති විභත්තං සුත්තං අපරො පරියායො නිබ්බත්ති බලෙ නත්ථි. තත්ථ සමාරොපනාය භූමි.

117. තත්ථ කතමං වාසනාභාගියඤ්ච නිබ්බෙධභාගියඤ්ච සුත්තං? දදතො පුඤ්ඤං පවඩ්ඪතීති ගාථා. දදතොති දානමයිකපුඤ්ඤකිරියවත්ථු වුත්තං. සංයමතො වෙරං න චීයතීති සීලමයිකපුඤ්ඤකිරියවත්ථු වුත්තං. කුසලො ච ජහාති පාපකන්ති ලොභස්ස ච මොහස්ස ච බ්‍යාපාදස්ස ච පහානමාහ. රාගදොසමොහක්ඛයා ස නිබ්බුතොති ලොභස්ස ච මොහස්ස ච බ්‍යාපාදස්ස ච ඡන්දරාගවිනයමාහාති. දදතො පුඤ්ඤං පවඩ්ඪතීති ගාථා අලොභො කුසලමූලං භවති. සංයමතො වෙරං න චීයතීති අදොසො කුසලමූලං භවති. සංයමතො වෙරං න චීයතීති අවෙරා අසපත්තා අබ්‍යාපාදතාය සදා. කුසලො ච ජහාති පාපකන්ති ඤාණුප්පාදා අඤ්ඤාණනිරොධො. චතුත්ථපදෙන රාගදොසමොහක්ඛයෙන රාගවිරාගා චෙතොවිමුත්තිමොහක්ඛයෙන අවිජ්ජාවිරාගා පඤ්ඤාවිමුත්ති, අයං විචයො.

යුත්තීති දානෙ ඨිතො උභයං හි පරිපූරෙති. මච්ඡරියඤ්ච පජහති. පුඤ්ඤඤ්ච පවඩ්ඪති. අත්ථි එසා යුත්ති.

පදට්ඨානන්ති දදතො පුඤ්ඤං පවඩ්ඪතීති චාගාධිට්ඨානස්ස පදට්ඨානං. සංයමතො වෙරං න චීයතීති පඤ්ඤාධිට්ඨානස්ස පදට්ඨානං කුසලො ච ජහාති පාපකන්ති සච්චාධිට්ඨානස්ස පදට්ඨානං. රාගදොසමොහක්ඛයා ස නිබ්බුතොති උපසමාධිට්ඨානස්ස පදට්ඨානං. අයං පදට්ඨානො.

තත්ථ කතමො ලක්ඛණො? දදතො පුඤ්ඤං පවඩ්ඪති සංයමතො වෙරං න චීයති. දදතොපි වෙරං න කරියාති කුසලො ච ජහාති පාපකං රාගදොසමොහක්ඛයා ස නිබ්බුතො රූපක්ඛයාපි වෙදනක්ඛයාපි, යෙන රූපෙන දිට්ඨං, තෙන තථාගතො පඤ්ඤපෙන්තො පඤ්ඤපෙය්‍ය රූපස්ස ඛයා විරාගනිරොධාති එවං පඤ්චක්ඛන්ධා.

චතුබ්‍යූහො ඉධ භගවතො කො අධිප්පායො? යෙ මහාභොගානං පත්ථයිස්සන්ති? තෙ දානං දස්සන්ති පරිස්සයපහානාය, යෙ අවෙරාභිජන්දකා, තෙ පඤ්ච වෙරානි පජහිස්සන්ති, යෙ කුසලාභිජන්දකා, තෙ අට්ඨඞ්ගිකං මග්ගං භාවෙස්සන්ති අට්ඨන්නං මිච්ඡත්තානං පහානාය. යෙ නිබ්බායිතුකාමා, තෙ රාගදොසමොහං පජහිස්සන්තීති අයං භගවතො අධිප්පායො.

ආවට්ටොති යඤ්ච අදදතො මච්ඡරියං යඤ්ච අසංයමතො වෙරං යඤ්ච අකුසලස්ස පාපස්ස අප්පහානං, අයං දුක්ඛනිද්දෙසො න සමුදයො. අලොභෙන ච අදොසෙන ච අමොහෙන ච කුසලෙන ඉමානි තීණි කුසලමූලානි. තෙසං පච්චයො අට්ඨ සම්මත්තානි, අයං මග්ගො. තෙසං රාගදොසමොහානං ඛයා, අයං නිරොධො.

විභත්තීති දදතො පුඤ්ඤං පවඩ්ඪතීති න එකංසෙන යො රාජදණ්ඩභයෙන දෙති, යො ච අකප්පියස්ස පරිභොගෙන සීලවන්තෙසු දෙති, න තස්ස පුඤ්ඤං පවඩ්ඪතීති සො චෙතං දානං අකුසලෙන දෙති, දණ්ඩදානං සත්ථදානං අපුඤ්ඤමයං පවඩ්ඪති, න පුඤ්ඤං. සංයමතො වෙරං න චීයතීති න එකංසෙන කිං කාරණං යඤ්ච යො පදං දිට්ඨධම්මිකං පස්සති යදි මම රාජානො ගහෙත්වා හත්ථං වා ඡින්දෙය්‍ය…පෙ…. න තෙන සංයමෙන වෙරං න කරොති. යො තු එවං සමාදියති පාණාතිපාතස්ස පාපකො විපාකොති, දිට්ඨෙ යෙව ධම්මෙ අභිසම්පරායෙ ච එවං සබ්බස්ස අකුසලස්ස හෙතුතො ආරති. ඉමිනා සංයමෙන වෙරං න චීයති.

පරිවත්තනාති දදතො පුඤ්ඤං පවඩ්ඪතීති අදදතො පුඤ්ඤං න පවඩ්ඪති. යං දානමයං, තං සංයමතො වෙරං න චීයති, අසංයමතො වෙරං කරීයති. කුසලො ච ජහාති පාපකං අකුසලො න ජහාති. රාගදොසමොහක්ඛයා සනිබ්බුතොති දූතං පෙසෙත්වා පණීතං පෙසෙත්වාපි න පක්කොසාමි, සො සයමෙව පන මහාභික්ඛුසඞ්ඝපරිවාරො අම්හාකං වසනට්ඨානං සම්පත්තො අම්හෙහි ච සන්ථාගාරසාලා [සන්ධාගාරසාලා (ක.)] කාරිතා, එත්ථ මයං දසබලං ආනෙත්වා මඞ්ගලං භණාපෙමාති චින්තෙත්වා උපසඞ්කමිංසු. යෙන සන්ථාගාරං තෙනුපසඞ්කමිංසූති තං දිවසං කිර සන්ථාගාරෙ චිත්තකම්මං නිට්ඨාපෙත්වා අට්ටකා මුත්තමත්තා හොන්ති. බුද්ධා නාම අරඤ්ඤජ්ඣාසයා අරඤ්ඤාරාමා අන්තොගාමෙ වසෙය්‍යුං වා නො වාති තස්මා භගවතො මනං ජානිත්වාව පටිජග්ගිස්සාමාති චින්තෙත්වා තෙ භගවන්තං උපසඞ්කමිංසු. ඉදානි පන මනං ලභිත්වා පටිජග්ගිතුකාමා යෙන සන්ථාගාරං, තෙනුපසඞ්කමිංසු. සබ්බසන්ථරින්ති යථා සබ්බං සන්ථතං හොති එවං යෙන භගවා තෙනුපසඞ්කමිංසූති. එත්ථ පන තෙ මල්ලරාජානො සන්ථාගාරං පටිජග්ගිත්වා නගරවීථියොපි සම්මජ්ජාපෙත්වා ධජෙ උස්සාපෙත්වා සුවණ්ණඝටිකදලියො ච ඨපාපෙත්වා සකලනගරං දීපමාලාහි විප්පකිණ්ණතාරකං විය කත්වා ඛීරපකෙ [ඛීරූපකෙ (පී. ක.)] දාරකෙ ඛීරං පායෙථ, දහරෙ කුමාරෙ ලහුං ලහුං භොජාපෙත්වා සයාපෙථ, උච්චාසද්දං මාකරි, අජ්ජ එකරත්තිං සත්ථා අන්තොගාමෙව වසිස්සති, බුද්ධා නාම අප්පසද්දකාමා හොන්තීති භෙරිං චරාපෙත්වා සයං දණ්ඩකදීපිකා ආදාය යෙන භගවා තෙනුපසඞ්කමිංසු. භගවන්තං යෙව පුරක්ඛත්වාති භගවන්තං පුරතො කත්වා, තත්ථ භගවා භික්ඛූනඤ්චෙව උපාසකානඤ්ච මජ්ඣෙ නිසින්නො අතිවිය විරොචති. සමන්තපාසාදිකො සුවණ්ණවණ්ණො අභිරූපො දස්සනීයො පුරත්ථිමකායතො සුවණ්ණවණ්ණා රස්මී උට්ඨහිත්වා ගගනතලෙ අසීතිහත්ථං ඨානං ගණ්හාති. පච්ඡිමකායතො දක්ඛිණහත්ථතො වාමහත්ථතො සුවණ්ණවණ්ණා හෙට්ඨා පාදතලෙහි පවාළවණ්ණරස්මී උට්ඨහිත්වා ඝනපථවියං අසීතිහත්ථං ඨානං ගණ්හාති, එවං සමන්තා අසීතිහත්ථමත්තං ඨානං ඡබ්බණ්ණබුද්ධරස්මියො විජ්ජොතමානා විතණ්ඩමානා විධාවන්ති, සබ්බෙ දිසාභාගා සුවණ්ණචම්පකපුප්ඵෙහි විකිරියමානා විය සුවණ්ණඝටතො නික්ඛන්තසුවණ්ණරසධාරාහි සිඤ්චමානා විය පසාරිතසුවණ්ණපටපරික්ඛිත්තා විවිය වෙරම්භවාතසමුට්ඨිතකිංසුකකිංසුකාරකණිකාරපුප්ඵචුණ්ණසමොකිණ්ණා විය

විප්පකසන්තං අසීතිඅනුබ්‍යඤ්ජනබ්‍යාමප්පභා ද්වත්තිංසවරලක්ඛණසමුජ්ජලං සරීරං සමුග්ගතතාරකං විය ගගනතලං විකසිතමිව පදුමවනං සබ්බඵාලිඵුල්ලො විය යොජනසතිකො පාරිච්ඡත්තකො පටිපාටියා ඨපිතානං ද්වත්තිංසචන්දානං ද්වත්තිංසසූරියානං ද්වත්තිංසචක්කවත්තීනං ද්වත්තිංසදෙවරාජානං ද්වත්තිංසමහාබ්‍රහ්මානං නිබ්බුතො අසෙක්ඛස්ස නත්ථි නිබ්බුති.

වෙචචනන්ති දදතො පුඤ්ඤං පවඩ්ඪති, අනුමොදතොපි පුඤ්ඤං පවඩ්ඪති. චිත්තස්ස සමාදහතොපි වෙය්‍යාවච්චකිරියායපි පුඤ්ඤං පවඩ්ඪතීති.

පඤ්ඤත්තීති දදතො පුඤ්ඤං පවඩ්ඪති, අලොභස්ස පටිනිස්සයඝාතපඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤත්තං. සංයමතො වෙරං න චීයතීති අදොසස්ස පටිනිස්සයඝාතපඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤත්තං කුසලො ච ජහාති පාපකන්ති අමොහස්ස පටිනිස්සයඝාතපඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤත්තං.

ඔතරණොති පඤ්චසු ඉන්ද්‍රියෙසු දදතො පුඤ්ඤං පවඩ්ඪති, සංයමතො වෙරං න චීයති සංයමෙන සීලක්ඛන්ධො. ඔතිණ්ණො ඡසු ඉන්ද්‍රියෙසු සංවරො, අයං සමාධික්ඛන්ධො, යං කුසලො ච ජහාති පාපකං, අයං පඤ්ඤාක්ඛන්ධො, රාගදොසමොහක්ඛයා ස නිබ්බුතොති විමුත්තික්ඛන්ධො. ධාතූසු ධම්මධාතු, ආයතනෙසු මනායතනං.

සොධනොති යෙනාරම්භෙන ඉදං සුත්තං දෙසිතං සො ආරම්භො සුද්ධො.

අධිට්ඨානො දානන්ති එකත්තතාය පඤ්ඤත්තං. චාගො පරිච්චාගො ධම්මදානං ආමිසදානං, අට්ඨ දානානි විත්ථාරෙන කාතබ්බානි, අයං වෙමත්තතා. න ච දදතො එකත්තපඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤත්තං. ඛන්තී අනවජ්ජන්ති පඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤත්තං. රාගදොසමොහක්ඛයා ස නිබ්බුතොති රොධවීරියපඤ්ඤත්තියා [යොධ වීරියපඤ්ඤත්තියා (පී. ක.)] පඤ්ඤත්තා.

පරික්ඛාරොති දානස්ස පාමොජ්ජං පච්චයො, අලොභො හෙතු. සංයමතො යොනිසො මනසිකාරො හෙතු, පරිච්චාගො පච්චයො. කුසලො ච ජහාති පාපකන්ති යථාභූතදස්සනං පච්චයො, ඤාණප්පටිලාභො හෙතු. රාගදොසමොහක්ඛයා ස නිබ්බුතොති පරතො ච ඝොසො අජ්ඣත්තඤ්ච යොනිසො මනසිකාරො මග්ගො ච හෙතු ච පච්චයො ච.

සමාරොපනොති දදතො පුඤ්ඤං පවඩ්ඪතීති ගාථා තස්ස සීලම්පි වඩ්ඪති. සංයමොපි වඩ්ඪති. සංයමතො වෙරං න චීයතීති. අඤ්ඤෙපි කිලෙසා න චීයන්ති යෙපිස්ස තප්පච්චයා උප්පජ්ජෙය්‍යුං ආසවා විඝාතා, තෙපිස්ස න උප්පජ්ජන්ති. රාගදොසමොහක්ඛයා ස නිබ්බුතොති රාගදොසස්සාපි ඛයා රාගානුසයස්සපි ඛයා දොසස්ස මොහස්සාපි ස නිබ්බුතොති සොපාදිසෙසා නිබ්බානධාතු අනුපාදිසෙසාපි. අයං සමාරොපනො.

ථෙරස්ස මහාකච්චායනස්ස පෙටකොපදෙසෙ

හාරස්ස සම්පාතභූමි සමත්තා.

8. සුත්තවෙභඞ්ගියං

118. පුබ්බා කොටි න පඤ්ඤායති අවිජ්ජාය ච භවතණ්හාය ච. තත්ථ අවිජ්ජානීවරණානං තණ්හාසංයොජනානං සත්තානං පුබ්බකොටි න පඤ්ඤායති. තත්ථ යෙ සත්තා තණ්හාසංයොජනා, තෙ අජ්ඣොසානබහුලා මන්දවිපස්සකා. යෙ පන උස්සන්නදිට්ඨිකා සත්තා, තෙ විපස්සනාබහුලා මන්දජ්ඣොසානා.

තත්ථ තණ්හාචරිතා සත්තා සත්තසඤ්ඤාභිනිවිට්ඨා අනුප්පාදවයදස්සිනො. තෙ පඤ්චසු ඛන්ධෙසු අත්තානං සමනුපස්සන්ති ''රූපවන්තං වා අත්තානං, අත්තනි වා රූපං, රූපස්මිං වා අත්තාන''න්ති. එවං පඤ්චක්ඛන්ධා. අඤ්ඤෙහි ඛන්ධෙහි අත්තානං සමනුපස්සන්ති තස්ස උස්සන්නදිට්ඨිකා සත්තා විපස්සමානා ඛන්ධෙ උජුං අත්තතො සමනුපස්සන්ති. තෙ රූපං අත්තකො සමනුපස්සන්ති. යං රූපං, සො අත්තා. යො අහං, තං රූපං. සො රූපවිනාසං පස්සති, අයං උච්ඡෙදවාදී . ඉති පඤ්චන්නං ඛන්ධානං පඨමාභිනිපාතා සක්කායදිට්ඨියො පඤ්ච උච්ඡෙදං භජන්ති ''තං ජීවං තං සරීර''න්ති. එකමෙකම්හි ඛන්ධෙ තීහි පදෙහි පච්ඡිමකෙහි සස්සතං භජති ''අඤ්ඤං ජීවං අඤ්ඤං සරීර''න්ති. ඉතො බහිද්ධාතෙ පබ්බජිතා තණ්හාචරිතා කාමසුඛල්ලිකානුයොගමනුයුත්තා විහරන්ති. තෙන යෙ ච නිස්සන්දෙන දිට්ඨිචරිතා අත්තකිලමථානුයොගමනුයුත්තා විහරන්ති. තෙන යෙව දිට්ඨිසුඛෙන එත්තාවතා බාහිරකො පයොගො.

තත්ථ දිට්ඨිචරිතා සත්තා යෙ අරියධම්මවිනයං ඔතරන්ති, තෙ ධම්මානුසාරිනො හොන්ති. යෙ තණ්හාචරිතා සත්තා අරියං ධම්මවිනයං ඔතරන්ති, තෙ සද්ධානුසාරිනො හොන්ති.

තත්ථ යෙ දිට්ඨිචරිතා සත්තා, තෙ කාමෙසු දොසදිට්ඨී, න ච යෙ කාමෙසු අනුසයා සමූහතා, තෙ අත්තකිලමථානුයොගමනුයුත්තා විහරන්ති. තෙසං සත්ථා ධම්මං දෙසෙති. අඤ්ඤො වා සාවකො කාමෙහි නත්ථි අත්ථොති තෙ ච පුබ්බෙයෙව කාමෙහි අනත්ථිකා ඉති කාමෙ අප්පකසිරෙන පටිනිස්සජ්ජන්ති. තෙ චෙතසිකෙන දුක්ඛෙන අනජ්ඣොසිතා. තෙන වුච්චති ''සුඛා පටිපදා''ති . යෙ පන තණ්හාචරිතා සත්තා, තෙ කාමෙසු අජ්ඣොසිතා, තෙසං සත්ථා වා ධම්මං දෙසෙති. අඤ්ඤතරො වා භික්ඛු කාමෙහි නත්ථි අත්ථොති, තෙ පියරූපං දුක්ඛෙන පටිනිස්සජ්ජන්ති. තෙන වුච්චති ''දුක්ඛා පටිපදා''ති. ඉති ඉමෙ සබ්බසත්තා ද්වීසු පටිපදාසු සමොසරණං ගච්ඡන්ති දුක්ඛායඤ්ච සුඛායඤ්ච.

තත්ථ යෙ දිට්ඨිචරිතා සත්තා, තෙ ද්විධා මුදින්ද්‍රියා ච තික්ඛින්ද්‍රියා ච. තත්ථ යෙ දිට්ඨිචරිතා සත්තා තික්ඛින්ද්‍රියා සුඛෙන පටිනිස්සජ්ජන්ති, ඛිප්පඤ්ච අභිසමෙන්ති, තෙන වුච්චති ''ඛිප්පාභිඤ්ඤා සුඛා පටිපදා''ති. තත්ථ යෙ දිට්ඨිචරිතා සත්තා මුදින්ද්‍රියා පඨමං තික්ඛින්ද්‍රියං උපාදාය දන්ධතරං අභිසමෙන්ති, තෙ සුඛෙන පටිනිස්සජ්ජන්ති, දන්ධඤ්ච අභිසමෙන්ති. තෙන වුච්චති ''සුඛා පටිපදා දන්ධාභිඤ්ඤා''ති. තත්ථ තණ්හාචරිතා සත්තා ද්විධා තික්ඛින්ද්‍රියා ච මුදින්ද්‍රියා ච. තත්ථ යෙ තණ්හාචරිතා සත්තා තික්ඛින්ද්‍රියා දුක්ඛෙන පටිනිස්සජ්ජන්ති, ඛිප්පඤ්ච අභිසමෙන්ති. තෙන වුච්චති ''දුක්ඛා පටිපදා ඛිප්පාභිඤ්ඤා''ති. තත්ථ යෙ තණ්හාචරිතා සත්තා මුදින්ද්‍රියා පඨමං තික්ඛින්ද්‍රියං උපාදාය දන්ධතරං අභිසමෙන්ති, තෙ දුක්ඛෙන පටිනිස්සජ්ජන්ති, දන්ධඤ්ච අභිසමෙන්ති. තෙන වුච්චති ''දුක්ඛා පටිපදා දන්ධාභිඤ්ඤා''ති. ඉමා චතස්සො පටිපදායො අපඤ්චමා අඡට්ඨා. යෙ හි කෙචි නිබ්බුතා නිබ්බායිස්සන්ති වා ඉමාහි චතූහි පටිපදාහි අනඤ්ඤාහි අයං පටිපදාචතුක්කෙන කිලෙසෙ නිද්දිසති. යා චතුක්කමග්ගෙන අරියධම්මෙසු නිද්දිසිතබ්බා, අයං වුච්චති සීහවික්කීළිතො නාම නයො.

119. තත්‍රිමෙ චත්තාරො ආහාරා. චත්තාරො විපල්ලාසා උපාදානා යොගා ගන්ථා ආසවා ඔඝා සල්ලා විඤ්ඤාණට්ඨිතියො අගතිගමනාති, එවං ඉමානි සබ්බානි දස පදානි. අයං සුත්තස්ස සංසන්දනා.

චත්තාරො ආහාරා. තත්ථ යො ච කබළීකාරො ආහාරො යො ච ඵස්සො ආහාරො, ඉමෙ තණ්හාචරිතෙන පහාතබ්බා. තත්ථ යො ච මනොසඤ්චෙතනාහාරො යො ච විඤ්ඤාණාහාරො, ඉමෙ දිට්ඨිචරිතෙන පහාතබ්බා.

පඨමො ආහාරො පඨමො විපල්ලාසො, දුතියො ආහාරො දුතියො විපල්ලාසො, තතියො ආහාරො තතියො විපල්ලාසො, චතුත්ථො ආහාරො චතුත්ථො විපල්ලාසො. ඉමෙ චත්තාරො විපල්ලාසා අපඤ්චමා අඡට්ඨා. ඉදඤ්ච පමාණා චත්තාරො ආහාරා.

තත්ථ පඨමෙ විපල්ලාසෙ ඨිතො කාමෙ උපාදියති, ඉදං කාමුපාදානං. දුතියෙ විපල්ලාසෙ ඨිතො අනාගතං භවං උපාදියති, ඉදං සීලබ්බතුපාදානං. තතියෙ විපල්ලාසෙ ඨිතො විපරීතො දිට්ඨිං උපාදියති, ඉදං දිට්ඨුපාදානං. චතුත්ථෙ විපල්ලාසෙ ඨිතො ඛන්ධෙ අත්තතො උපාදියති, ඉදං අත්තවාදුපාදානං.

තත්ථ කාමුපාදානෙ ඨිතො කාමෙ අභිජ්ඣායති ගන්ථති, අයං අභිජ්ඣාකායගන්ථො. සීලබ්බතුපාදානෙ ඨිතො බ්‍යාපාදං ගන්ථති, අයං බ්‍යාපාදකායගන්ථො. දිට්ඨුපාදානෙ ඨිතො පරාමාසං ගන්ථති, අයං පරාමාසකායගන්ථො. අත්තවාදුපාදානෙ ඨිතො පපඤ්චන්තො ගන්ථති, අයං ඉදංසච්චාභිනිවෙසො කායගන්ථො.

තස්ස ගන්ථිතා කිලෙසා ආසවන්ති. කිඤ්චි පන වුච්චති විප්පටිසාරො. යෙ විප්පටිසාරා [යො විප්පටිසාරො (පී. ක.)] තෙ අනුසයා. තත්ථ අභිජ්ඣාකායගන්ථෙන කාමාසවො, බ්‍යාපාදකායගන්ථෙන භවාසවො, පරාමාසකායගන්ථෙන දිට්ඨාසවො, ඉදං සච්චාභිනිවෙසකායගන්ථෙන අවිජ්ජාසවො.

තෙ චත්තාරො ආසවා වෙපුල්ලභාවං ගතා ඔඝා හොන්ති, තෙන වුච්චන්ති ‘‘ඔඝා’’ති. තත්ථ කාමාසවො කාමොඝො, භවාසවො භවොඝො, අවිජ්ජාසවො අවිජ්ජොඝො, දිට්ඨාසවො දිට්ඨොඝො.

තෙ චත්තාරො ඔඝා ආසයමනුපවිට්ඨා අනුසයසහගතා වුච්චන්ති. සල්ලාති හදයමාහච්ච තිට්ඨන්තා. තත්ථ කාමොඝො රාගසල්ලං, භවොඝො දොසසල්ලං, අවිජ්ජොඝො මොහසල්ලං, දිට්ඨොඝො දිට්ඨිසල්ලං.

ඉමෙහි චතූහි සල්ලෙහි පරියාදින්නං විඤ්ඤාණං චතූසු ධම්මෙසු තිට්ඨති රූපෙ වෙදනාය සඤ්ඤාය සඞ්ඛාරෙසු. ඉමා චතස්සො විඤ්ඤාණට්ඨිතියො. තත්ථ රාගසල්ලෙන නන්දූපසෙචනං රූපූපගං විඤ්ඤාණං තිට්ඨති. දොසසල්ලෙන වෙදනූපගං මොහසල්ලෙන සඤ්ඤූපගං දිට්ඨිසල්ලෙන නන්දූපසෙචනං සඞ්ඛාරූපගං විඤ්ඤාණං තිට්ඨති.

චතූහි විඤ්ඤාණට්ඨිතීහි චතුබ්බිධං අගතිං ගච්ඡන්ති ඡන්දා දොසා භයා මොහා. රාගෙන ඡන්දා අගතිං ගච්ඡති, දොසෙන දොසා අගතිං ගච්ඡති, මොහෙන මොහා අගතිං ගච්ඡති, දිට්ඨියා භයා අගතිං ගච්ඡති. ඉති ඉදඤ්ච කම්මං ඉමෙ ච කිලෙසා. අයං සංසාරස්ස හෙතු.

120. තත්ථිමා චතස්සො දිසා කබළීකාරාහාරො ‘‘අසුභෙ සුභ’’න්ති විපල්ලාසො කාමුපාදානං කාමයොගො අභිජ්ඣාකායගන්ථො කාමාසවො කාමොඝො රාගසල්ලං රූපූපගා විඤ්ඤාණට්ඨිති ඡන්දා අගතිගමනං. අයං පඨමා දිසා.

ඵස්සො ආහාරො ‘‘දුක්ඛෙ සුඛ’’න්ති විපල්ලාසො සීලබ්බතුපාදානං භවයොගොබ්‍යාපාදො කායගන්ථො භවාසවො භවොඝො දොසසල්ලං වෙදනූපගා විඤ්ඤාණට්ඨිති දොසා අගතිගමනං, අයං දුතියා දිසා.

මනොසඤ්චෙතනාහාරො ‘‘අනත්තනි අත්තා’’ති විපල්ලාසො දිට්ඨුපාදානං දිට්ඨියොගො පරාමාසකායගන්ථො දිට්ඨාසවො දිට්ඨොඝො දිට්ඨිසල්ලං සඤ්ඤූපගා විඤ්ඤාණට්ඨිති භයා අගතිගමනං. අයං තතියා දිසා.

විඤ්ඤාණාහාරො ‘‘අනිච්චෙ නිච්ච’’න්ති විපල්ලාසො අත්තවාදුපාදානං අවිජ්ජායොගො ඉදංසච්චාභිනිවෙසො කායගන්ථො අවිජ්ජාසවො අවිජ්ජොඝො මොහසල්ලං සඞ්ඛාරූපගා විඤ්ඤාණට්ඨිති මොහා අගතිගමනං, අයං චතුත්ථී දිසා. ඉති ඉමෙසං දසන්නං සුත්තානං පඨමෙන පදෙන පඨමාය දිසාය ආලොකනං. අයං වුච්චති දිසාලොකනා.

චතූහි විපල්ලාසෙහි අකුසලපක්ඛෙ දිසාවිලොකනා කිලෙසං සංයොජෙත්වා අයං අකුසලපක්ඛෙ දිසාවිලොකනාය භූමි පඤ්චන්නං දසන්නං සුත්තානං යානි පඨමානි පදානි ඉමෙසං ධම්මානං කො අත්ථො? එකො අත්ථො, බ්‍යඤ්ජනමෙව නානං. එවං දුතියා එවං තතියා එවං චතුත්ථී. අයං පඨමා සංසන්දනා.

ඉමිනා පෙය්‍යාලෙන සබ්බෙ කිලෙසා චතූසු පදෙසු පක්ඛිපිතබ්බා. තතො කුසලපක්ඛෙ චතස්සො පටිපදා චත්තාරි ඣානානි චත්තාරො සතිපට්ඨානා චත්තාරො විහාරා දිබ්බො බ්‍රහ්මා අරියො ආනෙඤ්ජො චත්තාරො සම්මප්පධානා චත්තාරො අච්ඡරියා අබ්භුතධම්මා චත්තාරො අධිට්ඨානා චත්තාරො සමාධයො ඡන්දසමාධි වීරියසමාධි චිත්තසමාධි වීමංසාසමාධි. චත්තාරො ධම්මා සුඛභාගියා නාඤ්ඤත්‍ර බොජ්ඣඞ්ගා නාඤ්ඤත්‍ර තපසා නාඤ්ඤත්‍රින්ද්‍රියසංවරා නාඤ්ඤත්‍ර සබ්බනිස්සග්ගා චත්තාරි අප්පමාණානි.

තත්ථ දුක්ඛා පටිපදා දන්ධාභිඤ්ඤා භාවියමානා බහුලීකරියමානා පඨමං ඣානං පරිපූරෙති, පඨමං ඣානං පරිපුණ්ණං පඨමං සතිපට්ඨානං පරිපූරෙති , පඨමං සතිපට්ඨානං පරිපුණ්ණං පඨමං විහාරං පරිපූරෙති, පඨමො විහාරො පරිපුණ්ණො පඨමං සම්මප්පධානං පරිපූරෙති, පඨමං සම්මප්පධානං පරිපුණ්ණං පඨමං අච්ඡරියං අබ්භුතධම්මං පරිපූරෙති, පඨමො අච්ඡරියො අබ්භුතො ධම්මො පරිපුණ්ණො පඨමං අධිට්ඨානං පරිපූරෙති, පඨමං අධිට්ඨානං පරිපුණ්ණං ඡන්දසමාධිං පරිපූරෙති, ඡන්දසමාධි පරිපුණ්ණො ඉන්ද්‍රියසංවරං පරිපූරෙති, ඉන්ද්‍රියසංවරො පරිපුණ්ණො පඨමං මෙත්තාඅප්පමාණං පරිපූරෙති. එවං යාව සබ්බනිස්සග්ගො චතුත්ථං අප්පමාණං පරිපූරෙති.

තත්ථ පඨමා ච පටිපදා පඨමඤ්ච ඣානං පඨමඤ්ච සතිපට්ඨානං පඨමො ච විහාරො පඨමඤ්ච සම්මප්පධානං පඨමො ච අච්ඡරියො අබ්භුතො ධම්මො සච්චාධිට්ඨානඤ්ච ඡන්දසමාධි ච ඉන්ද්‍රියසංවරො ච මෙත්තා ච අප්පමාණං. අයං පඨමා දිසා.

දුක්ඛා ච [දුතියා ච (ක.)] පටිපදා ඛිප්පාභිඤ්ඤා දුතියං ඣානං දුතියඤ්ච සතිපට්ඨානං දුතියො ච විහාරො දුතියඤ්ච සම්මප්පධානං දුතියො ච අච්ඡරියො අබ්භුතො ධම්මො චාගාධිට්ඨානං චිත්තසමාධි චත්තාරො ඉද්ධිපාදා කරුණා ච අප්පමාණං, අයං දුතියා දිසා.

සුඛා ච [තතියා ච (ක.)] පටිපදා දන්ධාභිඤ්ඤා තතියඤ්ච ඣානං තතියඤ්ච සතිපට්ඨානං තතියො ච විහාරො තතියඤ්ච සම්මප්පධානං තතියො ච අච්ඡරියො අබ්භුතො ධම්මො පඤ්ඤාධිට්ඨානඤ්ච වීරියසමාධි ච බොජ්ඣඞ්ගා ච මුදිතා ච අප්පමාණං. අයං තතියා දිසා.

සුඛා ච [චතුත්ථී ච (ක.)] පටිපදා ඛිප්පාභිඤ්ඤා චතුත්ථං ඣානං චතුත්ථඤ්ච සතිපට්ඨානං චතුත්ථො ච විහාරො චතුත්ථඤ්ච සම්මප්පධානං චතුත්ථො ච අච්ඡරියො අබ්භුතො ධම්මො උපසමාධිට්ඨානඤ්ච වීමංසාසමාධි ච සබ්බනිස්සග්ගො ච උපෙක්ඛා අප්පමාණඤ්ච. අයං චතුත්ථී දිසා. ඉමාසං චතස්සන්නං දිසානං ආලොකනා. අයං වුච්චති දිසාලොකනො නාම නයො.

තත්ථායං යොජනා. චත්තාරො ච ආහාරා චතස්සො ච පටිපදා, චත්තාරො ච විපල්ලාසා චත්තාරො ච සතිපට්ඨානා, චත්තාරි ච උපාදානානි චත්තාරි ච ඣානානි චත්තාරො ච යොගා විහාරා ච, ගන්ථා ච සම්මප්පධානා ච, ආසවා ච අච්ඡරියා අබ්භුතධම්මා ච, ඔඝා ච අධිට්ඨානානි ච, සල්ලා ච සමාධයො, විඤ්ඤාණට්ඨිතියො චත්තාරො ච සුඛභාගියා ධම්මා, චත්තාරි ච අගතිගමනානි චත්තාරි ච අප්පමාණානි ඉති කුසලාකුසලානං පටිපක්ඛවසෙන යොජනා, අයං වුච්චති දිසාලොකනො නයො.

තස්ස චත්තාරි සාමඤ්ඤඵලානි පරියොසානං, යො ච ධම්මො කුසලාකුසලනිද්දෙසෙ පඨමො දිසානිද්දෙසො, ඉමස්ස සොතාපත්තිඵලං පරියොසානං දුතියං සකදාගාමිඵලං, තතියං අනාගාමිඵලං, චතුත්ථං අරහත්තඵලං.

තත්ථ කතමො තිපුක්ඛලො නයො? යෙ ච දුක්ඛාය පටිපදාය දන්ධාභිඤ්ඤාය ඛිප්පාභිඤ්ඤාය ච නියාන්ති ද්වෙ පුග්ගලා, යෙ ච සුඛාය පටිපදාය දන්ධාභිඤ්ඤාය ඛිප්පාභිඤ්ඤාය ච නියාන්ති ද්වෙ පුග්ගලා.

ඉමෙසං චතුන්නං පුග්ගලානං යො පුග්ගලො සුඛාය පටිපදාය දන්ධාභිඤ්ඤාය නියාති, යො ච පුග්ගලො දුක්ඛාය පටිපදාය ඛිප්පාභිඤ්ඤාය නියාති. ඉමෙ ද්වෙ පුග්ගලා භවන්ති. තත්ථ යො සුඛාය පටිපදාය ඛිප්පාභිඤ්ඤාය නියාති , අයං උග්ඝටිතඤ්ඤූ. යො පච්ඡිමො පුග්ගලො සාධාරණො, අයං විපඤ්චිතඤ්ඤූ. යො පුග්ගලො දන්ධාභිඤ්ඤාය දුක්ඛාය පටිපදාය නියාති, අයං නෙය්‍යො. ඉමෙ චත්තාරො භවිත්වා තීණි හොන්ති, තත්ථ උග්ඝටිතඤ්ඤුස්ස සමථපුබ්බඞ්ගමා විපස්සනා, නෙය්‍යස්ස විපස්සනාපුබ්බඞ්ගමො සමථො, විපඤ්චිතඤ්ඤුස්ස සමථවිපස්සනා යුගනද්ධා. උග්ඝටිතඤ්ඤුස්ස මුදුකා දෙසනා, නෙය්‍යස්ස තික්ඛා දෙසනා, විපඤ්චිතඤ්ඤුස්ස තික්ඛමුදුකා දෙසනා.

උග්ඝටිතඤ්ඤුස්ස අධිපඤ්ඤාසික්ඛා, නෙය්‍යස්ස අධිචිත්තසික්ඛා, විපඤ්චිතඤ්ඤුස්ස අධිසීලසික්ඛා. ඉති ඉමෙසං පුග්ගලානං චතූහි පටිපදාහි නියානං.

තත්ථ අයං සංකිලෙසො, තීණි අකුසලමූලානි තයො ඵස්සා තිස්සො වෙදනා තයො උපවිචාරා තයො සංකිලෙසා තයො විතක්කා තයො පරිළාහා තීණි සඞ්ඛතලක්ඛණානි තිස්සො දුක්ඛතාති.

තීණි අකුසලමූලානීති ලොභො අකුසලමූලං, දොසො අකුසලමූලං, මොහො අකුසලමූලං. තයො ඵස්සාති සුඛවෙදනීයො ඵස්සො, දුක්ඛවෙදනීයො ඵස්සො, අදුක්ඛමසුඛවෙදනීයො ඵස්සො. තිස්සො වෙදනාති සුඛා වෙදනා දුක්ඛා වෙදනා අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා. තයො උපවිචාරාති සොමනස්සොපවිචාරො දොමනස්සොපවිචාරො උපෙක්ඛොපවිචාරො. තයො සංකිලෙසාති රාගො දොසො මොහො. තයො විතක්කාති කාමවිතක්කො බ්‍යාපාදවිතක්කො විහිංසාවිතක්කො. තයො පරිළාහාති රාගජො දොසජො මොහජො. තීණි සඞ්ඛතලක්ඛණානීති උප්පාදො ඨිති වයො. තිස්සො දුක්ඛතාති දුක්ඛදුක්ඛතා විපරිණාමදුක්ඛතා සඞ්ඛතදුක්ඛතා.

තත්ථ ලොභො අකුසලමූලං කුතො සමුට්ඨිතං? තිවිධං ආරම්මණං මනාපිකං අමනාපිකං උපෙක්ඛාඨානියඤ්ච. තත්ථ මනාපිකෙන ආරම්මණෙන ලොභො අකුසලමූලං සමුට්ඨහති. ඉති මනාපිකා ආරම්මණා සුඛවෙදනීයො ඵස්සො, සුඛවෙදනීයං ඵස්සං පටිච්ච උප්පජ්ජතෙ සුඛවෙදනා, සුඛවෙදනං පටිච්ච උප්පජ්ජතෙ සොමනස්සූපවිචාරො, සොමනස්සූපවිචාරං පටිච්ච උප්පජ්ජතෙ රාගො, රාගං පටිච්ච උප්පජ්ජතෙ කාමවිතක්කො, කාමවිතක්කං පටිච්ච උප්පජ්ජතෙ රාගජො පරිළාහො රාගජං පරිළාහං පටිච්ච උප්පජ්ජතෙ උප්පාදො සඞ්ඛතලක්ඛණො, උප්පාදං සඞ්ඛතලක්ඛණං පටිච්ච උප්පජ්ජතෙ විපරිණාමදුක්ඛතා.

දොසො අකුසලමූලං කුතො සමුට්ඨිතං? අමනාපිකෙන ආරම්මණෙන දොසො අකුසලමූලං සමුට්ඨිතං. ඉති අමනාපිකා ආරම්මණා දුක්ඛවෙදනීයො ඵස්සො, දුක්ඛවෙදනීයං ඵස්සං පටිච්ච උප්පජ්ජතෙ දුක්ඛවෙදනා, දුක්ඛවෙදනං පටිච්ච උප්පජ්ජතෙ දොමනස්සූපවිචාරො, දොමනස්සූපවිචාරං පටිච්ච උප්පජ්ජතෙ දොසො, දොසං පටිච්ච උප්පජ්ජතෙ බ්‍යාපාදවිතක්කො, බ්‍යාපාදවිතක්කං පටිච්ච උප්පජ්ජතෙ දොසජො පරිළාහො, දොසජං පරිළාහං පටිච්ච උප්පජ්ජතෙ ඨිතස්ස අඤ්ඤථත්තං සඞ්ඛතලක්ඛණං, ඨිතස්ස අඤ්ඤථත්තං සඞ්ඛතලක්ඛණං පටිච්ච උප්පජ්ජතෙ දුක්ඛදුක්ඛතා වෙදනා.

මොහො අකුසලමූලං කුතො සමුට්ඨිතං? උපෙක්ඛාඨානියෙන ආරම්මණෙන මොහො අකුසලමූලං සමුට්ඨිතං. ඉති උපෙක්ඛාඨානියා ආරම්මණා අදුක්ඛමසුඛවෙදනීයො ඵස්සො, අදුක්ඛමසුඛවෙදනීයං ඵස්සං පටිච්ච උප්පජ්ජතෙ

අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා, අදුක්ඛමසුඛවෙදනං පටිච්ච උප්පජ්ජතෙ උපෙක්ඛූපවිචාරො, උපෙක්ඛූපවිචාරං පටිච්ච උප්පජ්ජතෙ මොහො, මොහං පටිච්ච උප්පජ්ජතෙ විහිංසාවිතක්කො, විහිංසාවිතක්කං පටිච්ච උප්පජ්ජතෙ මොහජො පරිළාහො, මොහජං පරිළාහං පටිච්ච උප්පජ්ජතෙ වයො සඞ්ඛතලක්ඛණං, වයං සඞ්ඛතලක්ඛණං පටිච්ච උප්පජ්ජතෙ සඞ්ඛතදුක්ඛතා, ඉති අයං තිණ්ණං කිලෙසානං නිද්දෙසො, අයං වුච්චතෙ කුසලපක්ඛෙ තිපුක්ඛලො නයො.

ඉති තීණි අකුසලමූලානි න චතුත්ථානි න පඤ්චමානි, තයො ඵස්සාති තිස්සො වෙදනා යාව සඞ්ඛතදුක්ඛතාති, යො කොචි අකුසලපක්ඛො, සබ්බො සො තීසු අකුසලමූලෙසු සමොසරති.

තත්ථ කතමො කුසලපක්ඛො? තීණි කුසලමූලානි, තිස්සො පඤ්ඤා සුතමයී පඤ්ඤා චින්තාමයී පඤ්ඤා භාවනාමයී පඤ්ඤා. තයො සමාධී සවිතක්කසවිචාරො...පෙ.... තිස්සො සික්ඛා අධිසීලසික්ඛා...පෙ.... සික්ඛා. තීණි නිමිත්තානි සමථනිමිත්තං පග්ගහනිමිත්තං උපෙක්ඛානිමිත්තං. තයො විතක්කා නෙක්ඛම්මවිතක්කො...පෙ.... අවිහිංසාවිතක්කො. තීණි ඉන්ද්‍රියානි අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමීතින්ද්‍රියන්ති විත්ථාරො. තයො උපවිචාරා නෙක්ඛම්මූපවිචාරො අබ්‍යාපාදූපවිචාරො අවිහිංසූපවිචාරො. තිස්සො එසනා කාමෙසනා භවෙසනා බ්‍රහ්මචරියෙසනා. තයො ඛන්ධා සීලක්ඛන්ධො සමාධික්ඛන්ධො පඤ්ඤාක්ඛන්ධො.

තත්ථ යං අලොභො කුසලමූලං, තං සුතමයිපඤ්ඤං පරිපූරෙති, සුතමයී පඤ්ඤා පරිපුණ්ණා සවිතක්කං සවිචාරං සමාධිං පරිපූරෙති, සවිතක්කො සවිචාරො සමාධි පරිපුණ්ණො අධිචිත්තසික්ඛං පරිපූරෙති, අධිචිත්තසික්ඛා පරිපුණ්ණා සමථනිමිත්තං පරිපූරෙති, සමථනිමිත්තං පරිපුණ්ණං නෙක්ඛම්මවිතක්කං පරිපූරෙති, නෙක්ඛම්මවිතක්කො පරිපුණ්ණො අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමීතින්ද්‍රියං පරිපූරෙති, අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමීතින්ද්‍රියං පරිපුණ්ණං නෙක්ඛම්මූපවිචාරං පරිපූරෙති, නෙක්ඛම්මූපවිචාරො පරිපුණ්ණො කාමෙසනං පජහති, කාමෙසනප්පහානං සමාධික්ඛන්ධං පරිපූරෙති.

අදොසො කුසලමූලං චින්තාමයිපඤ්ඤං පරිපූරෙති, චින්තාමයී පඤ්ඤා පරිපුණ්ණා අවිතක්කවිචාරමත්තං සමාධිං පරිපූරෙති . අවිතක්කවිචාරමත්තො සමාධි පරිපුණ්ණො අධිසීලසික්ඛං පරිපූරෙති, අධිසීලසික්ඛා පරිපුණ්ණා උපෙක්ඛානිමිත්තං පරිපූරෙති, උපෙක්ඛානිමිත්තං පරිපුණ්ණං අබ්‍යාපාදවිතක්කං පරිපූරෙති, අබ්‍යාපාදවිතක්කො පරිපුණ්ණො අඤ්ඤින්ද්‍රියං පරිපූරෙති, අඤ්ඤින්ද්‍රියං පරිපුණ්ණං අබ්‍යාපාදූපවිචාරං පරිපූරෙති, අබ්‍යාපාදූපවිචාරො පරිපුණ්ණො භවෙසනං පජහති, භවෙසනප්පහානං සීලක්ඛන්ධං පරිපූරෙති.

අමොහො කුසලමූලං භාවනාමයිපඤ්ඤං පරිපූරෙති, භාවනාමයීපඤ්ඤා පරිපුණ්ණා අවිතක්කඅවිචාරං සමාධිං පරිපූරෙති, අවිතක්කො අවිචාරො සමාධි පරිපුණ්ණො අධිපඤ්ඤාසික්ඛං පරිපූරෙති, අධිපඤ්ඤාසික්ඛා පරිපුණ්ණා පග්ගහනිමිත්තං පරිපූරෙති, පග්ගහනිමිත්තං පරිපුණ්ණං අඤ්ඤාතාවිනො ඉන්ද්‍රියං පරිපූරෙති, අඤ්ඤාතාවිනො ඉන්ද්‍රියං පරිපුණ්ණං අවිහිංසූපවිචාරං පරිපූරෙති, අවිහිංසූපවිචාරො පරිපුණ්ණො බ්‍රහ්මචරියෙසනං පරිපූරෙති, බ්‍රහ්මචරියෙසනා පරිපුණ්ණා පඤ්ඤාක්ඛන්ධං පරිපූරෙති.

ඉති ඉමෙ තයො ධම්මා කුසලපක්ඛිකා සබ්බෙ කුසලා ධම්මා තීහි තිකනිද්දෙසෙහි නිද්දිසියන්ති තීණි විමොක්ඛමුඛානි තස්ස පරියොසානං. තත්ථ පඨමෙන අප්පණිහිතං, දුතියෙන සුඤ්ඤතං, තතියෙන අනිමිත්තං. අයං වුච්චති දුතියො තිපුක්ඛලො නාම නයො.

තත්ථ යෙ ඉමෙ තයො පුග්ගලා උග්ඝටිතඤ්ඤූ විපඤ්චිතඤ්ඤූ නෙයොයාති. ඉමෙසං තිණ්ණං පුග්ගලානං යෙ ච පුග්ගලා සුඛාය පටිපදාය ඛිප්පාභිඤ්ඤාය, සුඛාය පටිපදාය දන්ධාභිඤ්ඤාය ච නියාන්ති, තෙ ද්වෙ පුග්ගලා. යෙ ච ද්වෙ පුග්ගලා දුක්ඛාය පටිපදාය ඛිප්පාභිඤ්ඤාය, දුක්ඛාය පටිපදාය දන්ධාභිඤ්ඤාය ච නියාන්ති , ඉමෙ චත්තාරො තෙන විසෙසෙන ද්වෙ භවන්ති දිට්ඨිචරිතො ච තණ්හාචරිතො ච. ඉමෙ චත්තාරො භවිත්වා තයො භවන්ති, තයො භවිත්වා ද්වෙ භවන්ති. ඉමෙසං ද්වින්නං පුග්ගලානං අයං සංකිලෙසො, අවිජ්ජා ච තණ්හා ච, අහිරිකඤ්ච අනොත්තප්පඤ්ච, අස්සති ච අසම්පජඤ්ඤඤ්ච, නීවරණානි ච සංයොජනානි ච, අජ්ඣොසානඤ්ච අභිනිවෙසො ච, අහංකාරො ච මමංකාරො ච, අස්සද්ධියඤ්ච දොවචස්සඤ්ච, කොසජ්ජඤ්ච අයොනිසො ච මනසිකාරො, විචිකිච්ඡා ච අභිජ්ඣා ච, අසද්ධම්මස්සවනඤ්ච අසමාපත්ති ච.

තත්ථ අවිජ්ජා ච අහිරිකඤ්ච අස්සති ච නීවරණානි ච අජ්ඣොසානඤ්ච අහංකාරො ච අස්සද්ධියඤ්ච කොසජ්ජඤ්ච විචිකිච්ඡා ච අසද්ධම්මස්සවනඤ්ච, අයං එකා දිසා.

තණ්හා ච අනොත්තප්පඤ්ච අසම්පජඤ්ඤඤ්ච සංයොජනානි ච අභිනිවෙසො ච මමංකාරො ච දොවචස්සතා ච අයොනිසො මනසිකාරො ච අභිජ්ඣා ච අසමාපත්ති ච, අයං දුතියා දිසා. දසන්නං දුකානං දස පදානි පඨමානි කාතබ්බානි. සංඛිත්තෙන අත්ථං ඤාපෙන්ති පටිපක්ඛෙ කණ්හපක්ඛස්ස සබ්බෙසං දුකානං දස පදානි දුතියකානි, අයං දුතියා දිසා.

ඉති අකුසලානං ධම්මානං දුක්ඛනිද්දෙසො, අයං සමුදයො. යං තං ධම්මං අජ්ඣාවසති නාමඤ්ච රූපඤ්ච ඉදං දුක්ඛං ඉති අයඤ්ච සමුදයො, ඉදඤ්ච දුක්ඛං, ඉමානි ද්වෙ සච්චානි දුක්ඛඤ්ච සමුදයො ච නන්දියාවට්ටස්ස නයස්ස

පඨමනිද්දෙසො.

තත්ථ කතමො කුසලපක්ඛො? සමථො ච විපස්සනා ච, විජ්ජා ච චරණඤ්ච, සති ච සම්පජඤ්ඤඤ්ච, හිරී ච ඔත්තප්පඤ්ච, අහංකාරප්පහානඤ්ච මමංකාරප්පහානඤ්ච, සම්මාවායාමො ච යොනිසො ච මනසිකාරො, සම්මාසති ච සම්මාසමාධි ච, පඤ්ඤා ච නිබ්බිදා ච, සමාපත්ති ච සද්ධම්මස්සවනඤ්ච, සොමනස්සඤ්ච ධම්මානුධම්මප්පටිපත්ති ච.

තත්ථ සමථො ච විජ්ජා ච සති ච හිරී ච අහංකාරප්පහානඤ්ච සම්මාවායාමො ච සම්මාසති ච පඤ්ඤා ච සමාපත්ති ච සොමනස්සඤ්ච, ඉමෙ ධම්මා එකා දිසා. විපස්සනා ච චරණඤ්ච සම්පජඤ්ඤඤ්ච ඔත්තප්පඤ්ච මමංකාරප්පහානඤ්ච යොනිසො මනසිකාරො ච සම්මාසමාධි ච නිබ්බිදා ච සද්ධම්මස්සවනඤ්ච ධම්මානුධම්මප්පටිපත්ති ච, අයං දුතියා දිසා. ඉති කුසලපක්ඛෙ ච අකුසලපක්ඛෙ ච නන්දියාවට්ටස්ස පන නයස්ස චතස්සො දිසා.

තාසු යානි අකුසලපක්ඛස්ස පඨමානි පදානි අකුසලානි කුසලෙහි පහානං ගච්ඡන්ති, තානි කුසලපක්ඛෙ දුතියෙහි පදෙහි පහානං ගච්ඡන්ති. තෙසං පහානා රාගවිරාගා චෙතොවිමුත්ති යානි අකුසලපක්ඛස්ස දුතියානි අකුසලපදානි පහානං ගච්ඡන්ති, තානි කුසලපක්ඛස්ස පඨමෙහි පදෙහි පහානං ගච්ඡන්ති. තෙසං පහානා අවිජ්ජාවිරාගා පඤ්ඤාවිමුත්ති පරියොසානං. ඉමෙසං තිණ්ණං නයානං පඨමො නයො සීහවික්කීළිතො නාම. අට්ඨ පදානි චත්තාරි ච කුසලානි චත්තාරි ච අකුසලානි ඉමානි අට්ඨ පදානි මූලපදානි, අත්ථනයෙන දුතියො තිපුක්ඛලො. සො ඡහි ධම්මෙහි නෙති කුසලමූලානි ච නෙති අකුසලමූලානි ච, ඉති ඉමානි ඡ පදානි පුරිමකානි ච අට්ඨ මූලපදානි ඉමානි චුද්දස පදානි අට්ඨාරසන්නං මූලපදානං. තත්ථ යො පච්ඡිමකො නයො නන්දියාවට්ටො, සො චතූහි ධම්මෙහි නෙති. අවිජ්ජාය ච තණ්හාය ච සමථෙන ච විපස්සනාය ච, ඉමෙ චත්තාරො ධම්මා ඉමානි අට්ඨාරස මූලපදානි තීසු නයෙසු නිද්දිට්ඨානි.

තත්ථ යානි නව පදානි කුසලානි, තත්ථ සබ්බං කුසලං සමොසරති. තෙසඤ්ච නවන්නං මූලානං චත්තාරි පදානි සීහවික්කීළිතනයෙ තීණි තිපුක්ඛලෙ ද්වෙ නන්දියාවට්ටෙ, ඉච්චෙතෙ කුසලස්ස පක්ඛා. තත්ථ යානි නව පදානි කුසලානි, තත්ථ සබ්බං කුසලං යුජ්ජති. තත්ථ සීහවික්කීළිතෙ නයෙ චත්තාරි පදානි තීණි තිපුක්ඛලෙ ද්වෙ නන්දියාවට්ටෙ ඉමානි නව පදානි කුසලානි නිද්දිට්ඨානි.

තත්ථ යානි නන්දියාවට්ටෙ නයෙ චත්තාරි පදානි, තත්ථ අට්ඨාරස මූලපදානි සමොසරන්ති. යථා කථං, සමථො ච අලොභො ච අදොසො ච අසුභසඤ්ඤා ච දුක්ඛසඤ්ඤා ච ඉමානි කුසලපක්ඛෙ පඤ්ච පදානි සමථං භජන්ති. විපස්සනා ච අමොහො ච අනිච්චසඤ්ඤා ච අනත්තසඤ්ඤා ච ඉමානි චත්තාරි පදානි විපස්සනං භජන්ති. ඉමානි නව පදානි කුසලානි ද්වීසු පදෙසු යොජිතානි, තත්ථ අකුසලපක්ඛෙ නවන්නං අකුසලමූලපදානං යා ච තණ්හා යො ච ලොභො යො ච දොසො යා ච සුභසඤ්ඤා යා ච සුඛසඤ්ඤා, ඉමානි පඤ්ච පදානි තණ්හං භජන්ති . යා ච අවිජ්ජා යො ච මොහො යා ච නිච්චසඤ්ඤා යා ච අත්තසඤ්ඤා, ඉමානි චත්තාරි පදානි අවිජ්ජං භජන්ති. එතානි නව පදානි අකුසලානි සුසංඛිත්තානි. ඉති තයො නයා එකං නයං න පවිට්ඨා. එවං අට්ඨාරස මූලපදානි නන්දියාවට්ටනයෙ නිද්දිසිතබ්බානි.

කථං අට්ඨාරස මූලපදානි, තිපුක්ඛලෙ නයෙ යුජ්ජන්ති? නවන්නං පදානං කුසලානං, විපස්සනා ච අමොහො ච අනිච්චසඤ්ඤා ච අනත්තසඤ්ඤා ච, ඉමානි චත්තාරි පදානි; අමොහො ච සමථො ච අලොභො ච අසුභසඤ්ඤා ච, ඉමානි චත්තාරි පදානි; ලොභො ච දොසො ච, එවං ඉමානි නව පදානි තීසු කුසලෙසු යොජෙතබ්බානි. තත්ථ නවන්නං පදානං අකුසලානං තණ්හා ච ලොභො ච සුභසඤ්ඤා ච සුඛසඤ්ඤා ච, ඉමානි චත්තාරි පදානි ලොභො අකුසලමූලං; අවිජ්ජා ච මොහො ච නිච්චසඤ්ඤා ච අත්තසඤ්ඤා ච අයං මොහො අයං දොසො, යෙ ච ඉමානි නව පදානි තීසු අකුසලෙසු යොජිතානි. එවං අට්ඨාරස මූලපදානි කුසලමූලෙසු ච යොජෙත්වා තිපුක්ඛලෙන නයෙන නිද්දිසිතබ්බානි.

කථං අට්ඨාරස මූලපදානි සීහවික්කීළිතෙ නයෙ යුජ්ජන්ති? තණ්හා ච සුභසඤ්ඤා ච, අයං පඨමො විපල්ලාසො. ලොභො ච සුඛසඤ්ඤා ච, අයං දුතියො විපල්ලාසො. අවිජ්ජා ච නිච්චසඤ්ඤා ච, අයං තතියො විපල්ලාසො. මොහො ච අත්තසඤ්ඤා ච, අයං චතුත්ථො විපල්ලාසො. ඉති නව පදානි අකුසලමූලානි චතූසු පදෙසු යොජිතානි. තත්ථ නවන්නං මූලපදානං කුසලානං සමථො ච අසුභසඤ්ඤා ච, ඉදං පඨමං සතිපට්ඨානං. අලොභො ච දුක්ඛසඤ්ඤා ච, ඉදං දුතියං සතිපට්ඨානං. විපස්සනා ච අනිච්චසඤ්ඤා ච, ඉදං තතියං සතිපට්ඨානං. අමොහො ච අනත්තසඤ්ඤා ච, ඉදං චතුත්ථං සතිපට්ඨානං. ඉමානි අට්ඨාරස මූලපදානි සීහවික්කීළිතනයං අනුපවිට්ඨානි. ඉමෙසං තිණ්ණං නයානං යා භූමි ච යො රාගො ච යො දොසො ච එකං නයං පවිසති. එකස්ස නයස්ස අකුසලෙ වා ධම්මෙ කුසලෙ වා ධම්මෙ විඤ්ඤාතෙ පටිපක්ඛො අන්වෙසිතබ්බො, පටිපක්ඛෙ අන්වෙසිත්වා සො නයො නිද්දිසිතබ්බො, තම්හි නයෙ නිද්දිට්ඨෙ. යථා එකම්හි නයෙ සබ්බෙ නයා පවිට්ඨා තථා නිද්දිසිතබ්බා. එකම්හි ච නයෙ අට්ඨාරස මූලපදානි පවිට්ඨානි, තම්හි ධම්මෙ විඤ්ඤාතෙ සබ්බෙ ධම්මා විඤ්ඤාතා හොන්ති. ඉමෙසං තිණ්ණං නයානං සීහවික්කීළිතනයස්ස චත්තාරි ඵලානි පරියොසානං. පඨමාය දිසාය පඨමං ඵලං, දුතියාය දිසාය දුතියං ඵලං, තතියාය දිසාය තතියං ඵලං, චතුත්ථාය දිසාය චතුත්ථං ඵලං. තිපුක්ඛලස්ස නයස්ස තීණි විමොක්ඛමුඛානි පරියොසානං. පඨමාය දිසාය අප්පණිහිතං, දුතියාය දිසාය සුඤ්ඤතං, තතියාය දිසාය අනිමිත්තං. නන්දියාවට්ටස්ස නයස්ස රාගවිරාගා චෙතොවිමුත්ති අවිජ්ජාවිරාගා ච පඤ්ඤාවිමුත්ති පරියොසානං . පඨමාය දිසාය රාගවිරාගා චෙතොවිමුත්ති, දුතියාය දිසාය අවිජ්ජාවිරාගා පඤ්ඤාවිමුත්ති. ඉමෙ තයො නයා ඉමෙසං තිණ්ණං නයානං අට්ඨාරසන්නං මූලපදානං

ආලොකනා, අයං වුච්චති දිසාලොකනො [දිසාලොචනො (ක.)] නයො. ආලොකෙත්වාන ජානාති ‘‘අයං ධම්මො ඉමං ධම්මං භජතී’’ති සම්මා යොජනා. කුසලපක්ඛෙ අකුසලපක්ඛෙ ච අයං නයො අඞ්කුසො නාම. ඉමෙ පඤ්ච නයා.

තත්‍රීමා උද්දානගාථා

තණ්හා ච අවිජ්ජාපි ච, ලොභො දොසො තථෙව මොහො ච;
චත්තාරො ච විපල්ලාසා, කිලෙසභූමී නව පදානි.

යෙ ච සතිපට්ඨානා, සමථො ච විපස්සනා කුසලමූලා;
එතං සබ්බං කුසලං, ඉන්ද්‍රියභූමී නව පදානි.

සබ්බකුසලං නවහි පදෙහි යුජ්ජති, නවහි චෙව අකුසලං;
එතෙ තෙ මූලපදා, උභතො අට්ඨාරස පදානි.

තණ්හා චෙව අවිජ්ජා ච, සමථො ච විපස්සනා;
යො නෙති සබ්බෙසු යොගයුත්තො, අයං නයො නන්දියාවට්ටො.

යං කුසලමූලෙහි, නයති කුසලඅකුසලමූලෙහි;
භූතං තථං අවිතථං, තිපුක්ඛලං තං නයං ආහු.

සො නෙති විපල්ලාසෙහි, කිලෙසඉන්ද්‍රියෙහි ච;
ධම්මෙ තං නයං විනයමාහු, සීහවික්කීළිතං නාම.

වෙය්‍යාකරණෙ වුත්තෙ, කුසලතාහි අකුසලතාහි ච;
තයො ආලොකයති, අයං නයො දිසාලොචනො නාම.

ඔලොකෙත්වා දිසාලොචනෙන, උක්ඛිපිය යං සමානෙති;
සබ්බෙ කුසලාකුසලෙ, අයං නයො අඞ්කුසො නාම.

නයසමුට්ඨානං.

පෙටකොපදෙසෙ මහාකච්චායනස්ස ථෙරස්ස සුත්තවිභඞ්ගස්ස

[වෙභඞ්ගිස්ස (පී. ක.)] දස්සනං සමත්තං.

යානි චතුක්කානි අකුසලානි කුසලානි ච සීහවික්කීළිතෙ නයෙ නිද්දිට්ඨානි, තිකානි කුසලානි ච අකුසලානි ච තිපුක්ඛලෙ නයෙ නිද්දිට්ඨානි, දුකානි කුසලානි ච අකුසලානි ච නන්දියාවට්ටෙ නයෙ නිද්දිට්ඨානි. යෙසු ද්වීසු ධම්මෙසු [විසුද්ධීසු (ක.)] කුසලෙසු සො අත්ථො තිකෙසු විභජ්ජමානස්ස භවභූමි, අථ ච සබ්බො [පුබ්බො (ක.)] ච අත්ථො තීහි බ්‍යඤ්ජනෙහි නිද්දිසති. තත්තකානි වුච්චති. යො අත්ථො චතූහි පදෙහි අට්ඨවීසතිභාගෙහි නත්ථිභූමි නිද්දිසිතුං, අවචරන්තොව චතූහි පදෙහි නිද්දිසති. ඉති යං යථානිද්දිට්ඨස්ස අවිකොපනා ඉදං පමාණං. යථා සබ්බෙ සමාධයො තීසු සමාධීසු පරියෙසිතබ්බා, සවිතක්කසවිචාරෙ අවිතක්කවිචාරමත්තෙ අවිතක්කඅවිචාරෙ ඉදං පමාණං, නත්ථි චතුත්ථො සමාධි. තථා තිස්සො පඤ්ඤා චින්තාමයී සුතමයී භාවනාමයී සබ්බාසු පඤ්ඤාසු නිද්දිසති, නත්ථි චතුත්ථී පඤ්ඤා න චින්තාමයී න සුතමයී න භාවනාමයී, පඤ්ඤා නාස්ස අත්ථි ඉමෙසං ධම්මානං යා අවික්ඛෙපනා, ඉදං වුච්චති පමාණන්ති.

ථෙරස්ස මහාකච්චායනස්ස ජම්බුවනවාසිනො පෙටකොපදෙසො

සමත්තො.

පෙටකොපදෙසපකරණං නිට්ඨිතං.